473

MENELAOS LUDEMIS

DIVINA SALAMINA

EDITURA CARTEA ROMÂNEASCĂ

MENELAOS LUDEMIS ● DIVINA SALAMINA

MENELAOS LUDEMIS

DIVINA SALAMINA

Vol. II

Traducere de *Ion Halianis*

EDITURA CARTEA ROMÂNEASCĂ

Coperta de *Tanasis Fapas*

«DIVINA SALAMINA»

CAPITOLUL I

Făcliile se stingeau pe triremele medice. Nori grei de fum pluteau deasupra golfului Saronicòs, ce nu mai era hellen. Apa îşi pierduse culoarea sinilie. Părea a fi de lemn. Şi totul era înnăbuşit de sunete barbare. Attica îşi pierduse inima gingaşă. Pînă şi adierile ce coborau dinspre Imitòs duhneau a barbarie. Oraşul zeiţei Pallas Athena zăcea în scrum. Nimic nu mai amintea că acolo înflorise cîndva faimosul Asty al Helladei. Doar sufletul din pieptul oamenilor rămăsese hellen.

Pînă şi zeiţa Athena îşi pierduse templele şi rămăsese fără adăpost. Zeii de pe Olimp se vor căi într-o zi pentru nepăsarea lor. Însă după cum se pare, femeia — fie nemuritoare, fie muritoare — e sortită să-şi îndure singură durerile.

Totul — templele, casele, fîntînile, statuile — se topiseră sub talpa negricioasă a lui Xerxes. Ai fi zis că în vecii vecilor nu va mai încolţi nimic... nu va mai curge sînge în vinele oamenilor, nici sevă în trunchiul copacilor.

Dar ce se întîmplase ? Cine era de vină pentru toate astea ? Unii afirmau «zeii.» Alţii spuneau «oamenii». În sfîrşit, învăţaţii rostiră : „Moira", (destinul) şi se liniştiră. Îngrozitor ! De ce ? Oare unica menire a Moirei este de a distruge frumuseţea ? Răspunsul îl dădeau ruinele. Nu numai ale Atticii, ci şi ale Ioniei.

* * *

Cei doi prieteni, plecînd din căsuța lui Euhènor, nu trecură, desigur, prin Athena. Nu mai aveau de ce ? Athena nu mai exista. Era doar o întindere cotropită de mezi, pustie și cenușie. De ce ar trece ? Ca să-i vadă pe dușmani ? Îi cunoșteau încă din Ionia și de la Marathon. Erau barbari și distrugători. Atît.

Această amintire îi va urmări pînă la sfîrșitul vieții. Au văzut cu ochii lor monstrul mugind de parcă îl sfredeleau cu fierul înroșit în foc. Au văzut grozăvii și au umblat pe întinderile pîrjolite, acolo unde odinioară înfloriseră cetățile ioniene. Au văzut rîurile însîngerate și livezile arse. Iată de ce — după zece ani — fiind încă tineri, au venit din nou să apere Athena, dar în locul Athenei găsiră o rană neagră fumegîndă.

De ce ? De ce atîta ură împotriva caselor, copacilor și lucrurilor neînsuflețite ? Este atît de oarbă ura persanului, încît totul trebuie să dispară din fața ochilor lui ca să poată vedea doar sînge, sînge și răni ?

După cum se vedea, despre așa ceva era vorba. Xerxes era hotărît să distrugă tot ceea ce nu era persan. Un hellespontian, care îl văzuse pe Xerxes undeva, în orașul Avidos, povestea asemenea lucruri. Era — zicea — pe vremea aceea groaznică, cînd barbarii treceau Hellespontul. Ochii regelui asiatic erau însîngerați, iar buzele — pline de spumă uscată ca un praf alb. Cine știe... poate din cauza focului neîmblînzit ce-i mistuia măruntaiele zi și noapte.

Cînd zăriră de pe deal Athena moartă, cei doi prieteni își acoperiră ochii îndureraţi. Totul era un geamăt sfîșietor. Noroc că s-au găsit orașe primitoare ca Salamina, Trezena, Epidavros, care să ducă toată jalnica povară a Atticii ! Și era de mirare cum de puteau s-o ducă. Pentru că și ele erau nevoiașe, iar atenienii — flămînzi. Mii și mii de oameni de tot felul. Cei mai mulți erau lacomi, puși pe sfadă ; bolboroseau într-una nemulțu-

miți, așa cum fac toți cei ce nu iau parte la luptă. Apoi, atenienii erau peste măsură de molatici, răsfățați și îmbuibați de trai bun și de huzur.

Trizenienii au fost primii care au făcut legi ce-i osîndeau pe aceia care uitaseră ce-i ospitalitatea. Despre asta aflară și celelalte orașe, și făcură la fel. Singure orașele subjugate ale Ioniei n-aveau ce trimite. Dar cîteva își trimiseră flăcăii. Ceea ce însemna nespus de mult.

De pretutindeni, tinerii porniră pe furiș în luntre mici, navigînd de-a lungul țărmurilor, ca să nu se întîlnească cu flota mezilor. Se prefăceau că sînt pescari sau simpli luntrași, ca să-i înșele pe cei înstrăinați de țară și pe trădători... pe acei „helleni" ce umblau sub cerul Helladei cu sufletul vîndut mezilor. Mai erau și unii care țineau să meargă pe uscat, pentru că le era frică de furtuni și de gurile pîrîtoare. Printre aceștia erau și cei doi prieteni efesieni. Adică Pýrasos al lui Polifètes și Thàlpes al lui Lycàon, care străbătînd Macedonia și Thesalia intrară în Beoția, pînă ajunseră pe meleagurile Atticii, ca să salveze — vai! — pentru a doua oară, după zece ani, Athena.

. . . . . .

Dis-de-dimineață, după cum știm, își luară rămas bun de la bătrînul Euhenor și porniră spre Salamina. Pe la amiază, urcaseră muntele împădurit Parnes. Mezii nu ajunseseră pînă acolo. N-aveau ce face pe munte. Toți erau cîmpeni și purtau niște anterie lungi, care-i împiedicau să se cațăre pe piscuri. Apoi — ciudat! — toți aveau tălpile picioarelor plate. Iată de ce căutau să lupte călare pe cîmp, deși tot pe o cîmpie suferiseră greaua înfrîngere cu zece ani în urmă.

Cei doi prieteni coborîră spre Pèrama, în dreptul Salaminei, nutrind speranța că vor găsi o luntre să-i treacă dincolo. Dar pînă să ajungă acolo își rupseră hainele prin desișuri, așa că fură nevoiți să înnopteze într-o vîlcea și să pornească din nou la drum dis-de-dimineață. Aveau cu ce să-și astîmpere foamea:

urdă, măsline, pîine... Ca să-şi potolească setea găsiră în calea lor izvoare cu apă limpede ce curgea prin ţevi din coajă de brad meşterite de ciobani. Noaptea umblau pe aici, zbenguindu-se, nimfe jucăuşe, satiri şi sileni. Ce să facă, sărmanii ? Asta le era menirea. Nu erau oameni, ca să facă războaie.

Ajunseră la Pèrama pe la amiază. Şi, ce noroc ! Nu numai unul, ci mai mulţi luntraşi aşteptau să-i treacă dincolo pe drumeţi. Alergau cu toţii spre Salamina la chemarea lui Themistocles. Ciudat, însă : nimeni nu spunea „Mă duc să lupt", ci „Mă duc să-l zdrobesc pe med" ! Erau însă foarte puţini aceia care şi credeau. Pentru că oamenii nu voiau să părăsească această lume cu amărăciunea pe buze. Cîţiva credeau însă cu adevărat în victorie... Erau nebuni ? Aşa părea.

— Puţini am fost şi la Marathon, ziceau, dar am învins.

— Atunci îl aveam pe Miltiades.

— Acum îl avem pe Themistocles.

— E pus mereu pe sfadă.

— Asta nu-l va împiedica să învingă.

— Dar nu va putea să se înţeleagă cu aliaţii lui. Nu uita că Evriviades are toiag.

— Iar Themistocles — elocinţă.

— E o armă nefolositoare în război.

— Foarte bună însă ca să le bage minţile-n cap. Se purtau discuţii fără rost printre aceia care nu erau de nici un folos. Făceau larmă mare, acoperindu-i pe cei ce voiau să se facă auziţi.

Cînd cei doi prieteni ajunseră la Pèrama, Thàlpes se adresă unui luntraş, o namilă de om cu glas tunător care împroşca lumea cu înjurături nemaiauzite. Thàlpes îl întrebă cîţi oboli cere ca să-i ducă la Salamina. Omul grohăi ca un animal uriaş ars cu fierul roşu.

— Cine a întinat patria ? urlă. Tu ? O vezi p-asta ?

— O văd... răspunse prostește, privind vîsla ce atîrna ameninţător deasupra capului lui.

— Acum ai să auzi şi cum o să-ţi crape ţeasta seacă... Tu, sămînţă a Harpyei ! Îndrăzneşti să aduci vorbe de ocară lui Theòxenos ? Hai, cară-te ! Nu-mi încarc luntrea cu leşuri. Du-te... uite, la beţivii ăia şi aşază-te cu ei la zaruri. Îl vezi pe beţivanul ăla ? Da, îl vezi p-ăla cu nasul vînăt ? Acuma pune în joc cămaşa mă-si...

Şi arătă, cu un deget murdar şi grosolan, un grup gălăgios care juca zaruri şi se certa. Atunci, Pýrasos se apropie de luntraş, nu fără a avea grijă să-i arate buna lui creştere.

— Theòxenos, îi spuse. Te-ai supărat pe nedrept. Cum poţi crede că doi oameni sînt în stare să jignească patria cînd au venit aici tocmai ca să-şi jertfească viaţa pentru ea ?

— Unde sînt ăia care au venit aici ca să-şi dea viaţa ? Să-i văd şi eu. Care sînt ?

— Noi... noi sîntem.

— Voi ? Tot aici mai sînteţi ?

— Aici. Şi nici n-avem de gînd să plecăm pînă nu ne spui în ce fel am adus ocară patriei.

— În ce fel ? Bă, tu nătărăule ! N-ai auzit ce-a spus adineauri sluga ta ?

— N-a spus nimic rău şi nu mi-e slugă.

— Nu-i ? Atunci, cu atît mai rău. Căci a vorbit mai rău decît o slugă.

— Păi, ce-a spus ? Mă mir.

— Nu te mira. N-am venit aici ca să te văd cum te miri. Îţi spun încă o dată : m-a jignit.

— În ce fel, omule ?

— În felul în care jignesc cei laşi !

Atunci, Thàlpes îşi trase sabia.

— Dacă nu mă voi răzbuna, strigă furios, soarele Ioniei să nu-mi mai lumineze ochii !

Pýrasos se repezi să-l împiedice.

— Pe onoarea mea de marathonomah, strigă Thàlpes, nu voi îngădui nici unui laş să-mi păteze numele ! Jos vîsla, potaie !

Theòxenos înlemni. Clipea din ochi sub sprîncenele lui stufoase şi nu mai ştia ce să facă. Mai întîi vru să-i crape cu vîsla capul lui Thàlpes... apoi pe-al lui. În cele din urmă, o lăsă să-i cadă din mîini. Era scăldat în sudoare.

— Duceţi-vă, spuse răguşit. Nu dau cu vîsla în capul unui marathonomah. După ce plecaţi am să-mi sparg ţeasta. Theòxenos n-are voie să mai trăiască după o asemenea jignire.

— Dar ce jignire, omule ?

— Mai întrebi ? Uite... vorbeşti fără pic de ruşine. Ce jignire ai întrebat ?

— Da. Care ?

— O, bărbaţi atenieni ! Dacă unui luntraş al patriei i se dau oboli ca să-i ducă la luptă pe apărătorii ei, asta ce-i ? Nu-i o jignire ?

Cei doi prieteni izbucniră în hohote.

— Cum, asta era ? O, Theòxenos ! Dar tu eşti minunat.

— Sînt ? Mai bine să nu spun ce sînt. Haideţi, intraţi liniştiţi în luntre. Ia te uită, ăia de acolo continuă beţia... schimbă vorba privindu-i cu dezgust pe cheflii. Bă, voi eupatrizilor ! Nobililor ! Acum joacă arşice. Hei, tu, Hipànax, auzi ? Ce pui în joc ? Cămaşa logodnicii tale ?

— Te-nşeli.

— De ce ? Ce-ai pus în joc ? Sau jucaţi pe bani ?

— Aş ! Miza noastră este : Care dintre noi va înşfăca cel dintîi de copastie trirema medică, aşa cum a făcut Kinègiros.

— Şi cu ce ochi, o, „Kinègiros"... ai să-ţi dai seama că trirema este medică ?

— Cu ai mei.

— Nu mai sînt ai tăi. Sînt ai lui Bacchus.

— Aşa-i ? Păi atunci, cu atît mai bine. Îmi e prieten şi-o să mă ajute.

— Care va să zică, o să luptaţi ? întrebă Theòxenos zeflemitor.

— Păi, nu ştii ? Noi sîntem neîntrecuţi în lupta pe mare.

— Sărmană patrie...

— Nu te uita că bem. Vrem să murim ca niște zei.

— *Oimè !* Vinul nu se sfîrșește.

— Ba da. Cam în jurul lunii Boedròmion. De aceea ne grăbim, să nu ne apuce seceta verii. Pst, Theòxenos, caută să ne trimiți luntrea ta ca să ne ia. Acum, cînd sîntem gata de luptă... apucă să spună, și adormi. La fel făcură și ceilalți.

— Ia te uită ! spuse Theòxenos. Țărmul geme de-alde „Kinègiroși" și nu vine nimeni să-i zvîrle în apă. Nenorociții ! Beau din pricina năpastei ce s-a abătut asupra patriei. Îi cunosc de pe cînd erau efebi. Mai cu seamă pe unul dintre ei, pe acela care a adormit primul. Pentru întîia oară a dat în „acratoposiea". S-a apucat să bea vin simplu, fără apă, pentru că maică-sa a ars de vie. Da, în ziua cînd perșii au dat foc Athenei.

Muie vîslele în apă și porni cu avînt în larg. Pe insula Salaminei, oamenii se agitau ca un furnicar.

— Sînt toți luptători ? întrebă Pýrasos.

— Vor să fie. Dar nu sînt. Pînă la urmă, vor lupta, bineînțeles, și cei ce nu sînt. Ia uitați-vă... spuse, și arătă jos lîngă pravă. O vedeți ? E panoplia mea. Armura mea. Am lustruit-o ! Am aflat că mezilor le e frică de obiectele lucioase. Aștept să se trezească taică-meu ca să-i dau în primire luntrea, și după aceea am s-o îmbrac. Astă-seară mă prezint la triicada, unitatea mea.

— Ești pedestru ?

— Am să fiu tot ce va fi nevoie. Dar voi ?...

— La Marathon am fost vărsați la pedestrime. Aici... ce ne vor ordona.

Luntrea ajunse la țărm. Efesienii săriră pe malul nisipos.

— Și... flota unde e ? îl întrebară pe Theòxenos în timp ce acesta își lega luntrea.

— Mai vrei și alta ? Uite, golful Saronicòs geme de trireme de nu se mai vede apa.

— Nu întreb de flota persană. De a noastră te întreb.

— Altă... navă în afară de luntrea mea n-am văzut.

Pýrasos se supără.

— Drept cine ne-ai luat ? se supără. Crezi că sîntem ochi şi urechi de-ai regelui ?

— Cum ai spus ?

— Ruşine !

— Nu mă disprețuiți, se tîngui umil Theòxenos. Lasă, mai bine să ne despărțim ca prieteni. Să știi... dintre noi trei, în fiul lui Critòvulos am cea mai puțină încredere.

— Cine e acesta ?

— Eu... Eu însumi. Într-adevăr. Am atît de puțină încredere în mine încît îmi pun ochii să-mi păzească limba, dar, cinstit vorbind, n-am nici în ei prea multă încredere. Alaltăieri am zărit de după capul stîncos de acolo un catarg... Şi i-am închis îndată, ca să nu văd şi nava. Nenorocirea e că ochii sînt doi. Taică-meu spune : „Dacă o taină este încredințată lui Cristòvulos, atunci nu o mai știe nimeni. Dacă însă e încredințată lui Cristòvulos şi lui Theòxenos, atunci o știe toată Salamina." Aşa că nu mă disprețuiți, dragi efesieni... Nu știu unde au ascuns flota. Dacă știam... Credeți că nu v-aş fi spus ? Da de unde ! Acum, cu voia voastră, mă duc să-l trezesc pe taică-meu pentru că mă grăbesc să-mi îmbrac armura, „panoplia" mea grozavă. Am să-l trezesc ca să-i dau în primire luntrea. Iată, asta-i singura navă a flotei pe care o știu unde se află. *Haire Èfesos !* Salut Efesul !

Apoi, îşi legă luntrea şi plecă spre un vad mic, unde se zăreau cîteva colibe de pescari. Cei doi prieteni se aşezară pe malul nisipos. Au ajuns. Bine. Dar acum unde să meargă ? Cui să-i spună de ce sînt aici ? Ce uşor a fost atunci la Marathon ! Aveau unde să se ducă. Cum au întrebat, li s-a şi răspuns : „Duceți-vă la Kinòsarges !"

Aici nu era nici Kinòsarges, nici Callìmahos, nici vreo tabără pentru instruirea ostaşilor. Aici, totul era dezordine. În sfîrşit, putură să întrebe pe cineva. Era un om arțăgos care pă-

rea un sutaş veteran. Ridică din umeri. „Duceţi-vă la Themistocles", le spuse ca să se descotorosească de ei. Pentru că are haz ca un arhistrateg, căpetenia supremă a oastei, să aibă timp să stea de vorbă cu unul şi cu altul în parte. Dar s-au prefăcut că-i dau crezare.

— Mulţumim... îi răspunseră. Unde putem să-l găsim ?

— Nu cred că-l găsiţi. Pentru că oriunde ar fi, s-ar afla în consiliu. Căutaţi-l, dacă vreţi, mîine. Dar şi mîine o să ţină sfat.

— Îţi baţi joc de noi, bărbate ?

— Iau în rîs situaţia. Am spus „sfat" ca să nu spun „neînţelegeri şi dihonie". Lacedemonienii vor doar să comande. N-au venit aici să salveze Athena, care se află în primejdie, ci Sparta, care trăieşte şi înfloreşte în valea ei.

— Atunci... de ce nu se duc să-şi salveze Sparta la ei acasă ?

— Ca să nu-i facă rău bălţile de sînge. Foarte grijuliu. Au dreptate. Dar în acest război sînt atît de mulţi aceia care au dreptate, încît nu ştiu cine o va primi mai întîi. Lacedemonienii vor toată dreptatea de partea lor.

— Văd că nu-i îndrăgeşti.

— Niciodată nu i-am avut la inimă pe cei lacomi. Eu zic... lacedemonienii ne-au fost duşmani înverşunaţi. De ce ni i-am făcut duşmani şi pe mezi ? De ce să-i gonim în fundul Asiei ? Îi avem pe lacedemonieni chiar în bătătură, la doi paşi de istm.

— Eşti atenian ?

— Eram... cînd exista Athena. Acum nu mai sînt nimic. Sînt doar hellen. Dar... cu bine ! N-am nici un chef. Unde aţi spus că vreţi să mergeţi ?

— Nu ştim. Ne-ai spus să ne ducem la Themistocles. Dar ne-ai vorbit în aşa fel... încît ne lăsăm păgubaşi.

— V-am spus să vă duceţi pentru că ştiam că n-o s-o faceţi. Dacă însă vreţi neapărat să mergeţi... atunci nu vă duceţi. O să vă împuieze capul cu vorbe. Iar clipele de faţă cer fapte. N-aţi văzut de loc spartani ?

— Nu. N-am avut prilejul.

— Li se mai zice şi laconieni. Pentru că, se spune, sînt scumpi la vorbă. Dar nu-i adevărat. Laconienii nu sînt zgîrciţi la vorbă. Ei vor doar ca cei cu care vorbesc să fie astfel. Cît despre mine, mi-ar plăcea să fie muţi, şi nu laconici, cum se fălesc ei. L-au numit conducător al hellenilor pe Evriviades pentru că nu aveau, chipurile, timp de vorbă. Şi cînd colo, acesta ne-a împuiat capul cu vorbe de nu ne-a mai rămas timp să trecem la fapte.

— Dar de ce tocmai pe Evriviades ? Nu are Athena conducători vrednici ?

— Are. Însă atît de mulţi, încît nu ştiu pe care să-l aleagă. Sparta are doar unul, l-au ales şi s-au liniştit. Şi pentru că Spartei îi lipsesc bărbaţii de seamă, ne-au obligat şi pe noi să avem „lipsandria" lor.

— Mă rog, ce fel de om este acest spartan ?

— Spartan. Adică... vorbeşte pe un ton poruncitor. Dacă ai de gînd să discuţi serios cu el, trebuie să faci rost de un toiag. Da, într-adevăr... astfel încearcă să se facă ascultaţi conducătorii Spartei. Dar... cine e acest om care dă din mîini făcîndu-vă semne ?

Se întoarseră amîndoi. Era Theòxenos, care venea cu taică-su.

— Eu vă las... spuse străinul. Luptaţi cu dîrzenie ! Zdrobiţi puterea perşilor şi trufia lacedemonienilor. *Hairete !*

Omul plecă. Theòxenos se apropie mirat. (Cum ? Erau încă aici aceşti oameni... grăbiţi ?)

— Tot aici sînteţi ? îi întrebă. Credeam că am să vă găsesc în poziţiile de luptă.

— Nu ştim unde să ne ducem şi pe cine să întrebăm... i se plînseră.

— Fiţi pe pace. O să mergem împreună. Uite... el e tatăl meu. A tras un pui de somn, s-a înzdrăvenit, şi nu vrea să mai pună mîna pe vîsle. Vrea, zice, să lupte. N-am nimic împotrivă. Dar am aflat că Themistocles nu dă voie.

— Ce nu dă voie, lua-l-ar Eriniile ? ţipă tăios bătrînul. Ce nu dă voie ? Al lui este războiul ?

— E arhonte, tată. Şi trebuie să-i dăm ascultare.

— Eu nu l-am votat şi nu-l ascult !

— Asta va să zică democraţie ?

— Eu nu sînt democrat ! Şi ce ? Numai democraţii au voie să lupte ?

— Nu, tată ! Numai cei tineri.

— Cei tineri ? He ! Numai ei. Şi noi... Ah, bătrîneţe blestemată ! Dă-mi vîslele ! Chiar acum ! Înainte de a te omorî. Dar ce folos ? Mai bine du-te să cazi cinstit în luptă. Iar eu... am să mă lungesc din nou aici. Supărarea m-a ostenit. Duceţi-vă. Spuneţi-i însă acestui păcătos de Themistocles care a venit să calce pămîntul nostru că un bătrîn din Salamina, bătrînul Critòvulos, îl blesteamă ca taică-su să nu aibă parte de pat. Aşa să-i spuneţi.

— E mort.

— Atunci, să n-aibă parte de mormînt. O, Dias milostiv ! Ciunteşte-l ! Hai, duceţi-vă. De vă mai văd în faţa mea mă necăjesc din nou.

— Să-mi iau mai întîi „panoplia"... spune Theòxenos.

— Nu o laşi aici ?... Poate că greşeşte vreun med şi dă pe-aici. Vreau să am cu ce să-l ciopîrţesc.

— Ai vîsla.

— De asta o să se sperie ?

— Numai de asta. Săbii au şi ei. Însă vîsle... Ei cred că sînt făcăleţe cu care se amestecă terciul. Hai, bătrîne, acum te las.

— Ai grijă : dacă nu învingeţi, să nu mai vii acasă. Auzi ?

— Bine... bine...

Porniră. Panoplia lui Theòxenos era nouă, parcă atunci o luase de la armurărie.

— Bătăios mai e şi bătrînul tău ! observă Pýrasos.

— N-a fost întotdeauna aşa. Odinioară era paşnic ca iarba. Îndîrjită e lumea, prieteni ! Oare aşa o fi şi Themistocles ?

— El n-are voie să fie. Nu este nici atlet şi nici simplu soldat. E un strateg. Iar un conducător trebuie să fie calm, să aibă o gîndire limpede şi multă stăpînire de sine. Ura tulbură mintea.

— Ai dreptate, încuviinţă Theòxenos. Iată că ai dreptate. Judec după mine. Eu, de pildă, nu pot să conduc, pentru că urăsc cu înverşunare.

— Cu ura nu faci nimic, Theòxenos. Este nevoie de chibzuinţă.

— Nu o am. Şi ce să fac cu ea ? Sulița mea face treabă mai bună. Dar văd că ne-am luat cu vorba şi am uitat unde trebuie să mergem. Eu unul mă duc la triicada mea, la unitatea unde am fost vărsat. Acolo, am să găsesc pe sutaşul meu ca să văd ce pot face pentru voi. Ia te uită, ce război ! Să vrei să te jertfeşti şi să n-ai unde. Haideţi cu mine. Poate că pînă la urmă vom găsi un locşor unde să ne dăm cu toţii viaţa.

CAPITOLUL II

Hellada intrase de-a binelea în vîrtejul războiului. Dar cine pornise acest război ? Care era locul lui de baştină ? Istoria nu e limpede. E înşurcată în ciudatele şi nenumăratele limbi din Asia. Cum să te lămureşti ? Apoi... unele evenimente s-au şters, altele au fost urzite într-alt fel. Rămîne oare ceva veşnic neschimbat în această lume ? Unii au spus „Soarele... Numai Soarele." Şi li s-a tăiat capul. Alţii au susţinut *„Terra"*. Şi li s-a tăiat şi lor capul. „De aceea nu trebuie să crezi în nimic, au spus alţii şi şi-au pierdut şi ei capul, ca nişte necredincioşi. Atunci, ce să facă bietul om ? Aici, orice-ar zice, este în primejdie să-şi piardă capul. Şi din păcate, nu s-a descoperit pînă acum meşteşugul de a se lipi la loc capetele retezate.

Cu toate astea, sînt şi unele lucruri care au rămas neschimbate. De pildă ţara de unde a pornit acest război. Poate că unele lucruri se schimbaseră. Poate că au secat, să zicem, cîteva lacuri, sau că altele şi-au luat apele şi s-au dus în altă parte. Ori stîncile s-au rostogolit zguduite de cutremure... Dar ţara a rămas pe loc. Pînă acum, numai Atlantida a dispărut — dacă a dispărut şi dacă măcar a existat un asemenea continent.

Acest pămînt asiatic încălzit din belşug de soare, care dădea fructe gustoase şi oi grase... Acest pămînt ce hrănea bărbaţii cu plete şi cai iuţi... Acest pămînt, căruia acum i se spune Persia,

a fost o vreme cînd nu se numea așa... Era împărțit în ținuturi și fiecare își avea numele lui.

Acolo, din timpurile străvechi, oamenii se nășteau și mureau fără ca nimeni să le spună că nu trebuie să se nască sau să moară într-un fel sau altul. Dar lucrurile au stat astfel atîta timp cît conducătorii oamenilor au crezut că și ei sînt oameni. Însă din clipa în care au început să creadă că sînt zei... atunci vai și-amar de bieții oameni.

Se pare că astfel s-au petrecut lucrurile pe aceste meleaguri ce se întind de la țărmurile Mării Egee pînă la cîmpiile udate de Eufrat. Popoare, triburi, țări au fost contopite într-un cazan uriaș sub sceptrul unui stăpîn care — pierzîndu-și mințile de-atîta putere — crezu că a ajuns zeu și a împărțit universul cu zeul ancestral Oromasdes, dîndu-i acestuia cerul și păstrînd pentru el pămîntul. Împărțire făcută de un hulpav. Nedreptățit, zeul nu putea să se împotrivească, pentru că nu avea limbă. Vei zice, poate, că oamenii au. Adevărat. Dar limba oamenilor poate fi retezată. *Oimè,* așa e.

Astfel se tîrau anii... Așa se scurgeau, greoi, timpurile... Oamenii veneau pe lume, asudau din greu și mureau. Dar în această lume, oamenii n-au venit ca să asude și să moară. În trecerea lor vremelnică pe pămînt, tot mai lăsau cîte *ceva* în urmă. Un semn care să le arate prezența. Un cuvînt, un gînd săpat în piatră ori transmis de un chip făurit din lemn sau lut. Pe vremea aceea, nimeni nu știa cum se numeau aceste lucruri. Azi însă știm cu toții că se numesc civilizație *(politismòs.)*

Firește, civilizația nu avea picioare ca să umble și nici grai ca să vorbească. Dar găsise mijlocul să înainteze și să se desăvîrșească. Însă tot ce tinde să atingă desăvîrșirea, riscă să fie distrus. Iar oamenii barbari, neștiind ce-i frumosul, veneau să-l distrugă. Pentru că în această lume barbarii n-au urît nimic mai mult decît frumusețea. Iar mezii, cum ajunseră mari și puternici, și-au dat seama că le lipsea tocmai civilizația împreună cu fecioara ei, frumusețea. Era însă tîrziu. Îi întrecuseră alții : asi-

rienii, lidienii, babilonienii... Atunci le trecu prin cap ideea nemaiauzită că însăşi distrugerea unei civilizaţii este şi asta o... civilizaţie. Şi aşa începură să sape şi să dărîme din temelii toate frumoasele monumente şi oraşe cucerite. Marele rege se înfuria din senin, fără pricină.

— În zadar sînt mare ! strigă sfîşietor. În zadar sînt puternic ! Pentru că — după cum văd — există ceva care întrece puterea mea. Ceva cu un nume întrucîtva ciudat : KALLOS ! (Frumuseţea !) Iată : Babilonul. Acest oraş care este o ofensă pentru Persia !

Cum au putut nişte învinşi să-l facă să orbească de invidie pe un mare cotropitor ? Şi iată că au izbutit. Cum văzu Babilonul strălucitor sub soare, marele rege fu ros de invidie. Îi chemă aşadar pe toţi zidarii, cioplitorii şi arhitecţii şi-i întrebă cu asprime :

— Hei, voi ! Puteţi să-mi construiţi aşa ceva ?

Meşterii îşi plecară capul înfricoşaţi. Regele spumegă.

— Ce ? ţipă el. Nu puteţi ?

— Tot ce vrea măria ta putem şi noi, luminate despot. Vom ridica într-adevăr un Babilon, care va semăna cu el şi totuşi nu va fi Babilon. Pentru că aşa ceva nu va mai putea să fie ridicat niciodată, cît va fi lumea.

— Atunci, ridicaţi alt oraş, mai strălucitor decît el.

Meşterii îşi plecară din nou capul.

— Sîntem fiinţe neputincioase şi trecătoare. Sîntem oameni. Nu sîntem în stare. Babilonul a fost făurit de zei.

— Şi dacă vă ameninţ cu tăierea capului ?

— Nimic mai simplu, stăpîne. Dar un alt Babilon tot n-ai să vezi.

Regele îi biciui şi-i trimise să se stingă departe în Asia. Apoi porunci să i se aducă meşteri din Babilon. Aceştia veniră, îşi plecară frunţile şi căzură la pămînt.

— Puteţi să-mi făuriţi un Babilon ? îi întrebă poruncitor regele.

— Cum să nu, mărite rege ? îl încredinţară umil. Putem.

— Voi sînteţi meşterii pe care-i aşteptam ! Cînd o să fie gata ?

— Peste o mie de ani, stăpîne, răspunseră simplu.

Regele îşi smulse barba.

— Ticăloşilor ! le strigă.

— Zadarnică e mînia ta, stăpîne, îi spuseră liniştiţi. Tot atît a trebuit şi pentru făurirea vechiului Babilon.

Regele rămase mîhnit. Faţa i se întunecă. O mie de ani ? Aşa de mult timp trebuie ca să creezi frumosul ? Ce leneşi pot să fie pe lumea asta aceşti făuritori ai frumosului !

Dar babilonenii adăugară ceva care l-a dezamăgit nespus. Că i-au spus atît de puţin (o mie de ani) ca să nu-l supere. Construirea unui oraş frumos nu se sfîrşeşte niciodată. Regele însă nu-i mai asculta. Porunci să fie pedepsiţi şi să se înceapă îndată făurirea unei civilizaţii persane.

Dar istoria nu iartă. În scurtă vreme, se dovedi că civilizaţia persană însemna doar distrugerea altor civilizaţii. Şi cînd au hotărît să-şi făurească o civilizaţie a lor, au fost nevoiţi să se cufunde în adîncul preistoriei lor... Dar n-au găsit decît izbînzi sălbatice şi sîngeroase, îngîmfare, cruzime şi prăpăd. Şi astfel şi-au ridicat o civilizaţie fioroasă, măreaţă, dar totodată respingătoare.

Mezii şi-au făurit operele pe măsura zeilor lor încruntaţi. Lipsite de farmec, ba chiar fioroase. Civilizaţia persană se baza pe aur şi violenţă. Dar lumea nu poate fi cîştigată cu asemenea arme. De aceea, hotărîră s-o cotropească. Acestea au fost, de altfel, şi singurele isprăvi ale Ahemenizilor, de cînd triburile nomade ale Asiei au făcut un popor, iar din cetele duşmănoase şi risipite au alcătuit un „stat".

Atunci, regii persani au simţit şi mai mult slăbiciunea şi sărăcia civilizaţiei lor şi-au hotărît să creeze şi ei o artă adevărată. Dar cum nu erau înzestraţi cu simţ artistic, şi-au copiat instinctele. Şi aşa a apărut o artă slugarnică, pentru că artistul

nu-şi aparţinea lui, ci era p r o p r i e t a t e a regelui. Ce putea să creeze el ? Doar zei uriaşi de piatră, a căror vedere, numai, te nimicea... Palate în care te pierdeai... Monştri care strigau pînă la capătul lumii că „Arta înseamnă putere !" Aşadar, nu exista artă.

Perşii şi-au descoperit mai degrabă sărăcia cînd au cunoscut Hellada. Pentru că aceşti oameni enigmatici, hellenii, cu totul altceva numeau putere. Mai bine zis, nu ştiau de loc ce înseamnă puterea. O numeau doxă, (g l o r i e.) Iată de ce perşii se supărară şi se pregătiră să le arate ei ce înseamnă p u t e r e a. Darius, fiul lui Histàspes, se hotărî să arunce nouă zecimi din omenire asupra uneia. Pentru bătălie alese o cîmpie mlăştinoasă, Marathonul. Că a început cu trufie şi s-a sfîrşit tragic, o ştim. Marele Darius, fiul marelui Histàspes, regele marelui regat al perşilor, fu înfrînt de mica Helladă.

Cînd gustă din vinul înfrîngerii, Darius se îmbolnăvi şi muri tocmai cînd furia atinse culmea. Se duse lăsîndu-şi tronul plin de aur, poporul în totală neştiinţă şi un fiu neputincios să fie stăpîn pe sine, darmite să cîrmuiască pe alţii.

Şi iată că acest fiu neajutorat hotărî, pentru a doua oară, nimicirea Helladei. Avusese acest gînd cu mult înainte de a deveni rege, pe cînd era încă un băieţandru. Într-o bună zi, se spune, acest tinerel plin de ambiţii îi chemă la el pe cei mai mari magi ai tatălui său şi le zise :

— Spuneţi-mi, ce ştiţi voi ? Ce fel de fiinţe sînt aceşti atenieni ?

— Nişte leneşi... îi spuseră magii.

Xerxes îşi linse cu mulţumire buzele. La fel credea şi el. Îşi lăsau deoparte, auzise, treburile şi învăţau carte. De ce ? Gîndeau cumva să ajungă cu toţii preoţi ?

— Şi... cum este oraşul lor ? întrebă din nou lăstarul regesc. Multe am auzit şi despre oraşul lor.

— Mai mult decît frumos... răspunseră magii.

— Mi-ajunge... îi opri Xerxes, şi porunci să li se taie capul.

Cînd află, Darius spumegă de furie. „Cum ? gîndi el. Mai este aici şi altcineva care poate să taie capete ?“ Şi-şi chemă fiul.

— De ce ai retezat capetele magilor ? îl întrebă.

— Pentru că gîndeau ca hellenii, răspunse Xerxes. Cine ştie... poate erau chiar helleni.

— Îi ştiu de pe vremea cînd li s-a tăiat buricul. Erau toţi trei babiloneni. Nu. Nu mă supăr că le-ai retezat capul. Este al supuşilor şi trebuie să cadă ca să poată sta drept capul regilor. Nu m-am supărat pentru asta, ci pentru că înainte de a le tăia capul nu le-ai spus de ce le scurtezi trupul cu o palmă.

— La ce le-ar fi folosit ?

— Aşa-i. Lor nu le-ar fi fost de nici un folos, dar trebuia s-o afle capetele ce urmează să cadă. Apoi, trebuie să cruţăm capetele magilor. Ţara haldeilor nu ne mai trimite magi. Dar ce-i cu oniromantul meu orb, tălmăcitorul meu de vise ? Nu l-am văzut de mai multe zile. Parcă mi-am pierdut vederea.

— V e d e r e a ţi s-a stins, mărite tată !

— I-ai făcut de petrecanie şi lui ? Nenorocitule ! Tocmai voiam să-l întreb despre soarta bătăliei împotriva Egiptului.

— L-am întrebat eu.

— A... Şi ce-a spus ?

— Lucruri groaznice.

— Ce anume ?

— Că marele rege acolo îşi va găsi liniştea. I-am cerut să-mi tălmăcească ce înseamnă asta ? Victorie, sau moarte ? Ştii ce mi-a răspuns ? „Victorie dă numai gloria. Nemurire dă numai moartea.“ M-am mîniat. Am făcut totul ca să-l silesc să mă înfurie, să-i pot lua capul. Pînă la urmă, am izbutit.

— Şi tu, fiul meu, în care din două crezi ? întrebă regele, tremurînd de presimţiri rele. În moarte, sau în victorie ?

— În victorie ! strigă cu o bucurie nebună Xerxes, în timp ce bărbia îi tremura, de groaznica minciună.

— Atunci, de ce stăm ? Să pornească imediat pregătirile !

— Au şi început...

— Vreau să începem cu Egiptul. Apoi... scrîşni din dinţi.

— O să vină rîndul Helladei ! adăugă cu mînie fiul lui.

Hellada... Rană nevindecată... Umbra ce acoperea curtea persană. Ruşinea de la Marathon. Acest blestem, această moştenire o lăsa tuturor Darius. Să spele „pata" de la Marathon ! Pentru toţi perşii, aceasta însemna nimicirea neamului hellen !

Darius muri fără ca această rană să se închidă. Prezicerea tălmăcitorului de vise se adeveri — nu aşa cum o spusese Xerxes, ci cum o dorise din adîncul întunecos al inimii lui.

Cînd îşi dădu sufletul, Darius întinse degetul şi-l îndreptă spre urmaşul lui firesc. Atossa însă, care veghea lîngă el, i-l apucă şi-l îndreptă cu îndemînare spre Xerxes. Ea hotărîse urmaşul la tron după dorinţa ei. Dacă întîiul născut era socotit sceptrul Asiei, al doilea născut era însăşi sabia... Şi Persia avea nevoie de sabie.

Cei care-l cunoscuseră pe acest de al doilea născut — ori în palat, ori în afara lui — fură cuprinşi de groază, deoarece ştiau că în măruntaiele lui Xerxes sînt cuibărite două însuşiri care i-ar fi pus pe fugă şi pe duşmani, şi pe prieteni : trufia şi nebunia — amîndouă însoţite de o nemaipomenită sete de sînge.

Încă din copilărie, Xerxes ştia că în calea lui stăteau piedici : tatăl şi fratele lui. Îi înlătură pe amîndoi. Acum rămăsese una : Athena. Era gata s-o doboare şi pe asta.

Xerxes, învăţat de asirieni şi de babiloneni, credea numai în ceea ce avea el : în puterea absolută. În cifre, pe care, după pofta inimii lui, le transforma în oameni sau în cai. În nimic altceva nu credea. Dascăli helleni nu avea. Nu-i primea, cu toate că tatăl lui primise o oarecare învăţătură hellenică. Dar după înfrîngerea de la Marathon, toţi dascălii helleni de la curtea persană fură ucişi sau alungaţi. Xerxes însă urîse încă din anii ti-

nereții tot ceea ce avea legătură cu istoria, filozofia, retorica. Toate acestea țineau de limbă. Dar la ce servește, la urma urmei, limba ? Poate să reteze capete ? Nu. Se spune, vorba vine, că le umple cu înțelepciune. Dar o dată ce urmează să fie tăiată, ce rost mai are aceasta ?

Attosa își dădu seama ce uliu crud veghease, și acum îl chema din mormînt pe Darius să salveze regatul. Dar era prea tîrziu. Moira își pusese pecetea.

CAPITOLUL III

Sabie dori Attosa şi sabie dobîndi. De altfel, ea era adevăratul sceptru al perşilor în timp de război. Regatul nu fusese niciodată altceva decît un regat al groazei. Odinioară, însă, erau şi unii care nu tremurau. Acum... pînă şi satrapii cînd se trezeau îşi pipăiau gîtul ca să vadă de le mai stă capul pe umeri.

Cu o singură privire, Xerxes le spulbera tuturor şi ultima fărîmă de linişte. „Ce vreţi ? le spunea. Libertate ? Aduceţi şi aruncaţi la picioarele mele cadavrul Helladei, şi o veţi avea."

În acest regat nemărginit, niciodată, nicăieri, nici o lege scrisă nu spunea că supuşii marelui rege mai au vreun alt drept în afară de acela de a muri pentru rege ; alt drept în afară de acela de a cădea cu faţa la pămînt înaintea lui. Ei ştiau din auzite că acolo, în Hellada, oamenii vorbesc între ei... stînd în picioare, privindu-se... în ochi ; că strigă cît îi ţine gura într-un maidan ce-l numesc agora şi se sfădesc cîrîind ca orătăniile în curte ; că pe regele lor nu-l alege zeul, ci un oarecare ins care se numeşte... Demos ; că voinţa nu este una singură. Se pare că mai sînt multe şi că toate laolaltă se strîng ca într-un ghem şi devin ceva ce se numeşte cîrmuire ; că pe rege — care nici măcar nu-i rege — acest *Demos* îl urcă şi-l coboară de pe tron ca pe-o jucărie şi atîtea altele.

Aceste zvonuri făceau să scrîşnească dinţii şi să scîrţîie tronurile tuturor regilor de pe pămînt. Căci cu aceste născociri, hellenii pot molipsi lumea întreagă, pot umili, pot destrăma puterea divină a tronurilor. Şi încă ceva : regii lor — care nici nu sînt, după cum am spus, regi — în loc să ţină sceptre ţin cîte, ca ciobanii... şi o asemenea cîţă poate să ţină oricine, fără să fie rege !

E cu putinţă să rămînă nepedepsite aceste „crime" ? Şi la urma urmei, dacă hellenii înnebuniseră şi se puseseră să răstoarne ordinea lumii, poate îngădui aceasta stăpînul ei ? De aceea trebuia să-i nimicească, să-i trimită la moarte ! Să fie traşi în ţeapă ! Aşa porunci regele. Aici nu-i Athena, unde cîrmuiesc mulţi ! Hotărîrea trebuie să fie una şi luată de unul singur. Cei mulţi spun multe. Şi vorba multă e sărăcie. A cîrmui înseamnă a p o r u n c i. Dar cînd poruncesc cei mulţi, nu porunceşte nimeni. Dacă aveau toţi dreptul să hotărască, atunci cine executa poruncile ? De aceea, trebuie să fie dezrădăcinat şi nimicit neamul blestemat al hellenilor ! Aşa începu războiul, şi iată în amănunt cum :

Într-o zi, începură să cutreiere Asia tot felul de crainici care răguşeau strigînd : „Ooo... fii ai Asiei nemărginite ! Oo ! Aceia dintre voi care a venit pe lume cu braţe vînjoase, cu picioare puternice şi cu ochi ageri... să ia totul cu ei şi să meargă acolo unde va porunci marele rege. O, fii ai Persiei aurite ! Aceia dintre voi care pot trage cu arcul, pot reteza capete, pot lovi cu suliţa... acum — şi pînă la încheierea ciclului lunii — să se ducă la Crittala din Capadocia, de unde ne vom repezi într-un suflet să-i radem de pe faţa pămîntului pe cei care au batjocorit numele marelui rege ! O, bărbaţi din Asia ! Căruia dintre voi îi prisoseşte acasă un cal, o căruţă, o femeie... să le aducă. Cine are acasă un bou, o cămilă, un berbec... să le aducă. Cine dintre voi are acasă bătrîni, bolnavi, neputincioşi... să nu-i aducă. Am spus şi mai spunem : Aceia dintre voi..."

Glasurile răsunau pretutindeni, acoperind de la un capăt la celălalt întreaga Asie. Flăcăii își scuturară de pe pleoape somnul de dimineață... caii nechezară în ieslele lor... Cei osteniți și neputincioși în această lume gemură greu și tînguitor pe rogojinile lor mucegăite. Marele regat se cutremură din temelii... Lacurile se înfiorară, și apele se tulburară... Așa cum în orele de liniște de după miezul nopții năvălesc pe bolta cerului animale striate cu cozi luminoase prevestind cutremure, foamete și alte nenorociri... tot așa fu răsturnat acum cursul vieții.

Satrapiile fură năpădite de oameni cu tot felul de chipuri și înfățișări. Oameni cu fruntea îngustă și nasul coroiat. Oameni cu pomeții ieșiți în afară și cu ochi adormiți. Oameni cu buze subțiri și urechi clăpăuge... Oameni cu pielea păroasă și cu dinți de cîine... în sfîrșit, oameni cărora puțin le lipsea ca să nu fie oameni. Paflagonieni cu țeasta osoasă și umeri greoi. Lidieni cu fălci mari și ochi galeși. Frigieni cu nări aburite. Halivieni cu glezne turnate în bronz. Telmisieni, neîntrecuți profeți și oniromanți. Misieni, haldei, babiloneni, toți formînd o amestecătură nedeslușită. Satrapii încrezuți și cu ochi de uliu se aflau în frunte. Primul dintre primii, așezat într-un car aurit, tras de trei rînduri de cai, zeul și conducătorul suprem al acestui război, era Xerxes al lui Darius, care uzurpă tronul sărind peste tiara regească a fratelui lui, întîiul născut. Trufaș, slab de minte, crezu că un singur om poate să stăpînească destinul tuturor. Că sub soare nu există altcineva — despot sau arhonte — care să nu se prosterneze înaintea lui și să continue să trăiască. Că această lume a fost creată să fie stăpînită numai de el și de zeul suprem Oromasdes. Xerxes dispunea de viața oamenilor, iar Oromasdes de destinul lor. O vorbă înțeleaptă spune „Să nu încredințezi puterea în mîinile unui om vanitos". O să facă din ea ceea ce fac și cei ce moștenesc avere. Ori o vor folosi nedemn, ori o vor risipi prostește. Xerxes însă disprețuia înțelepciunea. Înainta pe cîmpiile Asiei împietrit ca o statuie, cu ceafa țea-

până, cu ochii nemişcaţi ca două mărgele înfipte în craniul gol. Se credea întruchiparea vie a zeului. Un singur lucru îl frămînta : să nu moară cumva maică-sa înainte de a deveni *theometor,* (născătoare de zeu.)

Acest bărbat încrezut străbătea acum cîmpiile Asiei. În urma lui, satrapii întinseră hora prăpădului : Astaspes, Artafernes, Megarates, Artemvares, Susiscanes, Pigastagon, Arkeas, Mitrogatos, Ariomardos. Pe aceştia şi pe mulţi alţii ca ei îi trimise sălbatica Asie împotriva gingaşei şi micii Hellade. Înaintau... unii pe uscat stîrnind nori de colb... Alţii pe marea clocotind, spumegîndă.

Iată, stăpînul lumii înaintează cu ifose de zeu. În fruntea oştirii merg crainici, bătînd groaza din tobele lor şi urlînd cu voci răguşite : „Plecaţi-vă ! Soseşte isotheosul, (zeul egal cu om.) Îngenunchеaţi ! Cei ce aveţi putere, îngenunchеaţi ! Iar cei ce n-aveţi, culcaţi-vă ca să treacă peste voi... pentru că sandalele lui sînt de aur şi nu se cade să şi le murdărească."

Întîi trecură şi măturară Ionia. Apoi Hersonesosul, cetate cîrmuită cîndva de „îngîmfatul" Miltiades al lui Kimon, care îndrăznise să umilească Asia. Acum, el zace în ţărîna săracă a Atticii, iar zăngănitul armelor nu-i tulbură somnul veşnic.

Încet, gemînd trist, trec căruţele grele încărcate cu vin, grîu, frumoase palakide ce vor încînta cu dezmierdări viaţa războinicilor ca să le-o îndulcească înainte de a o părăsi. Căruţele trec gemînd... Trec gemînd şi robii... Trec cîntînd profetic destinul hellenilor, al acestor oameni îndărătnici, a căror mîndrie nu-i lasă să cadă cu faţa la pămînt înaintea regelui. Iată însă că acum le sunase ceasul. Într-adevăr, hellenii au această meteahnă : îşi clădesc cuibul sus, ca să cadă răsunător, cînd le e scris să cadă.

Acolo, în peninsula tracă, se află un loc unde cele două maluri se căznesc de ani de zile să-şi unească mîinile, însă marea se bagă între ele şi le desparte. Aici — spune legenda —, cîndva s-a înecat o copilă pe nume Helle, şi de atunci, această mare — acest pontos — căpătă numele ei : Hellespontos.

Aici, marea e mereu biciuită de furtună. Apele pripite şi învolburate curg clocotind mînioase, ca şi cînd albia le-ar fi înclinată. Faţă-n faţă, stau şi se privesc cu ură două oraşe : Sestos şi Avidos. Pe aici, undeva, se afla şi faimoasa Troia, dar trufia ei a dus-o la pieire. Istoria acestei strîmtori e frămîntată. Măceluri, epopei, sfîşieri... dar acum părea liniştită. Părea obosită de viaţa-i tulburată şi-şi trăia zilele somnoroasă şi calmă. Puteai s-o străbaţi nepăsător, dar nu înotînd, cu toate că o făcuse şi pe-asta, cîndva, un nebun îndrăgostit, un oarecare Leandros, care trecu dincolo să-şi întîlnească iubita, pe fermecătoarea Hero. De atunci, toate femeile drăgăstoase din vremea ei s-au numit astfel. Sînt născociri vechi, care cu timpul au prins rădăcini şi par a fi întîmplări adevărate.

Nici Xerxes şi nici satrapii nu păreau prea dornici să treacă strîmtoarea înot. Dar toţi aceştia găsiseră leacul pentru aceste „patimi". Îşi luară cu ei ochioasele palakide. Şi mai aduceau şi altele pe mare. Marele Oromasdes a avut grijă să aducă pe lume femei cu duiumul. Ca să aibă satrapii cum să-şi cheltuiască puterea de prisos.

Cînd puhoiul de perşi ajunse la ţărmul strîmtorii Hellespontului, se opri. Acolo, Xerxes avu prima dezamăgire din viaţa lui. Descoperi că nu era încă un zeu desăvîrşit. În locul lui, Oromasdes ar fi trecut dincolo zburînd (de-altfel, pentru ce avea aripi !). Herxes încercă să se consoleze trimiţîndu-şi uliii. Aceştia se ridicară în văzduh, umplînd cu croncănitul lor strîmtoarea învolburată, şi se făcură nevăzuţi. Xerxes turbă de mînie şi scuipă cerul. Bineînţeles, fără motiv. Pentru că nu după mult, uliii se iviră din nou, făcură două ocoluri deasupra apei şi se întoarseră în mîinile dresorilor lor.

— Ce vrea să însemne asta ? îşi întrebă Xerxes magii care roiau în jurul lui.

Aceştia îşi smulseră barba, îşi acoperiră urechile şi, închizînd ochii, ziseră :

— Uliul zboară. Omul nu va zbura. Omul va umbla pe apă.

— Să vină constructorii de poduri ! strigă Xerxes. Am înțeles ce spune oracolul. Trebuie să înjugăm Hellespontul.

Dar oamenii se aplecară tremurînd.

— Au fugit... îi spuseră. Constructorii de poduri au plecat. Au spus că pînă acum au înjugat doar apă dulce. Au spus că apa sărată nu se pricep s-o „lege". S-au speriat și au plecat.

— S-o lege !! Am poruncit.

— O apă sărată nu poate fi legată, au zis ei, și au fugit.

Au mai adăugat apoi că știu ei ce spun. Pentru că niciodată pînă acum în lume apa sărată n-a fost înjugată.

— Să-i aduceți aici legați !

— Au dat bir cu fugiții. Au spus ce-au avut pe suflet și duși au fost. Acum nu mai pot fi prinși.

— Poruncesc să fie prinși !

Călăreți gonind nebunește se răspîndiră pretutindeni și ajunseră pînă la ruinele Troiei. Seara îi aduseră înapoi pe fugari, legați de caii lor. I-au biciuit mai întîi strașnic și apoi i-au pus la treabă. „Sparge-i robului tău capul, dacă vrei să nu-ți spargă el ulciorul." Bîrne uriașe se rostogoliră de pe piscurile muntelui Tmolos. Parîme groase cît trunchiul de copac fură aduse pe catîri... Și, ciudat : apa sălbatică, cum simți că vor să-i pună jugul, se îmblînzi. Uimit, Xerxes crezu încă o dată în obîrșia lui divină.

Podul fu făcut într-o seară liniștită. Cînd fu gata, trîmbițele dădură de veste, băgînd spaima în păsările cerului, care se pitulară în ascunzișurile lor înainte de asfințit. Xerxes porunci să se verse cîteva picături în semn de închinare adusă zeilor. Apoi se duseră cu toții să doarmă, pentru că trecerea peste pod trebuia să înceapă în zori. Vise bogate și plăcute au umplut somnul marelui rege. Vise uriașe pe măsura unui zeu adevărat.

Cînd podul de vase era pe jumătate terminat, cineva îi spuse lui Xerxes o istorioară. Se zice că a fost odată un tînăr lăstar de rege care trecuse pe această mare călare pe un berbec. Regele rîse cu hohote.

— Pe un berbec ! spuse. N-am nevoie de berbeci !

Noaptea visă că porunci apei să se retragă, şi — minune ! — aceasta se retrase, şi armata trecu dincolo fără berbeci, fără aripi, sau mai ştiu ce alte nerozii de-ale hellenilor !

«Toate astea le-au plăsmuit hellenii ca să se liniştească pentru că n-au fost în stare să facă ce-am făcut eu», spuse.

Mijiră zorile istoricei zile cînd oştile urma să treacă peste mare. Pretutindeni fluturau steaguri, zburau păsări, sunau goarne. Prin deschizătura cortului regesc se iviră satrapii. Xerxes îi primi nechezînd parcă de trufie. Ei se prosternară în faţa regelui, lovindu-şi fruntea de covor.

— Ridicaţi-vă. Ajunge !

Dar ei continuau să-şi bată într-una frunţile.

— De ce tăceţi ?

Întinse mîna după gîrbaciul negru, lucios, pe care numai cei aleşi puteau să-l poarte, cu mîner de aur, dar rămase cu el încolăcit pe mînă ca un şarpe. Bocete şi plînsete se auziră de afară. Dintr-un salt, Xerxes se ivi la intrarea cortului. Şi ce-i văzură ochii ? O, ispravă a apucatului Poseidon ! Podul... Podul lui o luase la vale. Se desfăcuse singur, şi-acum fugea împins de valuri. Peste puţin, nu se mai văzură nici bîrne, nici parîme. Era limpede. Blestematul zeu al hellenilor îşi trimisese valurile năprasnice să-l ia şi să-l ducă în împărăţiile lui.

Xerxes aruncă o privire încărcată de fulgere spre ţărm. Braţe negricioase se înălţau spre cer, rugi şi blesteme se auzeau pretutindeni. Magii tremurau pentru capul lor. Satrapii mîhniţi priveau cu disperare sfîrşitul jalnic al divinei lor opere.

Atunci, Xerxes urlă sălbatic. Porunci să vină cei ce făcuseră podurile. Pe urmă, călăii.

— Tăiaţi-i ! porunci.

Măcelul se săvîrşi repede. Marea deveni pentru puţin roşie, apoi îşi recăpătă culoarea ei albastră. Dar sufletul lui Xerxes nu se potoli. Căuta cu cruzime încă un vinovat. Nu-l găsea, şi-l

cuprinse turbarea. Deodată, rîse triumfător. În ochi i se aprinseră fulgere.

— O, tu, Poseidon ! urlă. O, tu, Poseidon, zeu linguşitor şi ticălos al hellenilor ! Ai să vezi tu, acum ! Şi, întorcîndu-se către biciuitori, le spuse cu mînie în glas : Hai ! Ce mai aşteptaţi ? Biciuiţi-o ! Pedepsiţi-o ! Pedepsiţi-i pe toţi hellenii, începînd cu zeii lor ! !

Luară cu toţii biciul şi se învîrteau în loc, zicînd :

— Poseidon. E limpede. Să fie biciuit Poseidon. Dar unde este ? Să fie biciuit. Şi chiar acum. Dar unde e acest Poseidon ?

— Ce mai staţi ? Ce vă tot învîrtiţi ? urlă Xerxes.

— Asta trebuie să facem... bîiguiau ei tremurînd şi mergînd de colo-colo, într-una. E limpede. Trebuie s-o facem neîntîrziat. Să fie biciuit Poseidon !

— În sfîrşit, bine că aţi găsit !

— Am spus-o : Trebuie ! Ai spus-o şi tu, stăpîne. Uite, biciurile noastre sînt gata.

— Atunci, ce mai staţi ? Loviţi odată !

— Asta-i. „Loviţi" Chiar acum. S-au dus să-l aducă.

— Pe cine ?

— Pe blestematul ăla. Pe Poseidon, cum ai zis.

— Proştilor ! Unde-l căutaţi ? Loviţi ! Daţi în el !

— Dar în cine să dăm ?

— Uite acolo !

— Unde ? Pe cine ?

— Uite sîngele lui ! Trupul lui !

Biciuitorii priviră spre mare. Degetul marelui rege era îndreptat spre ea. Se năpustiră turbaţi şi începură să biciuiască apa ocărînd şi scuipînd valurile — barba lui Poseidon —, pînă ce căzură, leşinaţi de-atîta trudă. Răzbunarea luă sfîrşit. Poseidon îşi primi pedeapsa, dar podul nu mai era de mult. Nici o pedeapsă şi nici o biciuire nu putea să readucă podul şi nici să facă altul. Numai o minte putea să-l facă, mintea hellenilor,

chiar dacă le fusese biciuit zeul. De aceea, porunci să-i adune pe toți ionienii și să-i arunce la picioarele lui. Erau destui în tabără. Unii luați cu forța, alții de teamă, alții însetați de cîștig, intrară în armata lui. Printre ei se afla și un bărbat genial, Ărpalos, constructor din Ionia, care se zicea că face minuni.

Cînd hellenii se adunară, Xerxes le spuse :

— Ascultați, voi, constructori helleni. Poseidon, turbat de pizmă, mi-a distrus opera.

— Nu noi sîntem vinovați pentru asta, spuseră ionienii simplu, dar nu și fără oarecare ironie.

— Pentru această îndrăzneală, zeul vostru și-a primit pedeapsa cuvenită. Ca să nu fiți pedepsiți și voi, să-mi faceți de îndată podul. Nu așa cum vreți voi — pentru că, după cum bănuiesc, nu vreți de loc —, ci așa cum știți — și știu că știți foarte bine... Spuneți-mi ce vă trebuie, și-o să aveți îndată. Bineînțeles, înainte de toate lemne... Cîte mii de bucăți ?

— Nici una.

— Atunci, ce vreți ?

— Parîme.

— Altceva ? Nu mai vreți nimic ?

— Ba da. Trireme.

— Tîlharilor ! Vreți să-mi distrugeți flota ?

— Triremele vor rămîne tot trireme. Dar fără ele, podul nu se face.

— Cîte vreți ? Spuneți repede înainte să mă răzgîndesc.

— Două sute.

— Nu se poate.

— Atunci, nu se poate face podul.

— Dar oamenii mei cum l-au făcut ?

Ionienii arătară spre mare, întrebîndu-l :

— Unde-i podul ?

Xerxes pocni din bici.

— Bine, încuviință spumegînd. Or să vină triremele. Și pe urmă călăii. Hai, începeți !

Atunci, Arpalos se apropie şi spuse rece şi nepăsător :

— Marele rege poate să-şi cheme călăii şi acum.

Xerxes îşi muşcă buzele. Vedea că aceşti îndărătnici îl vor lăsa fără pod şi că-l for face de rîsul lumii. Vru să-l biciuiască pe Arpalos. Dar văzu Helespontul şi se răzgîndi.

— Bine, spuse înghiţind veninul ce-i ardea limba. Nu o să chem călăii. Or să vină triremele. Cînd începeţi ?

— Stăpîne, răspunse Arpalos, cînd lucrează un om liber cîştigă bani. Cînd lucrează un rob cîştigă libertatea. Care ne va fi răsplata ?

— Moartea ! urlă Xerxes uitîndu-şi scopul.

— Moartea o putem avea şi fără să te servim, ba chiar păgubindu-te... spuse netulburat Arpalos. Dacă măria-ta nu ne dă altceva în afară de moarte, nici noi nu putem să-i dăm decît... nimic. O dată ce ne obligi să alegem, oricum, moartea, atunci o vom căuta pe aceea care va aduce salvarea Helladei şi ruşinea măriei-tale. Nu primim.

Xerxes se afla într-o mare încurcătură. Să le taie capul ? Nimic mai uşor. Călăii lui doar atît aşteptau. Dar podul nu avea să fie construit, iar glorioasa lui oaste urma să se întoarcă în Susa, acoperită de ruşine.

Înghiţi în sec.

— Să plece călăii ! strigă. Ascultaţi ! Viaţa acestor ionieni e scumpă. Vor fi lăsaţi să facă podul, îşi vor primi plata şi se vor întoarce liberi la vetrele lor. De cîţi meşteri de-ai mei aveţi nevoie ?

— De nici unul.

. . . . . .

A doua zi de dimineaţă, Xerxes aruncă o amforă de aur în mare. Podul era gata.

— Să înceapă trecerea ! porunci.

Soldați, cai, preoți, magi și palakide înaintară pe pod și trecură dincolo. În trei zile, triremele care alcătuiau podul fură dezlegate, încărcate și porniră apoi spre Marea Egee. Astfel, pentru întîia oară marele rege călcă pămîntul sacru al Helladei. Înainta nestînjenit, urmînd oracolele citite în stele de magii lui atotștiutori. Deodată, își aminti de spusele tatălui său : „Buni sînt magii, zicea Darius. Dar ar fi mai buni dacă ai printre ei și un trădător ca să le taie pofta de minciuni."

Trădător ? Îl avea pe cel mai bun. Era chiar rege. Demàratos al lui Ariston, fostul rege al Spartei. Iar pe lîngă ăsta, pe însuși fratele lui, Ahemènes, care-i pîndea orice mișcare și vorbă îndoielnică.

După ce trecură strîmtoarea îl trimise pe fratele său să-l aducă. Ahemènes îi urmărea pînă și tusea, care-i dădea de bănuit. Nu după mult, Demàratos se afla în fața lui Xerxes, urmat de Ahemènes. Acest însoțitor pus de rege semăna mai mult a neîncredere.

— Fii binevenit ! spuse disprețuitor Xerxes. Apoi se întoarse către Ahemènes : Să urce în caleașca ta și să mă urmeze.

Ajunseră pe cîmpia lui Doriscos, unde se adunase armata regelui. Toată tabăra vuia, vrînd să arate gloria și puterea Persiei. Demàratos rămase uimit. I se întunecă văzul. Și-atunci îi veniră în minte încă o dată vorbele pe care le auzise la un hellen hellespontian, atunci cînd văzuse armata nesfîrșită trecînd peste pod : „O, Dias !... De ce — luînd chip de persan și nume de Xerxes — ai hotărît să distrugi Hellada, aruncînd asupra ei *întregul* neam omenesc, cînd puteai face asta chiar numai cu jumătate ?"

Demàratos simți o amețeală puternică. Dar peste puțin începu trecerea prin fața armatei și-încercă să uite. Xerxes mergea înainte, stînd în picioare în caleașca lui de aur, ca împăratul lumii văzute și nevăzute. În urma lui, într o altă caleașcă, venea nefericitul rege al Spartei, Demàratos. Cal așca regală tre-

cea prin fața șirurilor de războinici, care stăteau ca niște stane de piatră pînă să treacă regele, chiar fără să respire. Xerxes se oprea din cînd în cînd și punea întrebări, al căror răspuns îl primea în cor din zeci de mii de guri. Și mergea mai departe. După ce-și văzu armata, Xerxes, coborînd din caleașcă, ajunse cu pași mari la țărm și urcînd în trirema lui sidoniană — construită în întregime din abanos și argint și smălțuită — se așeză pe tronu-i aurit.

Trirema regală, plutind domol, ajutată de vîsle argintii, trecu prin fața flotei. Și aici, Xerxes punea aceeași întrebare și primea același răspuns. Răsunau munții Helladei și groaza își întindea tentaculele pînă departe, pe țărmurile Atticii, pînă dincolo, în destrăbălatul Corint, în orașul unde se întruniră toate căpeteniile de oști ale hellenilor care rămăseseră cu sufletul helleni.

Uriașa trecere în revistă se sfîrși abia către seară. Atunci, Xerxes îl chemă la el pe Demàratos.

— Ai văzut ? îl întrebă cu sfidare și compătimire totodată.

— Am văzut... răspunse calm Demàratos, compătimindu-l și mai mult.

— Ai mai văzut vreodată în viața ta așa ceva ?

— Niciodată, răspunse Demàratos.

— Atunci, spune-mi : ce crezi ? Vor îndrăzni hellenii și de aici înainte — nu să se împotrivească și nici să lupte — vor îndrăzni să nu trimită soli ca să se roage de mine — nu ca să nu le cuceresc țara, — ci ca să nu o distrug în întregime ? Spune-mi : Vor îndrăzni ?

Demàratos răspunse cu chibzuință :

— Mărite rege, lingușirea este o meserie bănoasă și prosperă la curtea ta. Aș putea s-o folosesc și eu și să devin un Croesus.

— Și de ce nu o folosești ? întrebă regele înghițindu-și turbarea.

— Pentru că acest război este într-un fel și opera mea și nu vreau să mint față de mine însumi. Dacă hellenii vor lupta

ai întrebat ? Îți răspund : da. Dar nu asta e totul. Lucrul acesta e cel mai neînsemnat. Hellenii nu numai că vor lupta, dar vor și muri cu toții. Și asta e principalul.

Auzind spusele lui Demàratos, Xerxes porunci îndată să i se aducă ligheanul de argint. Era sigur că în fața unor atare vorbe va izbucni în asemenea hohote de rîs, încît va fi nevoit să verse tot ce mîncase. Demàratos se sculă și ieși tăcut. Simțea un dispreț adînc atît față de stăpînul său, cît și de sine însuși.

CAPITOLUL IV

Athena era zguduită de fiorii nenorocirii care o pîndea. Dar să ne întoarcem de aici cu mult în urmă, la viața lipsită de griji a atenienilor care se culcaseră pe laurii victoriei de la Marathon. Athena trăia așa cum a trăit dintotdeauna : cu certurile ei politice, cu întrecerea pentru putere, cu slujirea artelor frumoase, cu Agora și cu atîtea multe altele. Războiul — fiul mîniei asiatice — era încă departe. Hellada era toată o primăvară, o înțelepciune. Poezia și lumina se aflau mînă-n mînă. Pe mormîntul lui Miltiades, iarba șoptea o rugă evlavioasă. Noaptea, *frictoriile* (focurile posturilor de observație) erau stinse. Doar luna-și răspîndea lumina, iar bufnițele fleșăreau pe limba lor sub streșinile caselor.

Dar într-o noapte, pe neașteptate, frictoriile se aprinseră și — asemenea unor stele călătoare — săreau din vîrf în vîrf, pînă ce ajunseră în Attica. „M e z i i !!..."

Pruncii de pe vremea Marathonului aveau acum zece ani, dar scînceau tot ca niște prunci. Iar bătrînii — cîți mai trăiau — își smulgeau părul, acum și mai albit de vreme.

Ce liniște apoloniană domnise pînă atunci ! Nimeni nu rîvnise nimic. Toți aveau somnul liniștit. Toți, în afară de... Da. Era și unul care nu dormea. Xànthippos al lui Arifron. De ce oare ? Al cui *tròpeon,* (ce izbîndă), nu-i dădea pace ? Miltiades

se prăbuşise zgomotos. Callìmahos, Stesìlaos dormeau în tumulul înălţat pe cîmpia Marathonului. Aristides ? Era atît de liniştit şi de devotat instituţiilor... Atunci ? Pentru ce ? O... l-am uitat pe cel mai nerăbdător şi mai năvalnic, pe fiul lui Neòcles, care — mai zorit decît toţi — intrase în vîrtejul vieţii politice. Cine a uitat cuvintele lui devenite legendare ? „Nu-mi dă tihnă ziua, nici noaptea izbînda lui Miltiades."

Desigur că acum, cea mai mare piedică în calea lui Themistocles — Miltiades — părăsise viaţa, lăsîndu-i arena liberă. Dar chiar din prima zi a intrării lui în arenă izbucni o mare vîlvă în Asty. Se zice că deşi nu vedea vreo primejdie, Themistocles era gata s-o născocească.

— Vrăjmaşul e în faţa cetăţii ! strigă din senin.

Atenienii căutară peste tot, dar nu-l găsiră.

— Unde e ? întrebară. Nu-l vedem. Cine e ?

— Medul !

— Ţi-ai pierdut minţile, omule ? Mai ieri a plecat. Şi-am aflat că acum se pregăteşte împotriva Egiptului.

— Egiptul va cădea ca o cetate de nisip, şi-atunci va veni rîndul Athenei.

— Şi ce vrei, omule ? Să devenim egipteni ?

— Să fiţi helleni mai mult decît sînteţi.

Atunci, Hìpparhos al lui Harmos şi Megacles al lui Hippocrates îşi ridicară glasurile ca să apere liniştea demosului.

— Dar sîntem ! Ce mai trebuie ?

— Să ne întărim ! spuse Themistocles.

— Avem zidurile noastre, răspunse dispreţuitor Megàcles.

— Sînt de piatră.

— Din ce-ai vrea să fie ? îl întrerupse Hìpparhos. Din lemn ?

— Întocmai.

Se stîrni mare zarvă.

— Legaţi-l ! ţipau unii.

— Aiurează ! strigau alţii.

— Liniște ! spuse unul mai vîrstnic. Tu, fiu al lui Neòcles, n-ai fost niciodată necugetat. Ce sînt toate astea pe care le ceri ? Vrei să ne cultivăm mai bine pămîntul ? Spune, rogu-te.

— Nu pămîntul, ci marea.

— Păcat ! spuse cu compătimire bătrînul. Te credeam cu judecată dreaptă. Și de aceea m-am ridicat să te apăr. Dar acum mă retrag. N-am ce mai spune.

— Alungați-l din Agora ! strigau cu furie cei mai aprinși.

Atunci se ridică liniștit și se apropie de tribună Aristides. Fiul lui Lisimahos era acum un bărbat matur și se bucura de respectul tuturor. Imediat se făcu tăcere.

— Bărbați atenieni, începu, ridicînd tonul pentru întîia oară în viața lui. Zeii ne-au hărăzit pămîntul, și Hesiod ne-a învățat cum să-l cultivăm. De secole, strămoșii l-au udat cu sudoarea frunții lor și de multe ori chiar cu sîngele lor. Hellenii sînt urmașii lui Anteu. Ei trebuie să atingă fără încetare pămîntul. Altminteri, pier. Fiul lui Neocles ne-a vorbit de zidurile lui de lemn. Dar de ce tocmai din lemn, o dată ce avem zidurile de piatră ale cetății noastre și piepturile fiilor noștri ? Acestea sînt singurele arme care ne-au salvat onoarea atît în vremuri pașnice, cît și pe cîmpul de luptă.

— Cîmpul de luptă nu-l aleg cei atacați, ci atacanții ! răspunse Themistocles.

Atunci interveni Xànthippos.

— Atacați am fost și la Marathon, dar noi am fost aceia care am ales locul de luptă.

— Uiți foarte repede istoria, fiu al lui Arifron. Iată de ce nu te-a învățat nimic. Uiți cît de nedrept l-ai hulit pe Miltiades pentru această alegere ? Iar dacă lupta a avut loc la Marathon, aceasta s-a întîmplat nu pentru că noi am ales, ci pentru că au ales — din fericire — dușmanii, fiind locul cel mai potrivit pentru debarcarea lor. Ca să-ți dovedesc cu cîtă nechibzuință vorbești, te întreb : Care ar fi fost rezultatul acestei bătălii dacă în locul Marathonului am fi ales, de pildă, cîmpia de la Eleusis ?

— Themistocles, de ce înfierbînți fără rost spiritele ? Darius se află încă la Susa și se zvonește de o bătălie în Egipt. Tu de unde știi cînd și cum ne va ataca ?

— Unde... nu știu. Dar *cum*... știu chiar foarte bine.

— Cum adică ?

— Cu flota. E cu neputință ca medul să ducă încă o bătălie pe uscat, o dată ce nu demult a fost înfrînt într-o asemenea luptă. Tragedia de la Marathon a fost, cu siguranță, pentru el plină de învățăminte.

Aristides ceru din nou să vorbească.

— Nu. Nu împărtășesc spusele lui Xànthippos. Și dezaprob cu tărie spusele lui. Apoi i se adresă lui Themistocles : Fie, fiu al lui Neocles, așa se va întîmpla. Adică flota medică nu va năpădi Nilul, ci golful Saronicòs. Foarte bine. Dar ce se va întîmpla dacă, de pildă, flota noastră nu va ieși în întîmpinarea ei ? Ce va face flota vrăjmașă ? Va sta acolo pe veci, fără să facă ceva ?

— Îmi pare rău... răspunse cu oarecare milă Themistocles. Îmi pare rău că un bărbat înțelept a vorbit atît de nechibzuit. Uiți că patria noastră e aproape o insulă. Cînd flota persană ne va împresura țărmurile, ce vom face noi, poporul nostru ? Nu vom rămîne flămînzi și nu va trebui să primim înfrîngerea.

— Uiți de pedestrimea noastră, care pînă acum a dobîndit numai victorii. Știu ce-mi vei răspunde : că mezii vor debarca neîntîrziat. Au debarcat și la Marathon, și toată lumea știe ce-au pățit. Ce se va alege de ei dacă de data asta vor debarca în Asty ?

— Bătălia n-a cîștigat-o Athena, ci geniul lui Miltiades !

— Cum de îndrăznești !... îl întrerupse spumegînd Xànthippos. Cum de te încumeți să pomenești numele unui om aducător de nenoriciri ?

— E îngrozitor, fiu al lui Arifron, spuse furios Aristides. E îngrozitor pentru orașul nostru să aibă printre cetățenii lui bărbați atît de nestăpîniți. Viața politică a lui Miltiades a luat sfîrșit.

— A fost nedemnă.

— Dimpotrivă, a fost plină de demnitate.

— A săvîrşit greşeli grave.

Themistocles interveni îndată.

— Un bărbat cu virtuţi mari nu poate să nu facă şi greşeli mari. În ce-l priveşte pe Miltiades, istoria şi-a spus cuvîntul. Acum, nimeni nu-l mai poate doborî de pe soclul pe care a fost ridicat. Vai nouă, celor pentru care filele istoriei au rămas încă albe. Vom săvîrşi şi noi nedreptăţi cu nemiluita şi nu mai puţine greşeli.

— Ai nimerit ţinta, spuse Xànthippos. Tocmai de greşeli vreau să te feresc.

— Eşti zeu ?

— Sînt om.

— Atunci, vorbeşte ca un om şi nu mai prevesti asemenea unui zeu.

Agora îi asculta plictisită. Pentru că nimeni nu simţea primejdia pe care-o vedea Themistocles. Iarăşi medul ? Nimeni nu credea. Pentru că era cu neputinţă ca un rege — oricît de puternic — să primească două palme una după alta, într-un răstimp atît de scurt. Dar zvonul despre Egipt se dovedi adevărat. Darius voia — înainte de a-şi pune în aplicare planurile ameţitoare împotriva Helladei — să cumînţească mai întîi Egiptul, ceea ce i-ar fi readus sub sceptrul Persiei pe răzvrătiţii din ţara Nilului şi ar fi pregătit totodată războinicii pentru iureşul cel mare împotriva Helladei.

Însă veştile care soseau în Asty — erau vagi şi se băteau cap în cap. Într-o zi însă, se răspîndi ştirea adusă din cetăţile Ioniei de bărbaţi demni de încredere, încercaţi îndelungă vreme în slujba adevărului.

— D a r i u s a m u r i t ! Darius şi-a dat sufletul !! spuseră.

Dar Themistocles, în loc să se bucure, se posomorî. De parcă murise cineva de-al lui. Moartea regelui persan îi zădărnicea toate planurile şi-i dădea peste cap argumentele pentru zidurile

de lemn. Adversarii lui triumfau. Şi înainte de toţi, Hipparhos al lui Harmos şi Megacles al lui Hippocrates, care nu-i dădeau răgaz să răsufle în Agora şi-l batjocoreau atîta încît orice bărbat adevărat n-ar fi răbdat.

Themistocles căzu într-o stare de deprimare care ţinu mult. Duşmanii îl luau peste picior şi de aceea nu mai apărea în Agora. Plănuia să plece din ţară ca să scape de batjocură. Cînd... o întîmplare neaşteptată îi înaripă speranţele pierdute. Egina oligarhică, acea putere insulară care de atîtea ori ameninţase onoarea Athenei, ridică din nou capul. Ca o insultă nemaiauzită pentru Athena, această cetate *polìandros,* (bogată în bărbaţi de seamă,) bogată în trofee ! O mînă de mărunţi luntraşi se încumeta să ameninţe cetatea triumfătoare, care nu demult uimise cu gloria ei o lume întreagă ! Răniţi de moarte, mîndrii atenieni îşi ieşiră din fire ca niciodată şi cerură cu stăruinţă arhonţilor să umilească această trufaşă Egina ! Nimic nu părea mai uşor. Totuşi... arhonţii plecară fruntea. Cum să străbată golful Saronicòs ? Cu ce ? Pînă atunci, nici un arhonte — nici chiar Miltiades — n-a spus că pedeştrii pot mărşălui pe apă. Îl întrebară pe Xànthippos ; bărbatul războinic îşi ridică şi el, pentru întîia oară, mîinile a neputinţă. Dar Agora îl cerea stăruitor pe bărbatul cutezător şi destoinic care s-o salveze de ruşine. Şi-atunci, după o tăcere atît de îndelungată, Themistocles apăru din nou în Agora.

— Eu... spuse. Vreţi să-i umilesc pe aceşti neruşinaţi ? Sînt gata !

— Cum ? strigă zeflemitor Hipparhos al lui Harmos. S-a trezit îndureratul nostru prieten... Ţi-ai revenit, Themistocles, după jalea adîncă ce te-a cuprins pentru pierderea lui Darius ?

— Da, eu ! strigă Themistocles, părînd să nu ia în seamă cele spuse. Dar... după ce va fi izgonit din Asty omul care m-a jignit.

— Care dintre toţi ? strigă Agora.

— L-aţi auzit adineauri.

— Hipparhos ? Repede ! Aduceţi scoici ! Să-l surghiunim !

Megàcles se gîndi să-şi apere tovarăşul... dar fierberea ce cuprinsese Agora putea să hotărască şi surghiunirea lui. Socoti că e mai cuminte să tacă. Dar nu pentru multă vreme. Într-o zi izbucni din nou. Era ziua cînd Themistocles ceru demosului lucruri nemaiauzite. Venitul minelor de lîngă Làvrion să nu mai fie împărţit, ca pînă atunci, cetăţenilor, ci să fie dat statului.

— Uzurpatorule ! strigă Megàcles. Spune-ne : ce dai tu cetăţii ca să aştepţi o asemenea răsplată ?

— Nu dau nimic. Şi nu cer răsplată. Vreau doar să salvez onoarea.

— Atenieni ! Sfîşiaţi-l pe uzurpatorul ăsta, care vrea să vîre onoarea oraşului în buzunarele lui fără fund !

Themistocles îşi azvîrli toiagul pentru a nu fi nevoit să-l folosească şi înaintă spre tribună.

— Bărbaţi atenieni, strigă străduindu-se să-şi înnăbuşe furia. Foarte greu e să slujeşti cinstit un oraş... însă mai greu e să înduri ocara nedreaptă. Şi mult mai greu încă să nu-l poţi pedepsi imediat pe cel ce te jigneşte. V-am spus — şi nu demult — că le voi plăti eginiţilor ocările aduse şi pentru trufia lor. Dar nu voi putea dacă nu-mi daţi cu ce. Armata noastră este viteză, dar nu poate să zboare. Trebuie să dobîndim neîntîrziat o flotă. Numai ea ne va duce spre Egina. Nu vreau să vă secătuiesc pungile. Cer să nu primiţi pentru o vreme venitul minelor de lîngă Làvrion. Altminteri, cum am putea să ne alcătuim o flotă ?

— O să ne prefaci argintul în lemnărie ? strigă cineva din mulţime, cu glasul udat cu vin.

— O, bărbate, ai vrea oare să-l prefac în licori îmbătătoare ?

— Drept grăieşti !

— Tăcere ! strigă demosul. Vorbeşte, Themistocles. Te ascultăm.

— Bărbaţi atenieni... Nu vreau să iau eu banii şi să-i folosesc pentru înzestrarea flotei. Alegeţi voi cetăţeni cinstiţi care să transforme în trireme banii adunaţi. Şi-atunci, victoria ce v-am făgăduit va fi a noastră. Vă voi da-o eu cu mîna mea.

— Bravo ! Foarte bine ! izbucniră într-un glas miile de cetățeni.

— Însă această mînă nu poate face nimic, cîtă vreme o împiedică demagogii și cei ce jinduiesc după tiranie.

— Cere tot ce vrei. Ce trebuie să facem ?

— Bărbați atenieni... Niciodată un plan — oricît de desăvîrșit ar fi — nu poate să izbutească atîta timp cît este lovit pe ascuns de vicleni.

— Spune : Ce să facem ? Ce ne ceri ?

— Nu cer viața nimănui. Vreau doar să-mi deschideți drumul spre victorie.

— Este deschis.

— Nicicînd nu este deschis drumul care la fiecare cotitură are și cîte-o capcană, pusă cu viclenie de cei potrivnici.

— Themistocles ! Vorbește-ne limpede. Care sînt mișeii ce trebuie înlăturați ?

— I-ați văzut.

Deodată, toți se întoarseră spre Megàcles. Nici de data asta cel mai mare dușman al lui Themistocles nu se împotrivi. Chibzuința învinse mînia. Xànthippos tăcu. Themistocles avea dreptate. O recunoscu și mintea chibzuită a lui Aristides. Adevărat. Egina trebuia să fie oprită cu orice chip la timp. Era un pas care trebuia făcut. Altminteri — dacă atacau mezii — ar fi fost de partea lor.

Themistocles obținu o victorie rapidă. De fapt, nu fusese înfrîntă numai flota eginită, ci însăși oligarhia ei. Instituțiile au fost restabilite, iar insula era cîrmuită de arhonți democrați.

Dar certurile izbucniră din nou în oraș. Aristides ceru ca după victorie, „plugarii să se întoarcă pe ogoare, iar luntrașii la vîslele lor".

— Și ce facem cu navele ? întrebă Themistocles.

— Pe foc cu ele ! strigă Xànthippos. Dați-le vestalelor !

— Nu ți-am cerut ajutorul, fiu al lui Arifron. Însă ceea ce-mi cereți, bărbați atenieni, este o crimă.

— Este o crimă să ne ții pe mare plugarii, iar pămîntul să rămînă nelucrat. Să se întoarcă îndată ! Bărbații în Asty, iar arginții în buzunarele noastre.

— Bine zici ! Așa-i ! îl aprobă nechibzuit demosul.

Themistocles fu cuprins din nou de revoltă. Toate planurile lui erau zădărnicite în mod nătîng și neașteptat. Își pierdu puțin cîte puțin curajul. Cu fiecare zi ce trecea, vedea apropiindu-se tot mai mult înfrîngerea. Fu nevoit să pună portul sub pază. Dar cît aveau să dureze toate astea ? Dacă vor izbucni cîndva tulburări în Asty, cetățenii se vor duce în port și vor da foc. Și tocmai în acest an, spre nenorocul lui, fusese lipsă de grîu. Iar adversarii o puneau pe seama lui.

— Iată vinovatul ! țipau. Ține tot așa flăcăii noștri cu brațele încrucișate, și ogoarele vor rămîne nelucrate.

Încerca să-i facă să înțeleagă că nu lipsa brațelor a făcut ca recolta să fie slabă, ci lipsa ploilor. Mai țipau că Themistocles, lăsînd pustii ogoarele, stîrni furia zeiței Demetra, care se răzbună aducînd seceta. Themistocles era gata să se recunoască înfrînt și să se retragă în casa lui de la țară, unde să trăiască liniștit pînă ce i se vor isprăvi zilele. Dar tocmai atunci sosi vestea în același timp salvatoare și tristă. Xerxes se pregătea să cotropească Hellada cu întreaga-i armată. Aristides și Xànthippos nu credeau, sau, mai bine zis nu voiau să creadă. De aceea, îl învinuiră pe Themistocles c-ar fi născocit basme. Dar „marele ghicitor“ [1] nu pregetă să stăruie. În acest răstimp, veștile se înmulțeau. Demosul începu să se neliniștească. Îl chemă pe Themistocles să adeverească sau nu zvonurile. Trebui așadar să vină din nou în Agora și să-și spună cuvîntul.

— Grăiește, fiu al lui Neòcles... îl încurajă demosul, pe care-l cucerise iar, pe neașteptate.

— Setea de războaie, bărbați atenieni, nu ne-a stăpînit niciodată... Astfel au numit dușmanii mei dragostea mea de patrie.

[1] În text «oron nus», adică „mintea cu vedere“. (N. S.)

Dar eu n-am tăgăduit-o nimănui. Cît despre primejdii, eu nu le-am născocit. Primejdia ne pîndește. După cum știm, medul a fost învins, dar nu și-a recunoscut înfrîngerea. Nu-și recunosc piticii înfrîngerile, și cum să le primească coloșii ? Medul va reveni, dar nu ca pînă acum, ci mai puternic. Greșește mult acela care crede că va veni să repete bătălia de la Marathon. Nici Xerxes și nici noi nu am mai putea să dăm această bătălie. Lăsați Marathonul să se odihnească pe laurii lui și în paginile istoriei. O nouă izbîndă ne așteaptă. Sau poate chiar pieirea. Voi sînteți aceia, bărbați atenieni, care puteți face ca nenorocirea să se transforme într-o victorie. S-a spus că născocesc primejdii. Eu nu născocesc nimic. Mă pregătesc doar să înfrunt primejdiile. Vrăjmașul vine împotriva noastră cu mai multe zeci de mii de soldați, iar noi numărăm tot atît, adică zece mii de scuturi. Dar... bărbați atenieni, vă cer să uităm de scuturi. Pentru că nici acum nu ne vom apăra. Ci vom lovi cei dintîi. Aceasta e moștenirea pe care ne-a lăsat-o biruitorul de la Marathon. De la el o avem și a lui este gloria.

— Nu este singura... spuse aspru Xànthippos. Ne-a lăsat și-un fiu molîu.

— Fii pe pace. Cînd va sosi ceasul bătăliei...

— Deocamdată, culege lauri pe cîmpul Afroditei. Este primul învingător ce poartă cunună de flori pe cap dintre toți erotomanii orașului.

— Taci, Xànthippos ! strigă Aristides. Vorbele tale nemăsurate au întrecut orice margini !

— Să tacă amîndoi... Și voi spune mai departe ce am de spus, îi întrerupse Themistocles. Aceasta e moștenirea pe care ne-a lăsat-o Miltiades, am zis. Dar timpul merge înainte. Ritmul nu mai este același. Acum, medul nu vine nici cu același număr de oameni și nici cu aceleași arme. Dar mai cu seamă cu alți strategi. Trebuie deci să aducem și alte arme. Cît despre strategi... i-a schimbat viața. Dar Athena are mereu bărbați de seamă și va da din nou alți viteji. Și nu numai viteji, ci și destoinici.

— Spune, fiu al lui Neòcles ! Ce vrei ?

— Bărbați atenieni, vreau lemn.

— Nebunul ne cere iar lemn !! izbucniră vrăjmașii lui. Lemn vrei ? urlă Xànthippos. Du-te în creierii munților. Acolo, de altfel, îți este și locul.

— Xànthippos... i-o reteză aspru Themistocles. Cunosc și mînia ta, și izvorul ei. Sînt știute încă de pe vremea bătăliei de la Marathon. Cu mult venin l-ai adăpat pe biruitor. Dar trebuie să-i fii recunoscător lui Miltiades. Pentru că de nu era el să-ți zădărnicească planurile... grozave, nici Athena n-ar mai fi existat astăzi, nici această Agora în care-ți azvîrli ocările. La pieire, cu răutate, ne duceai ! Și în loc să-ți vezi de treabă, vii acum aici să pregătești cu grijă noi nenorociri ! Dar istoria are memorie, Xànthippos. Iar demosul — conștiință. În fața acestei conștiințe te dezvălui ! Nu ești în stare să ajuți Athena, dar poți să-i faci mult rău. Ești de temut, Xànthippos ! De aceea, cu tot respectul pe care-l nutresc față de vîrsta ta, îți disprețuiesc gîndirea. Nu ești tu oare — sau greșesc ? — nu ești tu acela care cu limba și toiagul l-ai împiedicat pe Miltiades să ne ducă la Marathon ? Nu ești tu oare cel ce a făcut din sfatul chemat să hotărască rînduiala bătăliei de la Marathon, o arenă de vorbărie îngrozitoare și fără rost ?... Și nu ești tu cel care cu uneltiri mincinoase ai smuls majoritatea de la Miltiades și erai gata să ne duci la înfrîngere ? Da. Acolo ne-ai fi dus dacă în ultima clipă nu venea votul multașteptat al lui Callimahos, care și-a salvat astfel onoarea și patria... Și după toate astea, nu ești tu acela care după izbînda ai măcinat sănătatea și tăria sufletească a biruitorului pînă ce l-ai dus în mormînt ? Era gata să dau uitării toate astea, fiu al lui Arifron, și la fel cred că ar fi făcut și ceilalți arhonți și strategi. Dar tu nu ne lași. Îți jur, însă, pe zeii atotputernici că nici noi nu te vom lăsa să arunci în primejdie, pentru a doua oară, soarta polisului !

Un vuiet şi o tulburare de nedescris se răspîndiră pretutindeni. Agora se cutremură de la un capăt la altul. Atunci, se urcă la tribună, palid, Xànthippos.

— Nemaipomenită, strigă, nemărginită trebuie să-mi fie răbdarea ca să pot folosi doar limba acolo unde numai toiagul îşi are locul. Dar cel ce m-a jignit nu-şi va găsi acum pedeapsa. Nu cei jigniţi spală asemenea ocări. Faptele vor fi acelea care-l vor osîndi.

— Dă-te jos ! îi strigară din mulţime. N-auzi ?

— Neamul meu m-a învăţat numai să urc. Şi nu voi îngădui nici unui spurcat să mă dea jos de la tribuna pe care a înfiinţat-o neamul meu !

— Clisthenes i-a dat fiinţă.

— Se ştie însă că neamul meu i-a adus glorie şi cinste. Am zis : Nu voi coborî. În ruptul capului. Doar în mormînt voi coborî. Iar aceasta numai zeii vor hotărî. Acela de acolo care cu puţin înainte a părăsit această tribună a spus că planurile mele au fost aducătoare de nenorocire. De unde ştie ? Au fost ele aduse la îndeplinire şi s-au dovedit rele ? Crede doar ? Dar numai pentru că aşa se crede sînt judecaţi conducătorii ? Adevărat... planurile lui Miltiades au izbutit, cu toate că păreau nechibzuite. Atunci, de ce să nu fi reuşit şi ale mele, care nu numai păreau, ci şi erau bine gîndite ? Oare a pretins vreodată, bărbaţi atenieni, cineva că numai unul este drumul ce duce la victorie ? Cu ce drept huliţi un drum neîncercat ? Miltiades voia să salveze patria. La fel socoteşte că face şi Themistocles. Dar eu, eu ce fac ? Oare eu îi vreau pieirea ? Hee, voi ! Există acolo, jos, fie chiar şi-un singur cetăţean care poate să spună că nu-mi iubesc patria ?

Demosul nu se clinti.

— Văd că nu există...

Atunci, se ivi Aristides. Vînturile se încrucişau deasupra capului lui Xànthippos. Demosul se afla în grea cumpănă. Pentru întîia oară se iscase o ceartă atît de violentă. Aristides era un duşman făţiş al lui Themistocles. Se temea de el. Se temea mai

ales de tot ceea ce aducea el nou, de năzuințele lui, care duceau în afara celor orînduite de cînd lumea. Cu firea lui explozivă, Themistocles nu prevestea doar schimbări. Ci și cutremure. Toate aceste planuri spuse cu glas ridicat erau atît de îndrăznețe și de nemaiauzite, încît — se vedea limpede — ar fi dus cetatea în fața unei primejdii. Pe de altă parte însă, tot Aristides, zis cel drept, se temea de Xànthippos. Era atît de violent în ura lui, încît dacă izbutea să domine ar fi stîrnit în demos o furtună nemaipomenită și ar fi lăsat Athena pradă dușmanilor din afară. Trebuia deci ca Xànthippos să fie înlăturat cît mai repede. Pe urmă... E bine ca oricine să-și cunoască dușmanii. Și Aristides îl cunoștea bine pe Themistocles. Știa că va răsturna ordinea statornicită, că va zdrobi ierarhiile, interesele, dar că va feri cetatea de primejdiile din afară. Acum, deci, Xànthippos trebuia să fie înlăturat. Chiar acum. Și apoi... apoi urma să înceapă duelul pe viață și pe moarte între ei doi.

Deci, cu această hotărîre se urcă din nou la tribună.

— Nu... glăsui. Nimeni din rîndurile demosului nu va încerca să-l facă pe Xànthippos dușman al patriei. Eu cel dintîi l-aș desfide pe sicofant. Nu, fiu al lui Arifron. Tu nu numai că nu ești dușman al patriei, dar ești chiar mistuit de focul dragostei față de ea, în ciuda învinuirilor de persofilie aduse neamului Alcmeonizilor. Tu, în nici un caz. De persofilie — și nu pe nedrept — sînt învinuiți vrăjmașii democrației. Fără îndoială, tu ești un prieten credincios al democrației. Dar nu este de ajuns, fiu al lui Arifron. Nu este de ajuns ca cineva să creadă în democrație ; trebuie numaidecît să știe și s-o servească. Adevărat, ești prieten al democrației, dar nu și al chibzuinței. Și aici poate fi nenorocirea democrației. Nu știi să împaci demosul. Știi numai să-l dezbini. Și dacă, vai, în aceste clipe se apropie primejdia din afară ? Pentru că în acest oraș n-au lipsit niciodată înflăcărarea și vrăjmășia. Adîncă este înverșunarea ce mă desparte de fiul lui Neòcles. Mai devreme sau mai tîrziu, unul dintre noi va trebui să plece. Dar va pleca numai el. Și nu-l vor urma în sur-

ghiun susținătorii lui. Nu ! În nici un caz nu vom da drumul în Athena foalelor lui Eol. Cel ce va învinge se va mărgini să-și pună planul în aplicare și nu-și va distruge potrivnicii. O asemenea primejdie numai tu poți s-o aduci, fiu al lui Arifron. Te afli într-o cetate sfîșiată de patimi, și în loc să le potolești, tu le aţîți mai mult. Dar fiece clipă, fiu al lui Arifron, este aducătoare de primejdii. De aceea... pentru liniștea cetății, pentru pacea demosului și pentru tine însuți, trebuie să te dai la o parte.

— Și, rogu-te, cine va hotărî acest lucru ? strigă, ieșindu-și din fire, Xànthippos.

— Noi, demosul, izbucniră cetățenii de față.

— Atunci hotărîți ! Acum !

— Nu te pripi... spuse un om vîrstnic cu o înfățișare impunătoare care înaintă spre tribună. Xànthippos ! Nu vreau să te condamn nesăbuit. Doresc mult să rămîi printre noi. Dar te-ntreb : Ești hotărît să respecți principiile democrației ?

— Care sînt aceste principii ?

— Primul : să te supui în fața majorității. Ești gata să-l accepți ?

Xànthippos era lac de sudoare.

— Bine... încuviință grav. Mă voi pleca în fața legii sfinte a majorității, dar îmi voi păstra dreptul de a vorbi.

— Cum ? întrebară mînioși cîțiva din mulțime. Așa democrație te-au învățat strămoșii tăi, o, Arifronides ?

— Da. Întocmai.

Strigătele se întețiră în rîndurile mulțimii. Unii se repeziră să-l dea jos din tribună. Dar Aristides interveni pe loc.

— Bărbați atenieni, strigă, la ce atîta vîlvă ? După cîte îmi amintesc, Xànthippos a rostit o frază care și logică este, și democrației îi face cinste. A afirmat doar că și după ce vom fi respins spusele lui va avea dreptul să vorbească. Sau greșesc ?

— Da, așa a spus blestematul.

— Și tu ai turbat de furie, cetățene !

— Nu numai eu. Toți !

— Atunci, vă spun tuturor, deşi nu cred. Nu cred, bărbaţi atenieni, pentru că atunci, vai ! vai şi-amar ar fi pentru Athena dacă toţi cetăţenii ei ar gîndi astfel. Legea a dat cetăţeanului dreptul de a-şi spune cuvîntul, dar nu să-l suprime pe al celuilalt. Cine v-a spus că Solon ne-a dat votul în schimbul tăcerii noastre ? Cine v-a spus că legiuitorul avea de gînd să-i transforme pe cetăţeni în fiinţe mute ? Ideea este respinsă, dar dreptul de a vorbi rămîne neştirbit. Nu poate fi condamnat glasul, ci părerea. O idee respinsă astăzi poate fi mîine primită şi însuşită. Dar cum să fie susţinută şi primită, cînd autorul ei este condamnat la tăcere ? Greşit, foarte greşit înterpretaţi instituţiile, atenieni !

— Foarte bine, Aristides ! Dar ce se va întîmpla dacă Xànthippos — şi după ce i-a fost respinsă părerea — va continua să tulbure liniştea cetăţii ? Ce se va întîmpla dacă va chema poporul să se răzvrătească, şi situaţia va deveni ameninţătoare ca în clipa de faţă ? Arată-ne, ce trebuie să facă atunci demosul ?

Aristides pricepu unde voiau să bată.

— Întrebaţi instituţiile... spuse cu înţeles, şi coborî din tribună.

Soarta lui Xànthippos fusese hotărîtă. Legiuitorul găsise calea sigură : trimiterea în surghiun. Altminteri, democraţia era în aparenţă un mecanism desăvîrşit, dar nu funcţiona.

*

* *

Astfel, Xànthippos apucă drumul exilului. Şi rămaseră faţă-n faţă doar ei doi. Aristides voia să întărească în faţa demosului faptul că era un adversar neîmpăcat al lui Themistocles, dar că împotrivirea lui nu avea nimic comun cu ura oarbă a lui Xànthippos. Aristides îl socotea pe Xànthippos — poate pe nedrept — ca pe-un om certăreţ, aproape incult, viteaz, dar nestatornic. Pentru că Xànthippos nu era împotriva planurilor lui Themistocles, ci ale lui însuşi. Themistocles, în schimb, era înzestrat cu multe

dintre virtuțile lui Miltiades — perseverență, dîrzenie, putere de pătrundere și cutezanță —, nu avea însă răbdarea și îngăduința lui nemărginită. Fără îndoială că Xànthippos ar fi primit planul lui Themistocles dacă l-ar fi propus Aristides, sigur fiind că fiul lui Lysimahos n-ar fi pus în primejdie instituțiile democratice. Cine putea însă să susțină același lucru și pentru Themistocles, cînd pînă și Pisistratos, care nu avea nici o fărîmă din geniul acestuia, se menținuse la putere atîția ani la rînd ? Atunci, cît timp ar fi avut puterea în mîini Themistocles cel genial ? Atunci... Zeii să ocrotească Democrația !

Îndată ce Xànthippos fu îndepărtat, Themistocles își îndreptă săgețile împotriva lui Aristides. Știa că bătălia va fi crîncenă, pentru că Aristides era iubit de popor. Aceasta o recunoștea și el. Firește, Themistocles îi recunoștea judecata dreaptă și cinstea, dar îl îngrozea împotrivirea lui față de tot ceea ce era nou, în afara tiparelor tradiționale ; era strîns legat de pămînt, asemenea unei scoici. Aristides mai avea și un simțămînt de groază aproape superstițioasă față de mare... De aceea, firește, se împotrivea programului lui Themistocles cu o patimă neobișnuită caracterului său cumpătat.

Așadar, noi lupte retorice începură în Asty. Themistocles arăta mereu cu înflăcărare marea.

— Acolo stă viitorul nostru ! striga. Acolo sînt înflorirea noastră, triumful nostru.

— ...și naufragiul nostru, adăugă Aristides. Agățați-vă de pămînt... Pe pămînt, toate sînt statornice și trainice. Aici se află truda noastră.

— ...Și decăderea noastră ! adăugă Themistocles. Bărbați atenieni, știți, presupun, ce departe este Ionia. În ce depărtări legendare se pierde Colchiis. Hee, acum cu navele noastre o vom aduce spre noi.

— Credem în Demetra ! În Apollon, în Athena... în zeii noștri ocrotitori. Lasă-l pe Poseidon în împărățiile lui, unde domnesc atîta primejdie și nesiguranță.

Însă aceste dialoguri ce începură pașnic căpătară cu încetul forme înverșunate, sfîrșind printr-o luptă de nimicire. Themistocles cu ideile lui înnoitoare speria întrucîtva, dar și vrăjea neînchipuit de mult tineretul. Expediția argonauților... Călătoriile pe mare ale regelui pribeag din Itaca, călătoria lui Theseus în Creta... Isprăvile pe mare ale străbunilor trezeau în conștiința tinerilor tradițiile vechi ale hellenilor. Călătoriile încîntătoare peste mări și țări pe care pînă atunci le făceau numai în închipuire... acum aveau să le trăiască, să le înfăptuiască...

Dar de altă parte existau cei maturi, care li se împotriveau. Ei cereau liniștea căminului, căldura pămîntului strămoșesc. Dar mai presus de orice erau interesele... cele mai mari interese personale. Proprietarii de pămînturi întinse li se împotriveau cu înverșunare — și pe bună dreptate. Dacă toți tinerii ar fi pus mîna pe vîsle, cine mai ținea atunci coarnele plugului ? Pămîntul ar rămîne fără rod, iar livezile de măslini ale Atticii ar deveni pămînt înțelenit... Și-atunci ce s-ar face atenienii bogați ? Vor deveni păstori ? Dar asta ar însemna sfîrșitul... sfîrșitul civilizației ce lumina și glorifica Athena și care o ridica pe culmi.

— Niciodată ! strigau „diacrii" (agrarienii) în frunte cu Aristides.

Demosul se zbătea între două glasuri deopotrivă de puternice și de pizmașe.

— Dacă ne părăsim căminurile, continuă Aristides, unde vom merge ? Vom deveni cetățeni pribegi în căminuri plutitoare, pradă vînturilor. Uitați-vă la fenicieni. Ce erau ei ? Un popor neînfricat, iubitor de progres, inventiv. Și ce sînt acum ? Întreținuți ai tîlharilor și tăinuitorilor. Fără cămin, rătăcitori și fără patrie. Fără instituții și fără sanctuare... doar simple unelte la îndemîna oricui, războinici plătiți în slujba marelui rege. Acolo ! Acolo ne duci neamul, Themistocles ! Ai nevoie de nave, ai zis. De ce ? Ca să navigăm spre templul din Delos ? Avem trirema noastră sacră, pe «Pàraelos». Oare, pe lîngă asta ai nevoie de nave pentru transportul grîului, pentru a aduce bucate în Athena la

nevoie ? Iată, ţi le dăm. Dar să smulgi de la vatră tineretul şi să-l închizi unde ? În nişte sicrie plutitoare gata să se scufunde ? Aceasta... ei bine, nu ! Cîtă vreme această cetate îşi va păstra judecata dreaptă, ea nu va încredinţa frînele nici unui „reformator" nedorit ! Priviţi, atenieni... Priviţi-o pe mama *Terra*... Priviţi pămîntul nostru. De secole ne dă seva lui. Omul îl lucrează, seara se întoarce acasă. Dar ştie că a doua zi de dimineaţă îl va găsi în acelaşi loc, răbdător, clocind semînţele ce i s-au încredinţat. Şi totuşi, plugarul tremură de teamă. Ca nu cumva să vină seceta şi gerul... Şi-acum, omul să-i încredinţeze nu sămînţa, nu truda, ci propriii lui copii ; să-i încredinţeze nu pămîntului solid şi de nestrămutat, ci mării veşnic mişcătoare şi schimbătoare ? Hee, nu ! ! Vom rămîne aici ! Pămîntul este alături de noi. La o aruncătură de băţ. Te urci pe munţii Pentelicòn, Pàrnes, Imitòs şi-l ai în faţa ochilor, îl vezi. Dar cum ne vom găsi copiii în munţii mării, care o dată se înalţă şi-o dată se scufundă ? Este destulă jale în viaţa noastră... De moarte nu ne putem ascunde. Acum, de dragul tău, să mergem s-o întîmpinăm singuri ? Aici pe pămînt, o, Themistocles, trimitem vitele la păscut, şi seara le aşteptăm cu înfrigurare. Dar cu copiii noştri ce vom face ? Fericirea zici că pregăteşti pentru Athena ? Themistocles !! Aceasta socoteşti tu că-i fericire ? Este un genocid !!

Themistocles îl asculta ţinîndu-şi răbdător bărbia. Apoi, înaintă curajos, tăindu-i vorba.

— Ai terminat ?

— Nu se vor sfîrşi nenorocirile pe care le urzeşti...

— Nenorocire mai mare decît limba ta nu există. Te ridici stavilă în calea fericirii cetăţii. În adîncurile neştiinţei pluteşti, o, Aristides, dacă crezi cu adevărat ceea ce spui. Este uşor să rosteşti cuvinte melodioase. Dar lira ta nu ne-a deschis nici un drum demn de urmat. Lucrurile măreţe şi minunate, oamenii nu le descoperă privind pămîntul, ci scrutînd zarea. Neîndoios, minunaţi sînt munţii noştri... Dar ei devin ziduri şi stavile pentru aceia ce caută drumul spre culmile gloriei ! Viaţa este închisă între ziduri.

Sigură, dar tristă. Tineretul se ofilește. Mîine, un nou dușman ne va călca țara. Cu cine îl vom înfrunta ? Cu efebii noștri vîrstnici ?

— Le-aduci ocară tinerilor noștri !

— Dimpotrivă. Îi chem ! Îi înflăcărez ! Plictiseală ! Și trîndăvie... Iată ce ne făgăduiești, Aristides ! Tinerii noștri caută viitorul, iar tu le-arăți trecutul. Trecutul este vrednic de cinste. Poate și glorios. Dar dacă vom merge pe urmele lui ne vom găsi în fața aceleiași glorii. Și ea nu este a noastră. Ea este a părinților noștri. Trebuie să ne-o dobîndim noi. Isprăvile lui Heracles erau mărețe. Dar erau ale lui. Și nu le-a dăruit nimănui. A arătat numai că pe lume există loc de mai bine pentru toți. A semăna și ara ogorul nu înseamnă însă a dobîndi o glorie. Veți întreba : dar pîinea noastră de toate zilele ?... Nu ne lipsește niciodată. Dar... numai pentru asta am venit pe lume ? De hrană își fac rost și făpturile ce nu cuvîntă. De înflorire ! De strălucire ! De fapte mărețe și nemuritoare. Iată, de acestea are nevoie Athena. Iar de nu le va dobîndi repede, se va ofili ! Și numai voi veți fi vinovați ! Voi, ce-l urmați pe-acela care umblă de-a-ndăratelea, ca racul, pe acela care nu va mai aduce niciciînd nimic, pentru că nimic nu-l mai înflăcărează. Atenieni ! Vă cer să înlăturați această stavilă ! Cetatea trebuie să meargă înainte. Și nu va propăși de va fi oprită. Nu hulesc trecutul. Toți au un trecut. Și orașele, și oamenii. Dar el este oare un scop ? Pînă într-atît am decăzut ? Pornim de la trecut... ca să ajungem unde ? Tot la trecut ! Batem pasul pe loc. În sfîrșit ! Îndepărtați-vă ! Dezlipiți-vă ! Rupeți cu trecutul ! Pășiți înainte ! Dar... ce spun eu ? Cum să pășiți înainte, cînd un om ce privește doar înapoi vă închide calea ? Nu... Nu vă cer să-l batjocoriți. Nici să fie nimicit. Cer doar ca el să se dea la o parte. Să lase drumul liber ! Nu strîngeți toiegele în mîini ! Vina lui nu este atît de mare. Luați numai cochiliile.

— Da. Luați cochilii !... țipă Aristides. Opriți ucigașul care vrea să vă înece fiii. Împiedicați-l ! Numai cochilia va opri mîna nevrednicului pe care nu zeii, ci Eriniile ni l-au trimis aici, ca

să pună la cale pieirea noastră. Cum de nu l-aţi văzut, bărbaţi atenieni ? Aceste predici „înnoitoare" nu ne aduc înflorire, nici fericire, nici bogăţie ! Dimpotrivă, ne pregătesc sfîrşitul ! Dar pînă cînd, o, atenieni... Pînă cînd această născocire îngrozitoare ? Adică aceste „ziduri de lemn" scornite de el ne vor întuneca spiritele şi ne vor tulbura minţile ? Pînă cînd Agora va fi răscolită, şi demosul — chinuit de bunul-plac al unui om nechibzuit ? Nu mai putem ! Nu mai puteţi... Trimiteţi-ne, aşadar, pe amîndoi departe, acolo unde ajunge vîntul ! Surghiuniţi-ne pe amîndoi pentru ca cetatea să-şi găsească liniştea.

— Ia-o înainte ! Vin după tine ! strigă Themistocles.

— Să asculţi mai bine glasul chibzuinţei ! Sau mai degrabă să urmezi glasul demosului !

— Îl urmez ! Dar ce spune demosul ?

Demosul nu spunea însă nimic. Sau mai degrabă spunea multe. Cu alte cuvinte, vorbeau toţi laolaltă şi nimeni nu era auzit. „Pe Themistocles !" strigau unii. „Pe Aristides !" strigau ceilalţi. „Nu pe cel drept !" „Da, da... Pe cel drept al tău ! A năpădit ţara cu multă dreptate şi a dispărut chibzuinţa. Daţi-mi o cochilie !"

Piaţa se umplu de oameni care căutau scoici... Dar unde să găsească atîtea ? Aveau însă grijă „alţii".

— La negustori ! strigară unii.

Valul de cetăţeni se îndreptă într-acolo unde arătaseră cei „atotştiutori". Acolo unde îşi vindeau mărfurile pescarii, florarii şi precupeţii. Acum, cu toţii vindeau *òstraca,* (cochilii.)

Cei doi adversari se retraseră aşteptînd rezultatul. Mulţimea fremăta. Erau şi mulţi care nu ştiau să scrie... ţărani din Attica ce ştiau doar un singur lucru : că doi cetăţeni din Asty se încăieraseră şi trebuia să-i despartă... Şi nu era altă cale în afară de *òstracon.* Dar... iată că nu ştiau carte... Şi aşa, căzdeau pe capul altora.

— Creştează aici, iubite cetăţean... Tu, gură de aur. Tot ţinînd coarnele plugului, mîna mi s-a bătucit şi nu poate să ţină

şi dalta... Crestează aici... Aşa. Cum ? Ce nume ai zis ? Stai. Cum îi cheamă p-ăştia doi care se sfădeau de moarte ? Numeşte-i... şi cu numele tatălui lor, dacă poţi, ca să-mi dau bine seama.

— Pe unul îl cheamă Aristides al lui Lysimahos, iar pe celălalt — Themistocles al lui Neocles, zis — după locul de baştină — şi Freàrios, dacă vrei să ştii mai bine.

— Hm... Freàrios, hai ? Dar celălalt de unde-i ? E din Asty, chiar din inima Athenei ? Ţineam mult să ştiu şi asta.

— Aşa-i. E din Athena.

— Hm... Atunci, crestează numele ăstuia, Athena are prea mulţi bărbaţi de seamă. Să-i mai rărim. Ia să văd. Hm... frumos mi l-ai cioplit ! *Haire !* Cu bine !

— *Haire,* asinule !

Ţăranul se îndepărtă, dar se opri ceva mai încolo şi începu să se scarpine pe după ureche.

— De ce m-a făcut ăsta asin ? Şi-a bătut joc de mine ? Nici vorbă... Hm... Ăştia din Athena cam au obiceiul să ia omul peste picior. Li s-a dus vestea în lume de zeflemitori şi glumeţi... Hm... „Asin", zice el. Şi eu, bietul de mine, chiar sînt. Pentru că duc în spinare tîrguielile... n-am un animal de povară, vreun asin sau vreun catîr.

Se apropie de altcineva. Acesta se deosebea de celălalt. Purta un hiton, o tunică lungă, şi avea părul foarte îngrijit.

— Nobile cetăţean, îi spuse. Rogu-te, citeşte-mi... Adică, fii bun şi citeşte-mi ce nume mi-a crestat aici... urîtul ăla de acolo.

Omul luă cochilia.

— „Themistocles Freàrios"... îi citi.

— Oh !... Ia te uită, netrebnicul ! L-am ghicit eu. Ia, spune-mi, dragul meu, stăpîne inimos.

— Ce vrei, omule ?

— Ăsta, cum îi zice... „Freàrios". Dacă-i ţăran de-al nostru, şterge-l.

— Nu. E atenian.

— Atunci, lasă-l. Dacă şi el este din Asty, atunci, oricare dintre ei doi va lipsi, e bine. Cînd n-o să aibă cu cine să se sfădească o să stea cuminte. Nu-i aşa ? Eu zic că aşa-i. *Haire !*

Lumea roia în faţa pescarilor. Atenienii se zoreau să-şi găsească liniştea. Trebuia — nu se putea altfel —, trebuia ca unul din doi să fie înlăturat. Altfel, Athena era ameninţată să cadă în anarhie şi în măcel între fraţi.

Aristides se rezemă de marmura unei fîntîni şi aştepta. Era sigur dinainte de rezultat. Ştia că-l vor trimite în surghiun. Era însă liniştit. Într-o zi — nu peste mult — îi va veni şi lui rîndul. Themistocles era dintr-aceia care însufleţesc demosul, dar nu-l cuceresc. Foarte curînd, n e r ă b d ă t o r cum era, va cere demosului mai multe decît s-au dat, îl va supăra... şi repede se vor întîlni pe drum... unul ducîndu-se, celălalt venind. Numai să se mai afle în viaţă.

Deodată, un ţăran se apropie de el. Era ars de soare, nebărbierit, cu sandale grosolane din piele de porc şi cu o pălărie veche din paie, colorată.

— Ah... uite-l ! strigă. Te căutam ! Se vede cît de colo că eşti un bărbat de seamă. Rogu-te, arhonte, scoate-mă din strîmtoare. Un mare necaz mă frămîntă.

— Eşti cumva orb ? îl întrebă Aristides.

— Totuna e... Sînt neştiutor de carte.

— Şi ce vrei, bătrîne ?

— Să-mi crestezi un nume mititel, bunule cetăţean. Doar asta vreau. Să-l văd crestat aici, să-l dau eforilor şi să mă-ntorc la vitele mele. Dar... uită-te aici ! Scrie citeţ, ca nu cumva să nedreptăţim pe-altcineva. A-ri-sti-des. Doar atît.

— Stai. Dacă vrei o treabă bună, atunci, să o facem cum trebuie. Ce zici ?

— Cum adică ? Se vede că eşti un om de vază.

— Să scriem numele întreg.

— Cum ?... Aşa nu e întreg ? Ia te uită !

— Nu. Doar Aristides nu spune nimic. Sînt şi alţii care poartă numele ăsta.

— Aşa e ? Ia te uită !

— Aşa e.

— Vai... de mine ! Era să nenorocim un om nevinovat. Păi, cum îi spune pe numele întreg, cinstite cetăţean ? Lui Aristides, vreau să zic. Da, ăstuia. Care-i numele întreg ? Spune-mi-l desluşit.

— Aristides al lui Lysimahos.

— Aha... Ia te uită ce era să păţesc ! Bine. După cum văd, toate le ştii. Te pricepi... Dă-i drumul.

— Spune-mi, bătrîne... îmi dai voie să te întreb ceva ?

— Bucuros. Spune.

— Te întreb : ce rău ţi-a făcut acest Aristides de-l trimiţi în surghiun ? Aşa, din curiozitate, te întreb.

— Stai. Dacă nu-ţi spun, n-ai să mi-l scrii ?

— Cum de nu ? Cu dragă inimă. Dar uite, te-am întrebat, după cum ţi-am spus, aşa, din curiozitate. Spune-mi : ce rău ţi-a făcut ?

— Mie ?... Păi, ca să ştii, nimic. Nimic. Cîtuşi de puţin. Nici măcar nu-l cunosc.

— Şi-atunci, de ce vrei să fie trimis în surghiun, omule ?

— Vrei să-ţi spun adevărul ? Pentru că sînt sătul pînă-n gît... Nu mai poţi umbla în Asty. Te asurzesc tot zicîndu-i „cel drept"... şi „cel drept"... Uf ! Nu mai pot. Dacă într-adevăr e drept, ducă-se de-aici, ca să se vadă că şi ceilalţi sînt drepţi ca el. Nu-i aşa, cinstite cetăţean ? Eu cred că aşa trebuie să fie.

— Şi tu, bărbate, eşti drept ? întrebă Aristides.

— Nimeni nu mi-a spus că-s nedrept.

— Atunci, cum de nedreptăţeşti un om care nu te-a nedreptăţit ?

— Drept grăieşti ! Eu n-am nedreptăţit pe nimeni... Dar nimeni nu-mi spune „cel drept". Asta-i drept ?

— Nu. Ai deplină dreptate. Dă-mi cochilia...

Aristides o luă şi-şi crestă propriul nume, cu litere caligrafice. Ţăranul îl privi cu admiraţie.

— Foarte bine... spuse mulţumit. Eşti un cetăţean minunat !

— *Oimè !* Da.

— De ce oftezi ?

— Tu nu oftezi niciodată ?

— ...La tot pasul.

— Atunci, avem aceeaşi soartă. Hai... să dăm mîna şi să ne despărţim ca doi prieteni.

— Şi cînd am să te mai văd, o, prietene, dacă ţi-ar fi pe plac ?

— Nu ştiu. Poate după zece ani.

— O, pînă atunci voi fi mort de mult.

— Poate şi eu. Dar tu eşti norocos. Tu vei muri în patul tău.

— De ce ? Tu n-ai să mori într-o casă ? Care-i vinovatul, prietene ?

„Tu"... vru să-i spună Aristides... Dar plecă repede, ca să nu fie nevoit să-şi rostească numele şi să schimbe hotărîrea ţăranului crestată pe *òstracon*.

În urechi îi vuia propriul său nume, rostit de tot felul de guri.

— Aristides al lui Lysimahos... îşi spuse. Ehe, ţi-a sosit clipa. Paharul s-a umplut. Bea-l.

Se duse acasă să-şi pregătească lucrurile. O navă avea să-l ia a doua zi pentru amara lui călătorie.

Aristides căzu. Dar cînd, după cîţiva ani, Xerxes sări peste Hellespont şi pătrunse în Hellada, două sute de trireme gata de război, cu echipaje ateniene, aşteptau să repete pe apele hellenice lecţia dată medului pe pămînturile Helladei.

CAPITOLUL V

Solii trimiși în toată Hellada de atenieni se întoarseră în Asty prăfuiți, cu toiegele rupte și cu ochii adînciți în orbite. Cetățile hellenice își trimiseseră răspunsurile, dar nu toate erau hellenice. Lacedemonienii, de pe culmea trufiei lor, cerură hegemonia. Ori să fie primii, ori nu mai participă. Corintul, înotînd în apele vanității lui, socotea acest război un prilej tocmai bun să umilească Athena. Triumful de la Marathon îi rănise de moarte... Argosul jură să nu ia parte la un război în care avea să participe necredincioasa și ucigașa Sparta. Era cald încă sîngele vărsat pe nedrept și în mod rușinos.

— Îi urăsc pe mezi — spuse —, dar și mai neîmpăcat îi urăsc pe lacedemonieni.

Beoția oligarhică se bucurase la vestea că marele rege se apropie. Sosise ceasul pieirii de pe fața pămîntului a vătămătoarelor instituții ateniene care proclamaseră „cîrmuirea colectivă". La fel și arhonții ereditari din Tesalia, Alevazii, vestiți pentru neștiința și slugărnicia față de perși.

În sfîrșit, arhonții care primiră au hotărît să se adune la templul lui Poseidon, lîngă istm.

Întîi veniră trimișii Spartei, urmați de corintieni — îngîmfați ca și cînd se duceau să umilească un vrăjmaș, și nu să salveze un prieten.

Themistocles era inteligent... Nu însă șiret. Poate puțin semeț, dar niciodată lăudăros. Păstra acea simplă purtare prietenească de aliat. Dar în adîncurile conștiinței lui jură să zdrobească această îngîmfare.

Evriviades — comandantul flotei lacedemonienilor — era un spartan desăvîrșit. Inculț, sfruntat, viteaz, încăpățînat. Uneori își mai amintea vag de îndemnul delfic „Cunoaște-te pe tine însuți". *„Gnòthi s'avtòn"*, dar asta se întîmpla destul de rar. Adîmandos era corintian... nici nu voia și nici nu putea să fie altceva decît un lăudăros, ușuratic, certăreț și laș. Nasul fin de atenian al lui Themistocles simți cu silă duhoarea de băutură și mirosul obișnuit al anticamerelor heterelor. Evriviades îl primi pe Themistocles de la înălțimea rangului pe care și-l dăduse singur.

— Iată, începu, lacedemonienii s-au grăbit. Așa sînt lacedemonienii.

— Într-adevăr, spuse răutăcios Themistocles, așa sînt lacedemonienii. Sau vin prea devreme, sau prea tîrziu. (Voia să spună prin aceasta că nu vin niciodată la timp. Nu uitase purtarea lor de la Marathon).

Evriviades nu simți unde voia să bată Themistocles. Dar pricepu trimisul corintian și fu cît pe-aci să-și verse vinul. Dar în cele din urmă se gîndi... „Pentru ce ? Lauda plină de ofensă nu era pentru el. Lasă-l pe lacedemonian să se supere." Își sorbi zgomotos vinul — un vin prost, făcut din stafide de cele mai nepricepute mîini laconiene — și se liniști. Ciudat ce pot să bea la ospățuri acești oameni ! Dar făceau ospățuri ? Cu ce se îmbătau ? Atenienii spuneau „Cu vinul trufiei", un vin foarte primejdios. Într-o zi se vor trezi rău de tot de pe urma acestei beții. Mai bine să bei vinul lui Bacchus, care știi de unde este și unde poate duce...

După cele cîteva vorbe plicticoase înșirate numai de formă, ca la orice primă întîlnire, Themistocles, trecu îndată la subiect.

— Bărbați strategi... începu. Multe nenorociri — a căror grozăvie nimeni nu poate încă să și-o închipuie — ne primejduiesc

viața, cetățile. Piciorul barbar vine să calce sanctuarele noastre. Nu e timp de pierdut.

— Prea te-ntinzi cu vorba... îl întrerupse grosolan Adimandos. Spune direct : ce vrei ? Știm : Athena este în primejdie... ce mai tura-vura ?

— În primejdie este întreaga Helladă, care a şi fost înfrîntă în Ionia.

— În Ionia au fost înfrînți ionienii.

— În Ionia au fost înfrînți hellenii. Sau nu cumva crezi, o, Adimandos, că fiecare cetate hellenică pierdută încetează să mai fie hellenică ? N-a fost subjugată doar Ionia, ci şi o parte din trupul Helladei. Iar astăzi este în primejdie şi restul patriei noastre.

— Iată, am venit în grabă... zise Evriviades. Şi nu ca să fim înfrînți, ci ca să preîntîmpinăm înfrîngerea voastră.

— Înfrîngerea noastră va fi şi a voastră.

— Sparta nu a fost înfrîntă niciodată !

— Pentru că avea în spatele ei, neînvinsă, întreaga Helladă. Dar dacă şi ce a mai rămas din Hellada va fi zdrobit, o, Evriviades, atunci nici o cetate nu vă va mai putea salva. Deci, zadarnice sînt lăudăroşeniile voastre. Pentru că nu apără nici pacea, şi aduc dezbinarea, care este atît de nedorită în aceste ceasuri.

Themistocles se opri. „Aliații" îl priveau cu dușmănie abia înnăbușită. Fiecare își avea calitățile lui : unul — pe cea a războinicului desăvîrşit, iar celălalt — pe cea a hedonistului ideal. Dar nici unul dintre ei nu o avea pe cea a vizionarului şi a neîntrecutului maestru al cuvîntului. „O, jalnicilor văcari !... vru să strige Themistocles. Nu puterea voastră mă obligă să tac, ci neputința noastră."

— Dar spune-ne, o, ateniene... rupse deodată tăcerea Evriviades. Cu toții sîntem pedeştri. Iar solii tăi ne-au vorbit de lupte navale. Despre ce este vorba ? Nu cumva flotele noastre îți încurcă planurile ambițioase şi vrei să le trimiți împotriva mezilor, ca să fie scufundate ? Dacă sînt gîndurile tale tainice, Themistocles, greşeşti.

— Poate că greşesc, dar dacă greşesc cu ceva, este încrederea mea în alianţa voastră. Cît despre bătălie, vă asigur că nu greşesc de loc. Sînteţi dintre cei mai buni luptători pedeştri ; să nu se supere corintienii.

— Nici o grijă... spuse disprețuitor Adimandos.

— Dar acum vrăjmaşul nostru a venit şi cu flota. Nimeni, o, Evriviades, nu s-a gîndit să le ia vitejilor spartani dreptul de a lupta ca pedeştri. Hellada e mare, iar loc pentru glorie este destul. Grija noastră acum nu este decît una : cît din nemărginita Helladă vom putea salva ? Pentru că în întregime este cu neputinţă s-o salvăm ! Pînă acum a fost subjugată o parte din ea, iar altă parte nu vrea să fie salvată. Aşa vom salva ceea ce putem, dar mai ales ce trebuie să fie salvat. Cetatea mea aduce în acest război flota ei şi zece mii de soldaţi. Mulţi dintre ei au luptat la Marathon. Nu vă cer să aliniaţi o forţă egală.

Îndată începură să vorbească plateenii. Încă de pe vremea Marathonului, spartanii nutreau faţă de ei un sentiment de invidie. Îi rodea bănuiala că plateenii au fost la Marathon nu atît ca să-i ajute pe atenieni, cît ca să-i umilească pe lacedemonieni. Cu alte cuvinte... nu-i socoteau viteji, ci slugarnici. Plateenii îşi dădeau seama de asta, dar nu voiau să li se asemene în josnicie. Le era de ajuns numai că-şi făceau datoria. Aceasta era mai presus de orice răzbunare.

— Noi nu vom alinia nici luptători numeroşi şi nici de neînvins... declară modest strategul lor, Dithýramvos. [1] Plateenii au o mie de apărători ai cetăţii lor. Îi aducem pe toţi pentru apărarea patriei noastre comune.

— Dacă nu mă înşel, împrumutaţi luptătorii voştri atenienilor, spuse cu dispreţ Adimandos.

— Asta-i jignire ! răspunseră mînioşi plateenii. Numai cei interesaţi şi josnici fac asemenea socoteli. Vieţile omeneşti nu se dau cu împrumut. Le dăm pentru ţelul nostru comun.

---

[1] Cunoscutul Aimnestos, strategul plateenilor de la Marathon, murise deja, fiind înlocuit de Dithyramvos.

Demòfilos, tespianul, se grăbi să ia cuvîntul pentru a-i astupa gura corintianului.

— Noi îi punem sub ordinele voastre pe cei şapte sute de soldaţi... spuse. Oare şi noi vi-i împrumutăm ?

— Şi noi — interveniră cu modestie megarienii — dăm pentru cauza comună toată forţa noastră maritimă : douăzeci de trireme. Oare şi noi vi le închiriem ?

— Iar noi optsprezece, spuseră eginiţii.

— Noi nu avem optsprezece, ci numai douăsprezece, adăugară sichionienii.

— Noi — numai opt, se grăbiră să spună epidavrienii.

— Plus una, adăugară eretrienii.

— Iar noi ultimele cinci, glăsuiră trezenienii. Ştim că sînt puţine. Dar asta e toată armata noastră.

— Cunosc şi noblleţea, şi eroismul vostru, bărbaţi trezenieni, spuse mişcat Themistocles. Dar mai cunosc ceva : Cînd cei puţini dau totul, atunci vai de cei mulţi cînd nu dau nimic ! spuse muşcător, privindu-l pe Adîmandos.

— Corintul aduce patruzeci de trireme, spuse el. Atîtea a hotărît adunarea arhonţilor.

Nu spuse „cîte are", ca ceilalţi trimişi, ci „cît au hotărît să aducă..." Biată Trezéna, tu nu dai cît ai hotărît, ci te dăruieşti toată !

— Şi cine va conduce bătălia ? întrebă Evriviades. Sparta pretinde...

— Am aflat ce pretinde, dar nu ştiu încă ce dă, spuseră zeflemitor megarienii.

— Nu te pripi ! îl întrerupse Evriviades. Sparta îşi aduce pedestrimea şi conducerea acestui război.

Toţi se întoarseră spre Themistocles. Erau siguri că marele atenian l-ar fi trăsnit, dacă ar fi putut, pe îngîmfatul lacedemonian.

— Şi în fapt, cîte trireme ? întrebară stăruitor megarienii.

— Am spus : pedestrimea ei, zece trireme şi conducerea războiului.

— Zece ? Am auzit bine ? spuseră megarienii. Atunci, n-am auzit bine cîte trireme oferă atenienii.

— Două sute, spuse rece Themistocles.

— A, aşa ? Atunci o dată ce s-au inversat proporţiile...

— Adică ? Ce vreţi să spuneţi ? întrebă Evriviades.

— Vrem să spunem că o dată ce proporţiile ne obligă să mergem de la cel mai mult la cel mai puţin, atunci de ce să nu preia conducerea supremă trezenienii, care dau cele mai puţine trireme dintre toţi ?

— Primesc ! strigă trimisul Eretreiei.

— Eretreia face foarte bine că primeşte, dar va face mai bine să nu uite ! spuse aspru Evriviades.

— Noi nu sîntem dintre aceia care uită. Putem însă să ştim ce am uitat ?

— Uitaţi, o, uitucilor, cîţi soldaţi aliniază Sparta ?

— Nu uităm de loc. Ne amintim. Dar totodată ne amintim şi cîţi a aliniat la Marathon. Şi pe deasupra... cîţi aduce acum Athena. Dar, întrebăm : Cifrele sînt acelea care stabilesc valoarea strategilor ? Oare armatele mari au şi conducători mari ? Atunci, mezii ar trebui să-l aibă pe cel mai genial strateg din lume.

Evriviades, neputînd să fie „laconic", dar nici să ciomăgească, tăcu. Atunci luă cuvîntul Hilon din eroica Tegea.

— E îngrozitor, bărbaţi strategi, spuse, să pregătim războiul împotriva barbarilor războindu-ne întîi între noi. Ne salvează faptul că concetăţenii noştri sînt departe şi nu urmăresc felul în care ne făurim alianţa. Eu spun... vrednică este Sparta ! Foarte vrednică e şi Athena. Acum însă nu ne vor salva oraşele. Ne vor salva oamenii. Într-adevăr, trimişii celor două cetăţi sînt viteji şi ne-ar fi greu să-l alegem pe cel mai viteaz ca să-l numim conducător. Dar în această clipă grea, soluţia vine singură. Pămînt este din belşug pentru armata terestră, iar pentru flotă există nemărginita mare. Să împărţim deci conducerea supremă.

Sparta va prelua conducerea pe uscat, iar Athena pe mare. Sau... nu cumva nu este de aceeaşi părere fiul lui Neòcles ?

— N-am venit aici ca să-mi impun mîndria, ci ca să-mi salvez patria... răspunse cu hotărîre Themistocles. Chiar dacă sînt cel din urmă, în luptă voi fi cel dintîi.

— Atunci, iată că toate merg bine, zise Hilon.

Evriviades îl privi însă încruntat.

— Cînd aici sîntem atît de mulţi, nimeni nu poate să hotărască singur, pentru nimic.

— Nici n-am hotărît. Am propus.

— Atunci, să propui şi să taci. Să nu hotărăşti. Nimeni n-are dreptul să hotărască !

— Nici chiar pentru el ?

— Atunci, hotărăşte pentru tine şi taci.

— Tac. Dar aştept votarea.

— O astfel de problemă nu se rezolvă prin punerea ei la vot, ci prin logică. Ne-ai împărţit întîietatea. Foarte bine. Dar lacedemonienii nu primesc hegemonia înjumătăţită. O navă cu doi comandanţi n-are nici un comandant.

— De acord !... Aşa-i, confirmă Adìmandos.

Atunci interveni furios eginitul Polìcritos.

— Cînd există oameni care primesc orice propunere atît de orbeşte, atunci noi ceilalţi sîntem datori să ţinem cît putem mai mult ochii deschişi.

Adìmandos ridică glasul.

— Cînd Evriviades e conducător, nimeni n-are voie să comande.

— De cînd ? Eu nu-mi amintesc să i se fi dat cuiva comanda !

— Mi-au dat-o tegeaţii, spuse Evriviades, şi am respins-o.

— Bine. Atunci, să căutăm un alt conducător.

— Aşteaptă. Am respins conducerea supremă pentru că era înjumătăţită.

— Nu înțeleg... La urma urmei, ce anume cereți ? întrebă mîniat eretrianul.

Evriviades răspunse atunci de la înălțimea trufiei lui :

— Conducerea supremă, pe uscat și pe mare. Altminteri...

— Aha ! Am înțeles. «Pămînt și apă» cereți... și voi... spuse zeflemitor eginitul. Dar v-au luat-o înainte mezii.

— Nemernicule ! Cum de îndrăznești ?...

Se înălțară toiegele. Atunci intră hotărît la mijloc Themistocles. Glasul lui domina.

— Bărbați strategi ! strigă. În numele zeilor ? De ce atîta ceartă în jurul unei alegeri care nici măcar n-a fost propusă ? Aud aici rostindu-se cu glas tare orașul meu, numele meu. Sîntem măguliți. Și vă asigurăm că am fi dus la bun sfîrșit atît eu, cît și orașul meu misiunea ce ne-ar fi fost încredințată de adunarea hellenilor. Însă mult mai înainte de a fi propusă persoana mea, un alt bărbat, mai sigur decît mine de bărbăția și priceperea lui, cere să ia singur pe umerii lui toate primejdiile și toată cinstea acestui război. Tocmai de aceea a izbucnit cearta. Dar de ce ? Oare într-adevăr, aici nu ne sfătuim cum să ne salvăm patria de la pieire ? Oare această adunare nu este un sfat ce trebuie să hotărască rînduiala bătăliei, sau greșesc ? Oare ne-am adunat aici, o, helleni, ca să participăm... la Jocurile de la Istm ? Fără doar și poate că așa ceva se întîmplă. De aceea a început întrecerea pentru stabilirea întîietății. Bărbați strategi ! Dar pe ce lume trăim ? Atît de mult sîntem duși pe gînduri ? Am venit aici ca să ne salvăm patria, sau ca să ne împăcăm egoismul ? Atunci, eu nicidecum nu vă voi urma. N-are decît să ia unul sceptrul — poate fi oricine. Dar imediat. Eu mă mulțumesc doar cu sulița. Dacă acestea sînt pretențiile Spartei, „conducerea supremă sau nimic", atunci noi ceilalți să păstrăm simpla și cinstita suliță și să pășim înainte. Nu vedeți, o, bărbați, că sîntem singuri ? Una după alta, cetățile hellenice au dat pămînt și apă, au dat dreptul de trecere oastei medice. Dacă vom continua să ne

certăm pentru locurile de frunte, în scurt timp nu va mai trebui să fie cineva în frunte, pentru că toți vom fi cei din urmă.

— Hee, atunci să trecem la vot, spuse Policritos.

Dar Themistocles îl opri.

— Sînt de aceeași părere și eu să nu punem chestiunea la vot... afirmă hotărît. Nu pentru că „aceste chestiuni nu se rezolvă prin vot" — dimpotrivă, numai votul le rezolvă —, ci pentru că acest mijloc al nostru *democratic* e străin de obiceiurile politice ale unui alt oraș. Aveam și eu de ce să mă supăr, bărbați strategi, chiar pentru foarte multe. Însă mă opresc, conștient fiind că n-am venit aici pentru a mă mînia, ci pentru a mă face înțeles. Destul de trist e chiar numai faptul că multe cetăți hellenice lipsesc de la această adunare. E de ajuns că Argosul — din cauza smintelii altora — e absent. Sînt de ajuns dezertările de pînă acum. Să rămînem uniți cel puțin cei ce am venit. Nu e nevoie să slăbim mai mult alianța, care și așa suferă destul. Dacă o lăsăm să mai slăbească, atunci nu vom mai avea nevoie de ea. Vom fi de pe-acum învinși.

— O intervenție pentru Argos... întrerupse Adimandos. Ai spus că e absent. Aceasta pentru că revendică locul întîi. Iată de ce se abține.

— Și ei vor locul întîi ? Oare ținem Jocurile Olimpice, o, bărbați, sau eu am înnebunit ? Să încetăm de a-i disprețui pe argieni. Să fim drepți. Cu ce bărbați va lupta Argosul ? Unde-i sînt bărbații ? Vă întreb : Unde ?

— I-au măcelărit prin înșelătorii josnice cei care cer astăzi întîietatea absolută ! țipă Policritos, Eginitul. Oare vreți să lupte femeile din Argos ? Vreți să pornească din nou campania poeta Telèsila ca să-i umilească din nou pe vitejii vitejilor din Lacedemonia ?

Spartanii își ridicară toiegele.

— Nu mă sperie... „argumentele" voastre ! strigă Policritos, arătînd spre toiegele lor. Îndrăzniți, dacă puteți ! Poftim ! Îndrăzniți să susțineți că vă ponegresc !

A fost din nou necesară intervenţia lui Themistocles ca spiritele să se domolească.

— În numele zeilor, fiţi înţelepţi ! strigă. Vrăjmaşul a năpădit patria. Haideţi să ne înţelegem asupra felului în care trebuie să-l oprim !

— Cum ? Să-l oprim ? întrebă Adîmandos. Dar... ca să-l oprim am venit ? Nu ca să-l zdrobim ?

— Să nu urmărim lucruri mari cînd în faţa noastră stau nerezolvate pînă şi cele mai mici. Războaiele îşi au legile lor şi nu le pasă dacă oamenii le respectă sau nu. Întîi contramăsurile, şi pe urmă măsurile. Cînd vrăjmaşul atît de numeros vine împotriva noastră, sîntem datori mai întîi să-l oprim. În al doilea rînd să-i luăm iniţiativa. Şi abia în al treilea rînd să-l zdrobim.

— Ce cap ! strigară neconsolaţi plateenii. Şi totuşi, azi cei din urmă au ajuns cei dintîi.

— Nu vă îngădui ! strigă Themistocles ca să preîntîmpine explozia. Să nu revenim la ceea ce ne-a dezbinat. Cred că am hotărît. Acum, la lucru !

— Ce propui să facem, fiu al lui Neòcles ? întrebară împăciuitori trimişii Salaminei. De unde trebuie să începem ? Dacă ne amintim bine, ai vorbit de oprire. Atunci, de ce stăm ? Înainte ! Să ne grăbim. Există două porţi de netrecut : una pe uscat, trecătoarea Tempi din Tesalia, şi una pe mare, la capul Artemìsion din nordul Eubeiei. Să alergăm într-acolo !

— E o nebunie ! strigă Adîmandos. Ne întindeţi o capcană ca să ne risipim forţele ? Nu ! Acolo unde va fi armata noastră va fi şi flota noastră. Apoi, un alt punct mai prielnic decît Istmul nu există. Acolo, armata şi flota strînse laolaltă vor zdrobi duşmanul.

— Dar oraşele noastre ?... strigară ceilalţi. Le vom lăsa în voia duşmanului ?

— Dacă nu se poate face altfel... răspunse Evriviades. Preocuparea noastră acum trebuie să fie obţinerea victoriei, nu cruţarea oraşelor.

— Ai fi spus asta, Evriviades, dacă oraşul tău se găsea, să zicem, în... Beoţia ? Sigur că nu. Ai văzut de altfel că toată Hellada e pustiită. La fel şi Athena. Şi nenorocirea e că Themistocles tace. Ce părere ai tu, fiu al lui Neòcles ?

— Mi-am spus părerea. Dar să o expun mai limpede.

— N-are rost... îl întrerupse Adimandos. Hotărîrea a fost luată. Să alergăm cu toţii să întărim Istmul.

Atunci, în sfîrşit, izbucni mînios Themistocles.

— Să înceteze încercările de a ne lua prin surprindere ! strigă. Aici, se pare, sînt unii care au înţeles greşit îngăduinţa noastră. Cedăm pe seama valorii noastre, ca să salvăm unitatea. Dacă însă unii prin unitate înţeleg subjugarea noastră, atunci greşesc îngrozitor. Într-adevăr, peloponezilor, greşiţi !

— Nu „peloponezilor" ! protestară tegeaţii, sikionienii şi epidavrienii. Cu toate că sîntem peloponezieni, n-am încetat să fim şi helleni ! De ce oare să predăm Hellada în mîinile barbarilor ? De ce să-i înfruntăm pe mezi la Istm, şi nu la trecătoarea Tempi ?

— Tesalienii sînt necredincioşi ! Nu-şi respectă cuvîntul ! strigă Evriviades. Ne vor ataca pe la spate ! Îi cunosc bine pe urmaşii casei Alevazilor. Ei sînt în slujba mezilor de multă vreme, cu mult înainte de a se fi apropiat oştirile lor.

Acum luară cuvîntul thespienii.

— Dar nu există altă salvare ? strigară. Nu există o soluţie ca şi Hellada să fie salvată, şi onoarea noastră să nu fie pătată ? Ce spune Themistocles ?

— Există, răspunse el. Cel mai convenabil punct pentru o bătălie între forţe inegale e trecătoarea de la Thermopyle. Aceasta e poarta de fier a Helladei. Acolo putem nu numai să cîştigăm o victorie strălucită, ci şi să înfăptuim totodată nimicirea totală a vrăjmaşului.

— Şi flota noastră ce va face între timp ? Îşi va legăna marinarii ?

— Flota va ocupa cealaltă poartă a Helladei, pe mare...

— Care ?

— Au arătat-o eretrienii. Cea de la capul Artemision. Nu vreau însă să resping planul lacedemonienilor fără a-l studia. Să fie întărit istmul? Neapărat. Aşa, dacă va trebui să ne retragem, lucru imposibil de altfel — dar în război imposibilul nu există —, dacă, aşadar, va trebui să ne retragem vom avea dinainte un punct de sprijin.

— Vai, ce înţelepciune... ce înţelepciune ! făcură din nou, cu melancolie, plateenii.

— Cînd, în sfîrşit, vor înceta cei fără minte să cheme în ajutor minţile altora ? izbucni Adîmandos.

Evriviades însă, văzînd că rămăsese singur cu Adîmandos, se prefăcu că e îngăduitor.

— Fie... încuviinţă. La Thermopyle. De altfel, eforii noştri au prevăzut asta. Sparta se pregăteşte să-l trimită acolo pe regele ei, Leonidas.

— Atunci, să nu mai pierdem timpul ! îi îndemnă Themistocles. Să se îmbarce echipajele. Trei nave rapide să pornească imediat în recunoaştere !

Adîmandos se apropie de Themistocles.

— Atenianule, îi spuse aspru, ţi-am mai spus că avem comandant. Cînd vei înceta să poruncești ?

— Cum ? Nu-mi voi comanda acum nici soldaţii mei ?

— Nici soldaţii tăi !

— O, zei ! Cînd ne veţi trimite duşmanii ca să scăpăm de prieteni ?

— N-am să uit asta ! spuse răutăcios Adîmandos. E un element important ! În curînd vei fi chemat să dai socoteală de persofilia ta.

— Dovedeşte-o, îngîmfatule, dovedeşte tu că nu eşti de partea mezilor. Pentru că istoria a arătat cine îi urăşte ! Şi o va mai arăta încă o dată.

— Deie zeii !

Adunarea hellenilor s-a încheiat. După cîteva zile, flota aliată intra în golful Eubeii şi naviga spre capul Artemision, iar armata terestră se îndrepta pe uscat spre Thermopyle.

CAPITOLUL VI

Traversînd Hellespontul, Xerxes se pomeni într-o altă lume. De aici începea un al doilea pămînt. Un ţinut plin de ogoare, podgorii, ape curgătoare... precum şi case de un alb neîntinat, ca nişte pînze întinse la soare... Ţărmuri cu promontorii îndrăzneţe înfipte în mare şi porturi primitoare... Hellada.

Atîta supărare pentru un duşman aşa de mic ! Atîta sete după un pămînt aşa de însetat ! Dar ce stîrnise şi aprinsese atît de puternic minţile lui Xerxes ? Bogăţiile ? Avea de o mie de ori mai multe. Oare pămîntul ? Avea atîta, că nu ştia ce să facă cu el. Atunci, ce-l adusese aici ? Era limpede : mînia gigantului jignit. Firește, armata şi-o ațița cu alte făgăduințe : jafuri, bogăţii, orgii... Însă cauza era alta : răzbunarea, apoi satisfacţia şi, în sfîrşit, triumful pe ruine şi cadavre. Ce însemna gloria pentru Xerxes, puţini o ştiau. Cîndva spuse unor soli ionieni care se duseseră să i se plîngă de satrapul lor. „Glorie ?... le spuse. Gloria mea e frica voastră !" Aceasta vădea firea şi cultura monarhului.

De la Hellespont încoace, armata lui Xerxes nu mai mînca bucate cu gust neplăcut din făină şi grăsime. Începu să bea lapte parfumat de iarba plaiurilor hellenice şi să mănînce fructe din livezile hellenice şi peşti din străveziile mări hellenice.

Şi... armata gigantică înainta. În urma ei, pămîntul rămînea pustiu. La trecerea ei, dispăreau case, pomi, bunuri, secau lacurile, se speriau şi-şi schimbau cursul rîurile. Norii de lăcuste ce potopesc cîmpiile lasă în urma lor mai puţină jale. Tot mai rămînea ceva ca să amintească că acolo cîndva era o grădină, un gard viu. Un lăstar pe jumătate mîncat ar fi rămas întotdeauna ca să arate că acolo a fost un lan, o vie, un loc cu legume. În vreme ce acum nu rămînea nimic. Doar pămîntul p î r j o l i t. Nu lăsa în urma ei nici un animal, nici o pasăre... nici măcar un şarpe, ca nu cumva să şuiere, să le şoptească ceva hellenilor. Ce ? Firește, nu faptul că Xerxes ucide sau că se răzbună pe oameni, ci că sfărîmă şi distruge operele oamenilor... Nu cele obişnuite de toate zilele — acestea şi le distrug helenii singuri —, ci celelalte, cele mari şi veşnice. Xerxes ştia că hellenii înnebuneau în faţa a ceea ce ei numeau „Frumuseţe“ — un fel de zeiţă — care, după cum arătau toate lucrurile, trebuie să fi fost tare sălbatică, şi ca s-o îmbune, hellenii îi făceau... statui. Se pasionau şi pentru o serie de alte nimicuri — coloane, picturi şi atîtea altele. Toate acestea, într-un cuvînt le numeau „civilizaţie“... Un lucru adică ce-l aveau numai ei... Nici vorbă că era peste putinţă să îngăduie aşa ceva un stăpîn al lumii !

Hellada e străbătută de munţi ascuţiţi şi rîpoşi ce o împart în două şi apoi coboară spre mare. Aceştia — se zice — sînt „gardurile“ Helladei ce-l împiedică, vorba vine, pe străin să treacă. Însă, ca orice gard în lumea asta, şi gardurile hellenice aveau trecătorile, porţile lor, zise *pýlai*. Cea mai mare dintr-acestea se numea Thermopyle, adică Porţile calde, pentru că undeva prin apropiere ţîşnea o apă fierbinte, pe care hellenii o numeau tămăduitoare, deoarece vindeca boli ascunse în trupul omenesc. Acolo era şi un sanctuar, închinat lui Asclepeios, cu un preot ce-i supraveghea pe bolnavi. Pentru că omul suferind, în neştiinţa lui, e în stare să săvîrşească orice prostie, crimă, împotriva sa. Putea să intre în apă şi să nu mai iasă de acolo niciodată. Oare

puțini erau bolnavii care se lecuiseră o dată și bine și scăpară de viață ? De aceea, lîngă apa miraculoasă se afla și un tămăduitor sau un preot.

Neîndoios, Xerxes veni aici nu ca să-și facă baia... ci ca să umple izvoarele calde cu sînge, să le vadă roșind și să se vindece de ura lui.

Într-o bună zi, în vreme ce înainta spre „pyle", un om zdrențuit de desișuri apăru în fața avangărzii, cerînd să fie primit de rege. Avea o înfățișare ciudată și ochi întunecoși. Malianul, după cum spuse, era de prin împrejurimi, din orășelul Trahene ; voia să spună ceva în taină la urechea regelui pentru binele lui. Xerxes, cînd află, porunci să i se dea o sută de lovituri și să fie alungat. Omul primi loviturile urlînd, și la jumătatea pedepsei leșină. Biciuitorul văzîndu-l astfel se duse și spuse regelui că hellenul e pe moarte.

— E un laș... spuse Xerxes. Nu merită cinstea de a muri. Alungați-l.

Omul plecă și cu cît se depărta mai mult, cu atît urla mai tare.

— Păcat ! spuse Xerxes. Atîta lașitate, și se pierde în zadar. Toți lașii sînt mincinoși. Dacă însă vreunul dintre ei e sincer, ar fi... tocmai ce-mi trebuie. Ați întrebat cum îl cheamă ?

— Ne-a spus un nume, dar nu prea era un nume de hellen.

— Atunci, era hellen. Așa sînt ei. Își dau nume false pînă și regii lor. Am auzit despre un rege de-al lor care jurase unui cioban că se numește «Nimeni».

Drumul însă devenea tot mai greu. Așa că Xerxes fu nevoit să coboare din caleașcă și să intre într-o lectică purtată de patru sciți ciclopici. Xerxes era sigur că sciții erau încîntați. Și dacă nu erau, atunci habar n-aveau ce înseamnă gloria. Xerxes ar fi putut să aibă o cultură serioasă. Dar îi disprețuia pe educatori și-i gonea. Totuși, o brumă de cunoștințe stîlcite reuși să rămînă în capul lui înfierbîntat... În realitate, rămaseră unele deformări jalnice din mitologia hellenilor. De aceea, îi numea pe sciți

«atlanți», pentru că purtau pe umeri pe stăpînul lumii. Xerxes avea pe lîngă satrapi și strategi și tot felul de noomanți, adică cititori de gînduri, geografi, renegați etc. Știa din auzite că pentru a ajunge în Attica blestemată trebuie să străbați lanțuri succesive de munți. Era de asemenea și un munte așezat acolo de Dias ca să nu treacă muritorii și să-i tulbure ospățurile. Pe cel mai înalt pisc al acestui munte (despre care nimeni din savanții lui nu știe de ce se numește Olimp), regele zeilor își așezase tronul.

Asemenea lucruri auzea Xerxes. De aceea, îi chemă pe toți să se gîndească ce-i de făcut. Să sfărîme acest munte, sau să-l găurească și să treacă ? Să-l găurească... era bine. Soldații ar fi ajuns cîrtițe, l-ar fi străpuns scobind puțin cîte puțin și ar fi ieșit pe partea cealaltă. Dar cînd ar fi ajuns acolo, părul regelui ar fi albit, și ura lui... poate pînă atunci s-ar fi stins. Să treacă peste vîrfurile muntelui ? Da... însă hellenii au pus străjeri. Apoi, acolo sus cade totdeauna praful alb ce aduce moarte, zăpada, și-i îngheață pe oameni.

— Putem trece ? întrebă Xerxes.

— Putem, dar nu toți. Jumătate vor fi îngropați acolo.

— Există un vad ! strigă cineva.

— Cine îl știe ? întrebă Xerxes.

— Toată lumea !

Marele rege se posomorî. Să-l știe toată lumea, și conducătorul acestei lumi să nu-l știe !

— Arată-ne drumul imediat ! porunci.

— Eu... nu pot. Dar toți păstorii pot să ne arate drumul.

— Ei pot, dar cum o să le cerem asta, or să dea bir cu fugiții.

Xerxes se întristă. Desigur, ar fi putut să-l cheme pe Demàratos. Dar ce i-ar fi spus ? Rușine ! Marele rege al Asiei să ceară ajutor și sfaturi unui rege neînsemnat al unui orășel din Peloponez ! Apoi... de două sau trei zile, nici nu voia să-l vadă în ochi. Asta că l-a sfătuit — pe cine ? — pe marele, atotputernicul și atotștiutorul Xerxes să renunțe la planul lui de a ataca cu toată

armata. Auzi, l-a sfătuit să-şi destrame armata ca să... piardă războiul ! Nu !

— Dau atîta bătaie de cap ! spuse la un moment dat Susiscânes. Avem o turmă de prizonieri transformaţi în vite de îngrăşat.

— Sînt helleni ? întrebă Xerxes.

— Toţi.

— Lăsaţi-i. N-or să spună nimic. Aceste fiinţe îndată ce cad prizonieri se tîmpesc. Îşi pierd judecata şi memoria şi auzul... dar şi le recapătă îndată ce-i eliberezi. Nu. Mai bine căutaţi vreun ostaş de-al nostru care a umblat pe uscat... după, după... Marathon.

Sfatul fu suspendat pentru căutarea unui războinic din campania aceea nenorocoasă. Dar s-au găsit atît de mulţi, încît lucrurile s-au încurcat şi mai mult. Xerxes porunci atunci să înainteze toată falanga cu aceşti veterani. „Se vor omorî... între ei, se gîndi. Dar tot vor mai rămîne cîţiva ca să ne ducă la vad."

Aşa s-a şi întîmplat. Veteranii au pornit la drum... Dar pe urmele lor au mers şi cîţiva sulităşi călare, gata să-i străpungă îndată ce ar fi încercat să treacă la inamic. E de prisos să se spună că nici unul nu se gîndea să dezerteze. Însă acesta e principiul etern al tiranilor : nu au niciodată încredere în supuşii lor. Şi... pe bună dreptate.

În urma celor plecaţi în recunoaştere — la o mare distanţă — venea armata prădalnică din Asia, pustiind totul.

Într-o dimineaţă ceţoasă se întoarseră în sfîrşit şi cercetaşii. Îi primi întîi Artafernes în cortul lui. Veniră cu mîinile goale. Disperare ! Nu există vad... au raportat. Ape fierbinţi... ce-i drept, s-au găsit multe. De asemenea şi mare, alături de un deluşor păzit de o mînă de oameni doar cu o cămaşă pe ei. Dar erau aşa de puţini, că cercetaşilor le-a fost ruşine să-i omoare şi i-au lăsat în pace.

— Şi ce păzeau acolo dacă nu era un vad ? întrebă Artafernes căscînd.

— Nu era. Sigur... era ceva care — cine ştie ? — poate hellenii să-i zică şi *poros,* adică vad. Noi însă nu putem să-i zicem aşa, dacă vrem să ne respectăm limba.

— Atunci, o, mortăciuni de cîini, ce era, de vreme ce nu putea fi vad ?

— Poate să fi fost... cum se zice, un vad... Dar nouă ne vine mai uşor să spunem drumeag, cărăruie, trecătoare doar pentru iepuri.

— Şi ce făceau hellenii în această „trecătoare pentru iepuri" ?

— Păi, stăpîne, trebuie să fi fost nebuni.

— Din ce cauză ?

— Cauza nu o ştiu. Dar nu ne îndoim că erau. Pentru că, uite... se tot spălau, se pieptănau, împleteau cununi şi păreau foarte veseli. Se vede că mîine au vreo sărbătoare. Aşa se vede.

— Vai, spuse Artafernes, au prins de veste. Sigur. Cineva le-a spus că venim şi se pregătesc. Marea sărbătoare a lor e lupta. Îi cunosc bine. Aşa fac totdeauna. Le e ruşine să intre în luptă nedichisiţi şi se ferchezuiesc. Am îmbătrînit tot luptînd împotriva lor fără să-i pot birui. Oh !

Artafernes le făcu semn cu mîna să plece. Îi era silă să vadă oameni optimişti. De aceea, foarte rar se ducea la palatul vărului lui. Îi era silă cînd îl vedea pe Xerxes cum se fălea şi cum îşi sărbătorea dinainte victoria.

— Duceţi-i marelui rege... porunci unui ostaş, arătîndu-i pe cercetaşi.

Pe urmă se întoarse, se lăsă într-o parte, apucă un copan de gîscă şi-şi înfipse dinţii în el. Era plictisit şi apatic. Înfrîngerile nu-l oboseau, victoriile nu-l entuziasmau... Dar o dată ce se pomeni în veşmîntul regesc purpuriu era dator să le accepte pe amîndouă. Cît despre înfrîngeri, sînt şi ele folositoare pentru o ţară nemărginită ca Persia. Lasă locul liber pentru generaţiile viitoare. Atîta timp cît armata va fi numeroasă, Persia nu va fi înfrîntă niciodată. Şi atunci, de ce toată această isterie după înfrîngerea de la Marathon ? Ca să-i micşoreze pofta de mîncare ?

Armata... În zece ani se va dubla. Zece ani au şi trecut de la bătălia Marathonului. Şi ce am păţit ? Ia-mă pe mine ca exemplu, Artafernes al lui Artafernes... Ce am păţit ? Mi-am dublat greutatea, sau nu ?

Cum află Xerxes că la vad nu există armată, ci doar cîţiva ţărani aproape de loc înarmaţi, şi-a ieşit din fire. Dar, la urma urmei, unde vor da lupta ?

Cei de faţă îl liniştiră. Îi spuseră că oricum Hellada va fi cucerită. Doar nu acesta era scopul lor ?

— Nu ! urlă Xerxes.

— Dar... preaînălţate stăpîne... nu le-am cerut pămînt şi apă ?

— Pămînt ? Am destul pămînt ca să vă îngrop pe toţi ! Şi apă ca să vă înec pe toţi ! Nu uitaţi ce anume cer trimişii mei. Aceştia cer numai ce pot lua, ce vor. Nu-mi e de ajuns cucerirea Helladei ! O pot cuceri chiar trimişii singuri — aşa cum au cucerit jumătate din ea pînă acum. Nu. Eu vreau bătălia ! Victoria ! Însă hellenii nu mi-o dau. Fug. Hee, iată ce-mi mănîncă zilele. Nu cer — am spus — fuga lor. Vreau măcelărirea lor ! Iar voi ce-mi spuneţi ? Că hellenii s-au speriat şi au fugit de luptă. Nu ! Eu n-am venit aici ca să aflu dacă hellenilor le e frică de mine ! Ştiam asta încă din Susa. Am venit aici să şterg Hellada de pe faţa pămîntului. Să-i dezrădăcinez pe helleni. Şi pe urmă să sădesc aici un alt popor. Umblăm — aţi spus — pe pămîntul Helladei. Nu. Hellada nu e pămînt pustiu, fără helleni. Ei fug... după cum aţi spus. Însă cînd un popor fuge, el nu aleargă să se înece. Fuge ca să se organizeze şi să se întoarcă la locul de unde a plecat. Vă-ntreb acum : Unde s-au dus ?

— Nu ştim. Poate vor să găsească un loc de apărare mai bun.

— Dar există un loc mai bun de apărare decît această strîmtoare ? Pare-se că hellenii şi-au pierdut deodată toate însuşirile ostăşeşti. Au ajuns să fie un popor fricos şi josnic, pe care ţi-e ruşine să-l învingi. Unde se duc ? Au lăsat — dezmeticii ! —

această poartă de netrecut și au luat-o la fugă... Și ce au lăsat în locul lor ? Doar cîțiva paznici, care neavînd ce face se ferchezuiesc ?

Xerxes se opri. Îl scoteau din sărite aceste măsuri strategice copilărești. Iată unul din motivele care-l adusese aici. Voia să le arate faimoșilor strategi helleni că a luat sfîrșit cariera lor militară. Că — în sfîrșit — și-au găsit și ei nașul. Aici — într-o uriașă întrecere — urma să fie încercată strategia persană. Și cînd toate erau pregătite... și nu mai rămînea decît ordinul pentru începerea bătăliei, hellenii își luară „strategia" și fugiră.

— Stăpîne, acum ce să le facem ăstora care... se ferchezuiesc ? întrebară cercetașii. Să-i omorîm ?

— Nu. Să-i alungați !

— Dacă nu fug ?...

— Cum vor îndrăzni să nu fugă ? Să împingeți tot grosul armatei noastre. O să-l vadă... și au s-o rupă la fugă.

— Locul e strîmt, stăpîne. Nu poate intra tot grosul armatei. Nu încap nici două mii de oameni.

— Să-l orînduiți pe povîrnișul din față.

— E acoperit de păduri. O să-l ascundă copacii.

— Să dați foc pădurilor ! Poruncesc să fie prefăcute în cenușă !

Ofițerii se duseră după torțe. Regele porunci să i se întindă cortul în față, ca să contemple priveliștea. În scurt timp, un spectacol înspăimîntător și totodată fără seamăn se desfășura sub privirea lui regească. Pădurea ardea, iar sălbăticiunile și păsările izbucniră într-un plînset îngrozitor. A doua zi dimineață, muntele împădurit pînă mai ieri era pustiu. Priveliștea îi fermeca ochii ca într-un vis. Îi plăcea prăpădul. Copil fiind, se ducea și urmărea cu plăcere schilodirile și schingiuirile săvîrșite la curtea părintelui său. „Virtutea unui monarh — spunea — este : să nu-i fie milă, să nu-i fie frică, să nu se lase pradă disperării."

Dimineață, cînd în locul pădurii apăru jăraticul dogoritor, Xerxes trăi una dintre cele mai îmbătătoare dimineți din viața

lui. Şi cum încetară ultimele dîre de fum şi se răci pămîntul ars, porunci ca locul pustiit să fie ocupat de armata lui, ca să fie văzută de helleni şi să leşine de spaimă. De aceea, trimise cîţiva „ochi", ca să observe şi să vină să-i povestească cum le-a pierit graiul. „Ochii" se duseră şi se întoarseră şi mai uimiţi. „Nu — îi spuseră —, n-a leşinat nici unul. Dar au păţit altceva : au înnebunit. Fără doar şi poate au înnebunit... pentru că — smintiţii — în ciuda celor văzute continuă nepăsători să se... ferchezuiască şi să împletească cununi !"

Xerxes îi biciui cu turbare pe toţi cei de lîngă el şi strigă :

— Mîine dimineaţă să nu văd aici vreun dobitoc sau vreun om ferchezuindu-se ! Duceţi-vă. Staţi ! Cine-i căpetenia lor ?

— Are un nume fără noimă. Leo-nidas, cam aşa.

— Să mi-l aduceţi viu în cort !

CAPITOLUL VII

Într-adevăr, în fruntea acestor „cîmpeni uşor înarmaţi", *psiloi,* se afla Leonidas. Cînd acest nefericit rege al Spartei, înainte de a pleca spre Thermopyle, se duse la Istm să ia în primire armata, rămase uluit ca şi Xerxes. În locul miilor de războinici, cum se aştepta, găsi un mic detaşament de trei sute de soldaţi, dintre care unii între două vîrste. Alţii erau cu fiii lor. Însă ceea ce l-a surprins mai mult era faptul că toţi erau aleşi dintre cei mai credincioşi prieteni ai lui.

— Dar... unde sînt soldaţii mei ? îl întrebă pe credinciosul ecatontarh Màron.

— În... tabăra lor... îi răspunse el foarte mîhnit. Atîţia au hotărît eforii să trimită la Thermopyle. Ceilalţi vor rămîne aici, pentru apărare.

Leonidas îşi dădu seama atunci că-l trimit la un măcel sigur. Se întoarse spre cei doi prieteni care îl însoţiseră pînă acolo şi le spuse :

— De Plistarhos... să aveţi grijă de fiul meu. Şi spuneţi-i că tatăl lui a căzut cinstit în luptă.

— Leonidas... încercară ei să spună.

— Legile, răspunse el. Legile ni le-au lăsat părinţii noştri nu ca să le discutăm, ci să le executăm.

îi îmbrățișă. Apoi, se întoarse spre mica lui armată și dădu comanda de plecare.

Cei trei sute porniră. La început, au mers pe drumul ce duce la Diolcos[1], trecură de Istm, apoi pătrunseră în Megarida, și de acolo în Attica. Îndărătul lor, prin ceață albăstruie, sclipea Acrocorintul. O luară pe suișurile bolovănoase și dispărură prin dealurile acoperite de vii ale Megaridei. Știau acum cu toții unde se duceau. Să moară pentru patria lor, departe de ea. Dar pe cei viteji nu-i interesează *unde* mor, ci *cum* mor. Nu locul, ci modul. De un singur lucru erau absolut siguri : că vor muri vitejește, ca și regele lor. Îl cunoșteau bine. Nici mama nu-și cunoaște atît de bine pruncul cît își cunoaște războinicul comandantul.

Leonidas domnea peste Sparta împreună cu tovarășul lui întru domnie, Leotihides, cînd tronul își pierduse jumătate din strălucire. Nu moștenise de la fratele lui mai mare, Cleomènes, decît sceptrul. Însă sceptrele Spartei nu erau niciodată împodobite cu aur. Într-adevăr erau prețuite, dar niciodată peste măsură. Cleomènes Euristenidul împărți tronul cu fratele său și-i dădu fiica de soție, pe Gorgò. Asta era tot ceea ce moșteni Leonidas de la el. Toate celelalte le-a dobîndit singur. Caracterul și mintea lui sucită, Cleomènes le luase, din fericire, cu el în mormînt. Învățătura lui ?... N-avea. Cleomènes și Leotihides — cu care Leonidas domnea peste Sparta — nu știau carte, erau nepăsători în fața frumuseții, mărginiți ca inteligență, dar peste măsură de șireți, hrăpăreți, șîngeroși, ahtiați după putere. Își băturâ joc și mai mult de instituția regalității, și așa destul de înjosită. Firește, se aștepta ca după această decădere să înflorească — în sfîrșit — democrația și în Sparta. Greșeală. Democrația nu fusese niciodată introdusă în Sparta. Aceasta, pentru că nu era dorită. Cît despre

[1] Cale săpată pe partea cea mai îngustă a istmului, pe care treceau pe rotile navele din Golful Saronicòs în Golful Corint.

libertate... atenienii înțelepți le-o spuseseră fără cruțare : „Nu știau la ce folosește".

Regii Spartei nu luau niciodată pentru urmașii lor nici educatori, nici rapsozi, ci numai instructori de gimnastică. Totuși, Cleomènes angajă pentru moștenitorul lui un educator. Nu putea răbda vorbele înțepătoare și lăudăroase ale atenienilor care ziceau că „zeii le-au dat atenienilor limba, dar și tribuna ca s-o poată folosi, iar lacedemonienilor le-a dat limba... ca s-o păstreze la loc sigur". Desigur că lacedemonienii găsiră leac pentru sărăcia lor de cuvinte : „laconismul". Însă datorită sărăciei spiritului lor, nu s-au despărțit niciodată de toiag.

Cîndva, Cleomènes descoperi că și Leonidas lua în serios învățătura și-i alunga educatorii. De-atunci îl pregăti ca moștenitor al tronului pe fratele lui mai tînăr, pe Cleòmvrotos... care după o scurtă domnie muri. Eforii erau nemîngîiați, dar deznădejdea lor n-a ținut mult. Se putea găsi un mijloc oarecare de a scurta firul vieții lui Leonidas.

Și o dată ce începură războaiele cu mezii, ei hotărîră — cu sprijinul tainic al regelui Leotihides, care domnea împreună cu Leonidas — să-i ia puterea acestuia, hărăzindu-l să moară pentru patrie. Acești ciudați efori îl stimau pe Cleomènes pentru că avea multe din... însușirile lor. Îl urau însă pe Leonidas pentru înclinațiile lui „nesuferite" : învățătura, iubirea de frumos, retorica. Dar ura lor era și mai mare pentru un păcat săvîrșit de Leonidas cînd era încă efeb. Eforii nu i-au iertat niciodată această faptă. Cînd ajunse major și-și făcu prima vizită în localul eforilor, săvîrși o nemaipomenită nelegiuire : nu primi să jure pe altarul Groazei. Nemaipomenit ! De aceea așteptau prilejul să-l pedepsească. Și iată că nu a întîrziat. Sosise ceasul ca pe toate acestea să le vindece moartea. De aceea — nelegiuitule ! — du-te doar cu trei sute de soldați și să ne fii chiar îndatorat că nu te trimitem să mori singur ! Dacă ți-am încredința mai mulți oameni, s-ar putea să învingi. Și-atunci ai aduce în Sparta toate ideile tale păcătoase despre învățătură, democrație și despre tot felul de alte

lucruri de ocară şi primejdioase. Cît despre Cleòmvrotos... vom vedea. El pare mai spartan. Pentru că şi-a dat seama că regii sînt fiii Spartei, iar părinţii lor sînt eforii. Du-te, aşadar, şi... fie-ţi ţărîna uşoară !

Acestea erau obiceiurile Spartei... şi tronul ei geamăn pîrîia, adîncit în corupţie şi sînge. Nici Cleomènes n-a cîrmuit fără să cadă în păcat, nici Leotihides nu s-a urcat pe tron cinstit. Înaînte de Leotihides, părtaş la tron cu Cleomenes era Demàratos al lui Ariston, un bărbat blînd, chibzuit, primejdios de cinstit. Demàratos se deosebea prin deprinderile lui democratice şi nu făcea nimic pe ascuns. Cu riscul de a-şi pierde viaţa şi sceptrul, s-a împotrivit planurilor lui Cleomènes de a întrona tirania. Dar ceea ce l-a făcut şi mai urîcios eforilor a fost împotrivirea lui faţă de războiul nesăbuit şi nedemn împotriva Argosului. În acest război — mai ales — s-a văzut firea vicleană şi crudă a lui Cleomènes. Cu făgăduieli amăgitoare, i-a convins pe argieni să părăsească pădurea unde îşi făcuseră întăriturile şi să vină să ceară, unul cîte unul, pace. Apoi, mişeleşte, de cum veneau îi şi ucideau. Însă un argian urcat într-un copac văzu că nici unul nu scapă cu viaţă şi-i sfătui pe ceilalţi să nu se mai ducă. Atunci, Cleomènes porunci să fie arşi de vii dînd foc pădurii. Şi după această ispravă, victorios şi triumfător, porni spre Argosul lipsit de apărare. Însă femeile înfuriate de măcelărirea şi arderea bărbaţilor lor, în frunte cu poeta Telèsila, s-au năpustit asupra spartanilor atît de vitejeşte, încît i-au învins şi l-au silit pe Cleomènes să se întoarcă în Sparta, umilit. Şi atunci, Demàratos l-a denunţat deschis în faţa poporului ca pe-un ucigaş şi călău. Însă spartanii erau pentru cîrmuirea despotică a tiranilor, erau tiranofili de nelecuit, nepregătiţi să ducă o viaţă democratică. I-au dat dreptate ucigaşului Cleomenes şi l-au osîndit pe Demàratos. Laconismul lor i-a orbit în aşa măsură, iar înfrîngerea lor de către femei le-a pricinuit o asemenea turbare, încît au uitat principala virtute spartană : vitejia. Şi astfel i-au dat dreptate lui Cleomènes. Acesta nu era însă mulţumit doar cu atît. Foarte supărat pe Demàratos,

își puse unealta respingătoare și vîndută — pe Leotihides — să-l învinuiască că ar fi bastard. Pentru Sparta orbită de superstiții, jignirea era gravă... dar nedovedită. Și-atunci, ce făcură Cleomenes și eforii ? Au plătit întîi oracolul, și apoi... au întrebat de este adevărată calomnia. Și... oracolul, cu groază, confirmă... adevărul ! Demàratos a fost osîndit la batjocură și moarte. A plecat în taină din Sparta, și în disperarea lui s-a ascuns la regele perșilor, arzînd de dorința de a-și face dreptate prin răzbunare. Iată de ce acum îl găsim însoțindu-l, cu inima strînsă, pe Xerxes în această expediție. Locul lui pe tronul Spartei l-a ocupat acel josnic, sicofant și crud Leotihides, care acum, după înlăturarea lui, pregătește nimicirea celui de-al doilea rival, a lui Leonidas.

Toate aceste fapte triste și rușinoase s-au petrecut un an înainte de bătălia de la Marathon. Atunci, Darius — neavînd de gînd să atace Sparta, ci numai Athena — nu l-a folosit pe Demàratos. L-a ales pe atenianul Hippias. Însă pe spartanul Demàratos l-a folosit fiul său, Xerxes, pentru că în planul expediției lui era cuprinsă și nimicirea Spartei.

De ce această ură ciudată a lui Xerxes împotriva lacedemonienilor ? După cum este știut, eforii Spartei nu nutreau sentimente ostile față de mezi. Dimpotrivă, le arătau admirație și simpatie. Și era firesc. Regimurile lor atît de înrudite și de neomenoase ar fi putut să-i lase să trăiască într-o desăvîrșită înțelegere. Și-atunci ? Ce l-a îndemnat pe Xerxes să-i cuprindă în lista dușmanilor săi și pe lacedemonieni ? Curtea persană știa bine de ce... Cîndva le făcură un lucru neplăcut, pe care perșii nu-l puteau ierta niciodată. Iată ce : cînd, cu puțin înainte de bătălia Marathonului, marele rege trimise la ei soli ca să le ceară pămînt și apă... spartanii i-au aruncat pe soli într-un puț, îndemnîndu-i să ia de acolo „cîtă apă și pămînt vor". Marele rege se mîniase cumplit și puțin a lipsit să-l arunce în puț pe Demàratos. Darius, însă, spre deosebire de fiul său, obișnuia să gîndească. Mînia îi ardea inima, dar nu-l orbea. Nu pierdea din fața ochilor interesul regatului lui. Și acest interes îi dicta să nu înmulțească, ci să mic-

şoreze numărul duşmanilor. Nu-i dădea mîna să înceapă război în acelaşi timp şi cu spartanii, pentru că atunci i-ar fi împins la o alianţă cu atenienii, iar o asemenea alianţă ar fi putut să-i strîngă sub scutul ei pe toţi hellenii. Iată de ce slujitorul lui nu-i spunea în fiecare dimineaţă „Stăpîne, nu-i uita pe helleni", ci „Stăpîne, nu-i uita pe atenieni".

Fiul lui însă era răzbunător şi violent. Acesta, încă de cînd era doar fecior de rege, a jurat — dacă se va urca pe tron — să răzbune această ocară. De aceea strînse asemenea forţe înspăimîntătoare : ca să încheie socotelile cu toţi deodată şi pentru totdeauna.

În faţa acestora, ce făceau spartanii ? Cele ştiute. Neavînd nici un alt duşman în afară de atenieni, făceau totul ca să nu aibă de-a face cu mezii. Şi iată ce stratagemă dezgustătoare au folosit : ca să potolească mînia lui Xerxes (şi să poată rămîne în afara războiului), aleseră doi cetăţeni nevinovaţi din Sparta, pe Sperthias şi Vules, şi-i trimiseră la Xerxes — vorba vine — pentru o înţelegere de pace. În realitate, îi trimiseră ca animale de sacrificiu... pentru că un alt trimis secret îi recomandă lui Xerxes să se poarte faţă de trimişii lor aşa cum s-au purtat şi ei cu ai lor. Adică să-i arunce în puţ. Marele rege însă se răzbună pe spartani trimiţîndu-le solii înapoi vii şi nevătămaţi. Disperaţi, spartanii văzură că nu au altceva de făcut decît să ia parte la război. Şi aşa, au fost nevoiţi să primească propunerile atenienilor pentru... alianţă. Însă această alianţă — după cum îşi dau seama şi cei mai naivi — era forţată şi nefirească. Pentru că dintre toate cetăţile oligarhice, numai Sparta s-a găsit în situaţia neplăcută de a se alia cu Athena democratică. Toate celelalte s-au aliat bucuros cu marele rege, în speranţa că le va ajuta să şteargă de pe faţa pămîntului democraţia, ce le-a silit să lupte foarte des împotriva propriilor lor cetăţeni care din cînd în cînd înnebuneau şi cereau — auzi ? — ...democraţie !

Dar ne-am îndepărtat prea mult de la firul istorisirii noastre. După cum am văzut, Cleomènes nu a trăit mult ca să culeagă

roadele crimelor lui. A murit nebun. Şi Leotihides fu nevoit să-l primească drept tovarăş la tron pe Leonidas, un om care nu moştenise nimic de la fratele său, Cleomènes. Nici setea neînfrînată de putere, nici absolutismul, nici neomenia. De bună seamă, Leonidas s-a dovedit un om simplu, drept, viteaz, care era pentru regimul aspru şi neomenos al Spartei o povară şi o insultă. Aşa că prima grijă a lui Leotihides era să scape de el. Avea ca aliaţi şi complici pe eforii Spartei care numai la auzul cuvîntului „democraţie" erau cuprinşi de turbare. Pentru ei, rege bun era cel care era bun cu ei. Adică lipsit de voinţă, ascultător, uneltitor, viclean. Regimul Spartei era o ceată de mişei cvasi tirani, „izotirani", cum îi numeau atenienii. Potrivit legislaţiei lui Licurg, regimul spartan prevedea realegerea lor în fiecare an. Adică reînvestirea cîrmuitorilor, regi şi efori, de către popor. Trebuia să depună jurămîntul de credinţă şi supunere ca să primească aprobarea poporului pentru încă un an. Însă ei — preîntîmpinînd dezaprobarea populară — se jurau unii altora. Regii — eforilor, şi eforii — regilor. Şi aşa, această demnitate electivă vremelnică s-a preschimbat într-una... „pe viaţă" !

Cînd Leonidas trecu prin Heròmia şi înaintă spre Plateèa era firesc să fie întrebat de aliaţii lui pe ce drum mărşăluieşte grosul armatei lui şi de ce regele ei nu a urmat acelaşi drum. Leonidas se găsi într-o încurcătură groaznică. Nu voia şi nu ştia să mintă. De aceea, tăcu. La Thespiè îl aştepta Demòfilos al lui Diàdromos cu şapte sute de războinici şi înaintară împreună. Cîndva ajunseră şi la *promahòn,* (valul de apărare.) Acolo, încurcătura deveni şi mai mare. Nu mai avea cu ce să potolească mînia aliaţilor lui. Războinicii din Thespiè erau de două ori mai mulţi decît luptătorii Spartei fruntaşe. La fel şi ceilalţi peloponezieni. De asemenea şi Opunzii, Locrienii şi Tebanii, cu strategul lor Leontiades al lui Eurimahos, erau aliaţi foarte nesiguri, erau mai degrabă şerpi adunaţi la sînul lui. Însă de la ei avea de înfruntat mai puţine necazuri decît de la peloponezieni. Aceştia — afară de ar-

gieni — recunoșteau fără împotrivire hegemonia Spartei. Din fericire, aceste greutăți au fost trecute ușor. Regele, cu înfățișarea lui marțială și cu autoritatea lui, domoli ambițiile celorlalți, și așa — toți, fără cîrtire — au primit ca el să fie comandantul suprem, deși comanda o forță militară atît de mică. Apoi, avea de-a face cu bărbați ca tespianul Demòfilos, a cărui virtute era vitejia, și nu goana după putere.

Așadar, după ce a fost restabilită înțelegerea, Leonidas hotărî să se instaleze la *promahòn,* (valul de apărare,) și să-l întărească mai mult. Îi trimise pe focieni în valea îngustă a muntelui Oeta ca să străjuiască pasul muntelui, și el se apucă de organizarea apărării Thermopylelor. Un beoțian — dintre aceia care nu-și urmase compatrioții în defileu — văzîndu-l că se ocupă de această operație zadarnică îl întrebă :

— La ce folos, Leonidas ? Parcă aici are să se dea bătălia pentru Hellada ?

— Poate că nu, răspunse Leonidas. Asta însă nu înseamnă că noi nu sîntem datori să luptăm ca helleni.

— Zadarnic ! Această poziție era bună pentru izbîndă, și ei au făcut din ea o poziție de jertfă nefolositoare. Au părăsit-o.

— Atunci, noi vom face din ea o poziție de luptă, spuse Leonidas. Și — după cum știi — la luptă nu renunțăm.

— Renunțăm însă la speranță.

— Acest cuvînt nu există în termenii militari.

— Există însă cuvîntul î n f r î n g e r e.

— Care însă nu înseamnă niciodată «predare.» În termenii militari are întîietate verbul „lupt". Apoi urmează cuvintele „sînt învins" sau „înving". Victoria de multe ori seamănă cu înfrîngerea. Pentru că o înfrîngere uneori poate fi și o victorie întîrziată.

— Acum te-nțeleg, Leonidas. Și înțeleg — vai ! — și de ce eforii tăi te jertfesc. Dacă purtai pe umerii tăi un cap mai puțin înțelept nu l-ar mai fi trimis să fie tăiat aici.

Leonidas se îndepărtă ca să pună capăt acestei discuții neplăcute. De altfel, era și el adînc încredințat că lucrurile stăteau așa.

Eforii credeau cu înverșunare întotdeauna în hotărîrile lor inițiale. Istmul rămînea mereu un punct de sprijin și de luptă. Thermopylele erau, desigur, o fază mai mult „simbolică". Dar ofereau un cîștig : descotorosirea Spartei de un rege supărător. Totuși, Leonidas la început se prefăcu că nu înțelege gîndurile tainice ale eforilor și ale tovarășului lui de domnie și trimise în Sparta un sol ca să ceară întăriri. Dar întăririle nu veniră și nici solul nu se mai întoarse.

O furie homerică zguduia mintea lui Leonidas. Dar o ascunse de tovarășii lui de luptă. De altfel, ei erau liniștiți, ascultători, pregătiți de moarte. Îndeletnicirea lor era să moară. Și era o minune cum de ajunseseră pînă aici. Uimitor. Abia acum, Leonidas putu să-și explice vîrsta soldaților lui... Și-i veni să izbucnească în suduieli îngrozitoare. Mulți dintre acești soldați aveau să împlinească, în scurt timp, vîrsta de eliberare din armată și urma să iasă la pensie, plătiți de vistieria publică fără să mai presteze vreun serviciu. „Ah, ticăloșilor ! vru să strige. O, mișeilor și zgîrciților ! Acesta era deci scopul vostru ! Ca să scăpați de plata pensiilor, trimiteți la moarte trei sute de soldați cinstiți ? O, tîlhari nepedepsiți ! O, Moira ! Și fiul meu Plistarhos se află în mîinile voastre ucigașe ! O pedeapsă groaznică ar trebui să vă fie răsplata ! Dar soarta noastră e și mai groaznică. Nu pentru că vom cădea în această luptă cinstită, ci pentru că vom primi din mîinile voastre josnice onorurile de după moarte. O, de-ar trăi... de-ar trăi cineva ca să vă împiedice ! Dar, într-adevăr, va trăi cineva. Prezicătorul a spus-o limpede. Deși ar fi mai bine să nu trăiască. Pentru că de va deschide gura i-o vor zăvorî pe vecie !"

Și toate își urmau neînduplecat cursul. De aci înainte, preocuparea lui Leonidas era de a da jertfei lor proporții uriașe. Începură deci pregătirile pentru moarte. În ciuda acestor pregătiri înfiorătoare, Leonidas nu excluse cu totul speranța unei victorii.

Știa ce bătăioasă și ce vitează armată are. Privi locul de luptă, află firea dușmanului și hotărî să sfideze moartea. Pentru că nimic nu-l asigura că după moartea lor ar fi urmat cu siguranță și înfrîngerea. Înfrîngerea poate veni și fără moarte. Și de ce după moarte să nu vină victoria ? Bine... Dar cine o va culege, dacă toți învingătorii vor cădea ? O, sînt acolo departe, în Sparta, atîți josnici jefuitori de victorii. Atîți fricoși și străini de război care așteaptă cu nerăbdare să profite de pe urma jertfei altora... Doar pentru adevărații învingători, roadele victoriei sînt — vai ! — amare.

Leonidas își dădu seama că, o dată cu moartea inevitabilă, nu era inevitabilă nici înfrîngerea, dar începu să se gîndească serios și la victorie. Acolo, în strîmtoare, era o veche întăritură părăsită, un zid pe care-l ridicaseră de mult focienii, ca să împiedice năvălirile tesalienilor. Hotărî s-o înalțe, înlocuind cu bolovani părțile dărîmate. Atunci sosi vestea că Xerxes sosise în Anthìla, orașul cel mai apropiat de Thermopyle. Iată cum ajunse știrea : Leonidas își lăsase undeva coiful mare și căra bolovani și pietre împreună cu tovarășii săi de luptă. În acest timp, sosi un străjer beoțian. Era vînăt la față. Ochii-i tulburi de groază păreau împăienjeniți ca și cum vedeau moartea. Leonidas îl privi aspru.

— Spune... Dar, mai întîi, îngrijește-ți înfățișarea.

— Mezii... îngăimă el. Mezii...

— Vino-ți în fire, omule !

— Mezii... au sosit !

— Vestea o știm de mult. Ne-o aduci cu o întîrziere de trei luni. Pentru asta te-am trimis în defileu ?

— Dar sînt... mulți...

— Nici asta nu te-am trimis să afli !

— Sînt mulți... mulți... îngăima mereu. Săgețile lor vor acoperi soarele.

— Nătîngule ! interveni prietenul lui Leonidas, Diinèkes, pe cît de neînfricat, pe atît de glumeț. Aduci o veste așa de frumoasă și pregeți s-o spui ?

— Vor ascunde soarele... îngăimă el prosteşte.

— Mai bine, neghiobule ! Vom lupta la umbră !

Soldaţii izbucniră în rîsete homerice. Şi erau atît de zgomotoase şi neîntrerupte, încît văgăuna răsună pînă departe, la izvoarele fierbinţi.

— Îţi rămîn dator pentru frumoasa veste... îi zise la sfîrşit regele. Mai ai ceva de spus ?

— Nu, asta-i tot. A, da... Încă ceva. După mişcările duşmanului am înţeles că el se pregăteşte de atac.

— Atunci, spuse Leonidas, să lăsăm ziditul. Aruncaţi pietrele. A sosit ceasul să ne încercăm săbiile.

*

* *

În cea de-a treia zi a bătăliei, Leonidas înţelese că nu greşea cînd nu excludea posibilitatea unei victorii. Zecile de mii de leşuri persane zăceau în faţa întăriturii lor. Printre acestea se vedeau veşminte purpurii şi steme ale satrapilor. Erau cei doi fii ai lui Darius, Avracòmes şi Hiperàntes. Şi pierderile hellenilor ? Neînsemnate. Dacă totul ar fi mers aşa, superioritatea inamicului s-ar fi răsturnat în scurt timp. Însă...

Era seară. După lupta obositoare de o zi întreagă, războinicii se odihneau cinînd... Atunci, un străjer însîngerat sosi gîfîind şi strigă cu toată puterea că Hidàrnes îi atacă din spate.

— Şi unde sînt focienii pe care i-am lăsat s-o păzească ? întrebă Leonidas.

— Au fugit... s-au împrăştiat cu toţii ! Sîntem încercuiţi.

Leonidas rămase o clipă tăcut. Apoi se întoarse spre ostaşii lui.

— Daţi-i să mănînce !... Şi-apoi legaţi-i rănile. După aceea se întoarse către aliaţii lui. Cît despre voi, bravi soldaţi din Tespiè, Tegea, Acarnania... vă spun doar atît : cu pilda voastră aţi

acoperit de glorie oraşele voastre şi patria noastră comună. Acum duceţi-vă unde vă cheamă datoria. Sînt sigur că acolo, şi oriunde, o veţi îndeplini în întregime. *Hairete !*

Atunci, strategul tespienilor, viteazul Demòfilos, îi spuse :

— Din cele rostite de tine, o, Leonidas... bănuiesc că n-ai de gînd să ne urmezi.

— Ai ghicit, Demòfilos. Eu voi rămîne la *promahòn.*

— Atunci, rămînem şi noi !

— Nu se poate ! Ne vor măcelări pe toţi. Armata hellenă mai are încă multe de făcut.

— Atunci, să ne retragem cu toţii.

— Tradiţia noastră ne ordonă să rămînem aici. Dacă plecăm, cine va acoperi retragerea voastră ? Preţuiesc propunerea voastră, bărbaţi tespieni... Aţi dat nenumărate dovezi de bărbăţie. Dovediţi acum şi supunere.

Dar Demòfilos ridică glasul.

— Dreptul de a trăi ni l-au tăgăduit mulţi, acum ni-l iau şi mezii. Dar dreptul de a cădea în luptă este al nostru şi numai noi sîntem aceia care vom hotărî. Şi-am hotărît : vom rămîne şi vom cădea împreună cu ceilalţi tovarăşi ai tăi de luptă.

Şi tespienii li s-au alăturat lacedemonienilor. Ceilalţi au dispărut de după tufişuri, dînd ascultare ordinelor lui Leonidas, care după tespieni nu se mai lăsă înduplecat.

Aşa rămaseră la *promahòn* numai trei sute de lacedemonieni şi şapte sute de tespieni. Aşa crezuse Leonidas. Dar cînd se retrase să cugete, zări după un tufiş un cap alb. Leonidas înaintă şi nu după mult se află în faţa prooroculuí din Acarnania, Megistias. Era limpede : bătrînul prooroc nu-i urmase.

— Cu tot respectul ce-l port părului tău alb, o, multvenerate Megistias, îi spuse, nu pot să nu dojenesc neascultarea ta. Ne aflăm în război, şi neascultarea se osîndeşte...

— Cu moartea. O ştiu. De aceea am şi rămas. Ca s-o primesc. Însă nu din mîna ta. Există mii de mîini barbare care tocmai pentru asta s-au adunat aici. Sînt vinovat de neascultare...

dar nu în întregime. Mi-am trimis împreună cu acarnanienii unicul meu fiu. Voi lacedemonienii jertfiți trei sute, tespienii șapte sute. Acarnanienii să nu jertfească nici măcar unul ? Adînca bătrînețe m-a acoperit, Leonidas. Viața mea, și fără această luptă se apropie de asfințit. A fost folositoare ? Nu știu. O va spune acum această moarte. Și de la aceasta o vor afla și urmașii mei.

— Pleacă. Mai e timp.

— De prisos. Picioarele îmi sînt foarte bătrîne, și Acarnania este foarte departe. Va ajunge însă acolo unicul meu fecior. Eu am hotărît. Voi rămîne la *promahòn,* și aici îmi voi lăsa trupul. Moartea de pe urma unei săgeți este mult mai bună decît aceea de pe urma bătrîneților. O primești stînd în picioare, nu lungit în pat. Îți vezi rana, îți vezi sîngele curgînd... îți dai seama că mori. Nu pot suferi o moarte uscată. Ea nu e o încetare din viață a unui om, ci a unui dobitoc. Rămîn deci aici ca să ne jertfim împreună. Dar să cădem cu toții ca să adeverim și spusele oracolului, care prezice : Trei sute de spartani...

— Atîta spune ? Trei sute ? Atunci, pleacă. Ești în plus.

— Hm... nu știi însă ce spune mai departe. Zice trei sute minus unu de spartani și un acarnanian.

— Și spartanul în plus ce va face ?

— Și el va cădea. Însă nu aici.

— O, zei ! Să nu fie regele Spartei acela care va scăpa.

— Nu te grăbi, o, rege. N-am spus „va scăpa". Am spus „nu va cădea aici". Asta înseamnă că „se va jertfi în altă parte". Așa zice oracolul. Vom cădea cu toții. Însă douăzeci de mii de leșuri barbare le vor acoperi pe-ale noastre, ca să le apere de lăcomia corbilor.

— Hoo, atunci ce așteptăm ? spuse Leonidas. Și întorcîndu-se spre soldații lui : Sînteți gata ? întrebă.

— Gata ! răspunseră într-un glas războinicii. Avem pregătite paloșele, scuturile, coifurile...

— Și sufletele voastre ?

— Mai mult decît atît.

— Atunci... să ne gătim de moarte !

— Da ! strigă şi Megistias. Să-i luăm ochii, să-l fermecăm pe Hàron... şi începu cel dintîi să-şi pieptene părul alb.

La cîteva stadii de acolo, în oraşul Ălpinos din Fochida, într-o casă îndepărtată îşi vindecau rănile doi spartani, Eùritos şi Aristòdimos. În dimineaţa aceea, stăpînul casei le aduse vestea îngrozitoare : armata hellenică a fost încercuită, şi regele lor a rămas acolo să se jertfească împreună cu toţi compatrioţii lui.

Eùritos sări din pat.

— Să ne grăbim ! spuse. Vor muri fără noi !

— Am dureri groaznice, răspunse Aristòdimos. Nu pot.

— Vom fi socotiţi nedemni, dacă vom supravieţui.

— Sper că nu voi supravieţui.

Dar scăpă cu viaţa. Aceasta îi aduse însă necazuri mari. Cîndva, rănile i se închiseră şi porni spre patrie. Ca bacantele se năpustiră femeile spartane asupra lui.

— Scutul tău ! îi spuseră. Unde e scutul tău ?

— Nu l-am adus... răspunse el. N-am putut să-l aduc.

— Trebuia să fii adus pe scut ![1] Ai uitat porunca noastră strămoşească : „Sau cu scut, sau pe scut !" Ori victorios, ori mort.

Sărmanul Aristodimos încercă să-i facă să înţeleagă pe compatrioţii lui înfuriaţi că-i fusese peste puteri să ajungă pe cîmpul de luptă... şi-şi arătă rănile. În cele din urmă, îl crezură, dar îl şterseră de pe lista celor vii şi a celor morţi. Ar fi rămas uitat şi disprețuit şi el, şi neamul lui dacă nu cădea mai tîrziu ca „cel mai viteaz dintre viteji" în bătălia de la Plateè. Numele lui fu săpat pe coloana eroilor, şi neamul lui îşi recîştigă onoarea.

Dar iarăşi ne-am îndepărtat de cele ce vrem să povestim acum.

---

[1] „I, tan i epi tas". Adică, „sau vei veni cu scutul, sau te vor aduce pe scut".

CAPITOLUL VIII

Thermopyle ! Acesta nu a fost locul în care măcelarii şi-au căsăpit vitele, ci acela unde măcelarii au fost căsăpiţi. Porţile au fost astupate cu cadavrele lor.

Pe Xerxes însă nu l-a stînjenit aceasta, nici duhoarea care se răspîndea... şi nici ceea ce în alte graiuri se numeşte p i e r d e r i. Asemenea cuvînt în limba persană nu există. Dacă totuşi la Thermopyle a existat un soi de pierdere, aceasta a fost pierderea de timp.

Sosise şi clipa în care maşina de război a perşilor fu oprită. Poarta devenise de netrecut din pricina cadavrelor. Atunci, Xerxes îşi aminti de necunoscutul biciuit cu cîteva zile înainte.

— Să-l aduceţi pe fricosul ăla ! porunci. Pe-ăla dornic de trădare. A fost un laş, un trădător, dar un trădător dezinteresat.

— Nu-i aici, stăpîne.

— Să-l găsiţi.

— O să vină singur. Vine aici deseori şi plînge. Se roagă stăruitor să-l lăsăm să-ţi sărute picioarele.

— De ce ? Pentru loviturile primite ?

— Nu. Pentru că i-ai dat mai puţin decît merita. Dacă i le-am fi dat pe toate, zice c-ar fi murit, şi atunci n-ar mai fi putut să te slujească.

— Dar... ce-i ? Mag ? Oniromant ? Ghicitor ? Ce-i ?

— Nu-şi iubeşte patria... Aşa a zis.

— Nemaipomenită îndeletnicire !

— El a zis că nu-i o îndeletnicire, ci o pasiune. Omul ăsta, stăpîne, nu vrea arginţi. Urăşte bogăţia. Nici nu mănîncă cum trebuie. Se hrăneşte cu rădăcini şi mere pădureţe. A zis că nu vinde nimic.

— Nu vinde... Nici patria lui ?

— A spus că nu o vinde. Se răzbună pe ea. Îşi urăşte compatrioţii pentru că sînt lacomi de glorie. A luptat şi el... A stăruit, a ameninţat ca să dobîndească puţină glorie. Însă n-a putut. Şi pentru asta se prosternează la picioarele tale.

— Şi ce cere ?

— Să-l ajuţi puţin, a zis.

— Cu ce ?

— Să se audă de el. Aşa a spus. Să se audă de el.

— „Să se audă de el"... hee ? Ha, cocoşilor... să se audă de ei ! Pentru că au călcat o găină trebuie să se urce pe gard s-o trîmbiţeze. S ă s e a u d ă de ei. Trufaţii ! Iată de ce îi voi stîrpi ! Să mi-l aduceţi numaidecît pe acest hellen !

— Zice că nu-i hellen, stăpîne. Zice că nu vrea să fie hellen.

— Da de unde ? ! E hellen. Aşa sînt toţi. Ah, cocoşeii ! De aceea poruncesc : Să li se taie gîtul. Primul să vină acest trahinian.

— N-a venit încă. Dar o să vină. Zice că nu poate trăi fără să i se ducă vestea. Nu poate. Vrea să-şi facă un nume. Nu poate fără asta.

— Cum „fără nume" ? N-aţi spus că are...

— El zice că acesta nu e un nume, ci un „semn" pe care i l-au dat ai lui ca să-l deosebească — la fel ca animalele înfierate cu fierul ars în foc. Nume — zice — sînt numai cele ce se fac vestite. Darius, Miltiades, Solon...

— Miltiades ? A rostit acest nume ? Atunci... cum de mai trăieşte ?

— Pentru că a mai adăugat ceva. „Un nume mare, a spus, nu e numai acela care te ridică în slăvi, ci şi acela care te face de ocară."

— Aşa a spus ? Atunci, să vină aici !

În ziua aceea însă, omul nu veni. Şi era o zi groaznică. Poarta nu fusese forţată cu toată risipa de sînge. Încă o piramidă fu înălţată în faţa ei. Descurajarea lui Xerxes ajunse la culme. Doi dintre fraţii lui zăceau printre leşuri. Temeri groaznice îl urmăreau. Începu să tremure pentru soarta expediţiei. Firește, pentru că se măreau pierderile. Nici vorbă... Acestea ar fi fost înlocuite într-o clipită. Şi-a lăsat acasă „enorhii", bărbaţii virili, tocmai pentru aceasta... să se nască copii mulţi pentru umplerea golurilor. În ţara marelui rege era socotită pîngăritoare acea femeie care se plimba cu pîntecele gol. Şi iată de ce Xerxes — care îi chemase sub arme pînă şi pe eunuci, şi pe vîrstnici — i-a lăsat acasă pe aceşti bărbaţi : pentru ca fiecare să... se unească cu cît mai multe femei. Deci nu pierderile erau acelea care-l făceau să se încrunte. Se încrunta pentru că timpul trecea, vara se ducea şi ea, şi năprasnicele vînturi hellene îl prindeau pe ţărmurile neprimitoare. Persanii însă — vestiţi luptători pe uscat — erau neîndemînatici pe mare. Xerxes ştia bine asta. Deşi n-o spunea. Îi era frică să nu-l înfurie pe Oromasdes, zeul suprem. Pentru că preoţii ziceau : „Apa e sfîntă. Cine se atinge de ea este blestemat." În credinţa asiaticilor nu există evlavie. Adică, există ceva nedesluşit ce pare a fi evlavie, însă de fapt e frică. Şi cum să se-mpace un soldat cu un lucru de care i-e frică ? Astfel, adorarea apei se dovedea pînă la urmă a fi hidrofobie.

Astăzi, bătălia se potolise devreme. Se răspîndiră în pădure vuietele înserării. Se aprinseră focurile. Aici, în aceste locuri pline de mister, ceva îi făcea pe soldaţii străini să tremure în anteriele lor. Nu din pricina frigului. Auziseră încă de mici copii că prin munţii Helladei nu umblau — ca toţi ceilalţi munţi — lupi, şacali, urşi... ci arătări cu picioare de ţap crăcănate şi păroase şi furioase menade cu plete zbîrlite, care-ţi luau mintea. Şi

toate aceste „duhuri" rele nu plecau decît la vederea focului. Un foc uriaş fu aprins în faţa cortului lui Xerxes. Îl ceruse atotputernicul rege şi pentru altceva : ca să poată vedea cine mănîncă, cine bea şi cine se mişcă cu gînduri ascunse. Dar totodată să vadă şi ce mănîncă, ce bea şi ce mîngîie el. Astă-seară însă, toate laolaltă erau... serbede, plicticoase. Pînă şi vinul de Fenicia şi cea mai îmbietoare palachidă.

Dincolo de foc, magii văzură chipul întunecat al stăpînului lor şi se îngroziră. Îşi strînseră de jos hitonii lungi şi alergară la el.

— Ce mîhnire zbuciumă sufletul stăpînului nostru ? spuseră.

— Întîrzierea... zise el. Dar nu voi o puteţi curma. De aceea caut un trădător.

— Pentru liniştea stăpînului său, toate poate să le facă un rob credincios.

— Sînteţi numai robi. Eu vreau trădători. Şi pe neaşteptate, ochii lui fulgerară. Ce-i acolo ? strigă.

În spatele flăcărilor zări doi ochi lacomi ce-l lingeau cerşind. Celălalt îl văzu, se apropie, se aplecă şi aşteptă loviturile. Xerxes porunci să-l ridice.

— Hee, tu ! îi zise. Ia spune-mi : Cîte vrei să-ţi iert din loviturile ce-ţi datorez ?

— Marele meu stăpîn îmi datorează aşa de multe, că nu-i pe lume spinare să le îndure.

— Ţi le iert pe toate. Le şterg. Ridică-te.

— N-am venit aici ca să mă ridic. Am venit să-mi primesc osînda... deşi am pătimit destul.

— Ce osîndă, omule ?

— Nu-i osîndă, şi încă groaznică, stăpîne, să vreau şi să nu-mi pot sluji stăpînul ? Nu-i pedeapsă să-mi datoreze stăpînul meu o mie de lovituri şi să nu-mi dea nici una ? Nu-i pedeapsă să pot să dau stăpînului meu izbînda şi să nu mă lase să i-o dau ?

— Izbîndă ? Ce izbîndă, descreieratule ? Poţi tu să-mi dai izbînda ?

— Chiar acum.

— Și cît ceri pentru această credință, omule ?

— Cine cere plată pentru credința lui e un necredincios.

— Și-atunci, ce vrei ?

— Nimic, atotputernice. Nu, nimic. Am căzut la picioarele tale. Asta îmi e de-ajuns.

— Mie însă nu mi-e de-ajuns. De aceea, vorbește-mi. Hai, spune-mi de izbîndă.

Lemnele trosneau în foc. Flăcările dansau ca bacantele. Magii stăteau mereu prosternați la picioarele lui Xerxes. La fel și trahinianul. Șovăieli pline de venin îi brăzdau sufletul. Acum, cînd veni ceasul să trădeze, mici reptile tîrîtoare mișunau prin el. Să trădeze... Bine. Dar ce va fi după trădare ? Îl aștepta cu adevărat gloria ? Dacă după fapta-i urîtă se întorcea din nou în bezna înnăbușitoare a oamenilor de rînd ? Moartea ? O, nu-l prea speria. Cineva îi zisese : „Moartea nu doare". Așa și era. Îl crezu. Însă șovăielile îl răscoleau într-una, adînc. Dar dacă această moarte nu va fi însoțită de glorie ? Dacă era numai o moarte... o moarte obișnuită, neînsemnată — o simplă curmare a firului vieții... Atunci... Dar Xerxes se grăbea.

— Unde ții victoria, trahinianule ? îl întrebă.

— Aici... spuse el, și-și arătă degetul.

— Atunci, ce aștepți ? Arat-o !

Trahinianul nu încetă să șovăie.

— Bine... dar ce strălucește acolo, îndărăt ?

— Unde ?

— Nu acolo. Dincolo de foc... nu strălucește nimic ? Dincolo de victorie, Stăpîne, ce strălucește ? Oare... se zărește vreo cunună de raze cît de mică ? Nu văd bine, pentru că în fața mea e focul.

— Ce tot vorbești, blestematule ? Ăsta-i un foc ! Este izbînda ! izbînda !

— Foc mare... Vai ! Această glorie arde. Nu o vreau.

— Despre ce glorie este vorba, nătîngule ? Ce-are-a face focul cu gloria ?

— Gloria, stăpîne. Nu o cunoşti... nu lupţi pentru ea ?

— Eu da. Mie îmi trebuie. Sînt rege.

— Mie îmi trebuie şi mai mult, pentru că nu sînt rege. Dacă eram, aş fi avut-o din belşug... Şi n-aş fi venit aici s-o cerşesc. O, mare rege ! Cad la picioarele tale... Rogu-te... dă-mi... făgăduieşte-mi puţină glorie... Puţină, uite, cîteva fărîme. Miluieşte-mă cu cîteva fărîme.

— Glorie... Şi ce-o să faci cu ea, tu, ticălosule ? Ai s-o mănînci ?

— Am s-o port.

— Ce... eşti despuiat ?

— Nu pentru acum. O vreau pentru atunci cînd voi fi mort. E jalnic, stăpîne... E un chin cumplit să umbli în viaţa de apoi cu oasele despuiate. O să-mi fie frig.

— Atunci, o să-ţi dau mantaua mea.

— O să se topească o dată cu oasele. Gloria... Numai ea nu se topeşte. Numai ea păstrează oasele întregi.

Xerxes îşi muşcă buzele groase. Gloria... Dar atunci, el ce are ? Oare, într-adevăr, gloria este o nebunie ? Altminteri, de ce se zbate s-o ceară viermele ăsta ?

— Gloria... Şi ce crezi că-i gloria, omule ?

— Nu ştii ?

— O am... De aceea nu... pot s-o văd.

— Gloria nu o poate vedea cine o are, stăpîne. El vede numai fum. Or, gloria este o flacără. Nu la fel ca cea care dogoreşte acum în faţa noastră. Flacăra asta de aici mistuie gloria.

— Şi cum este, la urma urmelor, gloria, nepriceputule ? Ce nume are ?

— Nu are. Nu are nume. Îl capătă pe cel al acelora ce-o dobîndesc.

— Nu eşti... nebun ?

— Nu.

— De unde știi ?

— Cer glorie. Nebunii nu o *cer*. O *au*. Ei n-o caută niciodată. Sînt siguri că o au. Eu însă o cer. Deci nu sînt nebun. Mărite stăpîn, dă-mi puțină glorie să-mi încălzesc sufletul... să-mi luminez puțin fruntea. Ultima mea nădejde ești tu, o rege. Altminteri...

— Ai să mori ?

— Dacă voi muri sau voi trăi, îmi e totuna. Să mor... Parcă am fost vreodată viu ? Să fii un om neînsemnat, fără renume... Uite, asta e moartea adevărată. De aceea cad la picioarele tale. Asigură-mă, mărite stăpîn. Încredințează-mă că după moarte mă așteaptă puțină glorie.

Xerxes începuse să se înfurie. Vedea că fusese tîrît într-o discuție pe cît de anevoioasă, pe atît de nefolositoare. Începu să-i pară rău că crezuse că nebunul acesta zdrențăros poate să-i dea victoria. Pe de altă parte, discuția asta îl înjosea. Pînă acum n-o făcuse niciodată. Ordona doar.

— Ascultă, spuse, ca să termine. Ai zis că ai victoria în mîna ta.

— În deget.

— Atunci, să-l tăiem ca să ne ducă spre ea.

— Nu, stăpîne ! Nu va putea singur. Trebuie să fiu și eu ca să-l călăuzesc.

— Fie. Dar vreau acum victoria ! Chiar acum !

— Și pe urmă ?...

— Vei fi răsplătit după faptele tale. Un biruitor nu poate niciodată să nedreptățească.

— Toate nedreptățile vin de la biruitori. Pe cine să nedreptățească cel biruit ? Nu poate. Eu îmi pierd patria. Ce cîștig ?

— Un chiup plin cu bani. Și-un car plin cu „palakide".

— Banii ruginesc... Palakidele îmbătrînesc.

— Atunci, în sfîrșit, ce vrei, omule ?

— Glorie, stăpîne. Am mai spus-o. Doar atît.

Xerxes căzu pe gînduri. Era zeu — o ştia. Dar acum nu găsea un răspuns ca să astupe gura unui cîine. Îl chemă deoparte pe cel mai tăcut, pe cel mai vîrstnic şi mai adînc cugetător dintre magii lui, pe unul dintre aceia care fusese „creierul" părintelui său.

— Ce să fac ca să potolesc setea acestui hellen ? întrebă.

— Setea sufletului nu poate fi potolită, mărite rege. Oh, am obosit să-mi ţin atîţia ani capul pe umeri. Cred, stăpîne, că a sosit clipa să mi-l iei. Vreau să mă odihnesc.

— De ce ? întrebă uitîndu-se cruciş Xerxes.

— Singurul dintre vechii noomanţi (ghicitori de gînduri) ai părintelui tău, care mai trăieşte, sînt eu. Pe toţi ceilalţi i-ai despărţit de capul lor.

— Eşti înţelept. Pentru asta.

— Sînt mai mincinos decît toţi... Ghicesc viitorul, însă ţi le spun doar pe cele plăcute.

— Şi ceilalţi numai pe cele plăcute mi le spuneau.

— Pentru că nu le ştiau pe cele adevărate. Dar am obosit... de aceea acum îţi voi spune adevărul.

— Nu ! se îngrozi Xerxes. Să nu mi-l spui acum. Nu te-am chemat pentru asta. Acum vreau numai un sfat. Ce răspuns să-i dau ăstuia... viermelui tîrîtor de la picioarele mele care-mi cerşeşte gloria ?

— Glorie... stăpîne ? Unde ai văzut-o ? Există ? Nu... Nu există glorie pentru vii. Au adunat-o pe toată morţii.

— Le-o vom lua !! Sau nu putem ?

— Cum de nu ?! Trebuie mai întîi să murim. Însă şi acolo poţi să aştepţi multe secole fără să vină.

— Aşadar, după spusele tale, nu o au nici morţii ?

— Niciodată !

— Atunci, cine o dispune ?

— Cei... vii. Dar nu o dau celor vii. O dau numai celor morţi, şi nu tuturor.

— Cui ? întrebă Xerxes galben ca ceara.

— Numai acelora care — în viață fiind — au fost de folos...

— Cărora ?

— Celor vii.

— Vai...

— Gloria e un lucru crud, stăpîne...

— O, Oromasdes... Și cum este această glorie ? Cum ?

— Nu știu. Nu are chip, nici formă. Nu poate fi atinsă.

— He, ce e pînă la urmă gloria ?

— O amintire, stăpîne... O amintire nobilă, frumoasă. Nimic altceva.

Xerxes oftă neputincios. Apoi aruncă o privire nedesluşită spre mag şi se întoarse lîngă foc. Trahinianul stătea în genunchi, cu bărbia înfiptă în piept.

— Ai să mi-o dai ? întrebă plin de speranță cînd auzi paşii lui Xerxes.

— Ce, nesăbuitule ?

— Gloria !

— Gloria ? Gloria e în... degetul tău, aşa cum ai spus. Dă-mi victoria şi ia-o.

Omul se ridică. Acum părea mai înalt decît era. Foamea, lipsurile, frămîntările îl roseseră, îi scobiseră pieptul. Îşi întinse degetul.

— Urmați-mă, spuse. Acolo jos este victoria.

Xerxes îi ordonă lui Hidarnes :

— Adună soldații satrapiei tale... porunci. Să-l urmeze pe trahinian !

Se adunară în întuneric, cu torțe şi strigăte. Nu după mult, se pierdură în bezna nopții, păşind pe cărarea Anopeei.

* * *

Trecură două zile. Într-o dimineață, pe cînd regele îşi dormea somnul dulce al zeilor, se stîrni mare zarvă. Asemenea tulburare şi vaier... încît regele tresări şi-şi înfipse unghiile în gîtul

palakidei lui. Dormea, sătulă de voluptate, somnul ei adînc şi nevinovat. Xerxes dădu la o parte pletele ei lungi şi privi prin crăpătura cortului regesc. Focurile mai fumegau încă. Dar nimeni nu se zărea împrejur. Toţi alergau într-o anumită direcţie. Xerxes îşi luă biciul şi se repezi afară.

— Cine porunceşte aici ? urlă biciuindu-i pe cei ce se aflau în faţa lui.

— Şi aici, şi pretutindeni, porunceşte numai marele nostru rege, spuseră ei stăpînindu-şi durerea.

— Unde merg toţi aceşti nebuni ?

— Să-i vadă pe hellenii.

— Hellenii... Ce-au păţit hellenii ?

— Au murit.

— Să-mi înşeuaţi cel mai iute cal !

Dar nu mai era nevoie. Satrapii lui sosiseră.

— Unde sînt morţii ? întrebă.

Toate degetele arătară în depărtare spre poartă. Şi-i spuseră că întregul cîmp nu mai era un cîmp de luptă. Dar nici Poarta nu era poartă, aşa cum îi ziceau ei. Era o rîpă îngustă, cu o moviliţă în mijloc, iar în stînga — cu marea tulbure de apele ce coborau din izvoarele termale. De fapt, rîpa nu mai exista. Se umpluse cu trupuri neînsufleţite. Cîţiva comandanţi îi aduseră şi-i arătară un trup. „Este al lui Leonidas", îi spuseră. Era ca şi celelalte. Se deosebea doar prin rănile lui mai numeroase. Nu mai picura din el nici cel mai mic strop de sînge. Doar ochii îi erau blînzi, răbdători. Xerxes porunci să i se aducă în faţă cadavrul şi să fie lăsat singur. În ochii-i se aprinse o lucire de triumf şi ură. La urmă ordonă să se taie capul lui Leonidas şi să fie înfipt într-o ţeapă. Şi văzîndu-l astfel pe duşmanul lui cel mai înverşunat, izbucni în hohote de rîs sălbatice şi triumfătoare. După aceea, îl chemă lîngă el pe mag.

— Bătrîne, îi spuse, se zice că hellenii sînt înţelepţi. Sînt ?

— Nu toţi.

— Şi regii lor ?

— Sînt obligaţi să fie.

— Atunci, cum se face că un rege înţelept, cu o mînă de soldaţi abia înarmaţi, a îndrăznit să se măsoare cu stăpînul lumii ?

— Stăpîne, spuse în silă magul, am mai spus şi ieri : am obosit. Ia-mi capul. Nu pot să fiu sfătuitorul unui rege care nu primeşte alte sfaturi decît pe cele date de capul lui. Vreau să mă odihnesc. Ştiu... este foarte greu să mor aici, în mijlocul unei glorii atît de străine, însă...

— Glorie ? Ai spus glorie ! Şi încă străină ? Nu înfrîngere ? Tu ai spus, dacă nu greşesc — şi nu greşesc —, că gloria este ceea ce dau cei vii morţilor mari.

— N-au mai văzut ochii mei morţi m a i m a r i ! Oh, mărite rege... mi-e inima mîhnită. Chiar de pe acum plînge pieirea strălucitului nostru regat. Ia seama ! Dacă toţi hellenii vor lupta ca această mînă de oameni... atunci — chiar dacă toate stelele cerului vor coborî şi vor deveni persani — marea Persie va pieri. Viteji — mărite rege — sînt cei ce mor pentru victorie. Dar mai viteji sînt cei ce mor pentru onoare. Aceştia sînt de neînvins. Pleacă ! Întoarce-te la Susa înainte de a se înroşi pămîntul de sîngele copiilor tăi.

Atunci, Xerxes îşi trase akinakesul...

*

* *

La amiază, sătul de glorie şi de sînge, regele se întinse să doarmă. Îl aştepta o cale lungă. Armata lui era pregătită. Aştepta ordinul să potopească Hellada. Dar nu-i era scris să se odihnească. Nu. Şi de data asta îl trezi larma. Se tulbură.

— Cine se încaieră afară ? strigă.

— Nimeni, apăru şi răspunse un ostaş.

— „Nimeni" nu face atîta gălăgie !

— Este trahinianul care ne-a arătat cărarea.

— Şi... ce vrea ?

— Răsplata lui.

Regele porunci să se aducă un pahar cu vin. Îl bău și ieși. Nu-i venea să creadă. Înaintea lui stătea un om... în picioare !

— Cine îndrăznește ? spumegă.

— Nimeni, stăpîne, spuse trahinianul. Nimeni altul nu îndrăznește să stea în picioare în afară de acela care ți-a dat victoria.

— Și... ce vrei pentru asta ? îl întrebă cu răceală Xerxes.

— Mi-ai făgăduit, mărite rege. G l o r i a.

— O vei avea. Care ai spus că ți-e numele ? întrebă făcînd semn primului luptător să-și tragă sabia.

— Nu l-am spus încă.

— Spune-l ! Cum ? Să nu știu cui i-am hărăzit gloria ?

— Efialtes, spuse trahinianul. E f i a l t e s !

— Du-te liniștit pe lumea cealaltă, Efialtes. Faima te va urma.

Capul ciudatului trahinian straniu se rostogoli vesel la picioarele lui. Regele îl privi rînjind. Apoi, întinzînd furios mîna hrăpăreață, urlă :

— Și-acum... Hellada ! Aruncați la picioarele mele Hellada !

CAPITOLUL IX

Unde se afla flota hellenilor în aceste clipe ? Toți întrebau unde e. Dar nimeni nu întreba dacă măcar există. Asta pentru că nimeni nu se îndoia. Auzeau doar de ea. Și le era de-ajuns. Ce greșeală... flota poate fi văzută oricînd. Nu e de-ajuns doar să auzi de ea. Trebuie s-o și vezi. De auzi de ea, înseamnă că te hrănești cu basme, în timp ce barbarul mănîncă grînele și mierea patriei tale.

De cînd descoperi că este mai ușor — și foarte folositor — să fii zeu, Xerxes încetă de a mai fi om. De ce ? Pentru că era ceea ce voia : un zeu împodobit cu aur. Nimeni pe pămînt nu avea atîta strălucire, atîta bogăție. Iată de ce Xerxes veni aici nu numai să învingă, ci să și uimească. Să risipească... cu o mînă ce nu știe să numere... Și parcă putea să numere tot ce avea ? În țara lui se afla un rîu din care ieșeai poleit cu aur. În loc de apă avea aur lichid. Iar dacă ai în mîinile tale atîta aur, ce-ți mai lipsește ? Ce nu poți face cu el ? Ce crimă... și ce nebunie nu-ți poți îngădui ?... Pe deasupra, dacă ești mare rege în loc să te tragă în țeapă te slăvesc. Însă... cu o condiție : să fii mare. Dacă ești un rege mic, nu ai dreptul să faci nici nebunii, nici crime, ci să ceri numai jertfe... și acelea foarte amare — așa cum de altfel sînt toate jertfele.

Dintr-o asemenea țară venea Xerxes. Dintr-o lume lipsită de judecată și de neînțeles, unde legile se nasc și mor o dată cu regii. Pentru că legile sînt regii. Alături de toiagul lui de aur, regele ține și balanța dreptății. Dreptate are cel ce poate s-o ia. Și pentru că regele putea mereu s-o ia, avea mereu dreptate. Era cel mai drept om din lume.

Pentru locuitorii sărmanei Attice, Asia era un loc în care trăiau oameni nespălați. Pentru că în rîurile Asiei în loc de apă curgea aur... în care își spălau doar cuțitele sau își vopseau tecile și potcoavele cailor. Nimeni nu știa că oamenii de acolo trăiau în grote și în colibe din lut și că tocmai de aceea regii lor erau putrezi de bogați.

Regele împreună cu satrapii lui intrară în Hellada cărîndu-și după ei palatele și caleștile, toate îmbrăcate în purpură și aur. De aceea se mirau atenienii... cum de lăsau acești oameni în urma lor atîta bogăție, belșug și huzur și veneau să moară aici ? Dar așa gîndeau hellenii, care nu știau însă un singur lucru. Anume : că cea mai mare fericire a unui persan nu era să trăiască, ci să moară pentru regele lui. Pentru persani, acest lucru era limpede. Dar prea limpede nu era de ce-și dădeau viața hellenii... Ce-i îndemna, de vreme ce nu aveau rege ? „Pentru patrie"... ziceau. Dar aveau hellenii patrie ? După cum știa și cel din urmă persan, tot pămîntul era al mezilor. Atunci, de ce-și dădeau hellenii viața pentru o patrie... străină ? Clima, pesemne, îi făcea pe oameni să-și piardă viața pentru nimic. „Pentru... altare, pentru strămoșii lor." Dar ce sînt altarele și cine sînt strămoșii ? Zei ? Ce lucruri misterioase !

Cînd a aruncat întregul univers împotriva unei cetăți sfidătoare, Xerxes se gîndi mai întîi să-i sature pe atenieni pentru neobrăzarea lor de-a i se împotrivi. Iar cînd a aflat că și atenienii au nave... atunci a hotărît să-i biciuiască, după vechiu-i obicei. Dacă el biciuia marea, atunci cum să-i fi cruțat pe oameni ? Și cînd a aflat, mai tîrziu, că urma să lupte nu numai împotriva atenienilor, ci și a altor helleni, s-a bucurat. „Mai bine... zise.

Iată că, în sfîrşit, hellenilor le-a venit mintea la cap. În loc să aştepte să fie ucişi unul cîte unul, au hotărît acum să piară cu toţii deodată."

Mare lucru este să fii puternic, de nebiruit şi să te bucuri de moartea altora. Din păcate, aşa se-ntîmplă întotdeauna. Cei puternici uită de moarte. De ce îşi amintesc numai cei slabi... Aceasta înseamnă să fii erou ? Cîtuşi de puţin. Să priveşti moartea în faţă şi să n-o iei în seamă. Numai aşa te poţi numi erou. Să-ţi aminteşti de ea şi să-i întorci spatele... ba nu, să-i întorci pieptul, da, acesta este eroism. Dar sînt şi alte feluri de eroism. Da, şi hellenii au destule. Dar nici mezii nu duc lipsă. Există însă şi un eroism cu totul deosebit : acela în care îţi dai viaţa chiar şi pentru cel mai neînsemnat lucru de pe lume... o pietricică ori o bucată de lemn cioplit, în care să-ţi pui onoarea ta. Dar am uitat şi filozofia. A filozofa în timp de război e o catastrofă. Pierzi lupta. Acest război pe care l-a început Xerxes, păşind într-o lume pe care o socotea doar a lui, unii l-au numit „ultimul dintre războaie". Era dreptul lor. Într-o lume fără credinţă, toate pot deveni demne de crezare. Chiar şi ceea ce este mai de necrezut dintre toate : că pot să dispară din lume războaiele.

Xerxes era numai torţă arzîndă şi talpă încinsă. Călca şi ardea totul pe unde trecea. În faţa unei asemenea urgii, nimic nu mai rămîne în picioare. Nici un gard, nici chiar o tufă. La venirea lui se topeşte pînă şi piatra. Şi tare nechibzuită trebuie să fie această fiinţă care se numeşte hellen ca să se încumete să i se împotrivească !

Ce nechibzuinţă ! Ai zice că zeii i-au adunat pe toţi nerozii din lume şi i-au înghesuit pe această mică bucată de pămînt. Pentru că ei nu se pregătesc doar să se împotrivească, ci — auzi ? — să şi... învingă ! Şi toate astea le înfloresc cu o seamă de cuvinte de prisos. Se mărgineau doar să le rostească ? Nu. Le pecetluiesc pentru tot. Pe marmură, pe coloane şi piei !

Xerxes mai văzuse helleni... Trecuseră destui pe-acolo. Erau albi la piele, sprinteni şi trădători. Şi, ciudat, aveau nume de cai.

Hipias, Hiparhos, Hipocrates... Hipodamos... Tatăl lui avea cîteva asemenea ipochimene la curtea lui. Toți veniseră acolo să-și trădeze patria. Dar nici unul nu izbutise. Pentru că, după cum se vede, nu e totul să fii trădător. Trebuie să fii și șiret. Or, ei nu erau. Îi orbea ura, și-atunci pierdeau țelul. „Dacă vrei să te răzbuni, potolește-ți întîi furia." Așa zicea neuitatul său tată. Altminteri, o să-ți treacă repede, și-ai să pierzi plăcerea răzbunării."

Xerxes știa aceste adevăruri, dar le disprețuia. De ce ? El nu era trădător. Le știau și hellenii. Dar atîta timp cît erau în Hellada. Cum veneau în Persia, îi orbea furia și le uitau.

Xerxes n-a trudit nici în viață, nici în domnie. Găsise totul de-a gata. Și armata, și furia. Nu-i mai rămîneau decît două lucruri : Trufia și avuțiile. Și nu se îndoia că toate astea aveau să se transforme într-o zi în glorie. La curtea lui, Gloria era o femeie care înota în sînge. Era de fapt și singura divinitate feminină în care Xerxes credea. Nimeni pînă acum nu putuse s-o cucerească. Rămînea aceeași fecioară neîmblînzită care-și aștepta bărbatul de neînvins... Era singura femeie persană care nu purtase cunună din frînghie [1] și nu s-a unit cu un bărbat — muritor sau nemuritor. Iată !... O asemenea femeie dorea firea lui nesățioasă. Și de poalele ei atîrnau viitorul și soarta Persiei.

*
* *

Cu mult înainte de a porni armata persană din Susa sosiră în Attica niște oameni cu ochii holbați care le-au adus hellenilor vestea că Xerxes vine în fruntea unei oștiri cum nu văzuse încă omenirea pînă atunci. Nu puteau spune de era mică, sau mare. Pentru că părea a fi niște nori negri ce țîșneau din pămîntul crăpat, acoperind lumea.

[1] După obiceiul locului, la majorat toate fetele erau obligate să poarte o cunună din frînghie și să se unească cu un bărbat oarecare timp de o zi.

Atenienii auziseră de toate astea şi în loc să se sperie îi luau peste picior pe acei plăsmuitori de basme cu batjocuri nemiloase. „Le ştim pe toate astea, ziceau. Ne-aţi împuiat urechile. La fel se spunea despre persani şi înaintea luptei de la Marathon. Şi ţineţi minte ce-au păţit ? Întrebaţi-i."

Aşa ziceau atunci. Dar cînd barbarii ajunseră la Hellespont şi-l traversară, basmele începură, încet-încet, să capete viaţă, devenind coşmaruri. Şi-atunci... o groaznică zăpăceală cuprinse Athena. Pentru că asta nu mai era o armată. Pentru că trecerea ei nu mai putea fi stăvilită. O sută de suflete şi-o sută de mîini să fi avut fiecare hellen, puhoiul pornit din fundul Asiei n-ar fi putut fi oprit. În ziua aceea, cunoscutul umor al Athenei, acel *„Atticòn àlas*[1] pierise. Chiar şi cei mai mucaliţi amuţiră. Oamenii umblau de colo-colo nedormiţi şi încruntaţi... Strigau într-una „Cum să ieşim din impas ? Găsiţi calea ca să scăpăm de grea ocară. Să ne salvăm onoarea !"

— Şi viaţa ?... întrebară cîţiva temători.

— Viaţa ? Ducă-se pe pustii ! Noi ne pierdem onoarea ! La viaţă să ne gîndim ?

Adevărat. Viaţă aveau şi viermii. Or, un vierme nu-şi poate jertfi viaţa pentru onoare.

Îşi avea, desigur, şi Athena „viermii" ei. Nu-i vorba de Pisistratizi. Aştia erau cunoscuţi. Cunoscute le erau şi planurile. Erau însă alţii : acele tîrîtoare care pentru o fărîmă de viaţă murdară jertfeau alte vieţi şi în acelaşi timp onoarea cetăţii lor. Începuseră să şi fluiere ca nişte vipere.

— Lăsaţi-i pe cei prea încrezători să răguşească vorbind despre „eroism" şi despre alte asemenea nimicuri, spuneau. Şi căutaţi să vă salvaţi copiii. Onoarea... Cine o ştie ? Cine a văzut-o ? Nu-i un lucru ce poate fi pipăit. Lăsaţi-i pe „moralişti" să trăncănească, să-i veselească pe cetăţenii cumpătaţi ce... vor să-şi

[1] Sarea Atticii, simbol al aticismului, spirit humoristic.

salvèze pielea. Dar, nerozilor, există ceva care să vă aparţină mai mult decît pielea ?

Din altă parte Pisistratizii încercau să dea lecţii de disciplină şi de cumpătare prin vorbe iscusite ca acestea :

— Nu ascultaţi tot ce vi se cîntă despre Xerxes. El nu este întocmai cum vi se spune. Adică crud, sălbatic, sîngeros. Că o să ne ardă templele şi-o să ne ia drept sclavi în Persia. Minciună ! Născociri !... Xerxes a fost şi la Delos. Şi ce-a făcut ? Nu vă spunem.

— Ba da ! Spuneţi-ne. Ce-a făcut ?

— A umplut templul lui Apollon cu ofrande. Şi a închinat chiar pentru el. Deşi toţi ţipaseră că va dărîma templul şi-i va tăia pe preoţi. Li se spune barbari... E o ocară ! De ce-s ei vinovaţi dacă limba lor grăieşte „bar... bar... bar ?" Bolborosesc ? Dar limba noastră dacă zice „th... th... th" înseamnă că sîntem peltici sau ştirbi ? Nu.

Existau multe asemenea „sepii" ce împroşcau descurajarea şi neîncrederea, otrăvind spiritul războinic al atenienilor.

Themistocles ceru îndată să fie statornicită o lege prin care să fie osîndiţi în mod public chiar pînă la moarte toţi aceia ce preamăresc... virtuţiile barbarilor. „O ! nerozilor !... ziceau. Zadarnic vă osteniţi toţi cei ce vă daţi în fel şi chip de partea mezilor ! Xerxes nu este acel conducător care să îndrepte regimul hellenilor... să-i scape de necazul pe care li-l pricinuieşte democraţia... El vine doar să nimicească ! Toţi persanii ştiu bine acest lucru. Şi e o ruşine ca unii helleni să arate că nu-l ştiu."

Dar ce tot vorbim ? În lumea în care trăim e mai uşor să-l facem pe un mut să creadă să e orator decît pe un nerod că nu este deştept.

Dar chiar şi după cele spuse de Themistocles, atenienii umblau prin oraş abătuţi şi încruntaţi. Nu-l credeau. Să se apere ?... Fără îndoială că puteau. Dar pentru asta aveau nevoie de o mulţime de planuri strategice, de strategi, de polemarhi, dar mai

ales de o armată de uscat. Şi iată că vine acest fiu al lui Neocles şi spune : „Nu ne trebuie armată de uscat". Dar — o, nerodule ! — cînd să ai nevoie de armată, dacă nu în timp de război ? Şi el ce-ţi răspunde ? „Nu se va da nici o bătălie." „Cum adică ? îl întrebi. Ne vom preda aşa, fără luptă ?" El se face că n-aude. „Vom învinge, repetă ca un papagal. O, Zeiţă Athena ! Unde sînt înţelepţii tăi tocmai acum, cînd avem nevoie de cît mai mulţi ? Fiul lui Neocles nu vrea armată, nu vrea bătălie... Vrea victorie. O, Dias... apără-mi puţina minte ! Ce m-aş face fără ea ? Auzi ! Victorie fără armată, victorie fără bătălie... S-a născocit cumva vreun meşteşug prin care să învingă armele singure ? Cu neputinţă. Atunci, vor lupta pentru noi zeii ? Măcar... Dar, din cîte ştim, zeii există doar ca să binecuvînteze războaiele, şi nu ca să le facă ei înşişi. Nu mergem nicăieri ! Chiar dacă învingem acum, peste vreo zece ani va trebui să învingem din nou ! Şi aşa, nu se mai termină cu aceste victorii. Izbîndă ne făgăduise şi Miltiades. Şi ce-a urmat ? A dobîndit-o. Şi-acum trebuie din nou să învingem. De data asta ne-o făgăduieşte Themistocles. Unul ne-a scos din cetate şi ne-a dus pe cîmpie. Celălalt ne scoate din Athena şi ne trimite — unde ? pe... mare. Dar nu ne ducem nicăieri ! Ei au geniu. Sînt liniştiţi. Dar noi ? Noi ce vom face cu minţile noastre obişnuite ? Le vom avea doar ca să-şi bată joc ei de ele ?

Iată cîtă descurajare cuprinsese acum oraşul. Nici pe departe nu semăna acum cu cel de pe vremea Marathonului ! Atunci era mult mai uşor. Li se cerea să iasă din Athena. Şi numai luptătorii. Iar acum, toată lumea — de la mic la mare. Apoi Marathonul era pe uscat. Dacă erau încolţiţi, puteau să alerge şi să se ascundă în cetate. Pe cîtă vreme acum, pe mare, unde să te duci ? Singura scăpare este înecul. Nu ne ducem nicăieri ! Dacă lui Themistocles îi lipseşte sarea, să meargă să se săreze singur. Nu-i este încuviinţat unui „carian" să-i facă pe atenieni să-şi uite obiceiurile ! Să-şi ia cu el obiceiurile şi pe mama lui

— Avrotonon[1] ! — şi ducă-se unde vrea — în Caria lui şi mai departe chiar !

Împotrivirea demosului faţă de planurile lui Themistocles devenea din zi în zi mai îndîrjită. Strategului nu-i mai intra nimeni în voie. Iată că după atîţia ani descopereau acum că nu e cetăţean atenian, ci carian, pentru că mama lui era venetică. Iar unii, de rea-credinţă, îl numeau chiar a s i a t i c, deşi ştiau că mama lui era hellenă din Ionia.

— Nu mai încape nici o îndoială ! strigau. E asiatic. Scoate oamenii din oraş ca să-l poată preda, lipsit de apărare, alor lui !

Şi iată că dintr-o dată, la fel ca şi cu Miltiades, era ponegrit pretutindeni. Turbaţi, duşmanii lui mişunau încoace şi-ncolo, aruncîndu-i învinuiri groaznice. Îl socoteau de-al perşilor. Cine ? Cei vînduţi. Cei ce-şi trădaseră patria. Aceia care se dăruiseră mezilor cu trup şi suflet.

Era îngrozitor. Duşmanii lui triumfau. Pînă şi soldaţii îşi puneau scuturile pe pămînt, şezînd pe ele. „Cu ăsta am să mor, ziceau. Pe mare, unde o să mă găsească ? O să rătăcesc în Aheron, neînhumat."

Themistocles alerga neobosit peste tot. Oriunde vedea oameni adunaţi, se oprea.

— Bărbaţi atenieni ! le striga. E o ruşine ! Un singur lucru vă spun : amintiţi-vă de Marathon !

— Tocmai la el ne gîndim. De aceea, trimite-ne din nou la Marathon.

— Unde ? La Marathon ? Nu se poate. Medul a ales marea.

— Fiu al lui Neocles ! strigă un veteran de la Marathon. Mă cunoşti. Şi de aceea nu poţi să mă învinuieşti că aş fi laş. Sînt gata să-mi dau din nou viaţa pentru patrie. Nu însă şi perşilor !

— Bărbate ! Vitejii caută primejdia. Nu aşteaptă să vină ea la ei.

---

[1] Nume feminin compus din cuvintele *Avros* = delicat, gingaş, şi *tonos* = ton, melodie.

— Oare Athena nu este în primejdie ? Atunci, lasă-ne să apărăm ceea ce este în primejdie. Athena !

— Bărbaţi atenieni ! Dacă e să ne dăm viaţa, putem să cădem şi aici, şi la Marathon, şi oriunde. Dar cinstea noastră nu este să cădem învinşi. Noi trebuie să învingem.

— E-adevărat. Dar mezii sînt atît de mulţi acum, încît doar să cădem ne mai rămîne. Lasă-ne deci să ne jertfim lîngă căminele noastre... Să fie lîngă umbra zeiţei Athena.

— Zeiţa nu mai este în cetate.

— Atenieni, destul aţi strigat. Ascultaţi-mă acum. Dar cu luare-aminte : De mai multe zile, şarpele sfînt de pe Acropole nu se mai atinge de hrană. Este semn că oraşul se află în primejdie şi că ocrotitoarea cetăţii trebuie să părăsească oraşul ei. Statuia ei însă este în afară de orice primejdie. Cînd va fi salvat oraşul...

— Va fi salvat ? Care oraş ? Vorbeşti de salvare, nenorocitule !

— Voi vorbi îndată ! Pentru cei puţini la număr şi viteji, altă salvare decît izbînda nu există. Vă întreb : De ce să ne jertfim de vreme ce putem birui ? Cine ne obligă s-o facem ?

— Numărul covîrşitor al duşmanului, fiu al lui Neòcles. Spune-ne : Cum poate să lupte unul cu o mie şi să învingă ?

— Nu ne este străină această nepotrivire de forţe. La fel a fost şi la Marathon, şi am învins.

— Pentru că am luptat pe uscat. Să luptăm şi-acum la fel, şi vom birui.

— Cum să luptăm pe uscat, cînd duşmanul ne aşteaptă pe mare ?

— Ei, asta e. Mare... apă... Dar noi nu sîntem obişnuiţi cu apa.

— Dacă cei dinaintea noastră au săvîrşit o mare greşeală părăsind pentru o vreme ceea ce face parte din însăşi natura hellenilor, cred că noi nu trebuie să repetăm greşeala lor. E timpul să descoperim din nou marea. Acesta este drumul nostru, dru-

mul spre izbîndă al hellenilor. Amintiți-vă de străbunul nostru, Theseus. Nu este el acela care a călătorit pînă în Creta ? S-a dus el oare pînă acolo cu carul ? Toate golfurile, apropiate și depărtate, au nume hellenice. Cine le-a dat ? Mi-e rușine, o, bărbați atenieni, să văd un popor de navigatori să se teamă de mare... de propriul lui sînge. Cum ? Am devenit mezi ? Numai pe ei îi înfricoșează apa... Să ne fie frică de... cine ? De elementul naturii cel mai apropiat de om...

— O, Themistocles ! îl întrerupse un om cu părul cîrlionțat. Sînt Eùdoros al lui Hipogènes.

— Grăiește, fiu al lui Hipogènes...

— Mă supun zeilor și instituțiilor democratice. Democrația însă îți spune : „Supune-te celor mulți". Acum, eu... vorbind drept... îndrăgesc marea. Voiam să-mi clădesc o căsuță și să locuiesc acolo, lîngă valuri. Să stau de vorbă în fiecare zi cu cel mai prietenos element al naturii de pe vremea străbunilor mei...

— Și de ce n-o faci, fiu al lui Hipogènes ?

— Am s-o fac. Dar vin cei m u l ț i și-ți spun : „Nu". Cum pot eu, fiu al lui Neocles, și datoria de cetățean destoinic să-mi îndeplinesc, și instituțiile să le respect, și totodată să mă supun celor mulți ?

— Ce aflu acum ? Că democrația ne împiedică să ne ducem la îndeplinire datoria cea mai democratică ? Asemenea unui tiran, fiu al lui Hipogènes, slujești rînduiala pe care ai ales-o ?

— Cum, să-mi fac de cap ? Se poate ?

— Da ! nu-i vorba să schimbi orînduirea. Ci doar locuința. Cine spune că orînduirea noastră nu-i dă voie omului să-și clădească o căsuță lîngă mare ?

— Dacă o voi clădi eu... mîine va veni și altul. Și-apoi, ce se va întîmpla ?

— Se va naște un oraș.

— Încă o Athenă ?

— De ce tocmai Athena ? Va fi Pireu... minunatul nostru port pe care l-am lăsat în părăsire. Păcat, fiu al lui Hipogènes !

Ai dreptate : cu oameni nehotărîţi nu se clădesc oraşe noi. Se distrug şi cele vechi. Dar... trebuie să ştiţi : primii paşi nu-i fac toţi laolaltă. Mai întîi păşesc deschizătorii de drumuri. Ceilalţi îi urmează. Şi trebuie să ştiţi... Cetatea noastră — acest vestit oraş al zeiţei Pallas — n-a fost clădită într-o zi şi nici de toţi o dată.

— Şi totuşi, tu ne ceri să-l părăsim cu toţii ! strigă cineva.

— Ca să-l salvăm !

— Cine-l va salva dacă-i lipsesc apărătorii ? Ei... Themistocles, spune-ne : E drept ca unul să zacă şi altul să fie izbăvit ? De ce un oraş să fie lăsat pradă primejdiei, şi altul să fie salvat ? Nu ! Nu te vom urma. Nu. Athena este în primejdie ? Hee ! Deci vom salva Athena.

— Dar primejdia nu pîndeşte numai aici, ci pe tot cuprinsul Helladei. Ia aduceţi-vă aminte... de cînd este ameninţată Athena ? Din clipa în care Xerxes a pătruns în Hellada. Acum zece ani, aceeaşi urgie o pîndea. Şi a fost izbăvită. Unde ? La Marathon.

— Nu-ţi dau dreptul să vorbeşti astfel tu, Themistocles. Sînt Panăretos, fiul lui Eurîcles. Tu nu eşti Miltiades.

— Desigur că nu. Sînt Themistocles. De aceea nu vă chem la Marathon. Vă chem la Salamina.

— Dar, în sfîrşit, de ce să nu luptăm acolo unde se află primejdia ? De ce să nu apărăm Athena, care este ameninţată să piară ?

— Va pieri cu siguranţă dacă n-o vom părăsi. Dacă n-o vom părăsi... vă previn. Mîine vom fi robi. Bărbaţi atenieni... voi fi foarte crud ! Ne aşteaptă multe nenorociri. Noi putem salva şi Athena, şi pe atenieni. Dar cineva trebuie să fie jertfit. Din Athena, numai onoarea ei o putem salva. Dar dacă îi vom salva pe atenieni, Athena va fi clădită din nou.

— Nenorocitule ! Ce ne ceri ?

— Doar ceea ce e cu putinţă. Dacă vrei să alegi doar cele plăcute, pentru asta există mezii, care nu-ţi vor atinge cîtuşi de puţin fericirea... în schimbul cinstei tale ! Te poţi salva uşor prin

supunere. Iar jertfa e grea. Dar este singurul lucru demn de orașul căruia zeița i-a dat numele.

— Trageți-l în țeapă pe nemernic ! ! Să fie sfîșiat ! Gîndește ca un adevărat persan !

Tocmai atunci, din partea răsăriteană a Agorei răsunară voci de stentor. Cîțiva oameni înaintau într-un alai de îngropăciune.

— Tăcere ! strigă mulțimea. Tăcere !

— Cine sînt ?

— *Theòpropii !* Bătrînii trimiși să ceară sfatul zeilor !

— Și de unde vin ?

— De la oracolul din Delfi, *oimè !*

— Dar cine i-a trimis ?

— Tacă-ți gura ! Arhonții. Și bine au făcut, căci o mare primejdie ne pîndește. Ce era să facem ? Să nu cerem proorocirile oracolului ?

— Și ce spun proorocirile tale ?

— Nu-s *ale mele.* Taci să auzim !

Bătrînii înaintară. Sosiră în fața tribunei. Themistocles, palid la față, coborî și se apropie de ei.

— Care este răspunsul Preotesei ? îl întrebă cu înfrigurare. Cel mai vîrstnic se urcă la tribună.

— Bărbați atenieni... începu. (Tăcerea se făcu adîncă.) Bărbați atenieni, nu voiam să fiu tocmai eu vestitorul acestor nenorociri. Dar, vai, și ele își au vestitorii lor.

— Care sînt aceste nenorociri ? Spune-ne ! strigă mulțimea.

— Aveți răbdare. Vi le voi arăta pe rînd. După cum vă aduceți aminte, am plecat de aici fără tihnă. Cu aceeași îngrijorare am sosit la Delfi și am făcut jertfe. A doua zi, dimineața, am intrat în Àdyton, (sfîntul altar nepătruns. Cum ne-a văzut, Pitia, Aristonìca, țipă : „Smintiților ! Ce stați ?" „Ce trebuie să facem ?" am întrebat-o. „Nenorociților ! țipă din nou. Sînteți încă aici ? Plecați ! Duceți-vă la capătul pămîntului ! „Și orașul nostru ?..." am întrebat-o. „Lăsați totul... Și orașul, și porțile lui. Athena este sortită să devină un cîmp pustiu și uscat, iar din

altarele voastre să rămînă doar praful. Multe temple ale zeilor nemuritori vor fi prefăcute în ruină... Şi toate — cămine, morminte, altare — vor fi rase de pe faţa pămîntului, lăsate pradă focului. De aceea, nu pierdeţi o clipă ! Mi-e mare suferinţa. Plecaţi, am spus. Şi cufundaţi în durere sufletele voastre nefericite !"

Bătrînul se opri. Tuşi. Răsuflă.

— O, bărbaţi atenieni, continuă el. Rogu-vă, puneţi-vă în locul nostru şi trăiţi clipele ce au urmat după această cumplită veste. Cum puteam să aducem în Asty o asemenea proorocire ? De aceea, ne-am prosternat în faţa sfîntului altar şi nu ne-am încumetat să ne înapoiem. Atunci, văzîndu-ne în această stare de disperare,Timon, fiul lui Andròvulos, om milos şi liniştit, ne-a îmbărbătat şi ne-a sfătuit să pregătim rugile şi să ne întoarcem în sfîntul altar să ne rugăm. Am intrat din nou şi am căzut în genunchi. „O, Aristonìca, am rugat-o fierbinte. Primeşte rugile noastre şi fie-ţi milă de nefericitul nostru neam. Spune-ne cuvinte de mîngîiere... pentru că asemenea proorociri nu putem duce în Asty. Mai bine rămînem la picioarele tale, ca să murim aici..."

— Şi ce v-a spus Aristonìca ? Spune, bătrîne ! Nu gîfîi !

— Taci ! îi strigară toţi celui grăbit.

Bătrînul îşi şterse sudoarea.

— Pitia tăcea. Atunci, unul dintre noi îi spuse : „Însăşi zeiţa Athena te roagă. Salvează-i oraşul !" Şi ce-a răspuns Aristonìca ? „Zeiţa Athena — zise — nu-l poate îndupleca pe olimpicul Dias, oricîte cuvinte mieroase şi amăgitoare i-ar spune." „Atunci... o, Ànasa, (Crăiasă,) i-am spus închinîndu-ne, atunci, fie-ţi milă de noi. Nu ne trimite înapoi cu mîna goală. Spune-ne un cuvînt de alinare"... Şi atunci, iată ce ne-a spus Pitia Adistonìca : „Atît vă spun, o, atenieni. Din tot ce-aveţi voi, din toate altarele şi toate lucrurile sfinte, doar z i d u r i l e v o a s t r e d e l e m n vă vor rămîne nestrăpunse. Şi-acum, plecaţi. Nu aşteptaţi ropotul cailor şi zăngănitul armelor războinicilor. Nu mai zăboviţi. Plecaţi ! Va veni ceasul cînd va trebui să vă măsuraţi cu duşmanul !" Şi înainte de a se ridica, Aristonìca rosti aceste ultime cuvinte :

„O, divină Salamina ! Copiii multor femei vei trimite la pieire în preajma semănatului sau a culesului bucatelor.“ Noi eram în picioare, gata de plecare. Şi-am venit într-un suflet să vă aducem prezicerile oracolului. Ce vor să spună toate astea ? Le-am adus netălmăcite. Dar ştim că aici sînt tălmăcitori destoinici. Origènes... Alcandros al lui Hìsipos...

— Aici sînt... se grăbi unul dintre ei, care înaintă spre tribună trăgîndu-şi pletele albe. O, zeilor ! strigă. Vai nouă ! Pitia ne-a arătat mormîntul fiilor noştri. Acum îl ştim cu toţii. Este Salamina. Oracolul a spus-o. „Salamina ! Copiii multor femei îi vei trimite la pieire.“ De aceea, cît mai departe de Salamina ! Departe de mormîntul umed al fiilor noştri ! Vă sfătuiesc, dar, să plecăm cît mai departe cu putinţă. Chiar peste mare, de va fi nevoie. Să mergem la Imera, Gela sau Tarant. Şi încă mai departe... la Siris, colonia întemeiată de strămoşii noştri.

— Să plecăm ! strigă înspăimîntat demosul întreg. Proorocirile sînt limpezi ! Să fugim ! Departe de Salamina, ucigaşa fiilor noştri !

Atunci, Themistocles înaintă din nou spre tribună, plin de mînie şi frămîntat de nelinişte.

— Bărbaţi atenieni ! strigă. Tăcere ! Bărbaţi atenieni ! Nu mă laud că oracolul de la Delfi mi-a dat dreptate în privinţa „zidurilor de lemn“.

— Nu mai e timp ! Vorbeşte ! Nu te aud. Aud ropotul călăreţilor barbari ! Medul se află aproape de-i poţi auzi strigătul.

— Auzul tău ajunge pînă la capul Artemìsion, o, bărbate ? Atenieni, lăsaţi ropotul călăreţilor mezi şi ascultaţi vorbele acelor helleni care vor salvarea voastră. Am ascultat şi eu spusele oracolului. Am ascultat şi tălmăcirea lor de către Alcandros. Nu-mi stă în obişnuinţă să prooroceşc. Eu m-am deprins doar să prevăd. Aţi văzut, acelaşi gînd cu al meu a avut Pitia despre zidurile de lemn. Acum ne va încuviinţa paşii ce-i vom face.

— Nu va încuviința ! Ba, dimpotrivă ! Și proorocește nenorocire. N-ai auzit cum sfîrșește răspunsul oracolului ? Să ți-l spun eu : „Salamina... vei trimite la pieire fiii femeilor noastre !"

— N-a spus doar „Salamina" ! strigă Themistocles.

— Am mărturia Agorei întregi.

— O poți avea și pe-a întregii Hellade. Nu-ți va fi de folos. Pitia a spus pentru cei ce au urechi de auzit să audă : „Divină Salamina !" A spus „D i v i n ă !"

— Și, și ? Ce tot scormonești ? Oricum i-ar fi spus-o... Salamina rămîne ucigașa fiilor noștri. Deci, încetează !

— Așteaptă. A spus „femei hellene" ? Nu. A spus doar „femei". A spus...

— Uf ! Ce importanță are asta ?

— Te-ntreb din nou. A spus „femei hellene" ? Nu... de ce oare ? Dar persanele nu sînt femei ? Ele nu nasc copii ? Cine poate să ne asigure că Pitia vorbea doar despre femeile hellene, și nu și de cele persane ? Răspundeți-mi !

— Ce să spunem ? Alcandros a lămurit totul pentru toți. Acum vii tu și ne spui altceva.

— O voi striga pînă-mi voi pierde glasul. Nu. De-ar fi să mor, pe nedrept ! Nu este așa cum a tălmăcit Alcandros !

În mulțime se stîrni larmă. Oamenii dădeau din mîini disperați. Atunci, un bătrîn bătu din toiag.

— Cine este acela care o să ne lămurească ? strigă el. Aici sînt unii care au adunat multă înțelepciune... și au încă proaspăt gustul ei. Dar sînt și alții care se joacă cu cuvintele ! Și-apoi, alții ce trăncănesc într-una, scornesc povești înșelătoare. Dar noi vrem adevărul ! Ce a prezis oracolul de la Delfi ? Și... de ce a rostit așa, și nu altminteri ? Cine poate să ne lămurească ?

CAPITOLUL X

Pe neașteptate, se ridică un glas.

— Eschil ! strigă. Eschil al lui Euthýfron să ne lămurească !

— Da. Da. E bun. Să urce așadar fiul lui Euthýfron. Acesta știe și sulița să țină, și condeiul să-l mînuiască cu îndemînare. Și știe și frumos să glăsuiască.

— N-avem nevoie de frumuseți. Adevăruri vrem !

— Adevărul îl știe numai oracolul de la Delfi.

— Și noi ce-o să facem ? *Oimè !*

— Să vină atunci să ni-l spună cei ce tălmăcesc oracolul.

— Ei l-au tălmăcit, s-au liniștit și au plecat. Noi însă, noi ce ne facem ? Asta vrei s-o afli !

— Nu te tîngui atît, posacule ! Acum o să se urce la tribună Eschil.

Themistocles fierbea de nerăbdare. Vedea cum timpul se irosește zadarnic.

— Dacă fiul lui Euthýfron este aici, zise, să urce la tribună.

— E-aici ! L-am văzut ! strigă cineva.

Și-ntr-adevăr, era acolo. Dar fiul lui Euthýfron în ultima vreme cam fugea de lume. De altfel, din totdeauna nu putuse suferi Agora. Acum, însă, se afla aici — nu ca să flecărească, ci ca să afle unde se va duce să se jertfească —, avea datoria să

apere orașul de groază și să-i redea curajul — dacă-i era cu putință.

Înaintă, și cînd ajunse lîngă Themistocles primi locul pe care acesta i-l oferi la tribună.

— Athena se află în mare primejdie... începu Eschil. Și chiar dacă nu-i e scris să piară, ea tot va pieri, din pricina nebuniei și fricii care a cuprins Agora.

— Liniște ! ! strigară cîțiva din mulțime.

— Unde s-o găsim ? Medul arde tot ce întîlnește în cale, iar noi stăm de palavre. Despre răspunsul oracolului vorbește-ne, tu, Eschil ! Toate celelalte le-am auzit. Iar cearta în asemenea ceasuri înseamnă trădare ! Ți-o spun eu, Hèrpilos al lui Calias. De aceea, deslușește-ne mai bine răspunsul oracolului.

— Răspunsul oracolului ? zise Eschil oarecum jignit. Răspunsul l-au tălmăcit alții. Nu sînt tălmăcitor. Nu ghicesc viitorul. Citesc literele.

Themistocles se mișcă neliniștit. Pentru o clipă își văzu planul prăbușindu-se. Dar Eschil ?... Nu, nu era cu putință. Temerile lui erau neîntemeiate.

— V-ați ales arhontele ? întrebă tunător Eschil. Urmați-l. Sau înlocuiți-l. Dar urmați-l pe acela ce-l veți pune în locul lui. Themistocles n-a ales Salamina ca tălmăcitor de proorociri, ci ca strateg. Eu îl voi urma așa cum l-am urmat și la Marathon pe Miltiades. Și am învins. Vom învinge și acum !

Un fior trecu prin mulțime. Un suflu de speranță. Pînă acum, aceste cuvinte, „Vom învinge", numai Themistocles le rostise. Dar era un nesăbuit. Sau dacă nu, atunci era egoist, îndărătnic, pizmaș. Și-acum, iată... vine acest om — cunoscut de toți pentru înțelepciunea lui — și spune aceleași lucruri... Dar dacă, într-adevăr, Themistocles nu este nebun ? Poate nu-s ei în stare să-l înțeleagă. În clipa aceea de liniște, cineva tulbură tăcerea.

— Asta ne-a spus și Themistocles. Dar Apollon ce-a vrut ? Asta să ne-o spui.

— Într-adevăr, oracolul... ce-a spus ? întrebară şi ceilalţi. Ce-a spus oracolul din Delfi ? Iată ce vrem să aflăm.

— Întocmai a spus şi oracolul din Delfi... răspunse Eschil. Themistocles răsuflă uşurat. Jos, în mulţime, se aşternu o tăcere apăsătoare. Eschil continuă : Şi Apollon, şi preoţii, şi Pitia, şi gramatica, şi logica... toate spun la fel.

— Ce ?

— Ne-a spus-o Themistocles. Strămoşii noştri au creat această limbă — atît cea vorbită, cît şi cea scrisă — ca să se înţeleagă, şi nu ca să se certe. Nu vreau să tălmăcesc acum răspunsul oracolului. Nu e treaba mea. Vă voi spune însă ce-nseamnă *logos-ul,* (cuvîntul.) Asta este într-adevăr îndeletnicirea mea. Ce a spus *logos*-ul ? Vă reamintesc. „Divină Salamina." Spuneţi-mi... dacă Salamina este mormîntul fiilor noştri — aşa cum stăruiţi voi — ar fi denumit-o Pitia „divină" ? Aţi auzit cîndva vreun orator, poet sau preot, să spună «divin» lacului Aherusia [1] ? I-am denumit noi vreodată divin pe Hades sau pe Haron ? Am spus noi vreodată blestemului sau pieirii divine ?

— Şi cum ar fi spus Pitia dacă Salamina trebuia să fie mormîntul fiilor noştri, fiu al lui Euthýfron ? Cum ar fi numit-o ? Cu ce cuvinte ? Spune !

— Strămoşii noştri au făcut pentru toate cuvinte potrivite şi cu judecată. În această împrejurare, Pitia n-ar fi spus niciodată „divină Salamina".

— Cum ar fi spus, dar ? Spune repede !

— Ar fi spus... „Nenorocită Salamina", „Biata Salamina", „Jalnică Salamina." Eu am terminat. M-aţi chemat să desluşesc *logos*-ul. Vi l-am desluşit. Acum nu mai am altă treabă aici. Dar nici voi. Datoria ne cheamă pe toţi să-l urmăm pe Themistocles. A prevăzut şi a cumpănit bine totul. Să fiţi siguri că tot aşa de bine va trece şi la fapte.

---

[1] Lac în care se varsă rîul Aheron, considerat ca intrarea în Hades.

Eschil coborî. Atmosfera se destinse. Imediat se urcă la tribună Themistocles.

— Ați văzut, spuse, că n-am grăit nechibzuit.

— Așa-i ! Bine grăit-ai, fiu al lui Neòcles ! Acum, te urmăm.

— Să urmați mai bine logica. Împreună cu ea voi fi și eu.

— Ce trebuie să facem ? Spune-ne acum !

— Să mergeți liniștiți la nave. Orașele ospitaliere sînt gata să ne primească părinții și copiii. Cei care pot lupta vor merge la Salamina. Însă... (aici, tonul lui Themistocles coborî, deveni profund, mîhnit) mai avem o datorie... Să nu uităm. Vom fi nevrednici față de acest Asty, de această glorie... dacă...

— Care ? strigară din mulțime. Care datorie ? Spune !

— Arhonții cetății au hotărît, în această clipă de grea cumpănă, să-i rechemăm pe bărbații aflați în surghiun.

— Pe cei ostracizați ! strigară într-un glas toți.

— Întocmai. Datoria sfîntă ne poruncește să-i aducem înapoi în patrie. Un *dromòn,* (navă rapidă,) va pleca spre insula Egina. Voi, ceilalți, duceți-vă acasă și luați tot ce se poate lua. Apoi, duceți-vă la nave...

Un plînset jalnic se stîrni la auzul acestor vorbe. Apoi se duseră încovoiați acasă, își strînseră puținele lucruri și — udate de lacrimi — le luară în spate. Erau gata de plecare spre Faler. Acolo îi așteptau gata să pornească spre orașele de refugiu Trezena, Eleusina, Mègara și Epìdavros — zidurile de l e m n ale lui Themistocles.

Dar — vai — Athena era sufletul atenienilor. Și mulți n-au putut să-și lase sufletul și să plece. „Medul o să dea foc Athenei ! le strigau. Grăbiți-vă !"

— Nu putem, răspundeau. Aici ne-am născut, aici vom muri.

— Medul e necruțător ! O să vă ardă de vii, o dată cu orașul.

— Știm. Dar moartea la care ne îndemnați este mai greu de îndurat. Dacă venim, o să murim pe drum. Și ne este greu să murim departe de Asty. Lăsați mai bine ca fiecare să-și pri-

mească moartea pe care o dorește. Și așa cum o dorește. Voi v-ați ales-o pe a voastră. Lăsați-ne s-o alegem pe a noastră.

— N-ați auzit spusele oracolului ? Haideți să intrăm în „castrul de lemn". Așa au spus zeii.

— Ați tălmăcit greșit răspunsul oracolului. Acesta a spus „zidurile de lemn"... nu „navele de lemn". Naivilor ! Unde mergeți cu navele ? De ce vreți să înecați lumea, voi, ateilor ? Rămîneți aici. Strîngeți scînduri. Să facem zidurile, așa cum a spus oracolul, acolo sus, pe Acropole. Acolo, ne vom salva sufletele și orașul. O să fie cu noi și zeița Athena.

— Nu mai e acolo !

— Nelegiuiților ! Ce-ați făcut cu ea ?

— Zeița a plecat.

— Cine a ridicat-o ? Vai ! Acum plecați. Nu vă urmăm. O să mergem pe Acropole.

Și porniră spre Stînca Sfîntă... să-și construiască acolo „zidurile de lemn". Dar și cei care porniră spre Faler șovăiau. Unii rămîneau în urmă. Alții se întorceau la căminurile lor... sau rătăceau prin Agora, bocind. Pretutindeni se auzeau strigăte de jale. Un oraș dispărea înecat în bocete. *„Oimè ! Oimè !* Bieții de noi... nenorociții de noi... sortiți unei morți cumplite... născuți într-un ceas rău. Ce soartă nemiloasă a lovit neamul nostru : Ulii... Ulii croncănind sălbatic ne vînează sufletele ca să le ducă în iad. *Oimè,* voi, cămine sărmane și căldură a pămîntului părintesc, am rămas pe drumuri... fără patrie... alungați și însingurați ! Fără ca măcar un pumn de cenușă să ne încălzească sînul ! O, Moira vitregă și rea, o, lacrimi ce vă vărsați în cenușă ! O, zeiță Athena, ocrotitoarea noastră ! În ce temple barbare îți batjocoresc acum frumusețea ! O, păsări zburătoare... priviți — voi, ce zburați deasupra capetelor noastre —, priviți încă o dată orașul nostru drag ! Căci de mîine va fi cenușă... cenușă și sînge. Căci de mîine, un cîmp cenușiu se va întinde în locul orașului zeiței Pallas !"

Parcă îmbătați de băuturi tari, disperați, amărîți, prăpădiți, umblau prin oraș cu pași împleticiți, nesiguri.

— Unde ne duceți ? întrebau.

Și răspuns nu primeau, dar nici nu așteptau.

— N-ați auzit ? răspunse unul neîntrebat. La Trezena, Epidavros, Eleusina, Mègara.

— *Oimè !* Nu, nu vreau să spun nimic rău. Toți sînt buni. Adevărat. Și ospitalieri. Au și spirit de omenie. Toți. Și trezenienii, și epidavrienii, și megarenii. Nu spun... Dar noi nu știm vreun alt pămînt care să ne cunoască oasele atît de bine. De aceea, aici ne gîndim să rămînem, să ne culcăm și să dormim somnul de veci. De aceea, nu ne disprețuiți... Oh...

De la un capăt la altul, tot orașul era scăldat în lacrimi... înnăbușind în străfundul inimii lui un plînset sfîșietor, care din clipă-n clipă era gata să izbucnească.

Themistocles nu putea să vadă acest tablou sfîșietor. De aceea, se strecură printre uliție și se pomeni la poalele Acropolei, și de acolo sus, pe Stîncă. Voia să vadă pentru ultima dată orașul drag căruia chiar el îi pricinuia moartea ca să nu fie pîngărit de barbari. Era sigur. În sufletul lui nu existau speranțe zadarnice. Acesta era ultimul soare ce lumina orașul străvechi. De mîine, această vrajă și încîntare a ochilor va fi o ruină.

Trecu pe lîngă peristilul apusean al Partenonului și ajunse în partea răsăriteană a Stîncii. Acolo, simți o durere adîncă în inimă. Chiar de mîine, toate aceste comori... templele, altarele, vor fi doar sfărîmături. Dar ce să iei mai întîi și unde să duci, cînd nici sufletele nu puteai să le salvezi pe toate ? Numai statuia zeiței au luat-o. Toate celelalte au rămas să fie batjocorite și călcate de piciorul murdar și barbar al medului.

Rămas singur, nevăzut de ceilalți, putea și el să dea drumul durerii acum și să se jeluiască. Nu numai pentru ceea ce pierea acum, ci și pentru ceea ce avea să piară a doua zi. Nu numai Acropole, nu numai Athena. Totul. Hellada și lumina — nu cea care luminează, se aprinde și se stinge, nu lumina opaițului

şi a soarelui... ci lumina veşnică — frumuseţea ce înnobilează omul, încîntă şi farmecă ochii, ce luminează m e r s u l înainte al lumii.

Despre toate astea nu le spunea nimic oamenilor. Le vorbea într-una de victorie. Dar cînd rămînea singur, fiara îndoielii îi sfîrteca măruntaiele. Victoria... Dar cum s-o dobîndeşti cînd ai prieteni atît de îndoielnici şi aliaţi atît de nesiguri şi atît de ahtiaţi după hegemonie ?...

— Vom fi iarăşi singuri, şopti. Singuri cu megarenii, eginienii şi salaminenii.

Fireşte, şi cu plateenii, dintotdeauna credincioşi. Dar toţi ceilalţi ?... Peloponezienii — îndemnaţi în primul rînd de Sparta — aveau mereu privirile îndreptate, aţintite spre Istm. Ei se supun legii „Peloponezienii pentru Peloponez". Cît despre ceilalţi helleni... „Să piară dacă nu pot să se salveze" ? De acolo sus se vedeau încă norii de fum ce se ridicau deasupra Eretreiei. Din nou tragica Eretreia. De două ori în zece ani a fost pradă focului şi jafului. Mîine, asemenea flăcări se vor înălţa şi din oraşul zeiţei Pallas Athena.

Îşi acoperi ochii. De jos, se auzeau neîncetat bocetele oraşului care — încet, sfîşietor — se golea, se pustia.

Deodată, auzi în spatele lui un zgomot puternic. Şi-apoi un glas.

— Uite-l ! Aici e ! spuse acesta.

Se întoarse. Vreo două sute de cetăţeni vîrstnici, prost înarmaţi, urcau spre Stîncă. Iar după ei veneau alţii, încărcaţi cu bîrne şi scînduri.

— O, zeilor ! strigă Themistocles. Cine sînteţi voi ? Şi unde mergeţi ?

— Themistocles... îi spuse un bătrîn în veşminte preoţeşti. Am venit să împlinim proorocirea oracolului.

— Nenorociţilor ! Care proorocire ?

— Aceea dată de Pitia. Ai primit-o şi tu. Despre construirea „zidurilor de lemn". Themistocles, greşeşti. N-ai tălmăcit bine.

Zeița a spus „Zidurile de lemn". Tu ai făcut nave de lemn. Pentru asta, îți vei ispăși pedeapsa.

— Smintiților ! țipă Themistocles, ieșit din fire. Pentru ce-ați venit aici ? Ce aveți de gînd să faceți ?

— Să îndreptăm greșeala ta. Să împlinim întocmai proorocirea. Meșteri lemnari, apucați-vă de lucru !

— Opriți-vă, nesăbuiților ! Athena arde, și voi construiți ? Întoarceți-vă acasă, și de acolo — îndată la Faler ! Altminteri, veți pieri cu toții !

— Nu vorbi nerozii, Themistocles. Niciodată nu piere omul care împlinește întocmai proorocirile. Nu mă cunoști ? Sînt Agasìtimos, fiul lui Megàcles, ghicitor. Greșești, Themistocles. Greșit ai tălmăcit spusele oracolului. Vino-ți în fire ! E încă timp.

Themistocles, cuprins de o furie nestăpînită, izbucni :

— Voi trage îndată sabia din teacă ! Duceți-vă la nave înainte de a chema hoplitii ! Vă lăsați tîrîți de vorbele unui persofil. Îl voi străpunge !

— O să săvîrșești un omor zadarnic... îi spuse calm unul. Îl cunosc pe Agasìtimos de pe cînd jucam arșice... Nu. Nu e persofil. Deci nu-ți murdări fără pricină buzele, fiu al lui Neocles.

— Oricine-ar fi, un lucru știu : că vă duce la pieire. Este un uneltitor vrednic de dispreț. Proorocirea au tălmăcit-o întocmai bărbați cinstiți, prețuiți de demosul întreg, ca Eschil, ca Origenes...

— Au tălmăcit-o ca niște persani ! strigă Agasìtimos.

— Bagă de seamă : sînt și eu printre tălmăcitori !

— Nu-mi retrag spusele.

Themistocles se afla în grea cumpănă. Ce să facă ? Să tragă sabia ? Cinstea lui de bărbat i-o impunea. Dar chibzuința... Dacă în această clipă trăgea sabia, toți s-ar fi repezit asupra lui și l-ar fi ciopîrțit. Apoi gîndi adînc. Nu. În această clipă nu era în joc onoarea unui bărbat, ci soarta unui oraș. Și în afară de asta... atmosfera era, firește, și-așa îngrozitor de apăsătoare. Themistocles alese soluția cea mai grea.

— Fie... zise. N-am să-ți iau capul nechibzuit. De altfel, tu însuți ai hotărît să-l predai mezilor. Dar vreau să le salvez pe ale celorlalți, care nu sînt vinovați... care n-au fost atinși de molima prejudecății. Sînt obligat de asemenea să amîn uciderea ta ca să salvez zecile de mii de vieți ale acestui oraș. Îmi las sabia în teacă și, ia seama, nu mă sili s-o trag din nou. Îți doresc ca niciodată să nu te silească zeii să te afli în aceeași situație ca mine. Acum mă duc. Dar — o, atenieni — cîți dintre voi mai aveți mintea întreagă, în numele zeilor, ce vreți să faceți ? Cînd vedeți că armata ateniană, care a triumfat la Marathon, se teme să lupte chiar în cetatea întărită cu ziduri... voi... oameni obosiți și vîrstnici și — vai ! — atît de puțini la număr, cum stăruiți să-l înfruntați pe med aici ? Nu există printre voi vreun bărbat chibzuit ? La toți, tuturor v-a pierit judecata ?

Atunci, din mulțime înaintă căutînd drumul cu toiagul un cetățean de vreo optzeci de ani, cu vederea slăbită, aproape stinsă.

— Judecată... judecată... murmură. Unde e fiul lui Neocles ? ...Nu cumva aici pe-aproape ? Themistocles ! Ascultă... Unde ești tu cel care rostești cuvinte atît de necuviincioase ? Nu te teme... N-am de gînd să te lovesc. Și nici nu mai am vreme. Moartea mă cheamă, și scăpare nu există. Ascultă-mă. L-am cunoscut pe tatăl tău. Da, bine. Nu-mi amintesc să fi fost atît de iute. Dar tu, nenorocitule, de ce arunci ocări ? De ce nu gîndești întîi pe cine ai în față ?

— Iertare... spuse smerit Themistocles.

— Nu cred că voi putea. Ai vorbit de judecată. Dar, ascultă-mă... nimic nu izbutește omul dacă pe lîngă judecată nu pune și suflet. Nu-ți amintești de mine ? Veneam adesea în casa ta părintească. Îmi amintesc că părintele tău îndrăgea mult marea, și pentru că nu putea naviga făcea trireme mici pentru plăcerea lui. Își umpluse camerele cu cochilii de mare. Astea erau și jucăriile tale pe cînd erai copil... Dar acum ești mare și nu-ți mai amintești de loc de cei mici.

— Eşti Xenòtimos al lui Eratòcles ? întrebă Themistocles.

— Ai văzut c-ai nimerit ?... Ocrotească-te zeii că de la atîta înălţime putut-ai să recunoşti un bătrîn prieten al părintelui tău !

— Sîntem la aceeaşi înălţime, cinstite fiu al lui Eratòcles. Şi de aceea am putut să văd prăpădul ce v-aşteaptă.

— Dar... ia stai. De ce crezi tu că am venit noi aici ? He ? Ca să ne împlinim ambiţia de bătrîni îndărătnici crezi ? Oh, ce nenorocire ! Nu, fiu al lui Neocles. Noi, aici unde am ajuns, nu mai putem împlini dorinţe arzătoare. Un strop de viaţă doar, doar ne-a mai rămas. Şi căutăm s-o dăm ca să nu se irosească în zadar. Şi n-am găsit un loc mai sfînt ca Acropole. Şi tu vii acum să ne opreşti. De ce ? Oamenii, vrednic fiu al prietenului meu, oamenii aleg unde să trăiască numai atunci cînd mai au de trăit. Dar cînd le-a venit vremea să moară, altă moarte mai demnă decît a-şi jertfi viaţa pentru acest oraş nu este. Viaţa noastră e un opaiţ ce pîlpîie abia, gata să se stingă. Şi de ce să se stingă fără glorie tocmai pe mare şi pe drumurile amare ale fugii ? De ce să nu se stingă micul nostru opaiţ de adierea blîndă ce suflă printre coloanele şi altarele zeiţei Athena ? Nu vă uitaţi la noi. Sînteţi tineri. Înaintea voastră nu e doar moartea. Este şi viaţa. Puteţi alege. Noi ?... *Oimè !* Nu mai avem vreme. Mă mir cum tu, bărbat chibzuit, nu ţi-ai dat seama. Voi mergeţi la luptă. Veţi muri sau veţi trăi acolo unde le stă bine unor bărbaţi tineri şi iubitori de patrie. Vă veţi găsi poate un loc de odihnă în ape sau pe cîmpurile de luptă. Pe cînd moartea noastră este acest somn umil la picioarele zeiţei. De ce nu ne laşi s-o primim măcar aşa ?

— Zeiţa nu mai e aici. Am ridicat-o.

— Aţi văzut ce-aţi făcut ? Şi-acum... unde ne vom culca noi ca să ne dormim somnul de veci ? Dar, fie. Ne vom duce în lăcaşul ei, în templul ei. Ştiu ce te pregăteşti să-mi spui : că ne vor măcelări mezii. Dar dacă ţi-e scris să mori, dragul meu... atunci mai bine să mori de mîna unui duşman decît de a unui frate.

Atunci interveni furios Agasìtimos.

— Cum, să murim ai spus ? Nici vorbă. Noi n-am venit aici ca să murim. Am venit — așa cum spune proorocirea — ca să biruim. N-am adus în van atîta lemnărie. Cît despre tine, Themistocles... cît despre tine, bătrîne Xenòtimos... faceți ce vreți și pieriți în felul în care voiți. Noi vom rămîne aici și vom împlini cu sfințenie spusele zeului Apollon.

— N-a spus Apollon asta !

— Da... da ! Ți-o spun pentru a doua oară. Themistocles ! Greșești ! Greșești îngrozitor, și zeii te vor osîndi. Sînt ghicitorul Agasìtimos al lui Megacles. De ce mă silești să ți-o mai spun ? Grăbește-te ! N-ai timp. Mezii sosesc ! Și zidurile noastre nu sînt încă gata. Pleacă, Themistocles ! Ne oprești din lucru.

Xenòtimos interveni iarăși.

— Ce fel de lucrare ? Despre ce ziduri flecărește acest nenorocit ? Ce bătălie ? Dar mezii... o, sărmane, mezii sînt mai mulți decît valurile oceanelor.

Agasìtimos spumegă.

— Ce spui, smintitule ? Atunci, de ce-ai venit aici ?

— Ți-am spus : ca să mor. Pentru că nu vreau să mă acopere țărîna străină.

— V-ați pierdut mințile ! strigă Themistocles. Athena piere, și vouă vă arde de vorbă.

Întinse mîna și arătă spre oraș. Un vuiet groaznic, asurzitor se auzea apropiindu-se în valuri-valuri. Nu deslușì nimic. Totul era vag. De aceea poate era și atît de îngrozitor.

Themistocles îi privi îndurerat pe acești oameni care se duceau la moarte. Apoi, desprinzîndu-se greu, porni ascunzîndu-și ochii. Aproape fără să-și dea seama, oamenii îl urmară. Agasìtimos făcea semne nervoase din mîini, scoțînd strigăte nedeslușite. Dar încet-încet, bătrînii încetiniră pasul pînă se opriră. Și se întoarseră la Agasìtimos. Doar cîțiva îl urmară pe Themistocles. Ceilalți se duseră pe Acropole și, sub ordinele lui Agasìtimos, începură să ridice cu însuflețire „zidurile de lemn".

Themistocles primi lovitura mut. Mîhnirea îl copleşea. Deşi erau cu zecile de mii cei ce-l urmaseră, i se strîngea inima în faţa acelui mănunchi de oameni, care prevestea parcă o înfrîngere. Dar cum ? Agasìtimos era mai presus decît el ? Niciodată. Biruise doar acea putere ce se cuibăreşte în conştiinţa omului disperat. Acea pasiune ce doarme în adîncul sufletului şi care, aprinzîndu-se, răbufneşte.

Themistocles nu ştia cît de legat era omul de petecul lui de pămînt, de casa lui. Descoperise acest lucru atunci, în timpul aprigelor discuţii cu Aristides... Acest simţămînt era mai puternic decît viaţa. Atît de puternic, încît omul se hotărîse s-o jertfească.

CAPITOLUL XI

Acum... numai acum, cînd pretutindeni domnește groaza și plutesc prevestiri negre... Acum, cînd orașul își pierde *logos*-ul, și-l înlocuiește cu strigăte nedeslușite de durere și de deznădejde, abia acum simte atenianul ceea ce face ca Athena să fie dragă lumii întregi.

Odinioară, dacă un teban sau un argian se plimba prin Asty și se întîmpla ca cineva să-l întrebe *„Pòthen ?"* („De unde vii ?") acesta răspundea *„icade"*, (De acasă".) Îi era rușine să spună că nu este localnic și că e din *„Eptàpylos Theba"*, („Theba cea cu șapte porți",) sau din legendarul Argos. De asemenea faimă se bucura orașul care se zbătea acum sub securea pieirii. Dar ce făcea din Athena să fie mai presus decît celelalte orașe ? Clădirile ei monumentale, templele impunătoare, statuile mărețe ?

Asemenea lucruri nu lipseau nici unui oraș. Chiar dacă te duceai în Clazomenai sau în modesta Eretreia, sau în micul Orhomenòs, ai fi găsit destule. Poate grîu n-ai fi găsit, dar asemenea minuni — cîte vrei. Așadar, nu acesta era motivul. Athena s-a ridicat în ochii omenirii urcînd nu treptele ei de marmură, ci gama unor alte frumuseți neasemuite, pe care nici aurul, nici marmura nu le-au dat. Ele au făcut-o doar cunoscută. Dar n-au

creat-o. Frumosul fusese descoperit înainte de a fi descoperită „arta frumosului".

Nicăieri, *Logos*-ul, (cuvîntul) nu făcuse auzul oamenilor să vibreze de atîta vrajă ca la poalele Acropolei, care încetase de secole de a mai fi acropole, *acron polis*, adică marginea oraşului, punct de sprijin, sau fortăreaţă. Devenise un monument, un uriaş muzeu în aer liber, ale cărui străluciri treceau mult mai departe de hotarele lumii hellenice.

Dar nici asta nu era totul. Athena avea şi o existenţă lăuntrică tot atît de valoroasă. Minunaţi şi neprețuiţi erau şi înţelepţii şi grădinarii. Şi poeţii, dar şi armurierii ei. Şi oratorii, dar şi cei fără de nici un căpătîi.

Doar o minune putea să le adune laolaltă. Şi tot o minune putea să le distrugă. Şi — *oimè !* — minunile au venit amîndouă deodată. Armonia oraşului ce putea trezi aprinse invidii pierise. Simbioza dintre egalitate şi nedreptate fu curmată. Legăturile ei tainice care o făceau ca pe-un tot perfect se desfăcuseră. Uriaşa distanţă de lumea obişnuită pe care doar o nenorocire putea s-o înlăture fusese ştearsă de la sine. Oraşul trăia acum o cădere sfîşietoare. Athenei îi mai rămăseseră doar acei locuitori îngroziţi unul la fel ca altul. Toate fuseseră doborîte sub călcîiul deznădejdii şi al pieirii totale. Pînă ieri, toate acestea n-ar fi fost luate în seamă. Dar iată că acum erau adevărate.

Hotărîrea luată de cei zece arhonţi ca atenienii să plece din oraş căzu ca un trăsnet din seninul cerului. Să părăsească Athena ? Nu auzim bine, oare ? Aşa trebuie să se întîmple. Pentru că asemenea lucruri nu se spun. „Să fie părăsită Athena de locuitorii ei !" E ca şi cînd ai spune „Să fie luate stelele de pe cer". Şi tot ai fi mai repede crezut. Fără doar şi poate, este vorba de o glumă. Poate că cei zece arhonţi nu aveau ce face. Şi ca să-şi alunge plictisul, l-au ales pe Themistocles, care se trage dintr-un neam ales, să facă glume.

Să fie părăsită Athena aţi spus ? Nemernicilor ! Mai bine vă goliţi voi teasta ! Nu Athena...

Asemenea vorbe rosteau oamenii pe străzi după ce auziseră pentru întîia oară această grozăvie. La început încercară s-o ia mai uşor, doar-doar vor izbuti să se convingă că nu sînt cu putinţă asemenea plăsmuiri.

Pe lumea asta s-au întîmplat mari nenorociri... şi s-au pierdut vieţi neaşteptate, lucruri pe care nimeni nu le crezuse la vremea lor. Şi erau cu toţii gata să-l batjocorească sau să-l alunge cu pietre pe cel ce adusese vestea. La fel voiau să facă acum şi cu Themistocles.

— De asta e vorba... ziceau. Fiul lui Neocles vrea să ne arate că ştie să glumească. Bine. O ştim... Şi plin de spirit e, şi din neam ales se trage. Dar să ne lase să ne vedem de ale noastre.

Într-adevăr, Themistocles se trăgea dintr-o familie de vază ; era fiul lui Neocles, un mare visător şi îndrăzneţ părtaş al noului. Se născuse oare o dată cu ideile măreţe, ori le găsise gata atunci cînd se născuse ? Nu se încumeta să le înfăţişeze în Agora, temîndu-se să nu se dezlănţuie împotriviri josnice. El însuşi ştia bine că planurile lui îndrăzneţe depăşeau cu mult vremea lui... şi pe a fiului său. Iată de ce cei prea chibzuiţi le întîmpinară cu atîtea batjocuri.

Neocles nu s-a bucurat de loc de roadele marilor lui fapte. A rămas ştiut doar ca „tatăl lui Themistocles". Dar pentru el, această cinste şi răsplată nu era prea mică. Şi apoi fiul său n-avea să uite niciodată pînă la sfîrşitul zbuciumatei lui vieţi că atît gloria, cît şi cazna îndurată le datora doar marelui său părinte.

Şi-acum... acest oraş, căruia îi duseseră vestea aceste figuri măreţe, se lăsa pradă unui fior care încetul cu încetul pierea, lăsînd loc încruntării, neliniştii şi spaimei.

Poate cineva să spună de ce atîtea bocete pentru un oraş ? Mai erau pe lume atîtea oraşe glorioase dispărute : Troia, Argos, Mecena, Cnosòs...

Adevărat. Dar despre această pieire neașteptată, istoria n-a scris, iar buzele oamenilor n-au istorisit. Un exod urmat de-atîtea vaiete și-atîta durere nu se mai pomenise. Aici, pînă și morții, care se odihneau în liniștea lor veșnică, au fost dezgropați, luînd drumurile fugii. Urne cu cenușa strămoșilor, saci cu oseminte, rămășițe dragi... toate au fost duse cu bocete în porturile Pireu și Faler. Morții erau duși în spinare laolaltă cu pruncii, fără să știi pentru cine să verși mai multe lacrimi, pentru că osemintele nu puteau fi plînse. Dar tragedia lor era aceeași.

În fața acestui tablou sfîșietor, Themistocles fu copleșit. Ca și cînd el era vinovatul. Dar vai de acela ce are de ales între două nenorociri ! Pe care dintre ele s-o aleagă ? Themistocles a ales-o pe cea mai mică. Cum îl poți convinge însă pe om să-și îndure o nenorocire, chiar dacă este mai mică decît altele ? Cine le va face pe aceste zeci de mii de oameni să înțeleagă că alegerea făcută de Themistocles era cea dreaptă ? În locul tuturor, un bătrîn atenian îi spusese :

— Ce anume să salvez ? Sînt atît de multe cele ce trebuiesc salvate... încît nu pot să aleg, nu știu ce trebuie mai întîi. De aceea, las totul să piară.

— Dacă nu poți altceva, îi spuse Themistocles, salvează-ți sufletul.

— Și celelalte ? Mormintele, altarele, templele, Athena ?...

— Le vor salva pe toate sufletele noastre. Dacă vor fi distruse, le vom clădi din nou. Dar sufletele nu se refac. De aceea, izbăvește-ți sufletul.

Toate astea le poți spune unui tînăr, unui efeb care are toată viața înainte. Dar cutează să le spui și bătrînului care a prins rădăcini adînci în glia lui ! Spune-le, de te încumeți, omului care pe toate acestea le-a sfințit cu truda lui.

— Themistocles, îi strigară cîțiva, cu furia disperării, de ce ne pui să alegem ? La care din două trebuie să ne oprim, dacă amîndouă sînt nimicitoare ?

— Alegeți-o pe cea mai puțin nimicitoare. Pe aceasta am ales-o și eu.

— Să ne înec în mare... Dar ca să nu ne înecăm cu luntrea alegi trirema ? Blestematule ! Dacă amîndouă ne amenință cu înecul, de ce nu ne lași s-o alegem pe cea care ne este mai la îndemînă ?

— Vorbești nesăbuit, omule, deși ai părul cărunt. Am lăsat glorie, artă, casă, totul, ca să salvez mii de suflete. Iar dacă rămîneți lîngă bunurile voastre veți pieri o dată cu ele. Bunurile vor rămîne. Dar ele refac viața ? Nu. Viața creează însă bunuri ! M-ai înțeles ?

— Nu.

— Atunci, lasă-te dus de vînturi ! N-am timp să-ți bag mințile-n cap. Demosul m-a însărcinat să umplu navele cu oamenii vii, și nu cu țeste goale !

— Necuviinciosule ! se repezi el.

Ceilalți însă îl reținură.

— Cràtias... Drept a grăit Themistocles. De ce vă certați acum ? Noi mergem. Dacă vrei, vino. De nu, rămîi și dă-ți sufletul păzind lucruri neînsuflețite.

Dar Themistocles se afla departe. Singur acest grup de oameni i se împotrivea oare lui ? Mai erau și alții care nu numai că-l dezaprobau, dar îl și urau, arătîndu-l cu degetul ca pe principalul vinovat al nenorocirii lor.

În Agora, frămîntarea era atît de puternică, încît se gîndi să-și ascundă fața cu hitonul, ca să nu fie recunoscut. În jurul lui, lîngă el, în fața lui... oameni cu părul zbîrlit, nedormiți, se învîrteau fără rost, căutînd cu disperare cerul, ca să-i găsească acolo pe zei și să-i întrebe de ce i-au părăsit. Unii își înălțau brațele ca să-i zărească zeii, strigîndu-și cu toată puterea numele, ca nu cumva zeii să greșească, și în locul lor să-i salveze pe alții. Pentru că numai ei trebuia să fie salvați. Desigur, în Athena erau și suflete atît... de nobile.

Alături de aceştia era însă tragedia adevărată... a oamenilor neputincioşi, cumplit loviţi de soartă. Mame ce şedeau pe boccele cu pruncii în braţe aşteptînd milă, fără să ştie nici ele de unde. Alţii, cu vreun părinte bătrîn sau cu un copil în braţe, păşeau gemînd şi spunînd într-una, de unul singur: „Ne ducem la Pireu", deşi mergeau pe cu totul alte drumuri. Ei nu spuneau nimic, nimic pe seama lui Themistocles, deşi se mai găsea cîte-un mucalit, pizmaş, care să-i aţîţe cu vorbe batjocoritoare, stăruind că acum, la cumpăna vîrstei, Themistocles se prostise de-a binelea. Cineva sărac cu duhul şi fudul de urechi l-a întrebat dacă nu cumva Themistocles s-a despărţit de prima lui soţie şi s-a însurat cu alta, pe nume «Aiurelia». Şi primi răspunsul:

— Se prea poate. Cît despre tine, desigur că te-ai însurat cu Credulitatea şi Prostia.

Themistocles grăbi pasul, depărtîndu-se de locul unde se desfăşurau scene atît de jalnice. Firește, oraşul era plin de oameni de treabă, cuviincioşi şi chibzuiţi. Dar ei n-aveau ce căuta în Agora. Îşi luară tot ce aveau de luat şi se îndreptau spre portul Faler. Au rămas numai mişeii, violenii şi naivii. Îşi aminteşte acum de un orb care spunea: „La Trezena! Neapărat la Trezena! Acolo trebuie să mă duc. Aşa a spus Themistocles. Dar încotro vine acest oraş? Nu cumva e lîngă Faler? E cu neputinţă. N-am să pot merge pînă acolo. Ah, de m-ar lua cineva în spinare, fie şi Haron!"

Cine să-l ia? Cum? În această învălmăşeală gălăgioasă puteai să te pierzi şi tu însuţi. Numai uneltitorii aveau grijă să nu piardă prilejul şi nici pofta de a semăna vrajbă. Şi găseau cîmp prielnic pentru ticăloşiile lor. Cei neputincioşi erau mulţi şi nu mai puţini cei înfuriaţi — cu toate că nu ştiau limpede împotriva cui.

Trecînd pe-o uliţă ce ducea la Acropole, Themistocles văzu un om care dădea foc unei case.

— De ce faci asta? îl întrebă.

— Ca să nu mi-o ardă medul! ţipă omul.

Cîțiva alergară să stingă focul. Nici ei nu știau de ce. Era limpede : judecata oamenilor începuse să rătăcească. Mai încolo, Themistocles văzu un om care, în loc să-și care lucrurile, trăgea după el un cîine nespălat și cu blana zbîrlită. Dar cel mai trist decît toate era faptul că mulți oameni în loc să apuce pe drumul ce ducea spre Pireu, oftînd cu obidă, se tot învîrteau în jurul Agorei, în speranța că pînă la urmă nu va trebui să părăsească Athena. Mai erau unii care strigau „La Faler !!" sau „La Pireu !!" Dar nu se mișcau din loc. Ai fi zis că sandalele lor erau țintuite în pămînt.

Și toată această tragedie a tuturor o trăia numai el singur. Nu avea nici timpul și nici dorința să-și salveze ceva din lucruri. Oare în aceste zile frămîntate dăduse pe-acasă ? Să se îngrijească singuri, așa cum o făceau și ceilalți oameni.

Străbătu străzile rostind într-una : „Grăbiți-vă ! Grăbiți-vă !"

— Pentru ce ? strigă un om care, se vedea limpede, era un cîmpean din Attica.

— Pentru că te va sfîșia medul, omule !

— Bine că mi-ai spus ! Și-acum poți să-mi spui și unde se găsește ?

— La... la Oropòs.

— Oh... s-a dus sărmana mea căsuță. De-aia mă tot întrebam eu : Ce au ochii mei astăzi de plîng singuri ? Care va să zică așa, he ? Dar, o dată ce ești așa de bun și atotștiutor, cinstite arhonte, spune-mi : încotro este țărmul ?

— Ce vrei să faci ?

— Acolo ni s-a spus să mergem. Nu știu pentru ce. Poate să ne înecăm, ca nu cumva să ne ajungă din urmă medul și să ne gîtuie aici. Mă mir și... mă „rivoltez", cum se zice, înțeleptule cetățean. De ce să batem atîta drum, cînd și aici putem foarte bine să murim ? He ? Păcat. Nu găsesc nici hermeele[1] ca să

[1] Statuete ale zeului Hermes, așezate la intersecții pentru a indica străzile. Tăbliețele de azi cu denumirea străzilor.

mă descurc, deşi — ca să spun adevărul — nu ştiu carte. Cred că le-au spart. Şi la drept vorbind, au făcut bine. La ce ne-ar ajuta dacă nu ştim carte ? He ? Ce zici ?

Dar Themistocles nu avea timp de vorbe fără rost ale unui om beat şi vru să plece. Cîmpeanul îl prinse însă de hiton.

— Stai. N-ai să pleci nicăieri !! îi spuse.

Themistocles se supără.

— Mă grăbesc, omule !

— Dar eu ce fac ? Nu mă grăbesc ?

— Atunci, du-te ! Şi lasă-mă să plec şi eu.

— Nu se poate. Nu te las să pleci pînă nu-mi spui cine-i şi cum arată acest Themistocles.

— Ce vrei cu el ?

— Să-i trag cîteva ciomege ! Poate că-i vin minţile-acasă. Ce importanţă are, mă omule, dacă-ţi face de petrecanie un med sau un hellen ? He ?

— Ce om fără minte ţi-a spus asemenea lucru ?

— Unul care semăna leit cu Themistocles.

— Eşti un beţivan !

— Sînt. Dar ăla care mi-a spus-o, îţi jur, că era Themistocles.

— Cum putea să fie Themistocles, neghiobule, de vreme ce Themistocles sînt eu ?

— Tu ? *Tu* ai spus ?

— Da. Precum mă vezi.

— Stai puţin să mă trezesc din beţie, ca să te-ntreb mai limpede.

— N-am timp. Sînt Themistocles şi-ţi spun : Grăbeşte-te ! Grăbeşte-te spre mare.

— O ştiu. Ca să mă înec. Ia te uită, tocmai pentru asta ne-am stricat şi cu ăla ce semăna cu Themistocles. Care va să zică, spune-mi desluşit...

— Sînt Themistocles !

— Tu ? Şi mai ţii să te cred, he ? Ha-ha ! Nu l-am crezut p-ăla ce aducea leit cu Themistocles, şi-am să te cred pe tine ?

Themistocles găsi prilejul să se îndepărteze în grabă de acolo.

— O, zei ! zicea cîmpeanul beat. Cu ce oameni neruşinaţi ai de-a face în Asty !

Gînduri triste îi chinuiau sufletul lui Themistocles. Pentru că astfel de oameni, mîine, dacă va birui, îl vor trimite în surghiun. Dacă va birui. Iar dacă nu ?... Dar conducătorii nu trebuie să-şi facă griji. Strategii se gîndesc doar cum vor învinge, şi nu ce vor păţi după victorie. Deci, întîi victoria şi-apoi rodul ei... surghiunirea. Astea sînt atît de bine ştiute ! Fructele tari au totdeauna un gust amar. Nu-i nimic. Otrava surghiunului va fi răsplătită cu bucuria salvării Atheneі. Şi-apoi... cît vor întîrzia ? Cine ştie ?! Poate că demosul îl va cruţa. Va ţine seama de dăruirea sa în faţa oraşului şi nu va împărtăşi soarta crudă a biruitorilor de pînă acum.

Într-adevăr, erau clipe cînd Themistocles se lăsa legănat de asemenea speranţe. Sărmanul... nu nutrea şi Miltiades aceleaşi speranţe ?

Dar... deodată se opri... Ce gînduri ciudate erau acestea ? Îl întîmpină zile de prăpăd, iar el se gîndeşte la... a doua zi după victorie ! Departe ! Cît mai departe de asemenea gînduri !

Se supuse şi privi în jur. Nimic nu se schimbase. Totul vuia, tremura, fierbea... L-ar fi zdrobit şi pe cel mai neînfricat. Îşi aduse aminte de Miltiades. Şi-l invidie. La fel şi pe Aristides. Amîndoi nu-şi pierduseră niciodată măsura. Pe el însă, natura îl plăsmuise altfel : nerăbdător, neîmpăcat, ager şi plin de idei, dar în acelaşi timp nestăpînit şi supărător în stăruinţă. Themistocles era în stare să dea în lături fără şovăială orice piedică ce-i stătea

în cale. Nu suferea jumătățile de măsură. Nimeni altul ca el n-ar fi convins demosul să-l trimită în surghiun pe Aristides cel drept. Și tocmai pe cine ? Pe multîncercatul demos din Athena, în fața căruia trebuia să dai dovadă de o tărie neobișnuită și o putere de convingere fără egal ca să-i cunoști sufletul și să-i smulgi votul.

Dar... acest popor care-l înconjura acum era cunoscutul demos ai atenienilor ? Oare aceste văicăreli și blesteme aruncate asupra lui izvorau doar din disperare ? Era cu neputință să fi pătruns în inima cetății uneltitori vicleni care obișnuiesc, de fiecare dată, să hulească o anume persoană ? E oare întîmplător că Themistocles aude atît de des rostindu-se cu nemulțumire sau ură numele lui ? De loc. De aceea trebuia să se grăbească. Cu orice clipă pierdută, risca să dea peste vreunul dintre clevetitori care avea să înceapă să țipe isteric și să-l arate poporului, îndemnîndu-l să-l sfîșie.

Pe cînd mergea cu băgare de seamă și abia stăpînindu-și amărăciunea și disprețul îndreptățit, îi ieși în cale un ostaș cuprins de furie. Îl recunoscu. Era unul dintre prietenii lui, viteazul și credincioșul Triirarhos (comandant de triremă), Licomides.

— Au luat-o razna ! strigă. Clevetesc și îndrugă tot ce le vine în minte. Fiu al lui Neocles, nu-mi plac de loc „cîntările" lor.

— Plîng.

— Adevărat, dar și suduie. Sînt niște vipere ce nu-și pun frîu gurii. Din clipa în care ai dat semn că oamenii trebuie să părăsească cetatea, ei se tîrăsc peste tot și șuieră vorbe nevrednice, precum că „urăști Athena și vrei s-o distrugi". Tîrăsc după ei, se pare, și un c o r mic, pe care îl pun să le laude josnica îndeletnicire. Jur pe zei ! Trebuie să le curmăm numaidecît „cîntecul" ! Acum.

— Dar tu, Licomides, cum de ți-ai părăsit locul și te afli aici ? Unde e trirema ta ?

— Stăteam acolo jos, la țărm, spuse triirarhos, și așteptam să vină mulțimea de oameni din Athena ca să înceapă îmbarcarea, și cum întîrzia să apară, am venit să văd ce se întîmplă.

— Şi ce-ai văzut ?

— Am văzut, desigur, puzderia de oameni pornind spre ţărm. Dar am văzut şi viperele care le aţineau calea. Am adus cu mine şi întăriri.

— Zeii să te binecuvînteze, Licomides ! Şi unde-ţi sînt acum oamenii ?

— I-am dus într-un *Gymnàsion* şi am plecat în căutarea ta. Nişte oameni mi-au spus că te-ai urcat pe Acropole.

— Da, aşa e.

— M-am dus. Dar ce-mi văzură ochii ? Mai bine eram orb. Ruşine ! Cine i-a stîrnit şi i-a dus acolo sus pe toţi acei moşnegi ? Şi de ce ?

— Un vrăjitor, un oarecare Agasìtimos, care se laudă că e şi ghicitor. Pe Acropole nu este însă cea mai mare nenorocire. Ci în Agora, unde un număr destul de mare de oameni se încăpăţînează să nu meargă la Faler.

— De acolo vin. Zumzăie toată Agora ca un stup de albine cînd îl afumi. Acolo se vede că şi-a aşezat cuibul acea mînă de uneltitori ce-şi urzeşte planurile vrăjmaşe. Trebuie să facem ceva. Acum. Păcat că sulița mea se va înfige în fraţi, dar ce fel de fraţi ne sînt ?

— Licomides, ia seama ! Cei mai mulţi sînt nevinovaţi. Alţii, veniţi din afara cetăţii, sînt doar încrezători. Fă-i mai întîi să înţeleagă.

— Am încercat. Dar n-am izbutit. Am să mai încerc. De aceea zic să iau cu mine şi oamenii. Poate că în faţa argumentelor mele înarmate se vor lăsa convinşi. Mă duc în grabă. Dar tu, fiu al lui Neodles, unde mergi ?

— La Pireu. O muncă grea ne aşteaptă şi acolo. Cu toate că ar trebui să mai trec pe la Agora.

— Te vor mușca cîinii mezilor ! Îşi ascut de pe-acum colţii.

— Ştiu cum să-i învăţ minte.

— Eu zic... mai bine, lasă-mă pe mine. De aceea, vezi-ți liniștit de drum.

— Licomides ! În numele zeilor ! Cu multă grijă, da ? Cu înțelegere. Ia-i cu duhul blîndeții. Nu cu forța. Ia seama.

— Am să fac cumva un amestec. Voi folosi și metode de convingere, dar și forța. Să vedem. Poate că totul va merge după dorința noastră.

Se despărțiră iute. Dar Themistocles îi ascunse lui Licomides ceva ce-ar fi trebuit să-i încredințeze. Se temea ca nu cumva cetățenii din Asty să se revolte. Adevărat. Clipele deveniseră amenințătoare. Totul părea tulbure. Dar el își dădu îndată seama. O parte din populație — mai cu seamă aceia pe care nu-i interesau treburile obștești — își pierduse trainica legătură sufletească. Semn rău prevestitor. Firește, îi știau pe cei ce aținau aceste simțăminte. Clevetitorii, uneltele perșilor. Dar nici unul dintre aceștia nu-și arăta deschis chipul. Toți unelteau din umbră. Ca și pe vremea lui Miltiades — aceiași oameni săvîrșeau aceleași fapte. Acum însă cu o deosebire : găseau condiții mult mai prielnice. Îi ajuta ordinul lui Themistocles de a părăsi cetatea.

După cum s-a dovedit însă, lucrurile nu stăteau așa de prost pe cum își închipuise la început. Mai ales cînd porni pe drumul ce ducea spre țărm împreună cu mulțimea, sufletul i se încălzi și-și redobîndi liniștea. Jeluindu-se, atenienii mergeau drept spre țărm. Nici unul nu se întorcea.

*

* *

Licomides nu trebui să străpungă cu sulița pe nimeni. Nici să folosească forța ca să-și croiască drum. Mulțimea se dăduse în lături de bunăvoie. Trecu printre oameni și se urcă în tribună.

— Ascultați-mă, bărbați atenieni... și voi, cele cîteva ateniene, începu el. Nu m-am urcat aici ca să fac pe oratorul. Sînt soldat, și

arma cuvîntului meu e foarte ascuțită. Cine pricepe să ia seama... Cine nu crede ceea ce spun și arde de dorința să verifice spusele mele, să se-apropie. O știu : nu sînteți îndărătnici. Vă cunoașteți binele. Adică... știți să ascultați. Bravo ! Dar numai pe mișei. Rușine ! Pe toți clevetitorii. Iarăși rușine ! Ascultați ! N-am să vă mai tai urechile. Dar — și aici Licomides își ridică glasul înspăimîntător — am să retez limba aceluia care se va încumeta să vă cînte la ureche vorbe viclene ! Vă-ntreb, atenieni : De ce ? De ce dați crezare, de ce plecați urechea la aceia pe care nu i-ați ales ? Și de ce vă astupați urechile în fața celor aleși de voi ? Știu bine ce vă șuieră la ureche viperele. Că Themistocles, chipurile... știți bine cîte îndrugă. Că Themistocles ne duce la pieire. După aceleași vorbe ale acelorași oameni, la pieire ne ducea, cu zece ani în urmă, și Miltiades. Și unde ne-a dus viteazul bărbat ? Știți prea bine cu toții. Spre izbîndă. Cine mai era cu el ? Themistocles. Ceea ce înseamnă că Themistocles s-a dovedit viteaz și iubitor de patrie. Poate oare acum un om viteaz și iubitor de patrie să devină dintr-o dată trădător ? Da... Dar numai în mintea vîndută a trădătorilor. Înseamnă că și noi, și voi, și zecile de mii care-l urmăm sîntem, toți laolaltă, trădători ! Să încetăm deci să ne fălim că ne iubim patria și să ne predăm pe vecie mezilor. Nu-i așa ? Hm... Mult ar fi dorit aceasta josnicele tîrîtoare ! He, nu ! Și dacă acolo jos este vreunul pe care l-a apucat mîncărimea trădării, să iasă să-l scărpinăm pușintel, ca să-i treacă. O să iasă ? Aștept. Ieși, tu, ucigător de patrie ! Tu, oricare ai fi ! De zece ani n-am mai văzut un med. Și tare mult aș dori să sfîșii unul de aici, în fața voastră, înainte de a mă duce să sfîșii alții, acolo jos ! Așadar, nu vrea să iasă nimeni ? Bine. Atunci, am să scot eu unul. Tu, lepădătură medică, ieși afară ! Tu... tu cu petasosul pe cap. Încotro ? Ai pornit spre Susa, nu ? Prindeți-l ! Puneți mîna pe el !

Fără să arate pe cineva anume — pentru că, firește, Licomides nu cunoștea pe nimeni —, cîțiva se furișară prin mulțime și-o rupseră la fugă.

— I-ați văzut pe viteji ? spuse Licomides. Ne-au arătat îndată chipul lor. Au fugit. Și-au recunoscut singuri vinovăția ! Mai e careva ? Nu știu. Găsiți-l voi, pentru că dacă-l voi prinde eu o s-o pățească rău de tot. Și-acum, cînd șerpii au plecat și s-a curățat orașul, înainte ! Ce așteptați ? Porniți spre mare ! N-am să fac un pas, nu mă urnesc de-aici dacă nu văd că plecați. Toți !

N-a trecut mult timp, și Agora era goală. Atunci, Licomides, prinzînd de frîu primul cal, se avîntă pe spinarea lui și porni în fugă spre Pireu.

CAPITOLUL XII

A doua zi dimineață, în Athena soarele nu mai avea cui să lumineze. Orașul era cu desăvîrșire gol. Te cuprindea jalea văzîndu-l pe muntele Imitòs cum zace jos, ca un trup uriaș căruia îi lipsește sufletul. Cînd îl văzură, bătrînii din Acropole izbucniră cu toții în plîns. Își smulgeau părul și-l presărau cu țărîna Atticii, ca să-i acopere cu un ceas mai devreme, pentru că nu puteau îndura să-și vadă orașul mort.

Numai Agasìtimos, amețit de zidul lui, nu lua parte la corul bătrînilor. Era cu gîndul la lucrarea lui, la bătălie și la victorie.

E de mirare cum de se găsea într-un oraș atît de înțelept și stăpînit de logică un om certat cu ea ? Toți aveau credință și respect... Se încredeau în zeii nemuritori. Dar Agasìtimos întrecuse măsura. Credința lui nemărginită în zei îl făcea să-și piardă încrederea în oameni. Ceea ce-l dusese la nebunia de a-i tîrî la pieire pe toți acei oameni pe care, desigur, nu speranța în victorie îi adusese acolo, ci dragostea nemăsurată pentru Athena, dorința puternică de a fi îngropați în pămîntul ei... Îi îngrozise necunoscutul și drumul lung și nesigur arătat de Themistocles.

E adevărat, nu credeau toți în geniul politic și strategic al omului. Themistocles nu se acoperise încă de glorie. Nu devenise încă omul căruia Hellada îi datora existența, iar hellenii, — numele.

Agasìtimos nu făcea parte — nici vorbă — din tagma celor vînduți perșilor. Dar era un om primejdios, căzut pradă unei credințe oarbe ce-l împingea la fapte nesăbuite. Nu credea nici măcar în el. De aceea toate — și cele sfinte, cît și cele pămîntești, — le încredința zeilor. Nu împărtășea de loc zicala din vremea aceea precum că Zeița Athena îți dă, dar nu-ți bagă și-n traistă[1]. El credea în această zeiță. Dar nu făcea nimic ca s-o ajute. Lăsa ca ea să facă totul.

În Asty nu erau necredincioși. Iar cei ce credeau, proslăveau numai puterea din partea zeilor. Nu și atotputernicia lor. De aceea nu cereau salvarea zeilor, ci ajutorul lor ca să fie salvați. Agasìtimos credea cu totul altfel.

Cînd soarele lumină metopele Partenonului, bătrînii îngenuncheară lîngă treptele templului și se rugară. Nu erau pirolatri, nici heliolatri. Adică nu se închinau nici focului și nici soarelui. De bună seamă, iubeau soarele pentru că-i încălzea. Dar îl iubeau și pentru că dezvelea monumentele din întuneric și ceață, arătîndu-le frumusețea sublimă.

Jos, pe drumul mare, se mișcau ultimele șiruri de atenieni ce părăseau orașul. Erau cei mai vîrstnici, mai obosiți și mai nemîngîiați.

Deodată, din mulțimea care se îndrepta spre mare se desprinse un om care începu să gonească spre Athena.

— Înapoi ! îi strigară. Un'te duci ? Nesăbuitule ! Athena e pustie. Acum se pregătesc să-i dea foc. Uite-o, chiar arde.

Dar omul nu se întoarse măcar să-i vadă. Își vedea de drum tot mai iute, fără să ia seama la cei care-l strigau. Era un bărbat tînăr, cu părul negru, cu ochi frumoși și strălucitori, cu trup ca chiparosul, nespus de frumos. Alerga, și sandalele-i prinse în curelușe împodobite cu aur străluceau. Cine era acesta ? Dar exista oare vreun atenian care să nu-l cunoască ? Pînă mai ieri, toate degetele îl arătau ca pe gloria de mîine și mîndria orașului. Iată

[1] «Sin Athinà ke hira kini» = Împreună cu zeița Athèna mișcă-ți și tu mîna.

de ce îl priveau aşa de miraţi. Un tînăr de douăzeci şi cinci de ani, făcut parcă anume pentru război, îşi părăsea locul de pe triremele ateniene luînd drumul întoarcerii ? Încotro mergea ? Să se predea ? Zeilor ! Era cu putinţă aceasta pentru un lăstar dintr-un neam ca cel al Aiacizilor ?

— He, fiu al lui Miltiades ! În numele zeilor ! îi strigau aceia ce-l cunoşteau mai bine. Unde e locul tău ? *Oimè !* Aşa de repede l-ai uitat pe tatăl tău ?

Nu le răspunse. Şi pe bună dreptate. Pentru că cine i-ar fi văzut chipul ar fi alungat îndată asemenea gînd. Nu. Nimeni nu avea dreptul să-l jignească pe fiul lui Miltiades. Laş — cine ? Kimon ? Cel mai mărinimos dintre toţi atenienii de vîrsta lui. Şi cel mai viteaz. Să i se spună laş ! Laşitate era să-ţi treacă prin gînd aşa ceva

Kimon străbătu Athena fără să se oprească. Sufletul îi era negru de durere. Numai cînd ajunse la porticul închinat luptei de la Marathon, *Pikile Stoa,* se opri puţin. Era cu neputinţă să nu se oprească. Acolo era zugrăvită, de penelul iscusit al lui Polignotos, bătălia de la Marathon. Monument nemuritor, ridicat în cinstea părintelui său. Îngenunche şi rămase tăcut, cu gîndurile pline de amintirea l u i. Apoi se ridică, îşi strînse cureluşele şi înaintă. În faţa lui se înălţa stînca uriaşă a Acropolei. Nu apucă pe drumul larg pe care-l urma alaiul cu prilejul festivităţilor panateniene. O luă pe ulicioarele cu trepte, pînă ce ajunse la Propileele[1] Acropolei. Dar găsi poarta zăvorîtă. Păcat ! Cine o zăvorîse ? Se vede că cineva dinăuntru, pentru că Acropole nu părea cu desăvîrşire pustie. Se auzeau înăuntru strigăte şi ciocăniturі. Strigă. Nimeni nu-i răspunse. În cele din urmă, fu nevoit să strige cu toată puterea, ca să nu arunce cu vreo piatră înăuntru. Socotea aceasta o necuviinţă faţă de cele sfinte.

În sfîrşit, un cap cu părul cărunt se ivi deasupra metopei şi întrebă de unde vine, cine e şi ce vrea. Îl dojeni chiar, pentru

[1] Intratea Acropolei.

că — bărbat tînăr fiind — părăseşte lupta şi vine la locul de jertfă.

— Deschideţi poarta ! strigă Kimon.

— Dacă nu ne spui limpede cine eşti şi ce vrei, o vom zăvorî şi mai bine.

— Kimon al lui Miltiades.

— Cu neputinţă.

— Dacă mă vezi...

— E adevărat. Te cunosc, dar nu te recunosc.

— Cum să nu mă crezi dacă îţi spun eu însumi ? strigă Kimon jignit, văzînd că sînt şi atenieni care nu-l cunoşteau.

— Nu văd prea bine.

— Cheamă pe altcineva.

— Aici nu-i nimeni care să vadă mai bine. Din cauza bătrîneţilor şi lacrimilor. Spune-mi ce vrei. Dacă n-ai venit să mori, atunci pleacă, chiar dacă eşti fiul lui Miltiades. Aici sînt primiţi doar cei ce sînt gata să moară.

— Bine... răspunse. Sînt gata. Deschide.

Între timp se cocoţaseră şi alţii şi, recunoscîndu-l, strigară să i se deschidă poarta cît mai repede cu putinţă, pentru că fiul lui Miltiades vine să moară împreună cu ei. Alergară şi deschiseră poarta grea.

— Bravo, fiu al biruitorului ! strigau. *Evi ! Evan !* Bucuraţi-vă ! Fiul lui Miltiades a venit să moară împreună cu noi.

Dar se înşelau cu toţii amarnic. Fiul lui Miltiades nu era făcut pentru o moarte atît de umilă. Nu venise să moară. Un alt scop, mai sfînt, îl adusese acolo. Venise să se îmbrace cu panoplia părintelui său, pe care cetatea i-o dăruise zeiţei Athena.

Într-adevăr, aşa se întîmplase. Demosul atenienilor, judecătorii şi arhonţii uitaseră purtarea lor nevrednică faţă de erou. Şi înainte de a se încheia zece luni au fost siliţi — prin voinţa impusă de întregul popor — să-l reaşeze pe erou pe soclul căzut. Şi atunci, Miltiades al lui Kimon — din renumitul neam al Aiacizilor — a fost recunoscut ca salvator al atenienilor şi hellenilor.

Străjerul şi depozitarul monumentelor sfinte şi tradiţiilor măreţe. În semn de recunoştinţă, glorioasa lui panoplie a fost pusă la loc de cinste, spre a fi văzută, lîngă statuia zeiţei Athena.

Cum ajunse la ţărm cu ultimele trireme ateniene ce veneau de la capul Artemision, Kimon întrebă unde a rămas panoplia părintelui său. Şi aflînd că a fost lăsată împreună cu toate ofrandele în templul zeiţei, ceru voie comandantului flotei să se urce pe Acropole nu numai s-o salveze, ci s-o şi îmbrace pentru a continua măreaţa pildă însufleţitoare a părintelui său.

— Fiu al lui Miltiades ! strigară bătrînii. Unde e părintele tău ? Ah, numai el era în stare să salveze oraşul. *Oimè !*

Dar fiul lui Miltiades nu-i asculta. Îmbrăcă armura şi, plin de tinereţe, frumos ca un zeu pe pămînt, coborî şi urmă drumul ce ducea la Salamina. Înaintea lui, porni pe acelaşi drum Eschil... însoţit de fratele său Aminias, mai tînăr decît Kinègiros. Eschil mergea şi se gîndea : „Dacă victoria va încununa şi de data asta armele noastre, Salamina... Dar nu. Întîi victoria, apoi... ce va ieşi. Un imn, o elegie, un ditiramb, o epopee... poate şi o tragedie. Dar întîi izbînda. Pe urmă viaţa... Cît despre opere, să mai aştepte. Le vor scrie alţii. Noi sîntem sortiţi doar să învingem..." Eschil nu mai era tînăr. Trecuse de patruzeci de ani. Şi poezia îl brăzdase. Dar dragostea pentru patrie îi dăduse din nou avîntul şi tinereţea de pe vremea luptei de la Marathon.

Pe acelaşi drum apucase mai devreme şi Xànthippos al lui Arifron, care se întorsese din exil. Dar un semn rău îi stricase dispoziţia. În vălmăşeala din Pireu îşi pierdu cîinele drag, un animal credincios şi rar, cunoscut în toată Athena. La început, vru să-l încredinţeze fiului său mai mic, Pericles, dar animalul îşi urmă stăpînul.

Acolo jos, în Pireu însă, la nave, izbucnise o ceartă mare. Cele mai multe din trireme n-aveau merinde, războinicii şi vîslaşii fiind ameninţaţi să rămînă fără hrană.

Vestea se răspîndi şi în rîndurile oamenilor de pe chei ce se îmbulzeau care mai de care ca să se apropie mai mult pentru

a se îmbarca pe nave. Atunci, triirarhul Licomides coborî din nou pe uscat să facă ordine. Mulțimea însă era înfuriată, gesticula. De ce întîrziau ? Uite, vin mezii !

— Oamenii sînt flămînzi... spuse Licomides. Cum vor vîsli ?

— Să se ocupe de asta Themistocles, care i-a transformat pe pedeștri în marinari. Noi vrem să scăpăm ! Nimic altceva.

— Ești mare patriot... îi spuse Licomides. Ai mîncat ?

— Am să mor de foame dacă nu plecați imediat !

Se auziră strigăte răzlețe.

— Sînt și unii care i-ar mînca și pe marinari dacă n-ar avea nevoie de ei ca să-și salveze pielea. O, triirarhule, sînt unii aici care cu cît strigă mai tare „Mi-e foame", cu atît mai mult crapă de îmbuibare. Îi vezi p-ăștia de colo, care vin agale ? Își blestemă bănetul pentru că n-are picioare să umble și că sînt siliți să și-l care singuri. Themistocles, alege. Aurul vei salva, sau viața ? Sînt unii care din cauza greutății lor vor scufunda navele.

Între timp, pe trireme revolta era gata-gata să izbucnească. Licomides se urcă din nou pe navă, străduindu-se să-i domolească. Apoi se reîntoarse pe uscat și stătu de vorbă cu Themistocles despre măsurile ce trebuiau luate.

O femeie se apropie de Themistocles, ținînd cu o mînă un băiețaș și cu cealaltă o capră.

— Triirarhule, îi spuse, ia această capră. Am aflat că bunii și primitorii trezenieni se vor îngriji de laptele copiilor noștri. Arhontele lor, Anaxgoras, se zice, a hotărît să dea cîte doi oboli de fiecare gură. Și totodată a dat voie copiilor noștri să culeagă fructe din livezile lor. Ia deci pentru marinarii flămînzi această capră... Ia-o, triirarhule, deși mă tem că nu ești triirarh, ci poate chiar mai mare. Dar de unde să știu eu ce ești ?

— E Themistocles... îi spuse Licomides.

— În carne și „voce" ? O, zei ! Și voiam atît de mult să-l văd ! Am pus chiar pe cineva să-i scrie. Dar acum de ce să nu i-o spun ? Themistocles... eu sînt nevasta lui Cleòfantos. Nu se poate. Trebuie să-l cunoști. Ați luptat împreună la Marathon.

Murind, bărbatul meu mi-a lăsat cu limbă de moarte — după cum mi-a spus comandantul lui care i-a închis ochii — să-i spun lui Themistocles că a dat „foarte puțin" pentru patrie. De aceea, eu îți dau restul. Să nu spui nu. E de la Cleòfantos. Nu se poate să nu-l știi. E fiul bătrînului Nicocles ce mînuiește briciul, adică, înțelegi... lucrează cu briciul.

— Nu-i lua capra, Licomides ! strigă cineva care o cunoștea. Această femeie e foarte săracă.

— Toți sîntem săraci ! strigă cineva.

— Nu toți. Sînt unii care au veșminte foarte grele. Știu ei de ce. Numai fiul lui Neocles nu știe.

— Nu vorbi așa ! îi strigă cineva.

— Tu ce vrei ? Să vorbesc așa cum îți place ție, sau așa cum se potrivește cu adevărul ? Cît aur ai vîrît în veșmintele tale ?

— Taci ! interveni altul.

— Și tu ce ai în paner ? Bucate pentru zece zile. Hei ? Iar vîslașii nu-și pot mișca mîinile ca să apuce vîsla.

Învinuirile veneau cu grămada, de pretutindeni.

— Spui adevărul ? îl întrebă Themistocles.

— Fiu al lui Neocles... sînt tare bătrîn ca să spun minciuni. Mă gîtuie ticăloșia. Iată de ce strig așa.

Themistocles îl luă pe Licomides deoparte.

— Aici e nevoie de...

— Să căutăm ! spuse Licomides.

— Dar nu ostășește... Trebuie să vii cu ceva demn de crezut. Nu numai convingător, dar și legat de... cele sfinte. Și cred că l-am găsit ! Vom spune că a fost furat *gorgonion*-ul zeiței Athena. Așa vom putea să căutăm. Altminteri nu putem, legile democrației nu îngăduie să-i despuiem pe oameni.

Themistocles știa, firește, unde se află *gorgonion*-ul. El însuși dăduse ordin să fie așezat spre păstrare în nava comandantului flotei.

După ce căzură de acord, Themistocles se apropie de luntre.

— Să nu ia largul mării nici o navă ! strigă. Bărbați atenieni, niște spurcați au furat *gorgonion*-ul zeiței ! Nu se va mișca nici o navă pînă nu se va găsi *gorgonion*-ul, (chipul gorgonei turnat în aur, ce împodobea coiful zeiței).

— Sînt om cinstit și n-am să primesc să fiu căutat ! strigau unii.

— Eu sînt tare nevoiaș, spuse altul. Puteam să-l fur. Poate l-am și furat. De aceea... rogu-te să mă cauți.

— Eu nu primesc ! strigă altul. Nelegiuitule, cum de-ndrăznești ? Vrei să mă înjoșești... și totodată să-mi fie frig ?

— Vai de mine, pe-așa căldură ?

— Păi sînt răcit...

— Jur pe zeii mei penați ! strigă Licomides. Așa e. Aurul e foarte rece, mai ales cînd cineva îl poartă direct pe piele.

Unul striga la un marinar care-l controla :

— Pleacă ! Veșmintele mele ! Ai căpiat, omule ?

— Bărbați atenieni ; veniți să-l scăpăm pe acest cetățean de răceala lui !

— Nelegiuitule ! Ticălosule !

— Veniți, oameni buni, să vedeți de ce sînt nelegiuit și ticălos ! strigă unul care ajuta la căutare. Pentru că n-am de loc aur asupra mea. Uitați-vă la el. A strîns tot aurul și-l poartă asupra lui.

Ceva mai încolo aveau loc alte scene.

— Ce-i cu pachetul ăsta mare, maică ? întrebă un hoplit.

— Nu-i pachet... e fetița mea.

— O fetiță așa de grea ? Vai, și miroase a slănină ! Ne pare rău, dar o să ți-o luăm. Ți-e scris, preastimată stăpînă, să rămîi fără copii. Ghinion...

— Vreți să mor, sau să mă salvați ?

— Vrei să moară marinarii ?

— Vrei să flămînzesc eu ? Ucigașule de mamă !

— Or să se satură marinarii, și așa or să te scape și pe tine.

Ce vrei : să te scape hellenii nemîncată, sau să te taie mezii sătulă ?

— Nemilosule ! *Oimè,* sînt pierdută !

Pînă la urmă luă sfîrșit totul. Firește, *gorgonion*-ul nu se găsi, de vreme ce nu fusese furat. Se găsiră însă destui talanți [1] de aur și argint care-i ajută pe atenieni să organizeze forțele de apărare și să facă rost de proviziile trebuincioase pentru hrana echipajelor.

E de la sine înțeles... „purtătorii de aur" se împotriviră cu înverșunare, numindu-l pe Themistocles „tîlhar", „jefuitor", „apatrid"...

— Vreți să fiu patriot și înfrînt, îi întrebă, sau apatrid și biruitor ? Soarta tuturor e aceeași. Deci, și pungile să fie la fel. Dacă vom fi înfrînți — și asta e sigur, întrucît vom lupta cu echipajele flămînde — vi le vor lua mezii, iar pe deasupra vă vor lua și viața. Dați prin urmare armatei banii pentru răscumpărarea vieții voastre.

Căpușele „purtătoare de aur" s-au împotrivit, au blestemat... Dar pînă la urmă au fost silite să fie „darnice" și să-și „ajute" patria.

— Și-acum... strigă Themistocles cu glas tare, ridicați ancora ! *gorgonion*-ul a fost găsit !

---

[1] Cea mai mare unitate monetară. Cel ce o poseda se numea „talantuh", un fel de milionar, sau „politalantos" (miliardar de azi).

CAPITOLUL XIII

Dar am mers prea departe şi va trebui să ne întoarcem. Themistocles se afla încă împreună cu flota celorlalţi helleni la capul Artemision. Era încă liniştit. Flota persană nu putea să treacă pe aici, chiar dacă avea aripi. Acest cap stîncos este străjerul Helladei centrale. De acolo începe canalul care, avînd în stînga insula Eubea şi în dreapta ţinutul Fochida de pe partea continentală a Helladei, înaintează spre Attica şi sfîrşeşte în golful Marathon. Cel care stăpîneşte capul Artemision are în mînă cheile Helladei. Iar mai încolo — pe uscat — cel ce stă de strajă la strîmtoarea Thermopyle păzeşte Hellada. Şi-ar trebui să fie săraci cu duhul, nenorociţi, nesocotiţi ca peloponezienii aceia care nu vor să recunoască aceasta. Dar peloponezienii ţineau numai la Peloponezul lor şi-şi cunoşteau doar propria lor geografie. Au descoperit Istmul şi au rămas acolo.

Priveau cu neîncredere strîmtoarea Thermopylelor. „Ce căutam noi aşa departe de Sparta ? Trebuie să baţi drumul timp de aproape cincisprezece zile ca să ajungi de la Lacedemonia la Thermopyle. Iar dacă între timp se răzvrăteşte vreun oraş din cele supuse şi-şi cere independenţa ? Ce ne facem ? Pentru că, din cînd în cînd — erau unele oraşe care se încumetau să săvîrşească asemenea fapte necugetate."

Themistocles era liniştit, fiind sigur că Thermopylele erau bine păzite, de o armată destul de numeroasă, în frunte cu un rege despre care mersese vestea că e curajos şi drept. Un bărbat cu asemenea calităţi e cu neputinţă să nu fie viteaz. Şi Themistocles nu se înşela. Purtarea de mai tîrziu a acestui rege l-a îndreptăţit. Ceea ce nu ştia Themistocles pe atunci fiind faptul că acest bărbat curajos era ca un corp străin pentru Sparta şi pentru obiceiurile eforilor rînduielii oligarhice.

Vestea că la Thermopyle merge însuşi regele Leonidas era o dovadă că Sparta renunţase la pretenţiile şi tîrguielile ei şi, în sfîrşit, se hotărîse să salveze Hellada. Altminteri, n-ar fi trimis la Thermopyle întreaga ei armată. Întreaga... altfel, ce sens avea să se afle în fruntea ei chiar regele ?

Themistocles s-a bucurat... la auzul acestei veşti. Era liniştit. Spartanii erau viteji, luptători vrednici, spaima duşmanilor lor. Săvîrşeau fapte de vitejie unde luptau... Era deci cu neputinţă acum să fi făcut altfel. Pentru luptătorul lacedemonian, înfrîngerea era — de secole — o ruşine.

Apoi... alături de spartani erau şi alţi peloponezieni, chiar şi acarnanieni. Dar cum putea să-i uite pe tespieni, în frunte cu Demòfilos ? Iată deci de ce Themistocles era liniştit. Dar sosi vestea nemaiauzită ! Thermopylele au fost străpunse. Barbarii au năpădit Hellada. Mîhnirea îi copleşi sufletul. *Promahon*-ul a căzut. Leonidas a căzut. Şi cu cîţi ostaşi ? Abia atunci Themistocles află adevărul groaznic... Trei sute ! Şi faptul de necrezut — neomenos — era că în faţa acestei ştiri Evriviades rămase nepăsător. Doar la început, înainte ca vestitorul să vorbească, arătă o oarecare înfrigurare... Se temuse de o înfrîngere prin fugă. Cînd află însă că au căzut toţi cei trei sute, se linişti şi oftă uşurat.

— Zeii au salvat Sparta... zise.

Ce „au salvat" ? Cum lucra mintea acestui om ? Aici nu numai Sparta, ci toată Hellada e în primejdie. Iar el mulţumea zeilor.

După căderea Thermopylelor, Themistocles prevăzu obiectivul următor al lui Xerxes. Acum era în primejdie Athena ! Orașul zeiței Pallas Athena... era amenințat de a fi cucerit. Iar el ce face ? Păzește capul Artemision !

— Să ne grăbim ! strigă înnebunit.

Acolo avu de înfruntat obrăznicia sfruntată a corintianului Adimandos.

— Ordine — spuse — primesc numai de la conducătorul războiului.

— Războiul se prăbușește... S-a prăbușit !

— Știm. Îl știm și pe vinovat. Nesocotitule ! Ai împrăștiat armata în cele patru vînturi ! Acum, Istmul rămîne descoperit ! Și tu trîncănești. Te-ntreb : Ce căutai la Thermopyle ? Nu te osteni să mi-o spui... Acum se vede limpede : înfrîngerea ! Și ai primit-o.

— Nu se poate ca tu să nu fi știut ce ne așteaptă, vorbi și Evriviades, ca și cum avea de-a face cu vreunul dintre slujitorii lui. Asta o vedeau pînă și pruncii !

Acum, Themistocles hotărî să nu-l ierte.

— Pruncii nu-și dădeau seama, răspunse el. Însă o știau — și, după cum se vede, foarte bine — eforii Spartei, care în loc să trimită o armată au trimis o mînă de oameni.

La auzul acestor cuvinte, Evriviades își ieși din fire. Era gata să-l lovească. Lîngă el, Adimandos îl întărîta. Intervenira însă cei mai cumpăniți.

— Lăsați-l ! spuse Themistocles. Lăsați-l să arate cît este de nevrednic față de regele lui, Leonidas !

— Regele meu este Leotihides !

— El ? Atunci, vă potriviți de minune. De aceea, lovește ! Sînt destui lacedemonieni viteji aici ca să ducă vestea în Sparta ce fapte de eroism a săvîrșit comandantul flotei lor !

Această frază îl tulbură cumplit pe Evriviades. Dar l-a readus în fire. Pentru că, după aceasta nu mai fu în stare să-și înfăptuiască amenințarea.

După această întîmplare, Themistocles se duse la nava lui şi ordonă să plece cu toată viteza spre Faler. Flota ateniană fu urmată, deodată, şi de ceilalţi. Şi aşa rămase singur Evriviades cu credinciosul său Adimandos. Aceşti helleni, în loc să se neliniştească de soarta Helladei, se nelinişteau... de soarta conducătorului. Nu cumva să le scape din mîini ! Mintea lor mărginită şi egoistă nu vedea suferinţele care-i aşteptau pe helleni, nenorocirea ce plutea peste întreaga Hellada. Erau stăpîniţi de teama ca nu cumva Themistocles, în lipsa lor, să se proclame comandant suprem al flotei hellenice. Acest gînd îi înfuria pe amîndoi. Setea de a conduce *(filarhon)* a atenianului nu l-ar fi lăsat să scape prilejul. De aceea, după o scurtă consfătuire, au dat amîndoi ordin navelor să-i urmărească, să-i ajungă, să-i supună şi să-i ţină ca şi înainte sub ordinele lor. Evriviades nu putea să se gîndească măcar că e cu putinţă să trăiască fie şi o zi fără să aibă comanda supremă. Şi, culmea... îi învinuia pe atenieni pentru dorinţa lor pizmaşă de a se afla în fruntea tuturor. Ei, vezi, erau mai prejos... Ei, care cu cele zece trireme cereau să comande cele două sute de nave ale atenienilor !

Dar, fie. Cu toată ambiţia vîslaşilor, triremele peloponeziene n-ar fi putut să le ajungă din urmă pe cele ateniene dacă Themistocles nu se găsea în faţa unui obstacol de netrecut : fluxul. A trebuit să aştepte refluxul timp de şase ore. Dar altfel, nu l-ar fi ajuns din urmă aliatul său devenit urmăritor.

Spre norocul Helladei, cu ajutorul arhonţilor oraşelor Epidavros Sychiom au ajuns la o împăcare de scurtă durată. Aceşti bărbaţi minunaţi arătară încă o dată cît sînt de chibzuiţi şi cu cîtă ardoare îşi iubesc patria. Îndată ce spartanii şi corintienii au ancorat la o oarecare distanţă, cei doi bărbaţi se urcară pe o luntre şi se duseră la nava „mîniosului" Evriviades.

— Uzurpatorii v-au trimis ? îi întrebă el. He, voi peloponezieni ! îi ameninţă răstit. Va fi pedepsită această îndrăzneală.

— Nu socoti astfel o faptă chibzuită, Evriviades... îl sfătui arhontele Sychion. Nici nu ne-a trecut prin minte că s-ar fi putut să nu navigăm împreună, şi iată că nu ne-am înşelat.

— Themistocles v-a trimis ? vă-ntreb.

— Îl nedreptăţeşti, Evriviades. E în primejdie oraşul lui. Cum să nu se grăbească ? A greşit ?

— Fără ordinul meu ?

— Pregetai... Iar mezii înaintează în galopul cailor spre Asty. Încolo, nimic nu s-a schimbat. Themistocles nici n-a luat şi nici n-a vrut să preia conducerea hellenilor.

— Deci... se supune ?

Acum vorbi strategul epidavrienilor.

— Zeii s-au îndurat de Hellada că n-a auzit Themistocles această jignire, îi spuse aspru.

— Jignire ?

— Navarhule[1] ! Numai duşmanii se supun. Nu şi prietenii. Themistocles este nu numai un bărbat puternic, ci şi un prieten şi aliat credincios şi viteaz. Am venit să-ţi spunem din partea lui că aşteaptă ca la începerea refluxului să dai ordin de plecare.

Evriviades se potoli. Trimişii se înapoiară la navele lor. În scurt timp, apele s-au oprit, întorcîndu-se îndată în direcţie opusă.

Atunci, Evriviades dădu comanda, dar... toţi rămaseră muţi ! Navele lui, în loc să se îndrepte spre Faler, o luară spre capul Artemision. Atunci, Themistocles ridică glasul cu mînie şi porunci ca nava lui să se îndrepte cu viteza fulgerului spre nava lui Evriviades şi să-i taie drumul. De la pravă îi strigă că nu mai avea să ţină seama de el şi că va asculta doar de ordine logice mai întîi... şi apoi hellenice.

— Nu-mi plac de loc „plimbările pe mare", strigă el, cînd Athena şi întreaga Helladă sînt în primejdie. Afară doar dacă doreşti cotropirea şi jefuirea noastră !

---

[1] Amirale.

— Vreau să îndrept greşeala ta ! îi strigă Evriviades. Ce caută flota hellenilor în acest „tub" ? Urmaţi-mă ! Ocolim insula Eubea şi intrăm în Marea Egee plutind în larg.

— Xerxes va sosi înaintea noastră ! îi strigă Themistocles.

— Am zis : Ocolim Eubea ! strigă din nou Evriviades.

— Repet : Străbat strîmtoarea şi ajung la Faler înainte de sosirea medului !

— Refuzi deci să te supui ordinelor mele ?

— Refuz să mă supun ambiţiei tale.

— Şi dacă — trufaşule — dacă, în timp ce străbatem canalul va apărea în faţa noastră flota duşmană, ce vom face ?

— O vom scufunda !

„Iarăşi trufia ateniană a început să-şi facă de cap..." îşi spuse Evriviades. Momentul era însă greu. Atenianul era hotărît să nu se supună. Aşa, Evriviades risca să fie făcut de rîs încă o dată în faţa tuturor echipajelor hellenice. Hotărî să cedeze.

— Şi, mă rog, în cît timp crezi că va sosi medul în apele Atticii ? îl întrebă calm.

— În şapte zile.

— Şi noi ?...

— Prin Marea Egee — în douăsprezece zile. Adică cinci zile după sosirea medului.

— Şi prin canalul Eubeei ?

— În trei. Adică cu patru zile mai devreme decît medul.

— Atunci... înainte !

Spartanii, în sfîrşit, dădură înapoi. Flota porni. Apele, vînturile, toate erau prielnice. Astfel sosiră mai devreme decît socoteau la Faler. Acolo, Themistocles îşi începu activitatea pe care deja o cunoaştem. Întîi, să-i convingă pe atenieni să părăsească cetatea. În al doilea rînd, să-i strămute în oraşe sigure. Ceru aşadar flotelor aliate să intre în golful Salaminei şi să-l aştepte acolo, iar el plecă spre Athena... unde ştim cît a luptat, cît s-a chinuit pînă să-i înduplece pe atenieni să-şi părăsească oraşul. În sfîrşit, frînt de oboseală — cînd populaţia era departe de

primejdie — intră şi el cu flota în apele Salaminei. Era şi vremea. Xerxes ocolise capul Sùnion, şi dimineaţă apăru în largul mării în dreptul Falerului.

Situaţia, după ştirea sosită, apărea mai grea ca oricînd. Pedestrimea persană înaintînd pe uscat după ce arsese oraşele Thespiè, Tanagra şi Plateè era gata să potopească ţinutul Aticii.

Themistocles — istovit, încă înainte de a apuca să se odihnească o clipă — îndată ce flota ateniană ancoră alergă la nava comandantului Evriviades şi-l convinse să cheme urgent căpeteniile. Toţi erau încruntaţi. Sfatul începu sub semnul celor mai întunecoase prevestiri. Cînd flota ateniană se afla încă la Psitàlia — la intrarea strîmtorii Salamina —, cei mai mulţi dintre aliaţi, îngroziţi de veştile primite, erau gata să părăsească Salamina şi să-i urmeze pe Evriviades şi pe Adimandos la Istm, unde sosise între timp Cleòmvrotos, fratele mai tînăr al lui Leonidas, care-l urmase la tron, cu grosul pedestrimii peloponeziene, şi începu să întărească Istmul, înjghebînd la repezeală un zid din bolovani.

Sfatul începu trist şi continuă fără rezultat. Nimeni nu propunea nimic şi toţi se grăbeau să fugă la Istm. Izbucniră din nou certuri îngrozitoare... Dar atunci, o ştire împietri gura tuturor: Xerxes pătrunsese în Attica. Athena era în flăcări.

Cum au aflat aceasta, peloponezienii fură cuprinşi de isterie. Părăsiră mişeleşte sfatul şi se îmbarcară pe navele lor. Se grăbeau să treacă strîmtoarea Salaminei înainte de a sosi acolo flota persană şi să-i închidă. Evriviades îi dădu ordin lui Themistocles să-l urmeze. Atenianul îşi ieşi din fire. Echipajele ateniene se răzvrătiră. Exemplul lor fu urmat îndată de eginiţi, megareni, trezenieni şi eretreieni...

Evriviades se duse la cea mai apropiată triremă ateniană ca să restabilească ordinea. Echipajele l-au primit cu blesteme. Îi numeau pe spartani „fricoşi", iar echipajelor lor le spuneau „adunătură".

— O să vă scufundăm ! îi strigă Evriviades triirarhului Licomides.

— Ne vom îneca în apele noastre ! îi răspunse Licomides.

— Îţi poruncesc : Supune-te !

— Mă supun numai atenianului Themistocles.

— Vă poruncesc pentru ultima dată : Urmaţi-mă !

— Nu-i urmăm pe fugari... răspunseră echipajele.

— Unde e Themistocles ?

Themistocles se îndrepta cu toată viteza într-acolo, ca să preîntîmpine ciocnirea.

— Eşti răspunzător de răzvrătire ! îi strigă Evriviades.

— Tu ai provocat-o ! îi răspunse Themistocles.

Triremele pluteau în jurul navei lui Themistocles. Echipajele făccau semne batjocoritoare, îi luau în rîs pe lacedemonieni, numindu-i „cîmpeni nespălaţi", „porcari" din Taigetos şi cu o mulţime de alte epitete înjositoare.

Evriviades nu putea ierta asemenea palme.

— Voi lua măsuri de pedepsire ! strigă el.

Atunci, toate echipajele îi strigară lui Themistocles să încerce — mai înainte de a lovi în duşmanul viclean — să scape de un prieten nevrednic. Cu toate că putea să se lase pradă mîniei, Themistocles se stăpîni. Orice alt om n-ar fi putut să rabde, oricît de tari i-ar fi fost nervii. Orice alt strateg atenian văzînd că aliaţii îl părăsesc n-ar fi rezistat. Ori i-ar fi urmat pe ceilalţi spre Istm, ori s-ar fi supus îndemnului echipajelor lui şi s-ar fi lăsat tîrît într-o ciocnire. El n-a făcut nimic din toate astea. Dimpotrivă, a făcut ceea ce nici un comandant de flotă mai mic sau mai mare — n-ar fi făcut. A ridicat mîna, cerînd mai întîi să se facă linişte. Echipajele au tăcut. Atunci i se adresă comandantului suprem al flotei.

— O, Evriviades ! se auzi glasul lui dramatic. În numele zeilor, să nu lăsăm furia trecătoare să sape între noi prăpastie adîncă !

— Spune fiului lui Neocles toate astea ! îi strigă Evriviades.

— I le-am spus întîi lui. Şi-acum, grăiesc către tine. Dacă nu aliatului, îi spun cel puţin omului care vorbeşte aceeaşi limbă cu mine. Şi înainte de toate celui care îndură aceleaşi suferinţe. Amîndoi sîntem victime ale aceleiaşi tragedii. Aceeaşi primejdie pluteşte deasupra oraşelor noastre şi deasupra patriei tuturor. Puteţi pleca. Noi însă vom rămîne. Sîntem mai mulţi. Am putea să vă împiedicăm. Dar... nu se va ridica „nici o vîslă, nici o spadă, nici un glas" ca să vă împiedice sau să vă ocărască. Noi vom rămîne. Salamina e sortită de zei să salveze Hellada.

— Acum stai de vorbă şi cu zeii ? îi strigă zeflemitor, de la provă, Adîmandos, care stătea mereu alături de nava lui Evriviades.

Themistocles nu-l iertă.

— Am stat de vorbă cu muritorii pe care demosul i-a pus să tălmăcească voinţa zeilor. Am previziunile oracolului de la sanctuarul lui Apollon. Ne poruncesc să luptăm aici.

— Avem şi noi previziuni care ne poruncesc să luptăm la istm. Ori tu crezi cumva în alţi zei, Themistocles ? N-am să uit aceasta...

În orice altă împrejurare, Themistocles — şi nu numai el — ar fi dat ordin să fie scufundată nava o dată cu cel care l-a jignit. Dar patria pierea... De aceea Themistocles hotărî să amîne pedeapsa.

— Ne pierdem vremea fără rost, pălăvrăgind, îi spuse Evriviades. De aceea trebuie să ne grăbim.

— Grăbiţi-vă ! răspunse Themistocles. V-o mai spun : nu vă stăm în cale.

— Puteţi oare ? întrebă Adîmandos zeflemitor.

— Putem să vă trimitem la fund cu oameni cu tot ! Chiar acum ! Dar flota ateniană n-a fost făcută ca să scufunde fraţi, ci să se alieze cu ei şi să învingă, sau să piară împreună cu ei. Aveţi tot timpul să plecaţi. Xerxes se află încă în faţa Alimosului, aproape de Faler. Nu se grăbeşte. Trecerea prin canal e

liberă, şi insula Psitaleia nu e păzită, sau mai degrabă, păzită de ai noştri. Dar, Evriviades, să nu ne lăsăm tîrîţi de patimă. Să privim totul cu calm, de la început. Iată, noaptea s-a şi lăsat şi toţi sîntem mîhniţi şi istoviţi. Călătoria voastră va fi grea. Lăsaţi pe mîine... Pînă atunci, odihna va potoli sufletele noastre, şi Morfeu va alunga nălucile apăsătoare. Voi veni din nou mîine.

La pupa navei îl aştepta, cu ochii grei de nesomn, prietenul lui credincios.

— Mnesîfilos... îi spuse Themistocles frînt de oboseală. Mnesîfilos...

Prietenul îl apucă puternic de braţe.

— Prieten bun, îi spuse, ce-ţi mai frămîntă mintea ? Ce mai vrei ? Peloponezienii au fost convinşi. Au rămas.

— Dar, Aristides, spuse Themistocles, timpul aleargă. Trecătorile se închid, şi Aristides va rămîne afară, rupt de noi. Vezi... odinioară nu mă lăsa să dorm izbînda lui Miltiades... Acum, nu-mi dă pace soarta lui Aristides. Trebuie să se întoarcă bărbatul cel drept. Patria are nevoie de el. Trebuie să meargă cineva pînă acolo să-i ducă solia mea : „Frate, să uităm duşmănia dintre noi. Patria se află în primejdie. Vino s-o salvăm împreună." După ce rosti aceste cuvinte se culcă şi dormi pînă dimineaţă. La început, dormi agitat, chinuit de coşmaruri. Apoi, încet-încet, se linişti.

Dimineaţă, soarele nu începuse încă să dogorască peste vîrfurile muntelui Pentelicòn cînd Themistocles se şi strecurase pe ascuns în luntrea lui.

— Unde te duci ? auzi de pe triremă glasul neliniştit al lui Mnesîfilos.

— Mă duc să mă-nchin din nou îndurării lor... Trebuie. Mnesîfilos, tu ai înţeles printre primii că această bătălie trebuie să aibă loc la Salamina.

— E atît de logic totul, o, Themistocles... încît doar nişte nechibzuiţi n-ar putea să priceapă.

— Iată că nu-şi dau seama... Mă duc. Şi dacă nici de data asta nu vor ceda, atunci înseamnă că zeii au hotărît să pierim. *Haire !*

— *Haire,* Themistocles ! Fie, du-ne şi la moarte, dar du-ne tu ! Nu lăsa cîrma în mîini neîndemînatice sau necredincioase.

— *Haire,* neprețuit prieten !

— *Haire !* Mă duc să trimit solia ta la Aristides.

— Unde e Kimon ?... spuse depărtîndu-se. Unde e fiul lui Miltiades ?

— Acolo unde i-a poruncit demosul.

Themistocles coborî în luntre. Peste puțin, se urca pe nava comandantului flotei spartane cu inima strînsă.

— Vreau să stau de vorbă cu comandantul flotei spartane asupra unui lucru care ne interesează pe toți, îi spuse ostașului care-l întîmpină.

Evriviades îl primi rece, stînd înfipt într-un scaun.

— *Haire !* spuse Themistocles.

— *'aire !* abia şopti lacedemonianul.

Atmosfera era posomorîtă.

— Ai venit să mă îndupleci ? întrebă Evriviades. M-am hotărît să pun în aplicare cît mai repede planul meu. În spiritul meu, Themistocles, are întîietate puterea logicii. Şi logica îmi porunceşte : „La Istm !" Acolo se va hotărî soarta tuturor ! De ce să ne irosim forțele ? Ca să le predăm medului îmbucătățite ? Dar eşti orb, o, Themistocles ? Spune-mi : De ce să intrăm în gura fiarei ? De ce să-i dăm, ca pradă, flota noastră şi-apoi întreaga noastră armată ? La Istm vom lupta toți laolaltă — atît marinarii, cît şi pedeştri. Şi vom lupta vitejeşte pentru că vom avea drept aliat natura noastră şi credința că toți luptăm pentru tot. Ce mai ai de spus ?

Themistocles nu căuta să folosească alt ton. Mai întîi pentru că ştia firea supărăcioasă a lui Evriviades, şi apoi pentru că nu venise să se înfrunte cu îndărătnicul său aliat, ci să-l înduplece.

— Nu sînt nechibzuite spusele tale, o, Evriviades. De asemenea nici silogismele tale nu sînt neîntemeiate. Într-adevăr, aşa apar lucrurile privite din Sparta. Cînd peloponezienii vor vedea duşmanul în faţa porţilor lor vor sări cu toţii. Dar privind lucrurile din Athena...

— Athena nu există !

— Există atenieni. Şi e acelaşi lucru. Însă din Athena, şi înainte de toate din Athena pîrjolită, lucrurile par a fi altfel. Mai limpezi.

— Le vedeţi de aproape. De aceea.

— Le vedem prin flăcări. De bună seamă, aceste flăcări au dat lumină pînă şi orbilor. Nu voi invoca spusele oracolului care ne poruncesc să luptăm aici, ci vieţile fraţilor noştri. Pe acestea le-am salvat. Nu mă voi opri nici la nevoia de a salva oraşul meu, pentru că nu mai are nevoie să fie salvat. A pierit. Voi aminti însă legile războiului. Te întreb, aşadar : E drept ca de dragul unui oraş — Sparta — să piară toată Hellada ? Aş spune da, dacă aş şti că va fi salvată măcar Sparta. Dar va fi salvată ? Nicicînd ! Învingătorii absoluţi nu săvîrşesc niciodată faptele pe jumătate. Asiaticul dă înapoi numai cînd se teme sau şovăie. Dacă Hellada va cădea, Sparta nu-i va putea supravieţui. O va urma. Nu e posibil să se prăbuşească trunchiul unui arbore, iar frunza lui să rămînă nevătămată. Acest război nu va alege ce va distruge şi ce va păstra. Ori toate vor fi distruse, ori toate vor fi păstrate. Învingînd în această mică strîmtoare, învingem în toată Hellada.

Evriviades nici măcar nu clipea. Credeai că nu mai are de spus nimic. Şi totuşi, se ridică de pe scaun.

— Şi ce vrei, Themistocles ? îi spuse. Găseşti că e drept să se jertfească spartanii pentru gloria Atenei şi să nu se jertfească pentru gloria Spartei ?

— Tocmai pentru Sparta îi chem să se jertfească.

— Atunci, lăsaţi-i să se jertfească în patria lor.

— Dar, atunci, îţi voi spune şi eu : E drept, o, spartane,

să ceri atenienilor să nu se jertfească pentru cetatea lor distrusă, ci pentru a păstra neatinsă Sparta ? Găseşti că e drept să obligi pe toţi hellenii să dea totul de dragul Spartei, care nu are nevoie de nimic, şi să nu dea şi puţin Athenei, care are nevoie de toate ? Şi, în sfîrşit, care va fi răsplata atenienilor învingători ? Să ţi-o spun : Să schimbe jugul persanilor cu jugul vostru.

De data asta, spartanul nu se stăpîni. Înnebunit de furie, îşi ridică toiagul. Ar fi fost firesc şi îndreptăţit ca şi Themistocles să-şi ridice toiagul sau să întindă mîna ca să se apere, ori, în sfîrşit, să fugă. Dar... n-a făcut nimic din toate acestea.

Calm, neînfricat, îi spuse cu glas netulburat :

— *Pàtaxon men, àcuson de !* (Loveşte, dar ascultă !)

În faţa acestei atitudini brave, în faţa acestei măreţii uimitoare, Evriviades îşi aminti de vechile tradiţii ale oraşului său.

— Bine, zise, nu lovesc viteji. Te ascult, Themistocles.

Şi deodată, ca prin farmec, toate se liniştiră. Evriviades se aşeză pe scaunul lui şi-i arătă lui Themistocles scaunul de lîngă el.

— Să stăm de vorbă cu sînge rece, continuă. Şi să uităm furia amîndurora. Primejdia ne-a ucis liniştea. Se pare că altceva, ce n-am înţeles, Themistocles, te face să alegi tocmai Salamina. Nu sînt numai spusele oracolului sau durerea pentru locul tău de baştină.

Atunci, Themistocles, modest, calm, începu să-i explice.

— Există mai multe lucruri, Evriviades... Şi fără îndoială... Este dragostea ce mă leagă faţă de oraşul meu, de casele noastre... Mai este — aşa cum ai spus — prezicerea oracolului. Dar mai presus de toate astea — divine sau omeneşti — stau regulile războiului. Strategia. Îl cunosc pe med. Dar nu-mi este îngăduit să socot că-l cunosc pe deplin. L-am cunoscut în luptă şi-n înfrîngere. Nu l-am văzut însă în izbîndă. Cu alte cuvinte, nu-l ştiu în situaţia de acum. Pentru că azi nu luptă, ci calcă în picioare, sfărîmă. Nu învinge. Triumfă. He, iată, Evriviades. De asta trebuie să ţinem seama. Această beţie după izbîndă a me-

dului este călcîiul lui Achile, partea slabă a lui Xerxes. Învingătorul — aproape întotdeauna — e mai puțin prevăzător. Și întotdeauna înflăcărat peste măsură. În delirul lui este în stare să se prăbușească fără să-și dea seama. Xerxes a încetat să se mai ferească. E sigur, e triumfător, e zeu. Ai spus să mergem — au spus-o și ceilalți — la Istm. Nimic de zis, să mergem. Dar spune-mi... unde vom adăposti flota noastră ?

— La Kenhreè.

— E un port neprimitor și mic. E în voia furtunilor. Nici măcar nu e port. E o mică scobitură în uscatul rîpos. Acolo, o, Evriviades, este cu neputință să fie învins colosul persan. Mai întîi : este de zeci, de mii de ori mai mare. În al doilea rînd : am uitat că este o flotă biruitoare ? În al treilea rînd : dacă ne va sili să primim lupta în largul mării, atunci nu vom avea de aliniat decît aceste forțe. Adică douăzeci de nave persane, împotriva uneia hellene. În numele zeilor, Evriviades, înlătură o asemenea nenorocire pentru helleni ! Această bătălie va fi sfîrșitul nostru. Și acum să vorbim de Salamina. Acolo este înlăturată primejdia cea mare : încercuirea, angajarea în luptă a celor două flote cu toate forțele lor. La Salamina, flota persană va fi nevoită să atace în grupări mici. Iar noi le vom zdrobi una cîte una. Cum vom face ? Vom micșora cu triremele noastre gura, și așa destul de îngustă, a golfului. În felul acesta vom provoca o înghesuială de neînchipuit și-l vom sili pe Xerxes să trimită împotriva noastră cîte trireme vom vrea noi.

— Și dacă se vor năpusti toate și ne vor da peste cap ?

— O, măcar de-ar face-o ! Atunci înseamnă că un zeu al hellenilor îi călăuzește mintea. Și atunci trebuie să-i înălțăm o statuie atît de mare cît este și strîmtoarea Salaminei.

— Te bucuri, fiu al lui Neocles ?

— Da. Pentru că atacul frontal al unei flote numeroase într-un loc atît de mic va avea sigur ca urmare o înghesuială de nedescris... iar dușmanii noștri se vor ucide între ei. Apoi va urma lovitura finală. Vezi o insuliță în mijlocul strîmtorii ? Da ?

E insula Psitalia. Acolo vom debarca, pe furiş, un detaşament puternic. Astfel, la prima mişcare a duşmanului, acest detaşament îi va nimici forţele. Această misiune propun s-o încredinţăm în mîinile sigure ale lui Aristides !

— Ale lui Aristides ?

— Da, se întoarce. Acest detaşament, Evriviades, va încheia epilogul bătăliei.

— Şi-apoi ?

— Apoi... nu ne va rămîne decît să ne ciulim urechile ca să ascultăm bocetele mezilor... Şi vor fi atît de puternice şi de prelungi, încît vor ajunge pînă la Susa. Asta e tot.

Evriviades se ridică de pe scaun.

— Stai. Eu n-am terminat, spuse. Trebuie să-i conving şi pe ceilalţi. Va fi greu. Dar nu şi imposibil.

CAPITOLUL XIV

Era după amiază. În rîndurile trupelor de pe uscat domneau aceeaşi febră a exerciţiilor, disciplina, înţelegerea. Pe mare, în schimb, domnea haosul. Flotele aliniate erau împărţite în două tabere. Comandanţii flotelor peloponeziene loveau cu toiegele în pămînt şi strigau : „La Istm !"

Atunci, Evriviades se duse, pe rînd, la fiecare. Misiunea lui nu era de loc uşoară. De dimineaţă, el însuşi îi îndemnase să-l urmeze la istm. Şi-acum tot el, în aceeaşi zi, le cerea altceva ? Şi încă cine ? Stolarhul (Comandantul flotei).

Spartanii erau renumiţi ca bărbaţi statornici şi cumpăniţi. Cuvintele lui Themistocles erau însă atît de însufleţitoare, iar argumentele lui atît de convingătoare, încît dacă nu şi le-ar fi însuşit s-ar fi minţit pe sine.

De data asta, trebuie s-o recunoaştem, Evriviades şi-a depus toată stăruinţa. Misiunea lui era grea. Comandanţii flotelor ridicaseră deja ancora. Vîslaşii puseseră mîna pe vîsle. Evriviades se duse întîi la sichionieni şi apoi la epidavrieni. Ei au primit propunerea lui cu uşurare, pentru că cea de dimineaţă nu-i atrăsese.

Îndată au dat ordin marinarilor să strîngă velele şi vîslaşilor să părăsească băncile. Se căiau chiar că se lăsaseră tîrîţi într-un

lucru care nu însemna fuga de la datorie, dar pe undeva se asemăna cu ea.

Văzînd că sichionienii coboară pînzele, Adîmandos îi întrebă de pe puntea navei lui dacă vîntul e pricina temerii lor.

— Filotimia ! (Simțul datoriei) răspunseră ei.

— Și ce preț are ? întrebă din nou Adîmandos, batjocoritor.

— Atenienii sînt săraci ! îi strigară ceilalți. Numai moartea și-o pot cumpăra.

— Cu ce ? întrebă el cu dispreț.

— Cu viața lor ! îi răspunseră sichionienii mîniați, și-i întoarseră spatele.

Nu peste mult, se aflau în luntrile lor ducîndu-se să ia parte la sfatul de război.

Adîmandos își ieși din minți parcă de mînie și-i venea să muște parîmele. Astfel îl găsi Evriviades.

— Cum de încuviințați această dezertare ? îl întrebă Adîmandos arătînd spre sichionienii și epidavrienii care coborau velele.

— „Dezertare" numesc ei fuga noastră, spuse Evriviades. Poate că această „dezertare" are să ne salveze de la o fugă adevărată.

Cu toată obrăznicia lui provocătoare, față de Evriviades Adîmandos se purta cu oarecare reținere. Nu pentru că era comandantul lui, ci pentru că, prin tradiție, corintienii au fost mereu sub stăpînirea — abia simțită — a lacedemonienilor.

— Eu cred... începu.

— Credința ta, o, Adîmandos, mai bine s-o arăți la sfatul de război... De aceea tocmai am venit să te înștiințez.

Adîmandos cîrti.

— Ne pierdem vremea, spuse. Ne pierdem vremea în zadar, tocmai cînd Xerxes se năpustește asupra noastră. Ne irosim timpul fără rost. Nu ne dăm seama ? Cu aceste „consfătuiri", Themistocles caută să cîștige timp pînă la sosirea flotei persane și să ne oprească. Nu ne dăm seama că toate aceste „consfătuiri" nu sînt decît niște capcane ce se țin lanț ?

— N-avem timp de vorbă, Adîmandos, îi spuse cu seriozitate Evriviades. Comandanții au și venit, și ne așteaptă.

Corintianul îl urmă, abia înnăbușindu-și răutatea.

— Fie... spuse. Să cădem încă o dată în capcană... și îl urmă pe Evriviades pînă la luntrea ce-i aștepta.

Dar Adimandos s-a arătat înțelegător numai față de Evriviades. Îndată ce intră în sală și dădu cu ochii de Themistocles a fost auzit spunînd cu vădită pizmă sichionienilor :

— Săraci ați spus că sînt atenienii ? În bani poate. Dar timp au destul. De aceea îl irosesc fără rost. Știu ei ce fac. Doar voi nu știți.

— Vrem să aflăm și noi ! spuseră ei.

— Timpul lucrează pentru persani, bărbați. Iată !

Jignirea era mare. Dar Themistocles hotărî să n-o bage-n seamă. Știa ce urmărea Adîmandos cu toate aceste atacuri : zădărnicirea sfatului.

— Faptul că Adîmandos este un clevetitor neobosit și slobod la gură nu e o noutate, spuse Polîcritos, eginitul. Noutate este faptul că cel asupra căruia-și aruncă ura îl rabdă cu atîta mărinimie.

— Nu e locul, fiu al lui Critos... îl preveni Themistocles.

— Clevetirea mea este într-adevăr nouă, spuse înțepător Adîmandos. Ai dreptate, fiu al lui Critos. Dar ce să-i faci... nu toate pot fi vechi — ca de pildă credința ta față de perși.

Evriviades lovi cu toiagul în pămînt. Themistocles îl opri pe Polîcritos.

— Sicofanții familiei mele au fost aduși la tăcere, spuse Polîcritos, și ponegririle s-au dovedit că erau povești. Dar fuga ta în fața dușmanului nu este o poveste. Și nici nouă. N-ai de gînd să taci, Adîmandos ? O, nulitate ! Aici vorbesc faptele. Te întreb : Cine ar ridica cel dintîi semnalul de plecare a navelor ?

— Eu ! Ca să pregătesc mai bine bătălia.

— Bătăliile au loc în fața dușmanului, pe cîmpurile de luptă, și nu în porturile aliaților.

— În numele lui Dias, cine va face aici ordine ? Ați înnebunit, o, bărbați ! izbucni Dimòcritos, naxianul. Asta nu mai e consfătuire, e adevărată încăierare !

— Nu dojeni pe alții, tu, naxianule ! Tocmai tu, cu cea mai mică armată ! Cum de te-ai strecurat în această alianță ? Navele tale făceau parte pînă acum din flota persană.

— Triirarhii și oamenii de pe trireme auzind glasul patriei au fugit de la dușman și au venit la frații lor. Nu știu însă cum să-i numesc pe ceilalți triirarhi și pe ceilalți oameni de pe trireme care auzind același glas al aceleiași patrii fug, lăsîndu-și frații în voia soartei.

— Onoarea ce îi se cuvine naxienilor nu o merită nici unul dintre noi ! strigă Policritos eginitul. Prin cîte primejdii ai trecut, o, Adimandos, cînd ai părăsit Corintul ca să navighezi pînă aici ? Naxienii au făcut-o primejduindu-și viața.

— Bunul meu Policritos, fierbinte te rog, liniștește-te... îl rugă Themistocles. Nu firea strategilor, ci natura situației este aceea care tulbură spiritele. Să vedem mai bine cum să ne înțelegem. Și cred că vom găsi o cale. Trebuie să fie înlăturată primejdia ce amenință patria. Asupra acestui lucru ne-am înțeles. Ne-am înțeles și asupra faptului că trebuie să luptăm. Singurul lucru asupra căruia mai cumpănim încă este locul unde vom lupta. Dar asta a hotărît-o dușmanul nostru comun. În aceste împrejurări, și cu acest raport de forțe, e cu neputință să începem noi.

— Ai fi putut ! observă Evriviades.

— Și voi le-ați dat prilejul persanilor la Thermopyle ! răspunse Themistocles. Nu vreau să aflu acum cine este vinovat și nici cine-i răspunzător. Mai bine să ne socotim toți laolaltă. Aceasta va aduce și înțelegerea de care avem atîta nevoie acum. Nu e de osîndit, fiu al lui Critos, faptul că peloponezienii iubindu-și patria doresc s-o salveze acolo. De condamnat este însă

gîndul acelora ce doresc să salveze numai cetatea lor. Dar ne întrebăm : atunci, naxienii, eretreienii, care nu mai au oraşe, ce au de salvat ? Deci, ce-ar trebui să facă ? Să nu mai lupte ? De aici pînă la Peloponez mai sînt oraşe : Egina, Mègara, Trezena, Salamina, Eleusis, care nu sînt încă în mîinile duşmanului. Şi trebuie numaidecît să cadă ? Apoi, sînt de condamnat aceia ce vor să şi le salveze ? Legile crude ale războiului — îmi vor răspunde peloponezienii — cer jertfirea lor. Este ca şi cum am spune : „Legile războiului impun pierderea lui". Este de neconceput silogismul tău, peloponezianule. Logica însă ne obligă să nu ne gîndim la ce trebuie să jertfim, ci la ce putem salva. Şi eu cred că putem salva multe. De ce să luptăm la Istm, şi nu la Salamina ? Ca să salvăm Peloponezul ? Dar atunci — dacă e vorba numai de salvarea Peloponezului —, de ce să-l salvăm în Peloponez, şi nu la Salamina ? Ca nu cumva o dată cu Peloponezul să-şi salveze oraşele şi ceilalţi helleni ? Acest fel de a gîndi este nedemn ! Neomenesc şi pentru helleni şi pentru toţi oamenii. Aţi spus că am ales Salamina. Dar ce voi salva ? Oraşul meu pierdut ? Cine va putea, aşadar, să-mi aducă asemenea învinuire ? Eu nu mai am ce pierde. Am ales deci Salamina nu ca atenian, ci ca strateg, pentru că aceasta slujeşte planurilor strategice, ne aduce victoria mai mult ca oricare alt oraş hellenic. Iată care sînt motivele mele, bărbaţi strategi. Ce gîndiţi voi despre toate astea ?

— Pentru că nimeni nu se încumetă, spuse Adîmandos, voi răspunde eu îndată. Mai întîi : De ce la Salamina, şi nu la Istm ? Un port are Salamina, un port are şi Istmul. Trireme vom alinia la Salamina, tot trireme vom alinia şi la Istm. Trireme noi, trireme Xerxes. Dar numai trireme ? Nu. El va mai arunca în luptă şi o nenumărată armată pedestră. Pe aceasta, numai acolo putem s-o înfruntăm. Iată de ce propun Istmul. Şi-atunci, cum vei înfrunta tu, o Neoclidule, pe mezi ? Cu pedestrimea pe care n-o ai ? Unde se află armata pedestră a hellenilor ? Nu te grăbi.

Îți voi răspunde eu. La Istm. Și-atunci, cine e fugar ? Cine-i bănuit că e vîndut perșilor ? Noi, care aducem toate forțele noastre acolo unde vom învinge, sau tu, care aliniezi jumătate din forțe acolo unde vom fi înfrînți ? E mai bine să taci, fiu al lui Neocles. Pentru că tăcerea e de aur. Mai prețioasă decît aurul primit de la eubeeni ca să întîrzii înaintarea noastră spre Salamina, pe care atît de mult o iubești. Se vede însă că iubirea ți-e mai mare decît memoria, iar argumentele — mai mici decît cei treizeci de talanți primiți de la Pèlagon ca să întîrzii plecarea noastră din Eubea.

Adîmandos tăcu. Themistocles îi arunca priviri de gheață. Atmosfera era amenințătoare. Părea a fi mai mult decît o încăierare între dușmani decît un sfat ținut între prieteni.

Evriviades se afla în încurcătură. Acum era convins că ar fi fost mai bine să nu fi convocat acest consiliu. Ideile nu numai că nu se apropiau, dar prăpastia, în loc să se micșoreze, se adîncea. Îi trecu prin gînd chiar să întrerupă sfatul. Era singura măsură ce putea să înlăture explozia. Dar ruptura ar fi rămas. Atunci, hotărî să ceară votul celor de față. Înfrîngerea lui Themistocles a fost zdrobitoare. L-au urmat numai eginiții, megarenii, trezenienii, naxienii și eretreienii. Tegeenii, sichionienii și epidavrienii s-au abținut. Ceilalți au fost de partea lui Adîmandos. Corintianul triumfa. Atunci, Themistocles se ridică calm.

— Bine... spuse. Ați numărat voturile ?

— Doar ai văzut.

— Frumos ! Și-acum, înainte ! Aliniați-vă voturile pentru luptă. Navele ateniene le voi alinia unde cred eu. Voi aveți majoritatea voturilor. Noi — majoritatea navelor. Vă întreb : Care vor hotărî ?

— Voturile !

— Atunci, dați bătălia navală cu voturile voastre ! Navele noastre se vor retrage.

— Unde ? întrebă îngrijorat Evriviades.

— Unde poruncesc logica și legile războiului.

Evriviades se pomeni într-o încurcătură îngrozitoare. Nu aceleași erau însă gîndurile lui Adimandos. Corintianul se ridică înfuriat și-i strigă lui Themistocles :

— Știi, o, tu, ce-ai fost cîndva atenian ? Știi că aceia ce calcă instituția sfîntă a votului sînt pălmuiți ?

Dimocritos și Perilaos alergară și se puseră între cei doi bărbați. La fel și sichionienii. Tulburarea atinse acum culmea. Toți cereau să se întrerupă consiliul. Evriviades însă se gîndi că dacă nici acum nu vor ajunge la un rezultat, altul n-ar mai fi putut să convoace. Atunci luă o hotărîre crudă și nemaipomenită pentru obiceiurile Spartei. Se ridică și spuse mîhnit :

— Bărbați viteji, situația noastră e tragică și continuă să fie fără ieșire. V-o spun aici, în fața voastră, că în calitate de comandant al flotei sînt gata să fac orice mi se cere. Dar trebuie să mărturisesc că atenienii, în ciuda voturilor potrivnice lor, rămîn învingători. Argumentele lor, după cum vedeți, sînt puternice.

— Deopotrivă și ale corintienilor, întrerupse cu glas mușcător Polîcritos, eginitul. Sînt multe și mai ales... stau în puterea mîinii ! adăugă el, înțelegînd prin aceasta palmele lui Adimandos.

— Tăcere ! porunci Evriviades. Spuneam așadar... Dacă flota atenienilor, bărbați peloponezieni, nu ne va urma, atunci cu ce nave vom face față medului la Istm ?

— Cu ale noastre. Avem și noi trireme ! strigă Adimandos.

— Avem o sută de nave toți laolaltă. În timp ce atenienii singuri au două sute. Iar persanii au trei mii. Cum le vom înfrunta ?

— Va umple golurile armata noastră pedestră.

— E vorba de lupte navele, o, bărbate ! îl întrerupse brusc Themistocles, arătîndu-și vădit disprețul pentru neștiința revoltătoare a unui „comandant de flotă". Dar Adimandos izbucni din nou, mai brutal.

— Tu să taci !! strigă. Tu n-ai dreptul să vorbești. Nu reprezinți un oraș hellenic.

— Reprezintă Athena ! țipă Polîcritos.

— Athena e acum persană !

— E hellenică chiar şi cenuşa ei.

— Daţi-l afară ! le strigă Adîmandos celorlalţi. Un om fără patrie nu mai are dreptul să voteze. Nu are oraş.

— O, tu, neştiutorule şi nepriceputule ! ţipă Themistocles, scos din răbdări. O, tu, luptător de mare, ce înfrunţi doar talazurile cîmpiilor şi te miri de ce navele n-au patru roţi ! O, tu care eşti bun numai ca şef al heterelor... îndrăzneşti să tăgăduieşti dreptul unui luptător de a lua parte la un sfat de război ? O, mulieraticule comandant al flotei de olcade, îndrăzneşti să vorbeşti ca un luptător pe mare, cînd pînă acum ai luptat numai în oceanul desfrîului ? O, corintieni vicleni şi uneltitori ! O, proxeneţi şi păstori de tîrfe ! Îndrăzniţi toomai voi să vă bateţi joc de rănile şi durerea unui oraş sfînt ? Îndrăzneşti tu, neştiutorule, tu, care n-ai mirosit măcar războiul, să-i numeşti „fără patrie" pe atenieni ? Cine ? Tu, ruşinea şi scîrba oricărui oraş ? Ai spus că n-avem oraş ? Află că întreg oraşul nostru, toată gloria lui, se găseşte în triremele ateniene. Şi sînt gata nu numai să lupte spre cinstea oraşului, dar să-l şi ridice din nou... Şi pot nu numai să-i înveţe pe neştiutori, ci să şi dea onoare acelora ce niciodată n-au avut-o.

După aceste cuvinte pline de însufleţire şi durere, Themistocles se rezemă istovit de spătarul scaunului. Mînia îi cuprinse pe toţi. Şi dintr-o dată, reuşi să schimbe spiritele. Cît despre Adîmandos, acesta fusese atît de zdrobit, încît se retrase în colţul său, cu capul plecat.

— Bărbaţi strategi, începu Evriviades, vreau să vă spun că, în numele Spartei, îmi retrag votul dat mai înainte.

— Evriviades, îi spuse atunci netulburat Themistocles, soarta întregului război este în mîinile tale. Rămîi şi luptă... Luptă ca strămoşii tăi legendari, ca viteazul Leonidas la Thermopyle. Şi fii sigur : izbînda va fi a noastră. Dacă însă te vei lăsa tîrît de aceia de care numai vorbele sînt şi vei pleca... atunci o parte

din navele noastre va duce populația în Siris, din Italia, care este întemeiată de strămoșii noștri, iar restul flotei va rămîne aici, să cadă toată... Iar voi, o, peloponezieni, martori fiind la moartea noastră și văzînd abia după aceea cît de singuri ați rămas, vă veți căina amarnic. Și abia atunci vă vor veni în minte vorbele mele. Dar nici ele și nici navele voastre nu vor mai fi în stare să vă salveze.

Toți încuviințară spusele atenianului. Chiar și corintienii tăcură. Atunci, Evriviades ceru să fie anulată hotărîrea dinainte și cu toții să alerge la nave pentru pregătirea bătăliei.

Cu toții invocară ajutorul zeilor și eroilor. Dădură onoruri Aiakizilor Telamòn și Aias... O navă plecă grabnic spre Egina, să aducă busturile lui Aiacos, Achile și Têucros.

Themistocles nu se duse la nava lui. Rămase să se sfătuiască cu aliații lui salaminieni, eginiți și megareni. Să audă părerea lor cu privire la apropiata bătălie.

Planul era viu în mintea lui. Dar voia să li-l împărtășească, pentru a se strădui cu toții să găsească „veriga ce lipsea" — dacă exista în întreaga strategie o asemenea verigă.

Se lăsa înserarea cînd, pe neașteptate, sosi alergînd Demòcritos, căutîndu-l pe Themistocles.

— Mișeii ! țipă intrînd. Mișeii ! Se răzvrătesc din nou !

— Ce se întîmplă, iubite Demòcritos ? îl întrebă Themistocles pe viteazul naxian.

— Vin de la radă, unde-s ancorate navele. Corintienii au dat peste cap alianța noastră, și-acum ațîță din nou oamenii la răzvrătire. Toți strigă ca niște apucați. Vor să navigheze spre Istm.

— Trădătorii !! țipă ieșit din fire Themistocles. Și Evriviades ce face ?

— E uluit. E neputincios. Toți țipă în jurul lui ca niște isterici. Vor să-l ia cu ei. În cele din urmă a izbutit să-i potolească pentru scurt timp, asigurîndu-i că e gata să-i urmeze. Dar a adăugat că nu poate s-o facă pînă nu se va aduna mai înainte ultimul sfat de război. A făgăduit că se va strădui să-i convingă

și pe atenieni să-l urmeze la Istm. Iată de ce-am venit : să te înștiințez despre ultimul sfat de război.

— Cînd se va ține ? întrebă descurajat Polîcritos, eginitul.

— Îndată ce se va ivi luna de după muntele Imitòs.

— Atunci, să mă culc puțin, spuse Themistocles. Trebuie să-mi mai amintesc că plecînd la sfat nu trebuie să-mi iau toiagul.

În luntre îl aștepta răbdător persanul sclav Sîkinos, prietenul, slujitorul și educatorul copiilor săi. De cum află de noua dovadă de necredință a peloponezilor, Themistocles începu să înfiripeze un nou plan. Era însă atît de îndrăzneț, atît de nemaiauzit, încît la început se sperie. Dar pînă să ajungă la țărm, încetul cu încetul se obișnui cu el... iar cînd străbătu cheiul și intră în luntre îl socoti firesc.

— Credinciosul meu Sîkinos, spuse vîslașului îndată ce se avîntase în largul apelor și rămaseră singuri, să nu te sperii. Acum, de tine, de graba ta, de tăcerea ta atîrnă salvarea Helladei.

— Poruncește... spuse supus Sîkinos. Datorită ție Hellada îmi este acum patria.

— Sîkinos, îți încredințez o misiune de loc ușoară. Dacă o duci la capăt vei fi salvatorul orașului meu.

— Mi-e de-ajuns să fiu cetățeanul lui. Ascult.

— Îndată ce mă voi urca pe navă vei naviga fără zarvă spre Peninsula Piraiki și vei debarca în taină la Faler. Acolo vei cere să vorbești... nu te speria — da — da, cu Xerxes.

Sîkinos holbă ochii.

— Cu... Xerxes... ? îngăimă simțind că-i îngheață sîngele.

— Dar nimeni nu trebuie să afle. În numele zeilor ! Dacă află fie și unul, sînt în primejdie onoarea stăpînului tău și soarta Helladei. Altă cale, Sîkinos, nu este. Sîkinos... am șovăit. Întîi mi-am chinuit conștiința... am cumpănit totul. Totul se pierde... Și numai vicleșugul ce ți-l încredințez ne va salva.

— Spune, stăpîne. Sîkinos își dă de pe-acum viața. Stăpînul lui doar trebuie să-i spună cum să și-o dea.

— Vei cere să-l vezi pe Xerxes, dar... numai între patru ochi. Te vei uita cu grijă în toate ungherele, de după draperii, să nu fie ascuns cumva vreun spion.

— Şi ce să-i spun, stăpîne ?

— Aceasta. Ia aminte : că alianţa hellenilor e în destrămare. Că domneşte panică, zăpăceală şi gîlceavă groaznică. Că flotele oraşelor hellenice sînt gata să se încaiere şi să se scufunde singure. Şi de aceea marele rege trebuie să se grăbească să închidă fără întîrziere strîmtoarea Salaminei, ca să nu scape tabăra învingătoare şi să navigheze spre Istm, unde va înfrunta flota regală. Ai înţeles, Sikinos ?

— Întocmai, stăpîne. Misiunea mea va fi împlinită.

— Vino să te îmbrăţişez, Sikinos, cetăţean liber. Du-te. Şi Zeii să te aibă în paza lor.

Ultimele cuvinte le-au schimbat lîngă linia de plutire a navei lui. Themistocles puse piciorul pe navă tremurînd. Luntrea se pierdu repede în bezna nopţii.

Pe punte îl aştepta nerăbdător Mnesìfilos.

— Mnesìfilos ! strigă Themistocles cum ajunse în capul scării. Un pat. Un pat, pentru că mă tem că mă va doborî somnul înainte de a mă ucide medul.

CAPITOLUL XV

Victoriile oamenilor asupra oamenilor sînt mai sălbatice decît victoriile fiarelor asupra celorlalte fiare. Victoria îl umplu pe Xerxes cu sentimente atît de ciudate, încît de încercai să le compari n-ai fi găsit nici o măsură.

Acum, în conştiinţa învingătorului nu era doar bucuria nestăpînită a omului, nici răzbunarea regelui... În el tresăltau ca nişte nebuni... sălbatic, toţi regii încoronaţi ai casei lui. Aceia dintre ei care părăsiseră lumea însetaţi încă de răzbunarea lor haină. Xerxes — ca şi Darius — se trăgea din neamul Ahemenizilor. Aceasta însă era şi unica lor trăsătură comună. Darius, de pildă, era stăpînit mai mult de setea măreţiei decît pasiunea răzbunării. Setea, dorinţa de răzbunare, neamul lui le păstrase ca să i le dea lui Xerxes. Uzurpatorul acoperit de ruşine era ros neîncetat de groaza vinovăţiei. La curtea Persiei trăiau o mulţime de urmaşi care aruncau priviri turbate asupra tronului însuşit pe nedrept. Şi iată de ce se zorea, se zorea să săvîrşească fapte măreţe să acopere pămîntul cu gloria lui ca să astîmpere setea celor ce-i rîvneau tronul şi să-i convingă şi pe satrapi că pe bună dreptate marele Oromasdes a îndreptat mîna tatălui său către el. De fapt, o dusese mama lui, trecînd peste capul moştenitorului tronului... pentru că mîna lui Darius era aproape moartă. După cum era firesc, nici chiar Attosa nu avea nopţi liniştite

în palatele ei nesfîrşite. Darius apărea mereu în visele ei şi o arăta cu degetul, care — curios ! — părea viu !

Aceste vise chinuitoare o aruncau în crize groaznice de conştiinţă şi-i alungau somnul. Aceste apariţii „în somn" ale lui Darius îi prevesteau întîmplări triste. În cele din urmă, temerile ei se întăriră atît de mult, încît nimic nu putea să le adoarmă. De multe ori cădea în extaz religios, ardea aur şi tămîie. Socotea că aşa îl va îndupleca pe zeul suprem pentru crima săvîrşită în numele lui.

Cînd află că fiul ei a prins marea în jug, că apoi a „găurit" muntele hellenic, trecînd prin el, şi că a aruncat la picioarele lui Hellada întreagă... atunci, visele ei se îndulciră şi începu să trimită fiului ei solii de slăvire.

Firește, nici Xerxes nu rămînea în urmă cu visele prevestitoare de rele, dar el toate astea le aranja militărește. Foarte simplu, poruncea oniromanţilor să le tălmăcească numai după placul lui. Şi aceştia, ţinînd mai mult la viaţa lor decît la adevăr, îi făceau în voie.

Aşa, marele rege plutea în oceane de fericire şi nepăsare. Dar... au urmat luptele de la Thermopyle, şi în loc să-i sporească voia bună l-au aruncat pradă îndoielilor. Din cînd în cînd simţea fiori reci trecîndu-i prin spinarea negricioasă : era supunerea întreagă a hellenilor. Pînă atunci ştia că armatele ce pierd o anumită parte din forţa lor se socotesc învinse ori o iau la fugă. O armată care să cadă t o a t ă, care să nu lase pe cîmpul de luptă nici un soldat în viaţă, nici măcar rănit, nu mai existase în istorie.

Cînd, a doua zi după victoria de la Thermopyle, a cerut satrapilor să-i spună ce jertfe a lăsat vrăjmaşul, aceştia au îngăimat ceva şi au tăcut apoi. Cînd a cerut din nou, cu stăruinţă, să i se spună cîţi morţi, cîţi ostatici, cîţi fugari, aceştia au tăcut iarăşi.

— Cîţi morţi sînt ? îi întrebă din nou.

I-au spus o cifră.

— Şi ostatici ?

— Nici unul... îngăimară.

Xerxes îşi înghiţi saliva amară.

— Şi răniţi ? întrebă.

— N i c i u n u l... răspunseră ei din nou posomorîţi.

Culoarea negricioasă a lui Xerxes deveni cenuşie. Nici unul ? Ce cifră mai e şi asta ? În războaie nu există asemenea cifre ! Fiind obişnuit să numere zecile de mii, amuţise. Nu era în stare să priceapă ce înseamnă toate astea.

Dinţii lui străluceau ca nişte limbi de cuţit tăioase.

— Cum... aţi făcut asta ? întrebă, ca şi cînd ei erau cei care o făcuseră.

— Nu noi... stăpîne, şoptiră.

— Şi n-aţi găsit printre leşuri măcar unul gata să moară ? Să-l văd măcar cum îşi trage sufletul.

— Nu, stăpîne... spuseră. Toţi au preferat să cadă aşa cum au vrut.

Îşi muşcă buzele.

— Atunci, spuse, căutaţi şi aduceţi-mi aici pe unul dintre aceia ce au căzut loviţi din spate. Luaţi cu voi şi tărgi.

Satrapii nu se urniră.

— Stăpîne, îngăimară, am bănuit dorinţa ta şi-am scotocit.

— Şi cîţi aţi găsit ?

— N i c i u n u l.

Ochii regelui se învîrteau însîngeraţi în orbite. Privi în jurul lui asemenea unui tigru ce-şi caută prada. Apoi, pocni din bici.

— Plecaţi !! urlă, şi-şi înfipse unghiile în hlamida purpurie.

Satrapii plecară. Făcu cîţiva paşi poticnindu-se de furia oarbă ce-l stăpînea. Simţea că se înnăbuşă. Venise parcă după el muntele pe care-l cucerise şi voia să-l acopere. La un moment dat, se opri. Şi scoţîndu-şi din cort capul zbîrlit strigă :

— Pe Demăratos ! Trimiteţi-mi-l imediat pe hellen ! Să meargă să-l aducă chiar Ahemènes.

Ahemènes, cel mai satanic dintre toți frații regelui, îl căută. Dar nu-l găsi nicăieri. Nu cumva acest ticălos fugise la frații lui ? Dar... care frați ? Unde să-i mai găsească ? Fuseseră măcelăriți cu toții. Nu rămăsese nici măcar un câine hellen. În cele din urmă, îl găsi la umbra unui arbore, pradă unei triste apăsătoare, mestecînd o frunză și scuipînd sucul ei.

Ahemenes îl ura adînc — și l-ar fi sfîrtecat de multe ori în multe-multe bucăți pe acest hellen dacă n-ar fi avut regele nevoie de el ca să-i arate drumul, și de multe ori — chiar unele planuri strategice, atît de primejdioase, încît dacă Xerxes și-ar fi însușit vreodată fie și unul dintre ele ar fi pierit pentru totdeauna toată uriașa Persia. Ceea ce-l scotea mereu din impas era tocmai prezența acestuia. De aceea, nu-l lăsa niciodată pe Demàratos să stea singur de vorbă cu regele. Îl urmărea pretutindeni cu ochi iscoditori, chiar și cînd dormea. Și mult mai mult : în timpul cinei, ca nu cumva să arunce vreo picătură de otravă hellenică în băuturile și mîncărurile persane.

— Scoală-te ! îi spuse cu ură oarbă. Te caută regele.

— Acum ? întrebă.

— Da.

Demàratos se ridică și-l urmă de parcă mergea după un mort. Cînd auzi pașii lui, Xerxes lăsă la o parte mîhnirea ce-l copleșea și-l primi cu îngîmfare.

— Hellenule !! îi spuse. Înainte ! Aruncă la picioarele mele Hellada ta !

Demàratos însă mirosi tulburarea adîncă ce-l zbuciuma pe încrezutul asiatic. Dar nici starea lui nu era mai bună.

Zbîrcituri adînci și însîngerate îi brăzdau chipul. Ură, groază și — poate — o oarecare mulțumire. Avea înfățișarea omului uimitor de ager, neînchipuit de trist... chinuit de setea răzbunării. Aceste simțăminte citea pe chipul lui Demàratos fratele marelui rege, Ahemenes, și de aceea își ațintea mereu privirile bănuitoare asupra lui.

— Demàratos, îi spuse Xerxes sfredelindu-i cu ochii țeasta, cutezanța ta ți-ar fi pus de multe ori capul în primejdie dacă nu era plămădită și cu sinceritate. Ia seama ! Te știu așa cum își cunoaște cîinele ciolanul. Repet : n-am nevoie de cruzime, căci am destulă. Și nici de cutezanță. La Hellespont, ți-am îngăduit-o pentru ultima oară. Acum vreau doar sinceritate. Și adevăr adevărat.

— Și amar ?

— Fie.

— Atunci, te ascult, o, rege.

— Demàratos, nu știu cum ai fost față de Sparta. Față de tronul meu ai fost rău... dar cinstit. Și tot ce-ai prevăzut pînă acum — bun sau rău — s-a adeverit. Acum spune-mi : Ai văzut cele trei sute de cadavre ale fraților tăi... Spune-mi : Cîți asemenea lacedemonieni mai sînt în patria ta ?

— Zece mii.

— Și vor lupta cu toții așa ?

— Întocmai.

Atunci, Xerxes făcu la repezeală o socoteală. Pentru trei sute de lacedemonieni a dat douăzeci de mii de persani. Pentru zece mii de lacedemonieni cîți persani va da ? Cifra era înspăimîntătoare. Zece milioane !

— Și... ceilalți ? Vor lupta la fel și ei ? întrebă ca opărit.

— Nu vreau să se mînie regele... dar, judecînd după jertfa Thespienilor... Apoi am uitat...

— Nu ! Nu vreau să-mi vorbești de atenieni ! (Și în fața lui se înalță un deal uriaș, tumula de la Marathon...) Destul... spuse, și căzu pe gînduri.

Situația în care se afla devenea groaznică. Nimic nu va împiedica repetarea înfrîngerii dezastruoase de la Marathon. Atunci... umil... hotărî să invoce mila slugii lui.

— Demàratos, îi spuse tragic, spune-mi... După toate astea există... există vreo cale, mai e vreo speranță să distrug armata hellenilor înainte de a fi distrus eu ?

— Speranță ?

Xerxes se aștepta să spună „Nu. Nici una." Dar... ciudat ! Spartanul îi spuse simplu : „Da, există".

Xerxes își șterse sudoarea.

— Cum ? sări în sus. Există ? Există o cale, un plan ? Și... lupta e grea ?

— Mai ușoară decît trecerea Hellespontului, care totuși n-a fost o luptă.

— Care ? Spune ! Te ascult !

— E simplă... ca o călătorie. Flota va merge la Kithira. În dreptul acestei insule este orașul laconian Pýthion. Flota hellenă se află acum la Eubea. Pînă va afla Themistocles, flota marelui rege va sosi la Pýthion și va debarca în Peloponez trupe. Cum vor răspunde lacedemonienii ? Ce va face Cleòmvrotos ? Va rămîne la istm să păzească ogoarele ? Nu. Va alerga să apere Sparta ? Și-atunci, care trebuie să fie mișcarea următoare a persanilor ?

— Care ?

— Cu grosul armatei lor, vor ataca Istmul nepăzit... Și-atunci, forțele hellene — luate din flancuri și lovite din toate părțile — se vor preda sau vor fi nimicite.

Xerxes, încîntat, era gata să-l îmbrățișeze pe Demàratos... dar izbucni fratele lui, Ahemenes, nebun de mînie.

— Vicleanule ! îi strigă. Vicleanule, hellen viclean... ce vrei să faci ? Ne îndemni să ne împrăștiem forțele ? Să îmbucătățim un munte uriaș, de necucerit, și să-l transformăm în mici dealuri ușor de cucerit ? Îmi pare rău că nu am puterea — înainte ca tu să împrăștii, cu planurile tale, armata noastră — să-ți azvîrl creierii o dată cu vicleșugurile tale ! În ruptul capului ! Nu vom îngădui împrăștierea armatei noastre neînfrînte ! Și nici o schimbare nu vom face flotei noastre neînvinse. Și vom învinge ! Dacă vrei să te convingi de asta, du-te în Sparta ta, unde vom veni curînd să ți-o dovedim. Și-acum retrage-ți din fața noastră

leşul scîrnav. Avem altă treabă mai bună de făcut decît să mirosim duhoarea ta !

Aceste ultime cuvinte l-au mîniat, dar l-au şi îngrozit pe Demàratos. Vru să spună ceva... dar nevăzînd nici un semn de încurajare din partea lui Xerxes se strecură afară, pe nesimţite.

Xerxes rămase singur cu fratele său. Era mîhnit şi nedumerit. Rivalităţile nu se potoliseră încă la curtea persană. Xerxes nu uita că-şi însuşise pe nedrept tronul lui Darius şi că de fapt revenea lui Ahemenes. Dacă primea acum planul lui Demàratos respingînd planul lui Ahemenes, care de altfel era şi al întregii strategii persane, atunci, în cazul unei înfrîngeri, şi-ar fi pierdut tronul.

Pe lîngă asta, vorbele lui Ahemenes îi reamintea că toţi conducătorii persani aveau încredere oarbă, după tradiţie, în superioritatea numerică.

De aceea, repezindu-se afară din cortul lui, strigă sălbatic şi pătrunzător :

— Hellada... Aruncaţi la picioarele mele Hellada ! Acum ! Neîntîrziat !

Armata porni. Hellada a fost trecută prin sabie şi foc ! Rămase un singur oraş. Speranţa speranţelor : sfidătorul Asty. L-a cucerit. Şi l-a ars şi pe acesta.

Însă... ziua aceea, ziua cînd Xerxes a stat de vorbă cu Demàratos a fost istorică pentru helleni.

Sfatul violent al lui Ahemenes nu numai că a zădărnicit un plan. A salvat Hellada de la o catastrofă totală.

CAPITOLUL XVI

Norii de lăcuste ce potopesc semănăturile atunci cînd Dias se mînie ori Demetra îşi ridică mîna obladuitoare erau o nimica toată faţă de năvala hoardelor persane.

Fructele au fost înghiţite toate... Grînele — devorate... Animalele şi orătăniile — sfîşiate. Apele au fost sorbite, iar puţurile şi izvoarele Atticii — secate. Animalele scăpate de tăiere piereau de sete. Acesta era tabloul. Şi cu cît devenea mai jalnic, cu atît mai mult se veselea inima lui Xerxes.

Nu se găsea nici un hellen prin preajmă ca să vadă. Iar dacă ar fi fost şi ar fi scăpat de sabia medului, ar fi amuţit şi ar fi căzut fără suflare în faţa celor văzute.

Numai păstorii şi cîmpenii de pe plaiurile munţilor Kitheròn sau Parnes au văzut... Şi au început, înnebuniţi de durere, să cînte din fluierele lor cîntece de jale. Barbarii nu călcau niciodată pe acolo. N-aveau ce face cu tufişurile, cu măslinii sălbatici şi cele cîteva capre şi oi.

Înainte de a pătrunde în valea Atticii, Xerxes porunci să fie dus pe cîmpia Marathonului. Voia să vadă... să vadă cu ochii lui şi să jure că niciodată, cît va trăi el, nu se va repeta pe această lume — nici cu acelaşi nume, nici cu altul — înfrîngerea de la Marathon.

Firea lui de fiară se arătă neîmblînzită tocmai acolo. Cu spume la gură, porunci să fie pîngărit altarul, să fie sfărîmate monumentele și epigramele... Și dacă se putea, să sape și să radă tumulii... În sfîrșit, porunci să fie ars templul lui Heracles, uriașul om-zeu care călăuzise la izbîndă armatele ateniene.

Apoi, făcu jertfe în cinstea zeului Oromasdes, rugîndu-l să ia sub aripile lui pe toți persanii care au căzut aici și să-i facă pe toți satrapi. Așa i se cuvine, spunea el, fiecărui războinic persan care moare pentru regele lui.

La urmă, goarnele răsunară strident, și coloana înceată porni greoi spre Athena. Nimeni dintre ei nu cunoștea istoria glorioasă a drumului pe care apucaseră. Marșul lui Fidippides, acele ultime cuvinte „Am învins" spuse din gură o dată cu ultima suflare. Soldații pășeau somnoros și orbește, unul după altul, ca nu cumva rupîndu-se vreunul de ceilalți — în negura colbului — să se piardă și să fie măcelăriți de atenieni.

Dar pînă acum ?... Pînă acum îi urmărea teama aceea de odinioară ? Într-o țară pe care dintr-o grădină cu flori au transformat-o într-un deșert... Într-o țară unde după trecerea lor n-au rămas vii nici gîngăniile... Îi stăpînea teama ? Dar de cine ? Și totuși, ei știau. Marathonul le-a strecurat în sufletul lor temător groaza învăluită în mister. Au reînviat „s p i r i t e l e..." De la un pas la altul așteptau să răsară în fața lor acele ființe albe pe care zeii lor le-au înzestrat cu o putere magică, în stare să-i pună pe fugă pînă și pe coloși.

A fost o nebunie, o mare nechibzuință să treacă pe la Marathon. Pelerinaj pe cîmpul... înfrîngerii ! Și cînd ? În ajunul unei bătălii ! Asemenea aduceri-aminte nu sînt dintre acelea care-i înaripează pe războinici.

Xerxes căută vinovatul care-l povățuise să facă acest popas la Marathon. Și pentru că nu-l găsi, dădu ordin unui ofițer din garda lui personală să născocească un vinovat și să-l biciuiască. Mai tîrziu se răzgîndi și puse să-l biciuiască chiar pe ofițerul care-l născocise pe vinovat.

Așa fură readuse disciplina și ordinea și toate erau gata pentru iureșul și triumful final. Formațiunile de luptă înaintau greoi spre Athena, neîntîlnind în calea lor nici măcar umbra unui animal speriat.

Soarele răsărise de-a binelea cînd caleașca lui Xerxes sosi pe șaua ce unea munții Imitòs și Pentelicòn. Și-acolo... deodată, închise ochii. În fundul văii i se dezvăluia în față multrîvnitul Asty ! Xerxes duse încă o dată mîna împodobită cu aur la frunte. Ceea ce văzu înaintea lui nu numai că îi luă văzul, dar îl și îngrozi. Athena... Athena ! Învingea pînă și moartă, părăsită și pustie. Rămaseră locului muți ; o dată cu el — și cei din suita lui.

Oare... mîini de oameni au făcut asta ? Oameni cu înfățișare omenească ? Dacă e așa, atunci cum de au izbutit s-o ducă la capăt și n-au înnebunit între timp ?

Ochii lor erau ațintiți mai ales pe ceva care domina totul și împrăștia sclipiri orbitoare.

— Ce e acest lucru... și de ce l-au ridicat așa de sus, deasupra orașului ? întrebă Xerxes. Iarăși un tumul ? Dar numai tumuli fac acești oameni ? Și cine doarme înăuntru sau cine locuiește acolo ? Nu e nimeni aici care să-mi poată spune ?

Unul, care se ținea mereu după anteriul lui auriu îi spuse că „aceștia, uite... asemenea lucruri fac, adică asemenea momeli născocesc pînă ce-i păcălesc pe zei și-i reduc la dimensiunile lor... Mănîncă și beau împreună și tot împreună se destrăbălează — muritori și nemuritori — și împreună dau naștere la niște copii ce nu pot fi învinși. A și auzit chiar de unul. Îl cheamă Heracles.

— Și cum se numește acest tumul ?

Răspunsul primit nu-i plăcu de loc. „Acropole", spuseră. De ce ? Și ce vrea să zică ? Nu. Nu-i spune nimic acest nume. Atunci, întrebă din nou :

— Cine locuiește acolo ?

Nu-i răspunse nimeni. Doar un mag începu să bolborosească ceva, mai încolo. Auzindu-l, ceilalți îl legară și-l aruncară la picioarele regelui.

— Spune ! îi ziseră.

— De ce mi l-ați adus aici ? întrebă Xerxes.

— L-am auzit șoptind ceva.

— Nu-mi plac șoaptele ! În regatul meu nu se șoptește. Șoaptele sînt viclenii. Deci, vorbește. Dar cu glas tare !

— Am să spun. Dar am să-l rog pe preaînțeleptul meu stăpîn să judece. N-am auzit nici eu bine. Ci doar niște frînturi de vorbe. Să le spun ? Se poate ?

— Spui multe. Și cei ce spun multe n-au gînduri bune. Și nu sînt atît de cinstiți pe cît arată.

— Stăpîne ! Glorioasa ta frunte să nu se încrunte. Mă căznesc să spun cu multe vorbe, că în puține nu se poate lămuri.

— Să povestești în puține vorbe tot ce ai de spus !

— În puține vorbe mi-a povestit un hellen...

— Care ?

— Unul care s-a ascuns la curtea ta. Dar nu m-a lămurit. De aceea am cerut să mi le mai spună mai pe larg, cu vorbe multe. „Cine locuiește în această casă înaltă ? îl întreb. Zeii ?"

— Și ce ți-a răspuns ?

— „Ar trebui"... mi-a răspuns.

— Și cine locuiește ? Nu ți-a spus ? Spune !

— „*Kàllos*-ul !" Adică frumusețea, așa mi-a spus, și a plecat tocmai atunci cînd eram gata să-l întreb dacă ceea ce mi-a spus e de sînge regesc.

— Și de ce nu l-ai întrebat ?

— Slăvite rege ! Ăștia... toți, sînt niște nerozi !

— De ce ?

— Pentru că n-au rege. Iată de ce vor pieri toți. Asta e sigur.

Xerxes făcu semn cu biciul să fie luat din fața lui și privi din nou cu extaz acel lucru ciudat, indiferent ce era.

— Orice-ar fi, spuse, am să fac din el palatul meu. Dar întîi trebuie să-l curăț de coloanele acelea fără rost ce-l înconjoară.

Tocmai în clipa aceea se întoarseră și cercetașii. Athena era cu desăvîrșire pustie, spuseră. N-a rămas nici umbră de om. Numai cîțiva moșnegi ce se clatină pe picioare s-au urcat pe Acropole ca să se roage zeilor lor să-l ardă pe marele nostru rege.

Xerxes izbucni într-un rîs zgomotos.

— Să mă ardă !! spuse la sfîrșit. Zeii lor ? Nici nu i-am văzut, nici nu-i știu. Zeii nu pot face nici un rău aceluia care nu crede în ei.

Atunci, unul dintre cercetași întrebă :

— Și-acum, slăvite rege, ce facem cu grămada asta de case căreia hellenii îi zic A s t y ?

— Să-l cuceriți !

— Asta s-a și făcut. Altceva ?

— Luați tîrnurile și măturați-l de pe fața pămîntului. Așa încît dacă vreodată, de-a lungul secolelor, se va pripăși aici vreun atenian, să nu știe unde se află.

*

* *

Așa s-a și făcut. A doua zi nu mai exista nimic pe locul acela unde altădată se întindea Athena. Numai Acropole rămase, ca o navă fără cîrmă ce plutea într-un ocean de scrum. Într-adevăr, Acropole ! Era încă neatinsă ! Cu templele ei întregi și nepîngărite. Numai coloanele se înnegriseră puțin de norii de fum.

Dar de ce ? De ce încă Acropole rămînea în picioare, necucerită ? Oare... o respectau ?

De aici începe pagina rușinoasă pentru stăpînul lumii. Această fortăreață nepăzită, marele persan n-a putut s-o cucerească. De dimineață pierduse trei bătălii, trei asalturi turbate ale căror roade de fiecare dată au fost mormane de cadavre.

Dar... cum s-a întîmplat ? Avea Acropole... vreo pază ? Nimeni nu-şi amintea de aşa ceva. Oare — într-adevăr — Themistocles cu puţin înainte de plecare se răzgîndise şi trimisese vreun „detaşament de sacrificiu" pentru paza sanctuarului ? Toate aparenţele arătau că da.

Am uitat însă că Themistocles nu făcea parte din acei strategi empirici care hotărăsc la rece să jertfească atîţia sau atîţia oameni pentru atingerea unui sau altui scop strategic. Themistocles nu făcea asemenea jocuri „strategice" neomenoase cu vieţile altora. Chiar dacă îngăduise bătrînilor să se jertfească, o făcuse cu multă părere de rău şi după strădanii supraomeneşti de a-i convinge. Făcu însă singurul lucru ce putea să-l facă : trimise trei căruţe cu arme. Şi aceasta ca să nu fie măcelăriţi oamenii vîrstnici ca animale de sacrificiu, ci să cadă ca nişte bărbaţi.

Cînd au văzut aceasta, bătrînii s-au bucurat şi lacrimi fierbinţi le-au umezit ochii. S-au sfătuit îndată şi au hotărît să desprindă din ofrandele templului coiful — semnul înţelepciunii şi vitejiei — şi să-l trimită lui Themistocles ca să apere şi să călăuzească mintea bărbatului pe care demosul — într-o furtună turbată — l-a ales să cîrmuiască patria.

Themistocles îl primi cu adînc respect. Şi de atunci nu se mai despărţi de acesta niciodată. Şi acum, de pe prova navei lui — în timp ce flota plutea spre Salamina — trimise, înălţînd şi coborînd un scut de argint pe catarg, ultimul salut vitejilor... Apoi aruncă o ultimă privire oraşului părăsit, pustiu. Se străduia să zărească casa părintească, acel loc care i-a dăruit numele de Themistocles Freàrios. Era cu neputinţă, cu neputinţă... Ochii lui erau plini de lacrimi şi nu mai deosebea nimic. Dar... vitejii plîng ? Desigur. Doar laşii nu plîng. Firește, lumea crede altfel. E o veche greşeală. Laşii se tînguiesc, nu plîng. Şi numai pentru suferinţele lor. Vitejii însă plîng pentru suferinţele celorlalţi — pînă şi de ale laşilor.

Athena a dispărut. În peisajul pustiu şi-a aşezat medul tabăra. Xerxes dădu ordin să fie deschisă poarta cea mare a Propileelor şi să fie urcat tronul lui pe Acropole. Voia să-şi contemple de acolo isprăvile şi apoi să ospăteze cu ajutoarele lui.

Un grup de călăreţi, în frunte cu un sutaş, alergă îndată spre Acropole ca să pregătească urcarea regelui pe cea mai înaltă culme a lumii hellene. Era frumos ca intrarea să aibă loc cu măreţie nu numai regească, ci şi divină. Xerxes dăduse ordin acelui sutaş ca, îndată ce vor fi toate pregătite, să aprindă pe turnurile Propileelor două făclii. Apoi să sune goarnele şi să dea drumul unui stol de ulii în văzduh, ca să se rotească deasupra augustului său cap. Atunci, un aghiotant se apropie sfios şi-l întrebă ce să facă cu bătrînii de pe Acropole. Pentru că într-adevăr se adunaseră acolo cîţiva moşnegi. (Cum ? Îndrăzneau să murdărească locul unde urma să se aşeze curînd stăpînul lumii ?)

— Ce caută acolo şi ce vor să facă ? întrebă.

— Numai ei şi zeii lor ştiu. Se pare că s-au dus să-şi dea sufletul acolo, pentru că nu aveau puterea să se tîrască în altă parte.

— Şi... şi-au dat sufletul ?

— Cred că au mai rămas puţini care abia şi-l trag.

— Atunci, adunaţi dulăii mei şi hrăniţi-i cu leşurile moşnegilor.

— Voia marelui nostru rege se va împlini.

— Du-te. Şi să fie aprinse îndată făcliile pe turnuri !

— Îndată ! Am înţeles.

Sutaşul însă tremura. Nu îndrăznea să-i spună adevărul. Cum putea să dea semnalul de pe turnuri, cînd acestea nu fuseseră cucerite ? Ce se întîmplase ? Ceva de necrezut. Moşnegii care abia-şi mai ţineau sufletul încetară deodată să şi-l mai tragă şi-i primiră pe învingători cu asemenea ploaie de bolovani, încît treptele Propileelor se umplură de cadavre persane.

Văzînd că totul întîrzie, Xerxes începu să spumege de furie. Nu aflase încă ceea ce era şi mai rău. Atunci veni sutaşul.

— Gata ? întrebă.

Sutașul căzu cu fața la pământ.

— Ajutoare... imploră.

A înnebunit ? Ce ajutoare zice ? Fără doar și poate, vrea să zică „scări". Sau ceva rângi ca să spargă încuietorile. Dar acesta spunea într-una :

— Ajutoare... ajutoare...

— Biciuiți-l ! ordonă Xerxes.

Dar în timp ce călăii pregăteau biciurile, pe neașteptate, Xerxes încremeni. De pe Acropole — în loc să se audă sunînd goarnele — se auzeau cîntece ! Cine cînta ? Soldații lui învingători ? Nu. Moșnegii „ce trăgeau să moară" ! „O, Oromasdes ! Slăvite zeu... Stăpîne al trăsnetelor ! Aud bine ? Morții cîntă sus, în cimitirul lor alb ? Și ce spun ?" Se întoarse cu ochii însîngerați spre ai lui.

— Ascultați ! le spuse. Nu-i nimeni aici care înțelege această limbă pocită să-mi spună ce zic ? Tu știi ? spuse unuia cu un ochi scos. Ce mai aștepți ? Spune !

— Să ascult... întîi, mărite rege... spuse, tremurînd, chiorul. Să ascult mai întîi, înalte și luminate stăpîn. Să ascult, și pe urmă să spun cele auzite în înțeleapta ta limbă.

— Sînt imnuri ?

— Așa ceva ar trebui să fie. Dar parcă ar fi cîntări de înmormîntare. Pentru că oamenii mor și pier. Dar nu sînt.

Biciul șuieră lîngă urechea lui.

— Și ce sînt ? Ai spus că nu sînt imnuri — așa cum trebuie să fie. Atunci, ce sînt ?

— Aceasta, slăvite stăpîn... dacă nu e peanul, atunci nu-i nimic altceva. Zic... este peanul — cu toate că nu trebuie — pentru că începe cu *„Ite pàides Hellènon"*...

— Și ce vrea să zică asta, o tu, zăbavnicule ?

— Obișnuit, vrea să zică : „Înainte, băieți ai hellenilor..." Adică nerozii de-ale lor.

— De ce, o, mînzule fără cap ?

— Pentru că, cucernice și divine stăpîn... pentru că aceşti uşuratici îşi spun „băieți". Cu toate că pînă și o furnică ştie că sînt nişte moşnegi prăpădiți. Au dat în mintea copiilor.

— Piei !! Pieriți !! Toți ! Toți ! Și aduceți-mi aici Acropole ! Acum ! Aduceți-mi capul sutaşului care n-a ocupat-o !

După aceasta, hoarde turbate se repeziră spre Stînca Sfîntă. În fruntea formației de o mie de oameni mergea călare hiliarhul [1] cu fața arămie.

— He, voi, cîini putreziți ! strigă cînd ajunse în fața Propileelor. Predați-vă !

Rîsete zgomotoase se auziră dinăuntru, înnăbuşite la urmă de tusea bătrînilor.

— Ce zice măgarul ăsta de barbar ? spuseră. A căpiat ?

Hiliarhul ceru chiorului ce se tîra după el să-i tălmăcească ce spun neciopliții ăia mucegăiți.

— Aşa și aşa au spus... Adică, să fiu limpede, n-au spus nimic. Numai că au rîs, prostește.

— Au rîs prostește ? Aşa ai spus ? Dar... au înnebunit ?

— Da. D-aia au spus că tu ai înnebunit. La ce te poți aştepta de la nişte nebuni ?

— Atunci, am să-i lecuiesc eu de nebunia lor. Chiar acum ! Proptiți scările de zid ! Agățați și cîngile ! Să nu rămînă nici măcar un hiton găurit de pe aceste schelete ce cîntă ! Zdrobiți-i !

Scările au fost proptite. La fel și cîngile. Întîi se repeziră sprinteni soldații gherrofori, (uşor înarmați). S-au cățărat ca nişte pisici sălbatice și au sărit înăuntru cu cuțitele în mînă. Deodată, răsună glasul celor asediați :

Ite, pàides Hellènon (Înainte, fii ai hellenilor)

Și începu încăierarea. Nu încăierare, ci o bătălie adevărată. Agasìtimos dovedea că era bărbatul vîrstnic care nu venise să primească moartea. Venise să predea morții mii de dușmani. Cu spada bătrînă în mîna lui și mai bătrînă, dădu ordinul :

---

[1] Comandantul unei formații de o mie de soldați.

— Pe ei !! Sfîşiaţi-i !

Mezii rămaseră muţi, cu ochii holbaţi de uimire. Ce zei sau preoţi helleni erau aceia ? Cum se repezeau asupra lor ca nişte flăcări mistuitoare ! Bătînd în retragere, mezii ajunseră la zid. Dar nu aveau cum să dea înapoi. Scările erau agăţate pe partea exterioară a zidului. Nu apucaseră să le folosească. Bătrînii i-au măcelărit. Un nou val se căţără de afară. Dar cînd asiaticii tuciurii ajunseră sus şi-şi văzură tovarăşii de luptă ciopîrţiţi, iar pe „preoţii" cu barbă albă învîrtind spadele pline de sînge... fură copleşiţi de o frică prevestitoare de rele. Voiau să coboare. Dar valul următor ce se căţăra îi împinse. Şi în loc să sară înăuntru, se aruncau şi se omorau singuri.

Atunci, sălbatica turbare asiatică se încinse în pieptul hiliarhului. Urlînd, îşi scoase *akinakes*-ul şi se urcă să-i readucă în fire pe războinicii căzuţi într-un fel de nepăsare, dar avu şi el soarta lor. Aflînd cele ce se petreceau, Xerxes se întunecă şi întinse mîna după mînerul *akenakes*-ului sau al amforei ce aburea alături de el, plină cu vin de Attica. Amare prevestiri îl încercuiau ! Dacă păţea ruşinea de la Marathon ? Atunci, nici răzbunare, nici glorie, nici victorie... dar nici tron, nici patrie, nici viaţă nu i-ar mai fi rămas. Şi numele lui ar fi fost osîndit pe vecie. He, nu !! Îl chemă pe viteazul Arigvines. Acest frate al lui Xerxes se deosebea de toţi fiii regali şi de satrapi. El veni imediat.

— Să fie sfărîmată !!! ţipă Xerxes. Să fie sfărîmată şi rasă de pe faţa pămîntului stînca împreună cu acele insecte bătrîne ce bîzîie ! Acum ! Pînă se va muta soarele cu o palmă, Acropole să fie medică, iar Propileele să fie gata pentru primirea mea.

Chiar înainte de a sfîrşi porunca, fratele său Arigvines dădu pinteni calului şi peste puţin se găsea în tabăra de lîngă templul Theseum a hoardelor asediatoare. Cînd toate fură gata, porni să încercuiască Acropole. S-au căţărat pe partea răsăriteană a zidului. Aşa se aflau în spatele vitejilor apărători.

Agasîtimos văzu primejdia, dar nu-şi pierdu cumpătul. Imediat, ordonă retragerea generală în „zidurile de lemn" făcute de ei cu atîta sîrguinţă. Între timp, mezii începură să sară înăuntru — mai întîi cu sutele şi apoi cu miile. Soarta bătăliei se hotărîse. Atunci, căpeteniile bătrînilor hotărîră să scrie ultima pagină a bătăliei — o pagină cu adevărat homerică —, care în scurt timp cedă locul ei epilogului. Era „holocaustul". Moartea laolaltă cu barbarii. Aprinseră făcliile şi dădură foc „zidurilor de lemn".

Mezii fură luaţi pe neaşteptate. Nu-şi închipuiseră o bătălie cu focul. În scurt timp, flăcările se răspîndiră, cuprinzînd totul în jur. Era cu neputinţă să se cătere înapoi din interiorul Acropolei. Toate căngile şi scările erau aşezate în partea exterioară a zidului. Şi astfel, invadatorii împărtăşiră soarta bătrînilor. Nici un soldat nu scăpă ca să povestească cele petrecute. Cînd, în sfîrşit, focul se stinse şi se urcară primii soldaţi, se pomeniră în faţa unei întinderi acoperite de scrum. Totul... echipamente, scînduri, trupuri... era numai cenuşă.

Peste această cenuşă încă caldă, Xerxes dădu ordin să i se aducă tronul şi să se întindă masa ca să ospăteze pentru izbîndă. Era o zi însorită. Dinspre mare se auzeau zgomote de vîsle şi comenzi date cu glas tare. În scurt timp, prînzul ajunse un ospăţ neomenos, ce dură pînă-n zori. Scena era de nedescris. Dezmăţ şi dansuri sălbatice printre trupurile cadavrelor arse. Slugi negricioase uriaşe spălau treptele de sînge şi ardeau cadavrele care nu fuseseră prefăcute în cenuşă. Nu, firește, pentru că mirosurile supărau nările de fiară ale regelui, ci pentru că trupurile neîngropate — a auzit spunîndu-se — aduc molime. Nerozii ! La astea stăruiau tămăduitorii helleni care mergeau din cînd în cînd în Persia. De aceea, magii se supărară şi-i alungară. Însă în ultimul lor război din Egipt, magii îşi pierdură capul. De atunci fură nevoiţi să ghicească bine. Pentru că în Egipt, invocarea zeilor nu opri molima năprasnică ce bîntuia armata marelui rege. Păcat... Pentru că — orice s-ar spune — e încîntător să ospătezi printre duşmanii tăi zdrobiţi...

*

* *

Xerxes se trezi tocmai a doua zi la amiază. Era amenințător ca un uliu. Înconjurat de această catastrofă imensă, semăna cu acei monștri legendari care se simt foarte prost dacă nu se găsesc printre corpuri sfîșiate și șiroaie de sînge cald.

Se întinse mugind și porunci să fie îmbrăcat. Nu era om, dar nici nu voia să fie. Barbarii, cînd vor să laude vreun erou de-al lor îi dau forme de animale sau păsări sălbatice. Războinic bun este acela care seamănă cu un cal de război. De aceea și cioplitorii lor îi înfățișează cu capete de cal. Aceasta este și cauza pentru care soldații lor își lasă o coamă atît de lungă. Toată măreția lor însă se oprește aici, la cal. Nu merge mai departe. Tigrul de pildă, ori uliul, muritorii de rînd nu-l dobîndesc niciodată, deoarece Oromasdes îi păstrează pentru el, ca să-i țină pe credincioșii lui într-o stare de teamă necontenită. Zeul persan este mereu amenințător.

Pînă în ziua în care Xerxes a pus mîna pe tronul regatului Persiei, ceilalți regi Ahemenizi se credeau desigur „supraoameni", dar nici unul nu pretindea că e zeu. Gloria și aureola lor se oprea la poarta zeului. Glorie egală cu cea a zeului a pretins doar cel mai nedemn dintre Ahemenizi — pentru că era și cel mai nedemn dintre oameni. Pentru că — desigur — nici firea de fiară, nici îngîmfarea neînfrînată nu sînt însușiri omenești.

Xerxes, trezindu-se în amiaza aceea, privi întîi soarele și apoi ceru să i se toarne să se spele cu vin. Vinul — apa vitejilor. Cu apă se spală numai cei lași. Iată și motivul pentru care nu li se face vînt cu pene. Pentru că musca nu se apropie niciodată de ei. Ce să găsească să soarbă ! Și de aceea i-e silă de ei. Goli un crater (vas) să se spele, mai goli unul în stomac (însă după ce se îndopă cu hălci de carne și fructe din Attica). Niște fructe serbede. Dulci, nimic de zis, dar peste măsură de aromate. În sfîrșit, termină masa și dădu ordin să i se pregătească caleașca

trasă de patru cai şi se duse la turnul Propileelor ca să admire încă o dată imaginea triumfului său. Căuta cu privirea marea. Ce se întîmpla ? Marea... nu exista. Dar îşi dădu repede seama şi izbucni în hohote zgomotoase. Foarte simplu : marea devenise de lemn. O împînziseră triremele lui ! Nu-l înşela privirea : marea era de lemn.

In sfîrşit, întoarse privirea spre răsărit, spre drumurile ce duceau spre Persia şi strigă cît îl ţinu gura :

— Oromasdes ! Zeu suprem ! Bucură-te ! Lumea întreagă este a mea !

Coborî şi — urcînd greoi în *tethrippon*-ul lui — ordonă să fie dus la Faler. Acolo, într-un cort purpuriu, îl aşteptau satrapii ca să înceapă ultimul lor sfat de război.

Se înnoptase. Pretutindeni ardeau torţe uriaşe, scăldînd în lumină împrejurimile. Acest sfat — ultimul din război —, Xerxes l-a numit Sfatul Victoriei.

In acelaşi timp, pe neliniştita insulă Salamina se întrunea şi ultimul sfat de război al hellenilor. Dar... cîtă deosebire ! Aici, uniţi, strînşi toţi în jurul regelui, pregăteau victoria. Acolo — dezbinaţi, urîndu-se — se străduiau să preîntîmpine catastrofa. Şi — după cum arătau lucrurile — nu o preîntîmpinau.

CAPITOLUL XVII

La acest mare sfat al căpeteniilor de oşti nu au luat parte numai persani. Erau de faţă şi helleni trădători, mult mai iscuşiţi decît ei. Printre ei se afla şi Demàratos al lui Ariston. Figura acestui rege fugar al Spartei se ridica deasupra tuturor. El însă avea o înfăţişare greu de înţeles. Poate pentru că marele rege îi dispreţuia planul ? Poate. Totuşi, planul era genial. Dar Xerxes îl respinse. Şi nu numai atîta... îl socoti copilăresc. Auzi tu, o, Oromasdes... ce-i propusese acest hellen, cu toate că era spartan ? Să împartă flota în mici formaţii şi să atace oraşele peloponeziene, fiecare în parte. Să-şi împrăştie, cu alte cuvinte, forţele navale în cele patru vînturi.

— Nu, spuse încruntat Xerxes, doar ţi-am spus după lupta de la Thermopyle, Demàratos. Hellenii se înfricoşează numai în faţa numărului mare. Cînd vor vedea forţa noastră uriaşă atacîndu-i pe uscat şi pe mare, vor încremeni şi se vor preda.

— Despote, spuse Demàratos, lupta de la Marathon l-a dezminţit pe neuitatul tău părinte, iar cea de la Thermopyle pe tine. Pe helleni nu-i înspăimîntă numărul. N-a înţeles aceasta, în sfîrşit, nimeni dintre voi ?

— Şi ce — în sfîrşit ! — îi înspăimîntă ?

— E mai bine cînd vorbim de strategie să dăm la o parte spaima.

— Şi ce să punem în loc ?

— Ceea ce pun și ei : arta strategică. Priceperea de a manevra și — înainte de toate — pregătirea psihologică a războinicilor.

— Și cum îi pregătesc pe războinici ? Îi prăjesc ?

— Nu. Îi încălzesc. Cu ce ? Cu foarte multe. Hellenii invocă spiritul strămoșilor lor, întărindu-și încrederea, prin aducere-aminte a pildelor vechi de dragoste față de patrie și multe... multe altele.

— Și ce mai fac ?

— Foarte multe alte lucruri, în afară de amenințări și biciuiri.

Ultimele cuvinte l-au scos din fire pe marele rege.

— Am văzut încotro bați, îi spuse, și mi s-a deschis pofta de biciuiri. Și ți-aș fi tras cîteva, dar acum îmi ești de folos. Așadar, am să te las. Dar te voi socoti bănuit de fugă.

— Soarta mea a fost pecetluită, mare rege, îi spuse mîhnit Demàratos. A fost pecetluită astăzi... ca să nu spun că n-a început niciodată. Toți ai tăi mă disprețuiesc. Ai mei vor da cu pietre în mine.

— Și dacă vom învinge ?...

— Mă îndoiesc...

— Vino-ți în fire, hellenule ! Am învins !

— Învingător este numai acela care a cîștigat.

— Ești bolnav la minte ! Oare nu crezi nici în victorie ?

— N-o să-mi fie de folos. Chiar dacă am să cred.

— Nu ți-am spus ? Te voi numi satrap peste lacedemonieni.

— Lacedemonienii n-au nevoie de satrap. Nu mă vor primi nici măcar în rîndurile iloților lor.

— Deci n-ai venit pentru putere ?

— Mare rege, ți-am spus-o și acolo, ți-o spun și aici : Am venit să mă răzbun. Dar acum nu mă mai interesează nici asta.

Discuția au purtat-o sus pe Acropole, înainte de a porni spre Faler. Iar acum, Xerxes, văzînd chipul întunecat al lui Demàratos, își aduse aminte de cele discutate.

Dar Demàratos — am mai spus-o — nu era singurul străin prezent la sfatul regelui. Mai erau fenicieni, egipteni, lidieni care

s-au supus sceptrului Persiei, din care picura aur și sînge.

Dar figura cea mai neobișnuită nu erau acești trădători. Era o femeie plecată parcă din țara amazoanelor. Era trufașa și neîmblînzita regină a cetății ioniene Alicarnasos, Artemiza.

Această femeie stîrnise urgie neîndurătoare în jurul ei. Hellenii puseseră un premiu de zece mii de drahme pentru acela care ar fi prins-o de vie. Era rușinos pentru o hellenă să pornească cu ură împotriva patriei ei.

Dar nici simțămintele Artemizei nu erau mai prejos ca violență. Nu-i vedea cu ochi buni pe mezi. Îi ura însă neîmpăcat pe helleni. Și nu fără pricină. Cîndva, în clipe de grea cumpănă pentru cetatea ei, le ceru ajutorul. Puteau să nu i-l dea. De căutau, ar fi găsit o mulțime de motive... Artemiza s-ar fi prefăcut că le crede. Și povestea s-ar fi încheiat. Alicarnasos-ul ar fi fost predat... Acesta nu ar fi fost însă un lucru neobișnuit. Pînă atunci, nici un oraș ionian — și cu nici un preț — n-a rămas liber. Dar atenienii săvîrșiră o faptă care-i va apăsa cîtă vreme va exista Athena. Au trimis ca ajutor... o triremă și vorbă precum că trec prin mari lipsuri. Artemiza a încărcat-o cu grîu, i-a îmbrăcat pe marinari în veșminte noi și i-a trimis înapoi, rugîndu-i să le spună arhonților lor că-i pare rău că nu poate da mai mult, pentru că se află în război și e împresurată de dușman. După aceasta a jurat să se răzbune. Și iat-o acum aici, aliată de partea dușmanului care a învins-o, împotriva prietenului care a umilit-o.

Intrînd în cortul marelui rege, Artemiza înaintă și stătu în picioare în fața lui. Ghici ce fel de sfat de război e acesta. Susiscânes luă îndată cuvîntul, chemîndu-i pe strategi să-și însușească dinainte planul.

— Ne-ai convins... spuseră unii.

— Ne-a convins ? interveni regina, necruțătoare. Fratele marelui rege ia pe umerii lui o sarcină grea. Să-i convingă pe cei convinși. Dar să vedem întîi planul.

Regele nu vorbea niciodată. Singurele lui triumfuri oratorice erau bălăbănelile din cap, dezaprobarea ori căscatul. De aceea începu să vorbească Susiscanes. Buzele îi tremurau ușor și-și schimbau culoarea. Știa. Pînă acum plătise multe „triumfuri" strategice ale stăpînului lui. Arăta din nou planul „lui" strategic sub privirea sălbatică a lui Xerxes, care urmărea fiece cuvînt pentru a nu se face vreo risipă de vorbe la recitirea planului dictat.

Planul era greoi, simplu și naiv. Cei mai mulți îl ascultau fără curiozitate. Îl știau. Se baza pe aceeași idee tradițională a mezilor : nestrămutata credință în masivitate, în numărul lor mare. Atîtea zeci de mii de pedeștri, atîtea zeci de mii de marinari, atîția satrapi în veșminte de aur. Pînă atunci, Xerxes arătase că el a socotit că lupta de la Marathon a fost pierdută pentru că tatăl lui nu izbutise să-i sperie destul pe atenieni pentru că armata lui nu era atît de numeroasă. De aceea și singura îmbunătățire adusă planului strategic al părintelui său era adăugirea cîtorva zerouri la numărul armatei lui. Pînă acum, nici unul dintre regii Persiei n-a putut să se dezbare de această credință, aproape religioasă. Numai Demàratos reușise, dar și el pentru foarte scurt timp. Intervenția fratelui lui, Ahemenes, îl readuse pe Xerxes la vechile lor tradiții strategice asiatice.

Ceilalți ascultau și tăceau. Demàratos tăcea fără să asculte. Ciudat : la acest sfat era și Mardònios. (Abia se întorsese de pe cîmpia Thriàsion, unde se dusese să inspecteze forțele care erau gata să atace istmul.) De ce nu vorbea ? Poate pentru că acest „genial" strateg al lui Xerxes nu era „fără păcate". Încă purta ca o pată pierderea flotei lui la capul stîncos Athos. Tăcerea era deci necesară. Și, oricum, destul de prevăzătoare.

Prima întrebare pusă în timpul citirii planului era : să se dea lupta navală acum, ori să aștepte ?

Întîi au luat cuvîntul fenicienii.

— De ce să așteptăm ? întrebară. Ce să așteptăm ? Să se predea hellenii ? Avem deja un exemplu : hellenii se predau numai morți. Atunci, ce mai așteptăm ? Să devină mai puțini ?

De cînd lumea, hellenii nu sînt nici mai mulți, nici mai puțini ca număr...

— Și ce gîndiți voi ?

— Să atacăm. Chiar acum.

Xerxes era mulțumit. Ideile lui prindeau la oameni. Apoi începu să vorbească Ahemenes.

— Fenicienii — spuse privindu-i pe conducătorii navali ai orașelor Tyros și Sidon — s-au distins în luptele navale și sînt vrednici de admirația tuturor. Regele prețuiește îndrăzneala fenicienilor și înțelege nerăbdarea și graba lor.

Fenicienii, un popor vechi și neînfricat, de fapt au decăzut singuri, devenind o națiune de robi. De bunăvoie s-au mutat din casele lor pe nave. Și de aici — trăind din jafuri și tîlhării — și-au pierdut caracterul național și au devenit o populație care dădea numai războinici, iar meseria lor era să fie supuși unui stăpîn căruia îi rămîneau credincioși mai mult decît toți supușii lui adevărați. Așa că laudele lui Ahemenes nu erau figuri de stil lipsite de înțeles.

Ceru cuvîntul — și îl primi — Polimistor, slugă și el al aceluiași stăpîn.

— Cetatea Samos, spuse el, cu învoirea și a celui de-al doilea Arhonte, Filacos, este de părere să atacăm cei dintîi. Să ne grăbim înainte ca hellenii să se înțeleagă. Pentru că hellenii — care sînt neîntrecuți la sfadă — au clipe cînd se înțeleg de minune. Cer deci să atacăm neîntîrziat.

Polimistor termină entuziasmat. Dar îl ardea privirea Artemizei.

— Ce mai vrea acum această alicarnasiană ? spuse pe ascuns complicelui său, Filacos.

— Vom vedea...

Artemiza, într-adevăr, voia ceva. Ceru să vorbească. Din prima clipă a războiului, persanii priveau această femeie cuprinși de fiorii unui dezgust religios. Și-acum îndrăznea să și vorbească ! Și mai ales unde ? Înaintea stăpînului ei ! Cine ? O

femeie ce nu-i în stare să fie palakidă şi de aceea doreşte să fie... bărbat !

— Planul lui Sisiscanes, spuse ea, seamănă cu un om lipsit de pregătire care rezolvă problemele de matematică superioară cu ajutorul degetelor.

Toţi îl priviră înfiorați pe Xerxes. Iar acesta, la rîndul lui, pe Sisiscanes. Ha, dar... nu era „al lui" planul ?

— Bărbaţi strategi, continuă Artemiza, de ce atîta grabă ? Cine ne goneşte ? Iarna, Erinniile (Furiile) sau zeii ? Zeii, după un obicei străvechi, sînt mereu de partea învingătorilor. Deci ce ne înspăimîntă ? Să nu se răzvrătească armata noastră ? Dar îşi aminteşte cineva să se fi întîmplat vreodată aşa ceva cu soldaţii Asiei ? Toţi ostaşii sînt veseli, mulţumiţi. Attica are destule fructe. Şi vin limpezit cu răşină ce aprinde mintile.

— Iată această... o întrerupse Ahemenes. Această viaţă de trîndăvie nu va scădea spiritul lor războinic ?

— Poveşti. Trîndăvia unui soldat e trîndăvia ofiţerului lui. Luptătorul simplu este un element ce poate fi înrîurit cu uşurinţă. El primeşte virtuţile şi metehnele comandantului. E de ajuns să fim noi virtuoşi şi războinici. Mă opresc la graba fenicienilor. Fenicienii s-au grăbit întotdeauna. Mereu erau nerăbdători — după cum de altfel sînt toţi marinarii adevăraţi. Liniştiţi-vă, o, fenicieni, aţi adunat pînă acum destule prăzi de război. Apoi, nu ne gonesc furtunile. Sînteţi adăpostiţi în porturi ferite de vînturi.

— Oare sîntem şi noi fenicieni şi nu o ştiam ? întrebă zeflemitor semianul Filacos. Pentru că şi noi ne grăbim.

— Aş putea susţine cu tărie, o, samieni... deoarece şi voi sînteţi marinari. Şi m-aş fi oprit aici. Dar acest răspuns nu vi se potriveşte. Nu, samianule. Cît desrpe voi, nu meşteşugul marinăresc, nici prădălnicia, ci firea voastră slugarnică vă face „prea zoriţi".

— Această alicarnasiană muşcă... îi şopti Filacos tovarăşului său, şi se aşeză.

— Eu mă alătur Alicarnasosului ! spuse Damasìtimos, regele calindeenilor. Nu pentru că-mi place partea femeiască, ci pentru că-mi place dreptatea.

Imediat începu să vorbească fratele mai tînăr al marelui rege, Arigvines, un asiatic vînjos, fiu al lui Darius, dar nu şi al Attosei.

— Cuvintele Artemizei, spuse, ne-au făcut să înţelegem că regina oraşului Alicarnasòs ştie să mînuiască bine cuvîntul. Dar aici nu de mînuitori ai cuvîntului avem nevoie, ci de mînuitori ai spadei.

— Întocmai ! încuviinţară toţi. Alicarnasiana ne-a spus „Aşteptaţi". Dar nu ne-a spus de ce trebuie să aşteptăm.

— Mi-a luat vorba din gură ! spuse Filacos cu jumătate de glas complicelui lui.

Toţi aşteptau răspunsul Artemizei. Erau siguri că e năucită. Dar ea vorbi cu o limbă stăpînită, dar nu şi cruţătoare.

— Aş putea şi eu să vă răspund cu o întrebare : „De ce trebuie să ne grăbim ?" Dar acesta ar fi un sofism. Şi-l resping. Răspund fără înconjur lui Arigvines. Bărbaţi strategi, toate pot fi făcute în grabă. Toate : atacul, apărarea, evacuarea, retragerea... Afară de una : chibzuinţa ! Întocmirea planului de atac. Aici însă, în timp ce am auzit prea mult cuvîntul „atac", n-am auzit de loc cuvîntul „plan". Să atacăm imediat. De ce ? Pentru că am venit... ca să atacăm. Dar numai pentru asta ? Şi nu e o copilărie ? Vom ataca desigur, dar nu pentru că am venit să atacăm. Vom ataca pentru că am venit să învingem. Şi de aceea vom ataca numai cînd toate vor fi pregătite să învingem.

— Răspund eu... interveni mînios Ahemenes, ca să nu apuce să-l întrerupă cineva. Da. Toate sînt pregătite pentru victorie.

— Foarte bine ! spuse Artemiza. Dar sînt pregătiţi şi hellenii pentru înfrîngerea lor ?

Toți s-au privit în ochi. „E nebună !" își spuseră unul altuia.

— S-a scrîntit de-a binelea. Asta n-ați spus-o acum între voi ? spuse Artemiza. Să vedem. He, nu. Am spus și repet : Hellenii nu pot fi încă înfrînți. Căci mai au alimente, puțină putere de rezistență... Și apoi, certurile lor nu au atins culmea. Prin urmare... trebuie să așteptăm. Dar voi stăruiți să atacăm. Puteți acum și voi să-mi spuneți de ce trebuie să ne grăbim ? Dar, zadarnic voi aștepta. Nu există temei. Există numai grabă. Grabă oarbă. În numele zeilor, de ce ? Războaiele sînt ele însele absurde. Trebuie să fie absurzi și cei care le duc ? Trebuie să ne grăbim — îmi veți spune — pentru că vrem victoria. Dar există armată care dorește înfrîngerea ? Dacă o dorea ar fi obținut-o imediat. N-ar fi fost necesar să aștepte. Și eu doresc victoria. De aceea sînt de părere să așteptăm. Fiecare zi ce trece ne aduce și mai aproape de victorie — nu de luptă. Lupta putem s-o dăm oricum. Dar vă întreb : Am venit aici numai ca să dăm lupta ? Nu. Am venit să învingem. Și trebuie să știm că jumătate din victorie e rodul îndrăznelii, iar cealaltă jumătate — al judecății cumpănite.

Xerxes o privea uimit. Admira ura ei pentru că semăna cu a lui. Dar dezaproba chibzuința ei. Îi privi pe ceilalți pe rînd. Toți erau de acord cu el. Dar toți ? Înfățișarea lui Demàratos nu trăda nimic.

— Ce zice regele Spartei ? întrebă Arivignes.

„Regele" îl privi mîhnit.

— Orice-aș zice, spuse, e zadarnic. Nimeni nu va urma glasul cumințeniei. Minoritatea chibzuită e neputincioasă să înlăture majoritatea aprinsă. Grăbiți-vă ! Meritați toate nenorocirile ce vor urma ! spuse, și ieși.

— Drept a vorbit ! spuse un glas.

Toți se întoarseră. Era Artemiza.

Xerxes se clătină. Deodată, toate se răsturnară în el. Acest spartan era glasul conștiinței lui. Tot ceea ce i-a spus pînă acum

s-a adeverit. Era deci gata să răstoarne imediat hotărîrea lui (știa că l-ar fi urmat toți ca o turmă) și se pregăti să anunțe... dar un zgomot îl opri.

— Cine tulbură adunarea ? întrebă.

— O «limbă», stăpîne. Au pus mîna pe o «limbă» hellenă !

— În sfîrșit ! S-o aducă imediat aici.

Trei halebardieri l-au condus pe Sikinos, legat. L-au împins în fața regelui și s-au depărtat. Xerxes îl privi atent. Ce diferență față de Efialtes ! Ochii lui erau limpezi. Mișcările lui — pline de demnitate.

— Vorbește ! îi spuse Xerxes prin gura tălmaciului lui.

Sikinos îi răspunse îndată lui Xerxes, în limba persană :

— Cu mîinile legate ?

— Dezlegați-l, spuse celorlalți. Pe urmă se întoarse spre el. Știi persana ?

— Mă străduiesc să vorbesc ca un persan, dar vorbesc mai bine decît un persan.

— Nu ți se pare că ești prea lăudăros ?

— Marele rege va avea prilejul să se convingă dacă...

— Ești prizonier ?

— Nu.

— Îmi aduci cumva vreo veste ?

— Însemnată.

— Vorbește.

— Numai înaintea regelui și a lui Oromasdes.

Regele făcu semn celorlalți să iasă. Atunci, Sikinos, cu glas domol și cuvinte cu miez, îi povesti totul, așa cum îl învățase Themistocles. Că conducătorii helleni au pornit între ei o ceartă grozavă și că în această clipă echipajele sînt răzvrătite. Că dacă marele rege nu ia măsuri, darul victoriei va dispărea. De aceea trebuie să se grăbească ! Acum ! Imediat ! Peloponezienii ridică ancora. De aceea, trebuie să închidă gura strîmtorii Salaminei.

Altminteri, flota hellenă va pluti spre Istm, şi acolo va fi neînvinsă.

— Îmi aduci o veste mare ! îi spuse. Bravo ! Glasul tău este persan, ca şi sentimentele. La fel şi înfăţişarea ta. Numai hitonul este hellen. Leapădă-l şi vino să te îmbrăţişez. Nu vreau să îmbrăţişez un hellen !

Bătu din palme sălbatic. Strategii intrară.

— La trireme ! strigă. Daţi imediat ordin de plecare. Cu cea mai mare grijă, flota mea să meargă să închidă gura strîmtorii Salaminei. A hotărît Oromasdes şi execut eu, fiul Lui !

CAPITOLUL XVIII

Mnesìfilos îl trezi pe Themistocles cînd luna Boedròmion se ivi veselă de după muntele Pentelicòn. Themistocles arăta distrus, nefericit, asemenea celui osîndit la moarte pe care-l trezesc să-l ducă la locul de execuție.

— Scurt... îngăimă frecîndu-și ochii. Prea scurt mi-a fost somnul.

Îi aduseră apă. Își udă puțin ochii, fruntea și apoi își trecu mîna udă peste păr. Themistocles nu purta părul lung. Știa ce înfățișare neplăcută are un bărbat cu nasul mare și părul lung. Apoi, părul lui era rebel, dar impresionant în dezordinea lui. Era de statură potrivită. În certurile lui cu atleticul Evriviades semăna cu o pasăre falnică în ceartă cu un cal greoi.

Pe acest om îl admira și-l iubea foarte mult Mnesìfilos, un bărbat care nu s-a distins în oratorie, nici în treburile obștești. Îi era de-ajuns să slujească înțelepciunea de fiecare zi a politicii. Era vestit mai mult pentru istețimea și judecata lui sănătoasă decît pentru popularitatea lui. Poate acesta era elementul comun ce-i lega pe acești doi bărbați cu o asemenea trainică și adevărată prietenie.

Themistocles nu suferea mediocritatea, ura însă neîmpăcat josnicia, neputința de a privi în viitor. Iată de ce pînă și vederea lui Adìmandos îl indispunea, îl înfuria. Ce ghinion ! Și tocmai

pe acest bărbat răutăcios şi încrezut se ducea să-l întîlnească. O, ştia foarte bine să-l zdrobească. Dar acest om lipsit de înţelepciune şi virtute avea mulţi sprijinitori. Într-adevăr, gălăgiosul corintian nu era singur. În spatele lui clocotea mediocritatea înspăimîntată a cîrmuitorilor micilor oraşe peloponeziene. În fond, Themistocles nu se ducea să participe la un sfat al căpeteniilor de oşti, ci să asiste la o sfîşiere între fraţi. Între timp, flota se răzvrătise. Întîi trecu pe la nava lui Evriviades. Acesta era speriat, nedumerit. Ca spartan era de partea peloponezienilor. Însă ca şef suprem al flotei era de partea atenienilor, pentru că ei aveau superioritatea în forţe.

Cum îl văzu pe Themistocles, alergă spre el îngrijorat.

— Ai întîrziat, îi spuse. Am trimis să te cheme.

— N-a venit nimeni.

— O, spuse, am pierdut acum şi frîiele. Iată, ordinele mele sînt călcate. Auzi ? îl întrebă arătînd spre mare.

Themistocles ciuli urechea. Nu. N-auzea nimic. Dar parcă da. Ceva vuia stăruitor.

— Ce e asta ? întrebă cu speranţă tainică.

Dar Evriviades îl întrerupse şiret.

— Flotele noastre, îi spuse. Ridică ancora. Aşteaptă să se întoarcă triiarhii ca să înalţe velele.

— Şi unde sînt acum aceşti triiarhi ?

— Ne aşteaptă la sfatul de război... deşi nu mai ştiu ce fel de sfat este acesta. Dar să mergem.

Cum intrară, zgomotul se potoli pentru scurt timp. Neîncrederea însă şi duşmănia pluteau peste tot. Nimeni nu lua cuvîntul. Toţi însă flecăreau. Themistocles socoti atmosfera prielnică şi hotărî să profite de ea. Îşi ridică deodată mîna vînjoasă. Flecărelile încetară.

— Bărbaţi strategi... începu, oarecum binevoitor. Cu puţin înainte de a se înnopta, cînd se putea vedea încă totul, o bufniţă a trecut deasupra triremei noastre închinate zeiţei Athena şi, după ce a făcut două ocoluri, a venit şi s-a aşezat pe coronamentul

navei. Ghicitorul atenian Eufrantides, care era de față, a strigat cu glas tare: „Aceasta e porunca zeiței Athena! Zeița ne sfătuiește să nu ne depărtăm de apele Atticei!" Bărbați strategi, după acest semn, totul e limpede. Atît voința divină, cît și cea omenească ne poruncesc să rămînem pe loc și aici să-l zdrobim pe med.

Adîmandos îl privi batjocoritor.

— Multe vedenii și visări va mai invoca fiul lui Neocles. Dar ne-am spus cuvîntul. Și hotărîrea luată prin vot nu o poate răsturna o bufniță.

— Nu respecți hotărîrile zeilor! îi strigă Aminias atenianul.

— Și tu nu respecți hotărîrile omenești! îi răspunse Adîmandos.

— Cum vorbești așa fratelui lui Kinègiros? îl întrerupse Polîcritos.

— Eroismul își are locul pe cîmpurile de luptă, și nu în încăperile sfaturilor. Kinègiros a săvîrșit fapte de vitejie pe cîmpul de luptă.

Demòcritos din Naxos ceru imediat să vorbească, pentru a mai schimba atmosfera.

— Bărbați peloponezieni, spuse cu glas vibrînd de durere, nu voi aminti drama patriei mele. O cunoașteți. Dar am fost alaltăieri la Faler și am văzut îmbarcarea populației ateniene, în vreme ce în urma lor orașul căzuse pradă focului. Norii de fum ajungeau pînă aici. Dar voi — voi, spartani, în numele zeilor — cum puteți să arătați atîta nepăsare și neîndurare?

— Încetează, Demòcritos! îi strigă înfuriat Themistocles. Cui te adresezi, o, bărbate? Pe cine implori?

— Nu cetățenilor. Nu hellenilor. Mă adresez soldaților care cu săbiile lor s-au pus...

— Săbii?... Săbii au și sepiile. Dar nici una nu și-a vărsat sîngele pentru patrie. Și nici nu au așa ceva.

— Ai dreptate. Sepiile au... „zeamă neagră", zise făcînd aluzie la ciorba din sînge de porc sau vită a spartanilor.

Încăierarea izbucni. Toiegele strategilor se ridicară sălbatic. Atunci, un om intră în sală năvalnic.

— Fiu al lui Neocles ! strigă. Un bărbat străin a sosit şi cere să te vadă numaidecît.

— Un străin ?

— Din Egina... aşa a zis. Şi trebuie — spuse — să te vadă acum, îndată.

Themistocles ieşi tulburat. Într-adevăr, în întuneric, un bărbat îl aştepta nerăbdător.

— Aristides ! ţipă cînd se apropie. Fiu al lui Lysimahos. Ai venit ? Zeii să ne ocrotească.

Cei doi bărbaţi se îmbrăţişară.

— Fiu al lui Neocles... spuse Aristides gîfîind. Vin din Egina. Abia am izbutit să mă strecor, înfruntînd mii de primejdii. Puţin a lipsit să fiu prins. Salamina este încercuită din toate părţile. Trupele persane au ocupat şi insula Psităleia. Nu mai există nici cea mai mică speranţă de scăpare.

— O, Aristides ! strigă Themistocles, înnebunit de bucurie. Îmi aduci o veste extraordinară... Peloponezienii s-au revoltat şi ne-au părăsit. După cum vezi, ai sosit într-o clipă de grea cumpănă, o, Aristides. Dar vino mai bine să te prezint strategilor, să le spui tu asta. Pe mine nu mă mai crede nici unul. Au luat-o razna.

— Bărbaţi strategi ! începu Themistocles pe un alt ton. Pentru cei care nu-l cunosc...

— Aristides ! strigară toţi.

— Aristides al lui Lysimahos, spuse Themistocles, pe care ni l-au trimis zeii. Trecînd prin mii şi mii de primejdii, a sosit aici ca să salveze Hellada. Dar să vă spună mai bine el însuşi.

Aristides îi privi pe toţi cu îndoială. Privirea mereu senină era acum tulburată. Mulţi îl priveau de la început cu dezaprobare, unii chiar cu duşmănie făţişă. Dar era obligat să vorbească.

— Vin din Egina, începu. De sus, de pe templul zeiţei Athena Afaia, am zărit flăcările ce mistuiau patria mea şi, co-

pleşit pînă la moarte de mîhnire, am coborît la arhonţii insulei, cerîndu-le să intervină pe lîngă demosul atenienilor să-mi îngăduie să plec de acolo şi să vin să-mi dau viaţa. Dar ce mă aştepta acolo ? O veste de necrezut ! Oraşul meu mă chema să mă întorc. Nu vă voi povesti cîte greutăţi şi cîte piedici de netrecut a trebuit să învinge. Aş irosi timp preţios. Şi iată-mă aici. Cei doi vîslaşi ai mei sînt încă leşinaţi. De trei ori era să ne înecăm... şi tot de atîtea ori să fim prinşi.

— De cine ? întrebă un glas.

— Dar, bărbaţi strategi, nu ştiţi ? Golful Saronicòs este împînzit de trireme medice, iar Salamina e încercuită. În această clipă, triremele persane au închis şi gura strîmtorii. Am fost ultimul care am trecut. Acum, pe acolo nu mai trece nici măcar o bufniţă. Au fost debarcate trupe şi pe insula Psitàleia, care domină strîmtoarea.

— Stai puţin, spuse muşcător Adìmandos. Ai afirmat „Nu poate trece nici măcar o bufniţă" ? Greşeşti, fiu al lui Lysìmahos. Bufniţa a trecut. Da, da, a văzut-o cu ochii lui ghicitorul Eufrantides şi comandantul flotei ateniene. A trecut ! Dacă treceai cu luntrea pe lîngă trirema zeiţei Athena ai fi văzut-o filozofînd pe coronamentul ei.

— Nu pot înţelege aceste vorbe cu tîlc, spuse nedumerit Aristides. Ele sună a ironie.

— Ironie ? Tragedie, fiu al lui Lysìmahos ! Da. E tragedie pentru că bărbatul cel drept este silit să mintă ca să fie pe placul unui demagog. Toate astea le cunoaştem. Sînt născociri şi „uneltiri" ale unuia şi aceluiaşi om, care nesocoteşte chibzuinţa şi se lasă stăpînit de vraja şefiei supreme, care s-a căznit, — din fericire fără succes — să ne ţintuiască aici. Prea tîrziu ai venit şi tu, cel drept. Şi poveştile tale sînt zadarnice. Uneltirea pusă la cale a dat greş. Noi plecăm. N-ai spus că eşti democrat ? Atunci, iată ! Respectă principiul democraţiei. Votul a fost de partea noastră. Proaspătul tău prieten, Themistocles, a fost zdro-

bit. Înainte, bărbați peloponezieni ! La trireme ! Voi... ce țineți să luptați la Salamina, puteți rămîne.

Cu țipete și ocări, peloponezienii s-au îndreptat spre ieșire. În clipa aceea însă, un bărbat ud leoarcă le ațînu calea.

— Încotro ? îi întrebă îndurerat. Bărbați strategi, unde mergeți ?

— La navele noastre.

— Bine faceți ! Alergați... Alergați... Pentru că de mai întîrziați, există primejdia să le ocupe vrăjmașul, fără oameni.

— Care vrăjmaș, omule ? Ce, aiurezi ?

— Dar pe ce lume trăiți ? Sînteți în toate mințile ? Atunci, unde mergeți ? Nu știți nimic ? Toate locurile de trecere sînt închise. Hoarde nenumărate de persani s-au orînduit în spatele vostru, iar în fața noastră stă flota lor.

— Cine ești tu cel care ne spui asemenea minciuni nerușinate ? îl întrerupse Adimandos.

— Panètios al lui Sosimenes din Tenos. Am fugit cu trirema mea de la dușman și am venit să salvez patria noastră comună. Cei neîncrezători să vină la locul unde sînt ancorate navele. Acolo vor vedea cum stau lucrurile. Vîslașii și arcașii mei sînt orînduiți pe puntea navei, gata de luptă.

Toți alergară afară.

— Nu se vede nimic de aici... spuseră unii.

— Peste puțin, Febus va rupe voalurile nopții, și atunci veți vedea cu toții în locul mării albastre podeaua plutitoare de lemn a pîntecoaselor trireme ale mezilor.

Deodată, peloponezienii se posomorîră. Nu se așteptau la o așa veste. Cu toate astea, le era greu să creadă. Bănuiau că e vorba tot de unelțiri de-ale lui Themistocles. Totuși, înaintară spre țărm.

Dacă triiarhul din Tenos mințea l-ar fi scufundat o dată cu trirema lui. Dar Panètios spusese adevărul. O triremă înaltă aștepta cu războinici orînduiți în poziție de luptă, pe punte.

— He, cine-i comandantul navei ? întrebă cineva.

— Panètios al lui Sosimenes, răspunseră de la pravă. Insula Tenos vă trimite salutul ei, bărbaţi atenieni.

— În curînd am să văd eu cu ce şi cui trimite şi ce fel de atenieni sîntem, spuse răutăcios un peloponezian, fără să fie — din fericire — auzit de echipajul navei.

În scurt timp, sosiră acolo şi strategii Themistocles, Aristides şi Panètios. Şi mai tîrziu, abătuţi, Evriviades şi Adìmandos. Apoi se urcară cu toţii pe un deluşor ce domina toată regiunea. Pînă să urce, soarele răsărise. Îşi acoperiră ochii.

Toată strîmtoarea, începînd din portul Forai pînă la Kinòsura şi mai departe, pînă la gura golfului Elefsinei, era închisă. Iar în apele ei albastre, triremele persane strălucind în lumina dimineţii se aliniau în rînduri neîntrerupte. Într-adevăr, nu mai vedeai apă. Pentru că „marea era împînzită de nave". [1]

— După cum vedeţi — spuse Themistocles —, zeii patriei noastre au avut grijă de salvarea ei. L-au ajutat pe Xerxes să cadă în capcana noastră. Nu e nevoie decît de puţină bărbăţie ca să fie scufundată această uriaşă „sperietoare" în apele noastre.

— Ţi-ai atins scopul mîrşav ! îl mustră spumegînd Adìmandos. Nemernicule ! Ai să fii pedepsit... Dar cine are s-o facă, o dată ce cu toţii vom muri ?

— Istoria. Dar vom vedea pe cine va pedepsi.

— Pe tine !

Şi înaintă cu paşi greoi să-i întîlnească pe-ai lui. Adìmandos n-avea nici o îndoială. Pentru el, totul era pierdut. Numai o orbire totală a persanilor mai putea să preîntîmpine catastrofa.

Dar...

— Roţile destinului se urnesc greu, spuse, şi vru să-şi acopere ochii.

Forţa de război a hellenilor se distrugea zadarnic, prosteşte pentru o insulă neînsemnată cu zece luntraşi şi zece păstori de capre, iar strălucitul şi scăldatul în aur Corint rămînea neapărat, gata să cadă în mîinile păroase ale barbarilor.

[1] În textul original „Olòxilon ine tin thàlattan" — Marea era din lemn.

Se urcă în trirema lui şi ordonă înălţarea velelor. Toţi lucrau cu inima strînsă, fără tragere de inimă, cu mişcări disperate.

Adîmandos nici nu se întoarse să privească. Evriviades îl chemă să revadă — împreună cu Themistocles — planul... de atac.

— Atac ? urlă. Iată, Eriniile au atacat cu toată furia minţile lui. Atac ? Evriviades !! De ce întocmiţi planuri strategice de înfrîngere ? El le are pe-ale lui. Dar tu, tu, un lacedemonian, cum ai îngăduit să te prindă în mrejele lui un „vîndut perşilor" încă din leagăn ? Haire, Evriviades. Sufletele noastre se vor întîlni în Aheron.

Adîmandos se îndepărtă. Evriviades îl urmă pe Themistocles, aşa cum un învins îşi urmează destinul. Se putea ca Hellada să învingă. Sparta însă decăzuse. Frînele acestei lupte uluitoare trecură, fără ca cineva să-şi dea seama, în mîinile puternice ale acestui atenian cutezător.

În timp ce Themistocles se îndrepta spre debarcader, doi marinari veneau ducînd un cîine mort. Cadavrul nobilului animal era încă zbuciumat de ultimele spasme.

— Dar acesta este faimosul cîine al lui Xànthippos ! strigă Themistocles.

— Al lui e, fiu al lui Neocles... adeveriră marinarii.

— Şi unde e strategul ?

— În cortul lui. E frînt de oboseală. Aşteaptă ordine. Abia a scăpat.

— Să se îmbarce în prima triremă şi să preia imediat comanda. Nu-mi rămîne timp să mă duc în întîmpinarea lui. Apoi se întoarse spre Aristides. Pînă în clipa aceea, amîndoi înaintau tăcuţi, adînciţi fiecare în gîndurile lui. Fiu al lui Lysimahos... întrerupse tăcerea Themistocles. La Marathon comandai pedeştri şi ai biruit. Acum vei comanda tot pedeştri. Ţi-aş fi dat conducerea plateenilor, dar ei, după cum ştii, au devenit marinari.

— Pe ce trireme ?

— Ateniene. Însă pe insulă există destulă armată hellenă, — nu prea numeroasă ca să învingă, dar destulă ca să se glorifice. Toți sînt bărbați viteji, care au venit bucuros din toate orașele Helladei. Sînt sigur că acest mic corp, sub comanda ta, va săvîrși fapte măreț.

— Atunci, să nu pierdem timpul.

— Cred că am pierdut destul.

Themistocles dădu ordin unui ecatontarh (sutaș) să-l conducă pe Aristides pînă-n tabăra unde se instruiau ostașii, și el grăbi pasul să-l ajungă din urmă pe Evriviades.

Dar nu apucase să facă nici o sută de pași, și deodată rămase uimit. În spatele lui, chiote de bucurie se ridicară spre cer. Ce se întîmplă, iarăși corintienii ? Dar nu. Strigătele se auzeau dinspre locul unde ancoraseră navele eginiților.

Se întoarseră amîndoi.

— Asta, spuse, asta nu seamănă de loc cu ceea ce s-a petrecut pînă acum. Nu pare să fie ocări.

— Nu, răspunse Evriviades.

— Oare ne aflăm în fața vreunui nou caz de neascultare ?

— E cu neputință. Eginiții nu se răzvrătesc.

Atunci apăru venind Policritos.

— Sfatul e gata să înceapă, și tu te certi ? îi spuse sever Themistocles.

— Ne certăm, fiu al lui Neocles, ne certăm care să vă aducă primul vestea.

— Care veste, Policritos ? Despre Xànthippos ? Du-te să-l întîlnești pe trirema lui.

— Care Xànthippos ?

— Al lui Arifron.

— Îmbucurătoare este și această veste. Dar n-am venit pentru asta.

— Ai o veste mai îmbucurătoare ?

— Ne-au ajutat zeii. Trirema... Trirema...

— Să-ți dau puțină apă, văd că ești foarte mișcat.

— Am să pot să spun şi fără apă.

Acum izbucniră chiote şi de cealaltă parte, unde erau celelalte locuri de ancorare.

— Au aflat şi acolo... adăugă Polìcritos.

— Dar care e această veste pe care au aflat-o oameni atît de îndepărtaţi, iar noi aici, în faţa ta, n-am izbutit încă s-o aflăm ?

— S-a întors !

— O să ne spui în sfîrşit cine ?

— Trirema, fiu al lui Neocles. Proorocirea Pitiei s-a adeverit. Sfînta triremă ce-am trimis-o la Egina să aducă statuile Aiacizilor s-a întors.

— Proorocirea ! repetă Themistocles. „O divină Salamina, vei trimite la moarte mulţi fii ai femeilor..." Acum e limpede despre care femei era vorba : ale persanilor. Ne vom da seama curînd. Dar acum ne aşteaptă un lucru greu. Izolarea noastră e deplină. Prima noastră grijă este : să evităm încercuirea. Să plece primul sol. Flota se va lipi de ţărm ca să nu fie încercuită. Aşa, duşmanul nu va găsi nici o crăpătură pentru a veni în spatele nostru. În al doilea rînd, mişcarea navelor noastre să se facă în cea mai mare ordine şi iuţeală. Fulgerător ! Flota spartanilor va ocupa aripa dreaptă. Este ordinea tradiţională... spuse adresîndu-i-se lui Evriviades. Comandantul flotei, (stolarhul) comandă întotdeauna, în semn de cinste, aripa dreaptă.

Solii plecară. Erau primele ordine date de noul comandant al flotei — pe care nimeni, nici sfatul hellenilor, nici vreo altă autoritate, nu-l numise. Însă îl alesese, îl ridicase împrejurarea. Evriviades lăsă neputincios să-i scape frîiele. Şi le preluă îndată mîna destoinică a lui Themistocles. Evriviades se mulţumi numai cu titlul gol de stolarh. Conducerea bătăliei navale era în mîinile lui Themistocles. De ce nu ? Doar acestuia îi aparţineau şi superioritatea de forţe, şi paternitatea planului. Cum putea să se desfăşoare bătălia fără el ? Dacă nu se întîmpla aşa, poate că bătălia de la Salamina ar fi fost pierdută.

CAPITOLUL XIX

Themistocles coborînd de pe deal reținu imaginea flotei dușmane. Navele persane împînzeau întinderea și între țărmul părții continentale și cel al insulei Salamina, închizînd intrarea în strîmtoare. Dar asta nu era totul. După prima linie urmau alte linii de nave. Iar în spatele acestora erau rînduite ca un zid de nepătruns zecile de mii de pedestrime vrăjmașă.

— Și pedestrimea noastră unde e ? îl întrebă Evriviades cu amărăciune pe Themistocles, care continua să mediteze. Nu te osteni să-mi spui. Doar știi că e la Istm. Ca să putem ajunge la cea de-a doua linie de apărare trebuie să ne retragem pînă acolo. Desigur, e o operație ușoară. Însă cîmpia Thriàsion este năpădită de dușmani. Și cum vom trece ? Iată nenorocirea noastră.

— Într-adevăr, spuse, mă mir. Sîntem de atîtea zile aici și încă n-ai înțeles scopul luptei pe care-o ducem.

— Ce să fac cu el ? Vreau adevărul ! Și iată ce spune adevărul : Xerxes are douăzeci de linii de apărare, iar noi nici una.

— Linii de apărare ai spus ? Ce să facem cu ele ? Dar ia spune-mi : oare am venit aici ca să ne apărăm ? Nu știam că acesta e scopul nostru.

— Nu. Ofensiva. Dar care atac izbutește dacă nu e organizată apărarea ?

— Asta-i un lux. Noi, hellenii, n-am avut niciodată așa ceva. „Apărare"... „Retragere"... „Repliere"... Astea sînt cuvinte dăunătoare, goale de conținut și de prisos pentru hellenii care n-au avut de orînduit niciodată mai mult de un rînd de trireme sau o mînă de oameni. „Apărare". Chiar dacă ne gîndim numai la ea, Evriviades, sîntem pierduți.

— Și dacă va trebui, dacă totuși va trebui să ne retragem ?

— E foarte simplu. Nu ne vom retrage.

— Dar... vom cădea cu toții !

Themistocles îl privi aspru.

— Cum ? spuse. Ai venit aici ca să nu cazi ? Atît de repede l-ai uitat tu, o, spartane, pe Leonidas ? Am venit aici doar ca să oprim dușmanul ? Această fază a trecut. Dacă ne vom păstra pozițiile, sîntem pierduți. Dacă dușmanul — după mici bătălii sau hărțuieli — pleacă, iarăși sîntem pierduți. Acest război îl ducem nu ca să izgonim dușmanul, ci ca să-l zdrobim.

— Și-atunci, dacă este așa, de ce ne ceri să murim ?

— Niciodată nu vom învinge dacă nu hotărîm să murim pînă la ultimul om.

Și Themistocles începu să-i arate planul.

— Vom ataca, spuse. Asta nu mai stă în discuție. Dar ca să atacăm trebuie să-i provocăm pe persani să ne atace ei întîi. Să-i atragem în gura strîmtorii. Cum se va face aceasta ? Dar asta e a doua problemă. Acum să vedem cum o vom rezolva pe prima. Și această primă problemă este : Ce trebuie să facă hellenii ca să nu fie împresurați ?

Deodată, în mintea lui Themistocles țîșni spiritul Marathonului. Dispunerea strategică a lui Miltiades ! Acel nemuritor bărbat era gata, la Marathon, să-și desfășoare linia alcătuită doar dintr-un soldat, numai și numai ca să înlăture încercuirea. ÎNLĂTURAREA încercuirii ! Iată prima și principala preocupare a strategiei hellene.

Evriviades îl privea tăcut. Acest bărbat nervos, dar şi iscusit îl îmblînzise.

— Da, adăugă Themistocles. Această problemă mă frămîntă : încercuirea. Numai încercuirea. Şi pentru aceasta, o singură soluţie există : să extindem linia noastră cît e şi cea persană.

— M-am gîndit la această soluţie şi am respins-o. Linia noastră va avea o adîncime numai de o triremă. Pe cîtă vreme îndărătul liniei persanilor se va rîndui o mulţime, o mulţime... o mulţime...

— Iată. Şi pe mine această „mulţime" mă preocupă. Ce să facem cu ea ? S-o scufundăm noi, sau s-o forţăm să se scufunde singură ? Iată la ce mă gîndesc.

— Themistocles !! ţipă Evriviades pierzîndu-şi cumpătul. Socoteşti să e timpul potrivit pentru glume ?

— Da... făcu Themistocles, fără să audă şi să dea atenţie mîniei stolarhului. Să punem triremele persane în situaţia de a se distruge singure. Asta e ! Dar numai într-un anumit fel putem reuşi.

— Cum ? întrebă Evriviades sarcastic, căutîndu-şi pe furiş toiagul.

— Să le smulgem cu forţa iniţiativa. Şi după aceea, să atacăm dezlănţuit. Cu acest atac vom da peste cap prima linie... Atunci, aceasta — căutînd salvarea — va da peste a doua... Pe urmă, prima şi a doua, împreună, vor da peste a treia, şi pe urmă... Pe urmă toate împreună, peste stînci ! ! !

— Themistocles, spune-mi : cînd veţi înceta voi, strategii atenieni, să fiţi nebuni ?

— Niciodată ! !

Spartanul îl privea pierdut, ieşit din fire. Spre părerea lui de rău, vedea că altă soluţie decît toiagul nu există ! Dar Themistocles era netulburat.

— Mă duc... spuse la urmă Evriviades înnăbuşindu-şi fierberea. Mă întorc la flota mea. Şi zeii tuturor hellenilor să mă

ajute să pier înainte de a apuca să văd sfîrşitul nostru. Dar... o, necugetatule, o, necumpănitule, o... vrăjitorule, cum vei putea cu o linie de... luntrişoare să uluieşti, să sperii şi pe urmă să pui pe fugă o nesfîrşită mulţime de trireme uriaşe ? Stîrnind, ai zis, debandadă în rîndurile lor. *Oimè !...* Hohote de rîs ! Hohote de rîs vei stîrni !

— Întocmai. Mulţumesc. Da, Evriviades. Duşmanii trebuie să rîdă în hohote. Dacă persanii nu o fac, sîntem pierduţi. De aceea trebuie să-i stîrnim să rîdă în hohote. Şi rodul acestora va fi mînia... Pe urmă turbarea. Şi-apoi atacul lor mînios pentru pedepsirea noastră. Atac căruia îi vom opune...

— ...apărarea noastră ! Care apărare, o, necugetatule ? Cum le vom ţine piept fără o linie de apărare ?

— Evriviades, am spus noi vreodată aici cuvîntul „apărare" ? De ce-l pomeneşti ?

— Atunci, dacă nu apărarea, cu ce vom ţine piept atacului lor, cum îl numeşti, „mînios" şi neorganizat ?

— Cu contraatacul nostru organizat, omule ! Cum ? Iată, aici e totul. Cu un avînt de o mie de ori mai mare ! Atunci... ai să fii aici şi-ai să vezi.

— Îmi doresc să nu fiu. Îmi doresc să fiu în fundul mării. Ca să nu văd. O, ce nenorocire ! De ce n-am plecat atunci ? Cum de am rămas aici să fim încercuiţi şi să ajungem nişte jucării în mîinile unui duşman al hellenilor ?

— Nimeni, spuse liniştitor Themistocles. Nimeni nu e duşman al hellenilor. Toţi vom fi luptătorii viteji de la Salamina. Şi istoria va pomeni cu evlavie această glorioasă zi. Întoarce-te la flota ta, Evriviades ! Întoarce-te la cinstita ta aripă dreaptă şi pregăteşte-ţi gorniştii. Spune-le să fie gata să sune atacul imediat după cîntarea peanului nostru.

— Mi-ai luat acum şi dreptul de a ordona atacul ?

— L-au luat împrejurările, Evriviades. Pe amîndoi ne-a prins cursul atîtor întîmplări. Cunosc bine pămîntul meu. Cunosc apele

acestui pămînt. Şi pe luptătorii lui de pe uscat şi de pe mare. Îi ştiu de asemenea şi pe mezi... Şi mă ştiu şi ei pe mine. Dreptul de a ordona atacul, ai zis... Poţi să-l iei. Poţi să iei şi conducerea atenienilor. Eu ţi-o dau. Dar nu ţi-o dau împrejurările. Pentru că acestea *m-au ales.* Ia-i pe toţi peloponezienii. Ia-i şi pe eginiţi, pe megareni... pe toţi... Mie lasă-mi-i numai pe atenieni. Sînt copiii mei. Şi niciodată copiii nu-l socotesc nebun pe tatăl lor. Cît despre dreptul de a ordona atacul... lasă-i pe atenieni să aleagă ei singuri — nu clipa cînd vor ataca, ci aceea cînd îşi vor cînta peanul. L-au mai cîntat şi acum zece ani tot singuri, şi au învins. Peanul acela răsună încă în urechile persanilor. Şi-acum vino, Evriviades, să ne strîngem mîinile. Ceasul bătăliei a sosit. Cît despre certurile noastre... sînt de părere să le continuăm pe trirema regească a persanilor.

*

* *

Oare ce se petrece pe malul din faţă ? „O, Dias !... spusese cîndva un hellen hellespontian. De ce, luînd chip persan şi numele de Xerxes, ai venit să distrugi Hellada, aruncînd asupra ei întregul neam omenesc, cînd puteai s-o faci cu jumătate din el ?" Acest oracol disperat a fost rostit cînd asiaticul se găsea încă în Asia lui. Dar într-o Asie uriaşă, toate par mici, mai ales cînd Xerxes este atît de puternic. Dar el nu era încă învingător. Or, sărmane hellen hellespontian... dacă vedeai imaginea Helladei ai fi murit.

Xerxes, trecînd ca un vînt năprasnic peste Hellada, o sfărîmă şi o subjugă total, spărgînd şi stingînd făclia ei. Athena, primul ei dar. O parte din cei ce-au fugit de măcel au venit şi s-au ascuns în acest liman închis, asemenea peştilor care, fugind de vijeliile iernii, se aciuează în locuri ferite şi aşteaptă să treacă furtuna. Numai că acum ea a izbucnit la liman.

Nu neliniștea pentru izbîndă îl făcea pe Xerxes să se grăbească. Era graba învingătorului dornic să-și pecetluiască victoria, să-și întregească triumful cu încă cîteva ciocniri neînsemnate. Însă, dacă într-adevăr așa credea, dacă așa socotea bătălia de la Salamina, atunci de ce arunca împotriva unei insule pleșuve și a unei... patrule de luntri fugărite întreaga forță navală a universului ?

Xerxes era ros de ideea ce i se sădise în minte în ziua victoriei de la Thermopyle : dacă pînă la urmă toată această zarvă, acest cutremur gigantic ce zguduise din temelie Asia, sfîrșea cu o răsunătoare înfrîngere ? Cu o batjocură în ochii lumii întregi ? Atunci... nu e ca și cînd îți îmbraci armura grea și-ți pui podoabele scumpe ca să mergi la vînătoare ? Cînd ajunse la capătul marșului victorios, Xerxes constată că toată această înaintare, în afară de Thermopyle, n-a fost decît o simplă plimbare. Unde sînt triumfurile ? Unde sînt hecatombele bătăliilor ? Și unde sînt mormanele de cadavre ?

Într-adevăr, a trimis din Athena mamei lui niște statui. „Aceste fecioare albe și neînsufleţite, dragul mamei, au fost... dușmanii tăi ? Pentru aceste fete din piatră ai golit de bărbați casele Persiei și vistieria palatului nostru de aur ?“

Deci... o bătălie... o bătălie... Zeilor !... O, Oromasdes ! Hărăzește-mi o bătălie ! Poftim... Războiul se sfîrșea și învingătorul risca să fie socotit biruitor fără să fi dat măcar o bătălie, iar armata să i se întoarcă în țară neatinsă. O, soartă răutăcioasă și ridicolă ! Ar fi rîs și zeul suprem, care pînă acum n-a rîs niciodată. O bătălie !... O bătălie... chiar dacă e vorba să dea o luptă navală. O catastrofă — fie și de pe urma furtunilor. Totul e să nu se întoarcă în Persia cu armata nevătămată !

Singura mîngîiere ce-i mai rămînea era firea războinică a hellenilor și — înainte de toate — spiritul răzbunător al lui Themistocles. Dacă ar fi putut, i-ar fi trimis o solie de umilință și l-ar fi implorat să nu evite bătălia. S-o primească cu orice

preț, pentru că altfel va fi descoperit, va dispărea zeul lumii! Va piere, va cădea într-un noian de batjocuri. O bătălie... o bătălie... Dar hellenii nu vor s-o dea. S-au dus și s-au băgat în strîmtoarea lor. Și cum să-i scoți de acolo? Cum să-i obligi să lupte? Ești un gigant. Cum să încapi în această albie? Trimise să-l cheme din nou pe spartan, călăuza lui, cu toate că-l disprețuia.

— Demăratos! îi spuse îndată ce apăru în fața lui. Spune-mi... ce crezi că fac acum aceste scoici, acolo în „tainița" lor? Ca să fugă este cu neputință. În jurul lor zidul este de nestrăpuns.

— De ce să fugă? spuse uimit spartanul. O, mare rege, de ce s-o facă acum cînd atîtea primejdii îi încercuiesc, dacă n-au făcut-o atunci cînd erau nestînjeniți?

— Dar ce? Ei cred în victorie? De ce au ales acest loc?

— Hellenii, spuse Demăratos cu o adîncă mîhnire, hellenii, vai, nu aleg numai locurile unde vor birui. Ei aleg și pe cele unde vor muri.

— E de neînțeles... o dată ce le e scris să moară, ce le pasă cum sau unde vor muri?

— Le pasă, mare rege. Pentru că ei aleg locurile acelea unde își vor vinde viața mai scump. Moartea nu are mereu aceeași valoare. Nenorocirea noastră, mare rege, este că în ultimii ani hellenii au micșorat prețul morții persanilor și au scumpit ale lor.

— Sîntem foarte bogați... Am nemăsurate bogății și nenumărate vieți omenești. Le risipesc. Nu le cruț.

— Iartă-mă, rege. Am uitat. Vorbim limbi diferite.

— Vorbești foarte bine limba persană!

— Mare rege, nu știi că există victorii catastrofale, precum și înfrîngeri victorioase?

Demăratos se plecă și dădu să iasă.

— Mai rămîi. Spune-mi o singură vorbă. Dar cu judecată. Pînă acum mi-ai prevestit, destul de nedeslușit, doar nenorociri.

— Stăpînul meu greşeşte. Nu sînt prevestitor, ci strateg. Şi vorbesc ca un strateg.

— Atunci, spune-mi, strategule. Alungă-mi gîndul ce mă chinuie : Va avea loc această bătălie ?

— Din nenorocire, da.

— Pleacă, prevestitor de nenorociri ! Ahemenes ! Să vină imediat Ahemenes !

— Ca să mă ia ostatic ? Dar sînt, o rege. Sînt rob al unui destin pe care eu însumi mi l-am ţesut.

— Nu, îl chem să-ţi răstoarne ideile.

— Zadarnic. Le va răsturna bătălia. Dar nu pe ale mele. *Haire !*

Pe Xerxes ar fi trebuit să-l scoată din sărite această sfidare a slugii lui, dar îl lăsă indiferent. Cu aceste tînguieli, Demàratos îi împărtăşea părerea, care de altfel era şi a lui. Că bătălia — multaşteptata bătălie, devenită istorică — va avea loc. Numai asta îl interesa. Şi Demàratos i-a spus-o limpede. Celelalte — şovăielile, temerile — erau frămîntările unui suflet fugărit de Erinii. Demàratos s-a răzbunat, dar nu s-a mulţumit. A trădat şi a urît autorităţile patriei lui. Asta era sigur, dar şi-a vîndut şi cinstea de ostaş. Acest lucru l-a ajutat să vadă că acest război atîrnă de un fir subţire. Nu tremura de soarta lui. Se frămînta de propria lui soartă.

Dacă se pierdea acest prilej, niciodată n-ar mai fi venit altul. Şi răzbunarea lui ar fi rămas un vis neîmplinit. Ar fi împărtăşit soarta lui Hippias. Şi pe el îl aşteptau dispreţul, nimicirea, jertfirea. Văzuse aceasta la Thermopyle. Xerxes era necruţător faţă de „călăuzele" lui. Nu ierta pe nimeni. Nici chiar pe aceia care-l ajutau să învingă.

Rămînînd singur, Xerxes simţi o milă ciudată faţă de trădător, un simţămînt de răutate şi compătimire. Firește, înainte de a începe războiul îi făgăduise lui Demàratos că-l va numi satrap al lacedemonienilor. Dar după bătălia de la Thermopyle

bărbăția lui Leonidas l-a înfuriat peste măsură și hotărî să nimicească pentru totdeauna neamul lacedemonienilor. Deci, nu-i mai trebuia un satrap. Acum, se cufundase din nou în beția bătăliei multașteptate. Numai că trebuia să se grăbească. Să se grăbească. Dacă mai zăbovea puțin ar fi fost ca și cum ar fi primit propunerea Artemizei din Alicarnasòs. Nicicînd nu-i era îngăduit stăpînului lumii să primească planul unei femei... Planul unei ființe al cărei loc ar fi trebuit să fie după zăbrelele gineconitului și în coviltirele din nuiele împletite ale căruțelor cu ochioase palakide.

Noroc că — într-un moment critic — intră acel hellen ce vorbea limba persană ori persanul ce vorbea limba hellenă — e totuna — și i-a adus vestea. Hellenii se pare că sînt sfîșiați de certuri. Și era gata — cum va cădea noaptea neagră peste ape — să plece să-și scape viața.

Bine, dar... unde sînt certurile ? Și-apoi... plecarea după ce fuseseră închiși era imposibilă. Dar certurile ?... Ah, cîinele vîndut ! Parcă l-a trădat și acesta ! Dar... ce să trădeze ? Tocmai, l-a ajutat să-i prindă în capcană. Cît despre încăierarea lor, aceasta va izbucni îndată ce se va dezlănțui atacul lui... De asta, fără doar și poate, era sigur. Într-adevăr, dar... de ce nu se încăierau ? O, ce bine ar fi fost ! Dacă hellenii s-ar fi omorît între ei, ce-ar mai fi rămas pentru persani ? Umbrele morților ? Unde să le găsești acolo, în locul acela ciudat unde se duc și se pierd sufletele hellenilor ? Într-un oarecare lac... se zice. Ce manie au pentru ape ! Pînă și morții continuă să se bălăcească în lacuri !

Dar nu e timp acum pentru filozofie. Pentru că și asta este o îndeletnicire a hellenilor, pe care au născocit-o pentru leneși. Aici este nevoie de acțiune, de o îndeletnicire persană. Dar pentru asta — și numai de data asta — era nevoie și de cîțiva scribi ! Bătălia va fi uitată dacă nu va fi imortalizată de un pierde-vară cărat pînă aici. În același scop a mai adus și niște trîn-

tori de rapsozi, care cu glasul lor tînguitor ar fi semănat în largul Asiei gloria și isprăvile stăpînului lor. Ceru să fie îmbrăcat în veșmîntul lui cel mai scump și apoi dădu ordin purtătorilor lecticii să-l ridice și să-l ducă cu băgare de seamă pe locul ales chiar de el în ajunul bătăliei. Acolo, pe o terasă a muntelui Egàleo, fu fixat pe un postament cu picioare de argint tronul lui de aur, apărat de soare cu pene aurii și purpurii.

În jurul lui forfoteau sculptori, rapsozi și scribi gata să scrie tot ceea ce ieșea de pe buzele lui, să deslușească pînă și ceea ce voiau să spună sprîncenele lui stufoase.

În dreapta și-n stînga stăteau soliile, cu piciorul drept ridicat, gata s-o ia la fugă înainte. Ordinele trebuia să plece repede, cu iuțeala unei lovituri de spadă. De nu apucau să fugă, i-ar fi izbit spada.

Terasa pe care-și instalase tronul domina întreaga regiune. Scopul acestei alegeri era dublu : mai întîi, să-i urmărească pe luptătorii lui, și apoi să fie văzut de ei. Iată motivul pentru care purta veșmîntul lui roșu-auriu. Ca să fie văzut de departe, iar soldații să trăiască groaza că-i are sub privirile lui haine. Să o știe...

De obicei, Xerxes avea foarte puțină încredere în soldații lui de pe trireme. De aceea și poruncise ca cele două aripi să fie alcătuite din marinari străini. În dreapta i-a pus pe ionieni, pe ciprioți și pe cilicieni. În stînga — pe fenicieni, luptători neînfricați și credincioși. Aceștia erau „ciocul de aramă" al flotei persane.

Cine — după toate astea — ar fi avut îndrăzneala și nechibzuința să se măsoare cu ei ? Lacedemonienii ? Dar era de rîs. Ei nu știau nici măcar să încalece pe cai, darămite să înfrunte valurile ! Corintienii ? O, ființele acelea fără vlagă, pentru care numai ieșirea din orașul lor destrăbălat era cea mai mare vitejie ! Atenienii ?... Dar ei erau pedeștri. Numai că „bastardul" zeului Poseidon — da, da, acest Themistocles — și-a pus în

gînd să-i facă marinari. De aceea, fenicienii, numiți chiar de ei „spaima mărilor", trebuie să fie puși în fața lor. Să le bage frica-n oase.

De sus, micile trireme ale hellenilor păreau niște scolopendre ce toată viața așteaptă un călcîi care să le strivească.

Xerxes le-a privit... și iar le-a privit. Și la urmă izbucni în hohote.

— Ah, nenorociților ! Piticilor ! A sosit... A sosit ceasul nimicirii voastre !

CAPITOLUL XX

Printre victimele acestui „prăpăd" pe care Xerxes l-a prezis în gura mare erau şi doi oameni bine cunoscuţi nouă. Nu Themistocles, nici Eschil, nici Aristides sau Mnesìfilos şi mai ales nici Aminias, viteazul homeric care te făcea să-ţi aduci aminte de Diomedes şi de Achile. Dar de ce să te ducă cu gîndul la figuri atît de îndepărtate ? Îţi aducea aminte de fratele său, minunatul Kinègiros ! Dar nu despre el vrem să vorbim acum. Să ne întoarcem la cei doi tineri efesieni care după ce şi-au cinstit armele la Marathon au venit să le ducă spre izbîndă şi la Salamina.

Dar — au spus-o şi ei — la Marathon totul a fost mai uşor. Şi primirea lor printre luptători mai simplă. Li s-a spus atunci să meargă spre Vrilesia sau spre Kinòsarges. S-au dus, i-a văzut Miltiades, care i-a spus lui Stesìlaos să-i primească într-o unitate de elită. Apoi au luptat, au învins, au scăpat. Şi-acuma — de parcă le părea rău că au scăpat de moarte — au venit să piară aici. Dar cum ? Unde ? Nu puteau.

La Marathon — am mai spus-o — fusese mai uşor. Atenienii aveau de luptat împotriva mezilor pe cîmpia Marathonului. Nu erau marinari, pedeştri, vîslaşi, aliaţi credincioşi şi necredincioşi. Erau numai pedeştri, luptători atenieni.

Du-te acum, de poți, să-ți găsești locul unde îți vei da viața ! Lui Theòxenos îi părea rău. Îi era rușine că nu putea să facă ceva pentru ei.

— Pe uscat, sau pe apă vreți să pieriți ? îi întrebă. Pentru că, după cum văd, voi ați venit aici ca să vă dați viața. Nu-i așa?

— N-am venit să admirăm frumusețile insulei.

— Asta zic și eu. Și... unde vreți să muriți ?

— Unde-o fi. Numai să murim.

— Îmi place... spuse Theòxenos. Dacă nu dăm totul, patria s-a dus. Dar vă-ntreb deschis : dacă ați fost pedeștri, ce căutați aici, pe apă ?

— Totul este să luptăm. Cît despre loc... unde-o fi.

— Nu „unde-o fi." Asta nu-mi place.

— Dar ce ți-ar plăcea ?

— Ceea ce ar pricinui nimicirea medului.

— Tu ești luptător pe mare ?

— Arăt a fi altceva ?

— Nu, dar atunci de ce lupți și tu ca pedestru ?

— Asta e voia arhonților orașului. Ei au poruncit să fie aleși vreo sută de salaminieni, buni înotători, care cunosc peșterile, locurile tainice și țărmurile ca să poată da de urma „pletoșilor" ce vor pune piciorul pe uscat ca să ne măcelărească copiii.

— De ce vorbești numai de copii ? Dar femeile ?

— Hm... acestea în ultima vreme sînt foarte viteze. Li s-a năzărit, dragi prieteni, să ajungă războinice, ca amazoanele. Oh, multe nenorociri or să se abată pe capul nostru după victorie. Greu să le dăm jos de pe grumazul nostru. Nu vorbesc de mine. Eu am vîsla... Și-mi ies cam ușor din fire, ca taică-meu. Dar vai de ăia ce au scăpat hățurile din mînă.

— Istoria însă, Theòxenos, spune...

— Lasă istoria ! N-o amestecați ! N-am învățat să mînuiesc condeiul. O să mă întrebați : poți scrie cu vîsla ? Nu. Îți chivernisești traiul ? He, oarecum. Mă descurc. Numai să nu apară

în apele noastre vreo corabie barbară ! Atunci, orice-ai fi, devii fiară.

Theòxenos privi undeva spre mare şi deodată arătă strigînd :

— Uite-l ! îl vezi ? He, el e !

— Cine ? întrebară amîndoi.

— Ăla ce scuipă şi la fiecare doi paşi brăzdează nisipul cu sandaua ! He, el e. Adică un ecatontarh, prieten de-al meu. Hippònicos îl cheamă. Hippònicos al lui Peheu, cu gura cam spurcată. Să mergem după el.

Înaintară. Şi îl ajunseră..

— *Haire !* îi ziseră. Bucură-te !

— Nu mă bucur de loc ! spuse mîhnit. Dar de loc. Tu însă unde-o duci p-asta ? He ? Pe tine te-ntreb, Theòxenos ! Unde duci această panoplie ?

— Am scos-o la plimbare.

— Vorbeşti cu un ecatontarh ! Ia seama !

— Nu-mi vine să cred. Nu. Nu-mi vine să cred că poate fi ecatontarh cel ce-ntreabă un apărător al patriei unde-şi duce panoplia. Mă duc s-o stric. Mai vrei ceva ?

— Da. Unde-i duci p-ăştia ?

— Nu sînt „ăştia". Şi nu-i duc. Ei nu sînt dintre aceia pe care-i duci. Se duc singuri.

— Theòxenos ! O să mă faci să-mi spurc gura !

— Nu poţi altceva. Ascultă aici, ecatontarhule... Hai mai bine să stăm de vorbă ca prieteni.

— N-am prieteni !

— Te iei la harţă cu toată lumea şi pe urmă te plîngi că n-ai prieteni. Altminteri, n-o să mai ai pe cine înjura şi o să tînjeşti de dorul lor.

— De astăzi nu mai înjur pe nimeni ! Întîi şi-ntîi pe arhonţii insulei ! M-au smuls din mare, m-au luat de pe triremă şi m-au azvîrlit pe uscat ca pe-o cîrpă. Şi eu... uită-te la mine ! A ce duhnesc ? Pune-ţi nasul !

Theòxenos îl mirosi. Duhnea a sudoare.

— Ai ghicit ? Lasă. N-o să ghicești. O să-ți spun eu. Duhnesc a saramură. A mare. Și asta de aici ce e ? He ?

Își desfăcu pieptul.

— Păr... spuse Theòxenos.

— Alge ! strigă Hippònicos. Ce mi-au făcut ? M-au pus să umblu ca un bou pe uscat.

— Așa cere patria.

— Nu sînt patrie alde Eucleu și Vriòsthenos, chiar dacă-i fiul lui Hremilos. Ce fac eu acum aci ? Poți să-mi spui ? Găsește tu, pentru că eu nu știu. Și nu mă amestec.

— Dar eu ? întrebă Theòxenos pe un ton plîngător. M-au pus să fac pe ogarul de mare. Nu mă supăr. Dacă se pierde un luptător al patriei, cine o să cîștige ? Medul. Deci... luptă ! Cu sulița, cu piciorul, cu capul. Cine o să piardă ? Medul ! Atunci ?...

— Care ai spus că ți-e îndeletnicirea ? întrebă Hippònicos. Ogar ai zis ? Dă-i drumu înainte ! Sînt comandantul tău. Mergem să-i găsim și p-ăilalți. Ne așteaptă în golf.

— Nu vreau să aud de nimic. Eu mă duc la triicada mea. Comandantul meu e Filònicos al lui Priscos. *Haire !*

— Stai ! Îmi dai sulița să te omor ? Nu rabd asemenea nesupunere ! Cînd fiul lui Peheu îți spune „Sînt ecatontarhul tău", asta înseamnă că e ecatontarhul tău. Filònicos, gata, a trecut la trupele pedestre. Dormi de-a-n-picioarelea. Filònicos este pentru băieți cuminți. Noi sîntem vînători, cai fără frîie, gonași ce adulmecăm ca niște ogari. Ai văzut.

— Ia te uită ! făcu Theòxenos. Și eu mă întrebam : Cine o fi ecatontarhul meu ? Dacă era vreun „molîu"... dacă nu era arțăgos și nu avea gura spurcată... m-aș fi îmbolnăvit. Am avut noroc.

— Ai văzut ? Acum, să mergem.

— Și cu efesienii ce-o să facem ? Să știi că sînt și marathonomahi...

Ecatontarhul le strînse mîinile.

— Ce să facem acum ? întrebă. Ei sînt luptători pricepuți. Au nevoie de respect, de ordine. Nu sînt ca noi, niște șacali răzleți. Stai ! Îi vom duce la gardă. Filònicos o să sară pîn'la cer. El vrea asemenea războinici încercați. Să mergem, prieteni. Numai panopliile vă lipsesc. Dar o să găsim.

Au luat-o spre stînga, unde se afla tabăra trupelor pedestre. Dar acolo găsiră mare zăpăceală, dezordine, certuri, vaiete. Filònicos îi primi pe cei doi ionieni cu căldură, dar era tulburat.

— Pe mine nimeni nu mă bagă în seamă ! își spuse Hippònicos. Nimic... Te-au aruncat deoparte, fiu al lui Peheu.

— Ce vrei ? îl întrebă Filònicos. Ești stăpînul țărmului. Ce-ți lipsește ?

— Îmi lipsește liniștea, Filònicos. Și tu mi-o ucizi. Ce-i cu învălmășeala asta ? Nu-mi spui nimic.

— Pleacă...

— Vezi ? Și eu nu știu nimic. Cine pleacă ? Mezii ?

— Mezii vin.

— Atunci, cine pleacă ?

— Lacedemonienii, corintienii și prietenii lor. Trădare ! Ne lasă singuri.

— Eu, Filònicos, cînd pleacă un țînțar de pe urechea mea, fluier. Nu mă supăr.

— Va să zică... nu te supără ?

— La drept vorbind, sînt supărat puțin. Au plecat gunoaiele și n-o să am unde scuipa ! Lasă-i să se afunde în ocări. Porcii se bagă singuri în noroi. Nu-i bagă ceilalți. S-o ștergem, Theòxenos. *Hairete,* prieteni ! Zeii Efesului să vă aibă-n paza lor ! Filònicos, nu știu ce-o să faceți voi. Dar noi sîntem hotărîți să învingem. *Hairete,* vitejilor ! Acum, cînd am scăpat de lighioane, sîntem siguri de victorie. Dar... gata, n-o să mai avem pe cine să blestemăm... Și asta o să ne trimită cu o oră mai devreme în Aheron, și în împărăția umbrelor.

Plecă cu Theòxenos, sprijinindu-se unul pe altul cu spinarea.

— Disciplina a murit, spuse Filònicos. Din totdeauna, Theòxenos nu s-a bucurat de respect, dar a fost viteaz. Haideți, efesienilor. Să mergem după panoplii. Unde le-ați lăsat pe ale voastre ?

— Le-am închinat zeiței Artemis... Și-apoi, cum să le aducem din Ionia ?

— Da ! Aveți dreptate. Care va să zică... ați luptat la Marathon ? He ? Și... ca ce ?

— Hopliți pedeștri.

— Pe atunci eram la Siracuza. Dar a luptat bătrînul meu... trăiește și acum, cu mîna retezată. Eu i-o acopăr, el nimic, o arată ca pe-un trofeu. Cum vă cheamă ?

Efesienii și-au spus numele.

— Cu respect... zise el. Filònicos al lui Priscos, de altfel știți. Acum... dacă pînă la urmă peloponezienii vor pleca, cum o să le zicem ?

— Nicicum... răspunse Pýrasos. Peloponezienii nu vor mai exista pentru helleni.

— Bine. Știți ce avem de făcut acum ? Să atacăm detașamentele ce vor debarca. Acești doi tineri care au plecat acum sînt cercetași. Ei vor fi tot timpul treji, ca nu cumva să calce pe insulă vreun dușman. De îndată, solul ne va da de veste, și noi ne vom repezi să le zădărnicim debarcarea. O misiune grea. Nu e ca la Marathon.

— Dar nici acolo nu a fost ușor.

— Nu zic ba. Dar îi aveai pe mezi în fața ta. Știai unde și pe cine vei lovi. Acum înfrunți necunoscutul. Ți se spune că sînt nenumărați. Cîți sînt acești nenumărați ? Xerxes se zice că i-a numărat cu o frînghie. Zeii să ne ocrotească ! Poți să numeri cu frînghia ? De aceea nici ei n-au reușit, se zice. În cele din urmă au obosit și au renunțat la numărătoare. Bine au făcut. Cui să dea socoteală ? Acolo, oamenii nu sînt ai părinți-

lor lor. Ei sînt ai regelui. Aşa se zice. Dar e cu putinţă ? Fiecare spune ce vrea.

— Şi totuşi, aşa e... întâri Pýrasos. Mamele sînt un fel de ateliere care produc copii... adică un fel de scule pentru războaie.

— Şi cînd nu e război ?...

— Nu se poate. Regele nu rămîne niciodată fără război.

— Ce sînt toate astea ? E de necrezut ! Femeile deci sînt ateliere. Şi cînd bărbaţii sînt duşi la război, atunci ce fac atelierele ? Sînt închise ?

— Nu. Regele opreşte întotdeauna acasă un corp pentru reproducere, pe *enorhii,* care trec din atelier în atelier şi fac copii. După cum vedeţi, producţia nu încetează. Nevoile războiului...

— Nevoile războiului ! Atunci, să nu-l facă !

— Nu poate.

— De necrezut ! Dar iată, am ajuns la depozitul de arme. Intraţi şi alegeţi ce vă convine. Eu stau aici pe piatră şi vă aştept. Ateliere, cică. Pf !

Tabăra era după nişte dealuri, într-o vîlcea. Bine au făcut ! Pentru că duşmanul nu trebuia să ştie în nici un fel unde i se întinsese cursa. Numai cercetaşii nu aveau oprelişti, dar ei erau rari, la fiecare douăzeci de pietre unul. Erau numai ochi şi urechi. Ziua pîndeau cu ochii deschişi, şi noaptea — cu urechile ciulite. Toţi erau voinici, cu ochi ageri, iuţi la picior... de puteau prinde un iepure din fugă.

Prietenii noştri se duseră acolo unde au fost trimişi şi de îndată îşi făcură prieteni printre tovarăşii de arme. Filònicos însă nu se dezlipise de ei. Efesienii îi plăceau. Socotea prietenia lor ca pe-o mare cinste. Fuseseră doar marathonomahi ! Şi au venit tocmai din Ionia ! Au străbătut marea ca să vină aici. Văzuseră multe. Au cinat pe-ntuneric. N-au aprins focuri, ca să nu fie văzuţi de pe partea cealaltă. Deşi nu se zărea nici armata, nici flota mezilor.

— Au zis că ne vor trimite un strateg... începu să povestească Filònicos. Unde e ? Am rămas fără căpetenie. La început,

au zis că va veni Xànthippos, dar era în surghiun... Mai tîrziu s-a aflat că s-a întors, dar că va comanda o escadră. Ai văzut vreun med, Pròvulos ? îl întrebă pe unul de lîngă el.

— Am văzut unul pictat... avea părul inelat... şi o barbă mărunt împletită, de parcă i-o trecuseră printr-un război de ţesut. De ce atîta trudă pentru o moarte simplă ?

— Efesienii au văzut mezi vii, spuse Filònicos. Şi s-au bătut cu ei. Nu e aşa, prieteni ?

— La persani, răspunse Thalpes, atît viaţa, cît şi moartea sînt două lucruri fără noimă. Un persan, de pildă, nu vine pe lume pentru a trăi. Viaţa lui este doar un fel de trecere spre moartea pentru care e sortit.

— Ia te uită ! Toţi se adunaseră în jurul efesienilor.

— Adică totul e un nimic, spuse Filònicos. Una la mînă. Am pierdut viaţa. Bine. Ce-am pus însă în locul ei ?

— Nimic... adăugă Thalpes. O dată ce nu sînt sortiţi să trăiască...

— Bine că nu sîntem persani ! Dar stai. În răstimpul ăsta cît le e dat să trăiască, ce menire au ?

— Nu au... îl întrerupse cineva.

— Am spus... zise Thalpes. Să moară. Dar nu vă grăbiţi. Moartea persanilor nu se aseamănă cu a noastră. Persanii morţi nu se duc în împărăţia Hadesului. Ei se duc în locuri cu verdeaţă, unde trăiesc ca satrapi, lăfăindu-se în belşug şi plăceri. După o viaţă grea, plină de dureri, boli şi înfometare, ajung la locul de odihnă şi huzur. Vedeţi în ce lumi diferite trăim ? Noi venim într-o lume cunoscută, poate amară, dar totodată veselă, plină de cîntări, dragoste, fapte măreţe, unele şi urîte... Pe urmă plecăm. Coborîm în Aheron, unde...

— Sst... Tăcere ! strigă la un moment dat Filònicos. Băieţi ! Aţi auzit ceva ?

Ciuliră urechile. Într-adevăr, dinspre mare se auzea ceva. Un muget greu de valuri, ce tot creştea. Troncăte, pleoscăituri, manevre de nave.

— Mezii ! spuseră cu toții, încet.

Zgomotul se tîra lung, neîntrerupt. Semăna cu un uriaș animal răpitor ce se tîra în întuneric. Cîndva, trebuia să se repeadă. De unde ? Erau atît de mulți, încît ar fi putut să se năpustească de pretutindeni.

— Toată această armată, spuse Filònicos, mi se pare că este... uite, un animal orb.

— Da... încuviință Pýrasos. Un animal, dar... pentru care viața este de neîndurat și de aceea se grăbește să o lepede, să scape de ea.

— N-am văzut un med, spuse cineva. Nu știu nimic. Sînteți norocoși voi cei ce-l cunoașteți. Știți ce-o să vedeți și în ce-o să loviți.

— Greul este prima lovitură de spadă, spuse Pýrasos. După aceea, toate sînt ușoare. Îți dai seama că și ei au sînge, că și ei sînt din carne. Ei au și clipe cînd uită de „fericirea" ce-i așteaptă în lumea de apoi și o aleg pe aceasta. Cu toate că sînt foarte superstițioși, aleg viața în locul morții. Însă, bărbați salaminieni... bine că-i așa. Dacă mezii nu preferau din cînd în cînd viața, toți hellenii ar fi pierit încă de pe vremea luptei de la Marathon.

— Dar... cum ? Adică... ce fac ?

— O iau la fugă. Și cînd începe medul să fugă, nimic nu-l mai oprește. În ultimele linii sînt orînduiți străjeri uriași, ca să-i oprească cu lovituri de spadă și de bici pe aceia ce se retrag. Dar e în zadar. Mai bine să fie omoriți de-ai lor ca să scape de spaima stîrnită de helleni... mai ales cînd aceștia încep să cînte.

— Dar ce-i apucă ?

— O teamă ciudată... Nu, să nu credeți ! Nu are nici o asemănare cu teama noastră. Noi cînd ne temem știm de ce. Știm de unde vine și unde ajunge. Medul, însă, nu. Dacă știa de ce se teme n-ar fi fugit, pentru că nu se teme de moarte.

— Dar atunci de ce se teme ?

— Chiar de teamă. Apoi, se mai teme ca nu cumva... hellenii să-i zădărnicească nemurirea. Persanii nu se tem de lumea văzută, nici de fiinţele vii ale acestei lumi. Însă se tem îngrozitor de duhuri. Ei cred că Hellada este o ţară plină de... spirite.

— Şi parcă nu au dreptate ? spuse Filònicos, atent în acelaşi timp la zgomotul ce creştea în continuu. Eu zic să dormim, spuse la urmă. Dacă vom fi chemaţi la luptă, să fim odihniţi.

— Eu sînt foarte obosit, spuse Pròvulos, care se sprijinea în cot, şi de aceea nu voi putea să mă odihnesc. Apoi, mai e şi zarva asta...

— Zi că nu e. Fă-te că n-auzi.

— Zi tu dacă poţi, că tu nu eşti tu. Deci... n-o să mă convingi. Am să stau aici şi-am să ascult. He, efesienilor, duhurile fac zgomot ?

— Nu.

— He... greşiţi. Într-o bună zi, în Asty, cîţiva prieteni mi-au propus să mergem într-un portic ca să ascultăm un înţelept cu mult duh. Ah, ce zgomot făcea !

— Ce făcea ?

— Îşi sufla nasul, scuipa, tuşea... şi din cînd în cînd scotea pe gură şi cîte-o înţelepciune, numai că i-o înnăbuşea zgomotul făcut de nas. Ecatontarhule, ia spune-mi : Duhurile de noapte umblă cu torţe ?

— Nu. Unde ai pomenit şi asta ?

— Atunci, sigur că ăştia care vin încoace nu sînt duhuri. Uite, se aud şi paşii lor.

Toţi priviră încotro arăta. Într-adevăr, două-trei torţe pluteau singure în întunericul nopţii ca nişte aştri atîrnaţi de cer cu nişte fire.

— Oare sînt persani ?

— Ar fi ţinut torţe aprinse ca să-i vedem ?

— De unde ştii ? Poate că le ţin ca să alunge duhurile rele. Iată-i, vin spre noi.

Într-adevăr, torţele se apropiară. La lumina lor zăriră cîţiva bărbaţi. Filònicos îl recunoscu pe unul dintre arhonţii insulei. Sări în picioare şi alergă să-i întîmpine.

— Aici e tabăra ? întrebă unul.

— Aici, fiu al lui Hremilos, spuse Filònicos.

— Şi cine comandă ?

— Nimeni. Sîntem fără căpetenie.

— De-acum nu mai sînteţi. A venit strategul vostru.

Torţele coborîră puţin să lumineze chipul bărbatului pe care-l arăta Vriòsthenos al lui Hremilos.

Din întuneric se auziră voci.

— Aristides !

— Aristides atenianul !

Soldaţii îi alergară în jur... Îl priveau cu încîntare.

— Acum poate să vină împotriva noastră toată Asia ! strigă Filònicos.

Arhontele salaminian le spuse să pregătească pentru Aristides un culcuş pentru că este frînt de oboseală.

— Înfruntînd mii de primejdii, spuse, s-a furişat într-o luntre mică printre navele flotei persane. Salamina este închisă de zidurile vii ale mezilor care-şi ascut săbiile. Se pare că au uitat înfrîngerea de la Marathon. Dar se află aici fiul lui Lysìmahos ca să le-o amintească. *Hairete,* bărbaţi !

Arhontele plecă însoţit de un făclaş.

Aristides se aşeză lîngă luptători şi-i chemă pe ofiţeri aproape de el.

— Cîte pletre sînt de aici pînă la mare ? întrebă.

Fiecare îşi spuse părerea. Unul o sută, altul o sută cincizeci... Un al treilea spuse chiar două sute.

— Multe... spuse Aristides gînditor.

— Avem cercetaşii noştri, spuse Filònicos.

— Nu ne vor fi de folos. Pînă ne vor da de veste, Salamina, insula lui Aias, va fi năpădită de hoardele duşmane. Acum e clipa prielnică pentru debarcare. Îi apără întunericul. Trebuie să

ne mutăm. Dușmanul trebuie să fie atacat înainte de a pune piciorul pe uscat. Atunci cînd se află pe nave. Aveți arcași ?

— Puțini. Dar buni.

— Pregătiți-vă. Căutăm alt loc. Dar încet. Înaintați în rînduri rare. Urmați-mă !

Centuriile porniră. Dar nu făcură nici cincizeci de pletre, și văzură un sol venind în fugă spre ei.

— Alergați ! strigă. Mezii !

— Degrabă ! porunci Aristides, pornind primul.

Alături de el era Filònicos, și în spatele lui — efesienii, sprinteni, liniștiți, siguri.

Cînd sosiră la țărm, persanii, nepăsători, își storceau anteriele și le uscau de apa aceea scîrboasă, care numai vederea ei le răscolea măruntaiele, cu atît mai mult dacă o și atingeau.

Hellenii tăbărîră asupra lor cu atîta avînt și într-un mod atît de surprinzător, încît asiaticii, superstițioși, crezură că țîșniră din nisip duhurile și începură să țipe de groază. Nici nu încercau să se apere. Unii cădeau în genunchi, alții se rugau, alții își agitau în aer mîinile.

În scurt timp, fuseseră toți măcelăriți. Nu trecu însă mult, și o altă flotilă de debarcare apăru în larg. Aristides dădu ordin hopliților lui să cadă cu fața la pămînt și să stea nemișcați. Mezii debarcară nepăsători. Și de data aceasta, luptătorii helleni răsăriră într-adevăr din nisip !

Măcelul a fost repetat și mai sălbatic, și mai năvalnic. Cînd soarele dogorea peste muntele Pentelicòn și se înălță deasupra muntelui Egàleo, apa mării era tulbure-neagră de sînge.

Abia atunci hellenii putură să vadă amploarea măcelului. Persanii, după această pățanie, nu mai încercară să întreprindă altă debarcare în Salamina. Umplură însă cu mii de luptători mica insulă Psitàleia, care acum, la lumina zilei, era neagră de miile de mezi care se mișcau neliniștiți, așteptînd cu nerăbdare ceasul debarcării.

Aristides spuse oamenilor lui să se odihnească.

— Multă muncă ne aşteaptă... spuse, şi privi stăruitor insula Psitàleia, de unde se înălţau nori de fum. Se pare că ardeau corpurile hellenilor. Există acolo la Kinòsura vreun liman ? întrebă. Trebuie să găsim vase mici.

— Sînt acolo ancorate toate vasele de pescuit.

— Echipaje... au echipaje ?

— Toţi cercetaşii noştri sînt marinari.

— Să plece un mesager !

— Sînt gata ! răspunse un efeb.

— Vasele de pescuit să vină încoace !

Mesagerul plecă.

CAPITOLUL XXI

Venise cea de-a douăzeci şi doua zi a lunii Boeodromiòn. Ziua năvăli cu telegarii ei albi, strălucitoare, diafană. Adieri calde se jucau fugărind fluturii. Marea se legăna nesigură, ambiguă. Numai în portul oraşului Salamina marea era calmă. O închise zidul flotei hellene. Dispunerea ei în linie dreaptă începea de la promontoriul Kinòsura şi sfîrşea la braţul stîng al radei de ancorat. În faţa ei spre dreapta — uriaşă, înspăimîntătoare — era aliniată flota persană. Cu puterea ei numerică putea împresura într-un cerc multiplu întreaga flotă hellenă. Dar nu va reuşi. Planul lui Themistocles zădărnicea acest lucru. Cele două extremităţii ale liniei de luptă, el le-a rezemat nelăsînd nici o fisură pentru manevre de învăluire. În acest fel, el anihila superioritatea de forţe a lui Xerxes. Un singur pericol de învăluire exista : de pe uscat — prin debarcarea pedestrimii persane. Şi exista, după cum ştim, un corp persan pe unsula Psitàleia, tocmai în spatele flotei hellene. Dar isteţul atenian era şi prevăzător. A plasat la ţărmul din faţă, după cum am văzut, corpul comandat de Aristides, cu ordinul de a ocupa toate punctele de debarcare din dreptul insulei Psitàleia.

Totul era pregătit. Dar bătălia nu începea. Xerxes nu dădea semnalul. Stătea ţeapăn ca un butuc asiatic cioplit. De ce ? Mintea lui Xerxes de astă dată — o singură dată — funcţiona... ca la helleni. Împrumută şi el puţintel din noianul de şiretlicuri

învățate de la helleni. „Nu — se gîndi. De astă dată nu vom cădea în cursa voastră ! Blestemați atenieni. Vreți să mă atrageți în strîmtoarea voastră ca să neutralizați superioritatea mea ? Ei, nu. De astă dată te-ai înșelat, atenianule. Nu voi ataca primul ! Te voi aștepta aici ! Să te scufund ! Să te scufund ! Urmașii voștri să nu găsească nici măcar epavele corăbiile voastre !

— Să nu clintească nimeni ! porunci Xerxes. Nici măcar o vîslă. Să împietriți toți la locurile voastre ! A, vicleniilor, ați căzut în capcanele voastre.

— Și dacă nu vor ieși de acolo niciodată ? întrebă sfios un aghiotant.

— Atunci, nu-i vom ataca niciodată ! O să-i lăsăm să-i secere foamea și setea ! O să-i lăsăm să se omoare între ei, și abia atunci o să mergem să-i îngropăm.

Xerxes era foarte vesel ! Victoria era în mîna lui. Înconjurase întreaga insulă cu un cerc de metal dinspre țărm și mare. Dacă vreo corabie încărcată cu grîu îndrăznea să se apropie, ar fi fost scufundată imediat. Ce-ar mai fi mîncat hellenii ? Pe insulă erau puține animale. Cît despre șoareci, legenda nu-i pomenea pe helleni ca mîncători de rozătoare. Poate pentru că gospodinele salaminiene aveau mania să le stîrpească.

Între timp, soarele se ivi de după sprînceana muntelui Pentelicòn.

Xerxes dădu ordin să întindă peste tron o prelată cu văluri. Avea răbdare. Scribii stăteau mereu cu dăltile în mînă, iar rapsozii — cu urechile ciulite ca niște cîini de vînătoare.

Soarele se înălța auriu. În tabăra hellenilor, triiarhii peloponezieni începură să-și piardă răbdarea.

— Ce fac acolo ? întrebă Evriviades, care zadarnic aștepta să-l anunțe Themistocles să dea semnalul de atac. Cînd ne vor ataca ?

— Poate se pregătesc... îi răspunse încurcat comandantul triremei de alături.

— Sînt gata încă de ieri. Acum am înțeles gîndurile lor.

— Ne vor lăsa să aşteptăm pînă ne prăbuşim. Persanii n-au dat niciodată dovadă de nerăbdare. Dimpotrivă, sînt foarte răbdători.

— De altfel, thesalienii sînt lîngă ei, gata să-i sfătuiască. Cu ei este şi Thorax din Larisa.

— Şi de ce nu-l pomeneşti şi pe Demàratos al lui Ariston din Sparta ?

— Poate şi el... spuse, nevrînd să audă că tocmai un spartan e slugoiul unui străin.

Evriviades îşi aruncă privirea plină de nedumerire spre aripa stîngă, unde Themistocles stînd în picioare pe punte strălucea în panoplia lui. Bănuieli cumplite începură acum să-l răscolească. Oare... oare... toate astea erau o înscenare ? O capcană ?

Te poţi aştepta la orice de la un atenian... de la un vrăjitor isteţ ale cărui curse nici el n-a putut să le evite !

„De ce stai fără să faci nimic, ucigaşule ?" vru să strige spre nava de unde Themistocles ţinea paralizate prin vraja lui echipajele ateniene.

Viitorul acestei bătălii părea acum întunecos. Bănuieli îngrozitoare îi măcinau liniştea lui Evriviades. Această inactivitate nu era întîmplătoare. Nu !

Dar ceea ce pentru Evriviades era încă bănuială, pentru Adimandos era certitudine. Atenianul îl trădase. Cu făgăduieli şi amăgeli, îi ţinea închişi în port pînă la sosirea medului. Şi acum — fără îndoială — ducea tratative în taină pentru predarea lor. Iar ei îşi aşteptau fără murmur capturarea. Cu o luntre trimise stolarhului Evriviades un mesaj, înştiinţîndu-l de cele urzite. Acesta, cu toate că împărtăşea temerile lui, îi răspunse liniştitor.

Timpul însă trecea. Şi la un moment dat răbdarea lui Adimandos se sfîrşi. Făcea pe punte semne disperate. La urmă, trimise o ameninţare ultimativă. „Dacă nu se va da semnalul de atac pînă se-ntoarce luntrea ce aduce înştiinţarea mea, atunci eu voi înălţa pe catargul navei mele scutul răsturnat şi voi cere trecerea prin flota duşmană, declarînd întreruperea alianţei şi retragerea."

Evriviades l-a împiedicat. L-a făcut atent că dacă greşeşte, atunci va fi autorul catastrofei lor. „Împărtăşesc bănuielile tale, dar nu şi hotărîrile. O mişcare pripită, greşită poate avea urmări nenorocite. Mai aşteaptă... Şi dacă într-adevăr temerile noastre se vor dovedi întemeiate, nu tu, ci eu voi înălţa pe catargul navei mele scutul răsturnat. Deci mai rabdă, Adîmandos."

Acesta hotărî să mai rabde puţin. Timpul însă trecea zadarnic. Şi mînia culmina, culmina pînă ce izbucni. Fără să-l mai înştiinţeze măcar pe Evriviades despre măsura groaznică, dădu ordin şefului de echipaj să dea semnalul. Şeful de echipaj luă scutul de argint şi-l legă la capătul parîmei. Dar în timp ce se pregătea să tragă scripetele, privirea lui se întoarse discret spre nava lui Themistocles... Mîna îi înţepeni. Într-o tăcere absolută, Themistocles se urcase pe partea mai înaltă a prorei şi vorbea echipajelor lui. Vorbea cu vervă inspirată şi plină de entuziasm, cu o voce ce vibra de avînt şi se ridica în înălţimi, acoperind vuietele depărtate... şi emoţionîndu-i pe helleni.

— Bărbaţi Salaminomahi, (luptători de la Salamina,) striga, laurii victoriei de la Marathon nu s-au ofilit încă ! Sîngele părinţilor noştri este încă proaspăt. Nu au apucat să se stingă bocetele femeilor din Asia, nici imnurile pentru victoria noastră de atunci, şi duşmanul viclean — surd în faţa plînsetelor din ţara lui, orb în faţa norilor de fum şi a flăcărilor mistuitoare — a năvălit din nou în patria noastră să ne nimicească neamul... A jurat să amuţească pentru totdeauna glasul ce a adus pe lume logos-ul. Bărbaţi Salaminomahi... Prin aceste ziduri barbare ce ne-au rupt de restul Helladei va trece istoria... şi va povesti copiilor noştri despre mînia sfîntă ce a înflăcărat pieptul părinţilor lor. Camarazi de arme ! Veţi lupta numai şi numai pentru victorie, pentru că nu ne rămîne nimic altceva de făcut. Mezii au venit o dată şi au căzut, după zece ani au venit din nou... Poate să cadă şi acum, şi după un timp să vină iarăşi. Numai victoria ne va salva pe vecie. Pentru noi nu există nereuşită. Sîntem atît de puţini, încît dacă vom fi înfrînţi o dată nu va mai fi nevoie să

fim pentru a doua oară bătuți... Vom pieri. Bărbați Salaminomahi ! Zeii noștri au poruncit să nu dăm înapoi. Onoarea ne poruncește să murim cu toții. Cît despre mine... eu n-am venit aici să fiu înfrînt împreună cu voi, ci să mor împreună cu voi. Dacă această hotărîre o vom lua acum toți laolaltă, atunci — de vom trăi sau vom muri — v i c t o r i a va fi a noastră !

. . . . . .

Adîmandos, văzîndu-l pe atenian că vorbește, dar neauzind ce spune, crezu că Themistocles recită ostașilor lui versuri din *Iliada* sau că-i ațiță împotriva peloponezienilor, și — izbucni în ocări teribile — dădu poruncă să fie înălțat scutul. Dar atunci...

Din rîndurile atenienilor cu mii de glasuri răsună peanul ! Evrivîades dădu imediat comanda ca goarnele să sune. Și atunci — tunător ca un oracol nemilos — se auzi glasul lui Themistocles :

— *Pròsso !!* (Înainte !)

Vîslele s-au înălțat ca niște săbii argintii și s-au împlîntat în pieptul mării.

Ite pàides Hellènon
Elefteràte Pàtres...
(Înainte, flăcăi helleni,
Pentru libertatea patriei...)

— *Pròsso !* repetă și Evriviades.

Vîslașii își afundau vîslele cu ură. Acum, toate cele trei sectoare, într-o ordine de bătaie de nestrăpuns, înaintau împotriva inamicului.

— *Pròsso !!* strigă tunător și Polìcritos, și luptătorii eginiți porniră năvalnic la atac.

Numai acum, acum cînd părăsiră portul și ieșiră în largul strîmtorii, numai acum se putea vedea sărăcia flotei hellenilor.

Xerxes se gîndi că numai două motive puteau să-i împingă la această acțiune nesăbuită : disperarea sau nebunia. Asta e ! Se

pare că Themistocles şi-a dat seama că sosise clipa izbucnirii „revoltei" în rîndurile hellenilor şi, ca s-o preîntîmpine, dădu ordinul de atac.

Avea deci dreptate Sikinos... Căută să-l găsească ca să-l răsplătească. Dar acesta dispăruse de parcă-l înghiţise pămîntul. Aşa se gîndea Xerxes. Dar alţi persani, care luptaseră la Marathon, se gîndeau altfel. Blestematul acesta de pean le-a amintit clipele cumplite de atunci şi li se muiară genunchii. Comandanţii îi înşelaseră spunîndu-le că hellenii au înnebunit. Şi-i crezuseră. Acum însă, ştiau că în graiul hellenilor această nebunie înseamnă entuziasm, curaj şi alte lucruri foarte primejdioase. Acum nu vor mai reuşi să ţină piept acestor echipaje. Şi de aceea erau gata să se arunce-n mare. Dar la statul-major al lui Xerxes de astă dată nu erau numai persani superstiţioşi. Erau şi ionieni foarte pricepuţi în luptele de mare. Iar amintirea că au fost părăsiţi de atenieni şi spartani în timpul răscoalei lor îi scotea din fire chiar şi acum. În afară de aceştia erau şi vajnicii marinari fenicieni care considerau războiul îndeletnicirea lor de toate zilele. Ei se supărau cînd şomau... şi omorau fără ură, cu obişnuinţa omului de meserie.

Pe aceştia, Xerxes i-a aliniat în aşa fel încît să fie în dreptul atenienilor.

Dar acum nu era timp de gîndit. Sosise ceasul bătăliei. Scribii puseră mîna pe condeiele lor. Toate erau pregătite. Curînd, se va auzi pe toată întinderea mării un vuiet înspăimîntător, şi bătălia va începe. Xerxes puse mîna pe sceptrul lui de aur, gata să-l înalţe ca să dea comanda. Dar în timp ce-l ţinea i se năzări să izbească capul lui Sikinos. Informatorul lui însă avu grijă să dispară chiar din prima noapte. „Ah, potaia, zise, m-a trădat. Unde-i revolta, unde-s încăierările ce erau să izbucnească în tabăra hellenilor ? Ei vin împotriva noastră cu toţii. Dar lasă-i. Mai bine aşa. Mai bine să ai de-a face cu duşmani făţişi. Prietenii îndoielnici sînt mai primejdioşi decît duşmanii neîndoielnici."

Însă navele hellenilor în linie dreaptă se apropiau, se tot apropiau... Acum ajunseră în dreptul strîmtorii. Au ieşit !! Xerxes îşi strînse sceptrul.

*

* *

Themistocles stătea la prova navei lui, ce depăşea puţin întreaga linie, ca să poată supraveghea spaţiul bătăliei, cu ochii aţintiţi iscoditor asupra duşmanului. Acum se vedeau pînă şi ochii duşmănoşi ai războinicilor, strînşi de ură. Dar linia persană rămînea mereu neclintită. Themistocles păli. Era plin de sudoare rece. Dacă Xerxes nu va muşca momeala ? Dacă duşmanul va continua să stea nemişcat pînă la urmă, atunci totul va fi pierdut. Dar pe neaşteptate, de pe terasa muntelui Egàleo sclipi ceva. Era semnalul lui Xerxes ! Deodată, un urlet sălbatic zgudui strîmtoarea. Vîslele se înălţară ca nişte prevestiri întunecoase şi cu un chiot asurzitor au fost afundate în mare.

Zidul se repezea, se apropia, era gata să-i zdrobească pe helleni. Atunci se ridică tunător glasul lui Themistocles.

— Înapoi !! *(Anacrùsate !)*

Vîslele se ridicară şi cu efort supraomenesc se afundară, şi navele porniră în direcţie opusă. Hellenii se retrăgeau. Chiotele din lagărul persanilor se transformară în frenezie. Dar Themistocles nu era încă liniştit. Îi vor urma ? Se vor avînta în urmărirea lor ? Iată semnele de întrebare pline de înfrigurare ce-l frămîntau pe organizatorul acestui joc mortal. „Dacă vor înceta urmărirea, atunci totul se prăbuşeşte", îşi zise. Triremele hellene plutind mereu înapoi ajunseră cîndva la linia lor de plecare. Atunci un strigăt teribil ieşi din pieptul triirarhului Aminìas :

— Smintiţilor !! Pînă cînd o să daţi înapoi ?

Dar viteazul se grăbise. Pentru că în acelaşi timp, mai tunător decît al lui, se ridică glasul lui Themistocles.

— *Pròsso !!!* Au căzut în cursă ! Înainte!!! Cu toată viteza !!!

Jocul amețitor al atenianului se desfășura mai departe. Începea faza a treia.

— *Pròsso !!* strigă cu entuziasm delirant și Aminias, care abia acum înțelese manevra genială a lui Themistocles.

Vîslele erau scuturate acum ca niște gîturi de lebădă, stropindu-i pe războinicii care luaseră poziție de luptă pe punte.

Prima se avîntă în luptă trirema lui Themistocles. Imediat după aceasta, cea a lui Aminias. Acest războinic legendar se repezi cu atîta elan, încît rupse în două prima triremă feniciană care plutea împotriva lui. Oamenii ei căzură în mare. Imediat după aceasta, trirema sfîntă a Aiacizilor se năpusti cu avînt orb asupra liniei persane. Acum, toate navele hellenilor atacau, izbind și scufundînd peste tot navele persane. Al treilea apăru în luptă Demòcritos, naxianul. Vitejia acestui luptător stîrni asemenea panică în rîndurile persanilor, încît numai apariția lui îi făcea s-o ia la fugă ca să scape. Demòcritos scufundă cinci trireme și a capturat una cu tot echipajul ei.

Bătălia lua proporții de catastrofă. Înclina vădit de partea hellenilor. Dar peste puțin, începu să devină îndoielnică. La un moment dat, chiote de victorie se auziră în lagărul persanilor. Ce se-ntîmplase ? Peloponezienii, pe neașteptate, părăsiră lupta și o luară la fugă. Numai samienii ce luptau alături de mezi capturară două trireme de-ale lor. Adîmandos era atît de îngrozit de panică, încît stîrnea indignarea propriilor lui echipaje. Themistocles sesiză pericolul, dar era imposibil să-l preîntîmpine. Era prins într-o luptă crîncenă cu fenicienii. Își dăduse seama că aceștia sînt sîmburele de metal al flotei persane și hotărî să-i scoată din luptă întîi pe ei. Cu ajutorul lui Aminias, atacă în triunghi linia feniciană. Acțiunea reuși. Linia feniciană fu străpunsă. Jumătate din nave erau izolate și scufundate. Celelalte o luară la fugă, și peste puțin se sfărîmară de stîncile insulei Psitàleia. Dar aripa dreaptă a hellenilor se destramă. Acolo, persanii învingeau. Evriviades și Adîmandos se dovediră comandanți mediocri — unul și laș. Eginiții, văzînd această rușine și dîndu-și

seama că atenienilor le e imposibil să le vină în ajutor, atacau cu furie, ca să apere aripa dreaptă. Acolo, Pilicritos al lui Critos săvîrşea fapte de vitejie. Dar eginiţii ţineau piept cu mare greutate presiunii duşmanului. Acolo luptau furioşii ionieni. Eginiţii începură şi ei să dea înapoi. Atunci interveni Themistocles, după ce mai întîi împrăştie centrul persan. Începu o luptă înverşunată. Acest sector al persanilor era apărat de strategul cilicienilor, Sienesis. Dar Themistocles se aruncase asupra acestora, atacîndu-i din flanc. Acolo căzu comandantul lor, Sienesis. Se stîrni panică. Centrul persan, dezorientat, o luă la fugă. Triremele se sfărîmară de stînci. Altele alergau spre aripa dreaptă, dar în loc să le vină în ajutor creau o îmbulzeală şi mai mare. Aici triumfă Polîcritos. Luptînd ca zeul Ares [1], striga puternic, să-l audă toţi :

— Vedeţi cum luptă pentru Hellada «persofilul» Polîcritos ?

Vitejii luptători ai lui Themistocles îşi uitau oboseala, luptau ca nişte eroi homerici... Cu acelaşi entuziasm se luau la întrecere cu ei şi eginiţii, care căpătară acum noi aripi. Xerxes înnebunea de furie. Ţipa isteric, trimitea spumegînd ordine fratelui său Arivignes, comandantul carienilor şi ionienilor. Însă deruta şi nebunia erau aşa de mari, încît triremele persane se izbeau una de cealaltă şi se scufundau... Altele se ciocneau între ele, spărgîndu-şi vîslele, şi zadarnic se căzneau să ajungă la ţărm.

Themistocles la un moment dat recunoscu nava comandantului flotei persane şi se aruncă împotriva ei. Însă persanii îl recunoscură şi potopiră nava lui cu o ploaie de săgeţi. Themistocles ar fi căzut sigur dacă nu intervenea Aminias. Acest erou înfipse ciocul provei în coasta navei persane cu atîta îndrăzneală, încît viteazul Arivignes îşi trase sabia şi, chemîndu-şi oamenii, sări primul pe puntea triremei ateniene. Dar hellenii îl aruncară în mare. Cel mai viteaz dintre fraţii regelui se scufundă o dată cu trirema lui.

---

[1] Marte.

Atunci intră în scenă Artemiza. Cu riscul de a fi străpunsă de săgeți, veni în grabă la locul ciocnirii și reuși să culeagă cadavrul fratelui regelui.

Xerxes, de pe tronul lui, văzînd cum luptă această femeie curajoasă în timp ce bărbații o luau la fugă, strigă printre dinți :

— Bărbații au devenit femei, și femeile bărbați !

Dar acestei admirații a lui Xerxes, hellenii i-au opus ura lor. Erau foarte indignați că o hellenă luptă cu atîta mînie și îndîrjire împotriva hellenilor. Această faptă îl scoase din sărite mai ales pe Aminias, care jură zeilor s-o prindă vie. Iată însă la ce stratagemă recurse această femeie isteață ca să-l înșele pe urmăritorul ei. Pe neașteptate, ea văzu plutind nava lui Damasìtimos, regele calindeenilor. Emblemele navei erau vizibile. Era o navă persană... Fără să stea mult pe gînduri, Artemiza se repezi asupra ei și o scufundă. Aminias, văzînd trirema Artemizei scufundînd o navă persană, o luă drept hellenă și încetă urmărirea. Dar repede își dădu seama de eroare. Artemiza însă era departe !

Fuga devenise generală și rușinoasă. Xerxes își strînse tronul și plecă spre Faler. La locul bătăliei rămăseseră numai trupele debarcate pe insula Psitàleia. Însă fuga navelor persane era atît de neorganizată și de grăbită, încît triiarhii lor uitaseră de ele. Aristides, care între timp debarcase în mai multe părți, le prinse și le măcelări.

Acum, strîmtoarea era un lac unde pluteau epave și cadavre. Două sute de trireme au fost distruse. Tot atîtea au fost capturate împreună cu echipajele lor.

Așa se sfîrși bătălia de la Salamina, ale cărei vuiete răsunară de-a lungul secolelor. Gloria ei va rămîne nepieritoare.

Modesta strîmtoare a rămas neschimbată pînă-n zilele noastre, ca să amintească oamenilor că în această lume, ceea ce hotărăște în cele din urmă nu este numărul mic sau mare, ci calitatea oamenilor și idealul ce-i călăuzește... Nu violența oarbă, ci spiritul treaz și nobil.

CAPITOLUL XXII

Dar... să ne întoarcem acum la Aristides, pe care l-am lăsat zădărnicind una după alta încercările de debarcare ale persanilor la Salamina. Soldații după ce respinseră și al treilea val inamic se așezară pe țărmul mării, rezemîndu-se de scuturile lor ca să se odihnească. Mezii, era evident, nu gîndeau deocamdată să mai întreprindă vreo nouă debarcare. Pentru că după aceea în loc să trimită trupele la Salamina le trimiteau la Psitàleia, unde, după ce măcelăriră garda hellenă, își așezară tabăra, așteptînd rezultatul bătăliei navale. Și aveau dreptate... Gîndul lui Xerxes nu mai era preocupat de Psitàlia, nici de debarcările lui de la Salamina. Toate acestea erau niște lovituri de încercare. Bătălia mare trebuia dată pe mare. Pe această mare care nu mai era mare, ci o platformă din scînduri. O uriașă scenă unde urma să fie jucată drama mare și definitivă, adică „Victoria perșilor la Salamina". O spunea și denumirea ei. Nu era o luptă pe uscat. Lupta pe uscat le pricinuia persanilor amețeală. Rămîneau cu un gust foarte amar de pe urma acesteia.

Nu, Xerxes nu venise în Hellada ca să repete... Venise să ia totul de la capăt. De pe țărmul Salaminei, unde staționa corpul comandat de Aristides, se zărea Xerxes înfipt în tronul lui. În veșmîntul de purpură brodat în aur părea ca un zeu ne-

îndurător, ca Dias în culmea mîniei — care venise să schimbe pentru totdeauna fața pămîntului.

Aristides era împovărat de gînduri grele. Nu voia să dea lecții lui Themistocles — avea încredere în geniul lui. Dar totuși, temerile lui nu-l părăseau. O greșeală, o scăpare cît de mică, și totul era pierdut. Cu un asemenea raport de forțe — dacă Themistocles aplica strategia clasică doar pentru o clipă —, zdrobirea ar fi fost inevitabilă. Toate manevrele puse în aplicare trebuia — absolut toate — să fie necunoscute, neîncercate, nerepetate... capabile să-l pună în încurcătură pe inamic să nu știe ce să facă cu flota lui uriașă. Cît timp flota hellenă stătea pe loc, Aristides era liniștit. Mai ales cînd soarele se înălța, și Aristides văzu că flota hellenă nu iese din strîmtoare, neliniștea lui se potoli și mai mult. Pentru că Aristides — trebuie să spunem — pentru o singură clipă s-a temut de o repetare. După cum se pare, chiar și Xerxes se aștepta ca Themistocles să aplice tactica lui Miltiades, care l-a ajutat să facă minunea de neconceput de la Marathon. Adică aștepta ofensiva neașteptată și surprinzătoare din partea hellenilor. Acum însă, nu se putea și nu trebuia să se repete tactica de la Marathon. Persanii nu s-ar fi lăsat surprinși pentru a doua oară. Apoi, flota medică era acum desfășurată într-un spațiu întins și putea face orice manevră după care ar fi ieșit sigur învingătoare. În schimb, flota hellenă era mică, aproape neînsemnată, iar navele hellenilor ar fi fost scufundate de masa inamicului, și la prima mișcare ar fi fost nimicite înainte de a apuca să se desfășoare.

— Fiu al lui Lysimahos, încercă Filonicos să-l smulgă din gîndurile lui.

Dar deodată văzu ochii lui Aristides și tăcu.

Atenția strategului era acum atît de încordată, privirea lui — atît de fixă, încît ai fi zis că nervii lui ar fi explodat. Urmărea și cea mai mică acțiune pe punțile navelor, și cea mai mică mișcare a vîslelor. Îl văzu pe Themistocles că se urcă la proră și vorbește... Și pe Evriviades că-și adună în jur gorniștii...

— O, zei atotputernici ! îi scăpă. Ce vor să facă ?

— S-a luminat de mult... Pînă cînd vor aștepta ? îi spuse Filònicos.

— Pînă la sfîrșitul veacului !! strigă Aristides. Ah, graba... Graba hellenilor...

— Poate că nu vor... poate că nu vor ataca, fiu al lui Lysimahos.

— Nu se poate. Vîslele s-au înălțat... Dar... ce e asta ? Pean ? Goarne ? *Oimè !*

Își astupă urechile, să n-audă. Flota înainta în linie de luptă perfect dreaptă. Plutea însă nu ca și cînd mergea la pieire, ci la o paradă navală. „A înnebunit ! spunea tainic în sinea lui Aristides. Fiul lui Neòcles a înnebunit. Nopțile nedormite și certurile... i-au distrus mințile !"... și-i venea să muște pămîntul. „O, greșeală îngrozitoare ! Și nemaiauzită !..." îi veni să se scoale și să strige cu toată puterea plămînilor lui : „Greșeală ! Themistocles !! Înapoi ! Ați căzut în cursă !" Pe urmă își ascunse fața în hiton, să nu-i vadă camarazii lui de luptă ochii plini de lacrimi... „Athena. Sărmanul Asty... Hellada... Sîntem pierduți. Totul s-a sfîrșit..."

— Au ajuns aproape, sînt la o bătaie de săgeată ! strigă cineva.

— S-au oprit ? întrebă Aristides.

— Oo ! Acum se retrag ! strigă omul. Ai noștri se retrag. S-au oprit.

— Oo, clipă mortală... Ce-i cu acest du-te-vino, zeilor ?!

— Persanii se reped... îi urmăresc !... spuse palid Filònicos.

— Nu pot să mă uit, răspunse Aristides. Spune-mi : Se retrage numai prima noastră linie ?

— Nu ! Toată flota noastră ! spuse Filònicos. Se năpustește asupra ei toată Asia.

— Cum ? Toată... Aristides își deschise ochii. Era de necrezut ! Dar aceasta e o greșeală mortală. Nu a noastră ! A lui Xerxes. Flota noastră e mai rapidă. Unde merg acum ?

— Au intrat ! Au intrat în strîmtoare !

— Şi mezii ?

— Îi urmează !

— Zei ! Acum ! Ocrotiţi-ne. Se retrag ? Încă ? Încă ? Themistocles !!! Smintiţilor !

— Se întorc ! Trec la atac ! strigă tulburat Filònicos.

— Cine ? Cine ? întrebă Aristides. Cine ?

— Hellenii !

— O, ceruri ! exclamă Aristides.

— Uite-i, înaintează ! Atacă ! Persanii se retrag ! Panică !

— *Nenikìcamen !* (Am învins !) strigă Aristides, pierzîndu-şi calmul.

Camarazii lui de arme îl priveau uimiţi. Nu înţelegeau.

— Am învins ! strigă iarăşi. O, genialule !! strigă spre Themistocles, ca şi cînd era cu putinţă să-l audă. Dar admiraţia nu-l lăsă să nu strige. Acum înţelegea jocul mortal al lui Themistocles. Acum se vedea limpede în toată măreţia sa geniul atenianului. Mezii căzură pentru a doua oară în aceeaşi cursă. L-au u r m ă r i t. Asta a fost. Asta a fost singura grijă ce-l frămînta pe Themistocles. *Ca nu cumva persanii să nu-i urmărească.* Dar acum era tîrziu. Persanii săvîrşiră greşeala enormă. Xerxes crezu — cu păcătoasa lui minte asiatică — că hellenii se retraseră cuprinşi de panică, speriaţi de forţa lui uriaşă. Şi hotărî — cînd îi văzu fugind — să-i măcelărească !

Războinicii de la Salamina se uitau cînd la bătălie, cînd la Aristides. Nu puteau să priceapă, să urmărească firul gîndirii marelui bărbat. Cum „au învins" hellenii ? Încă nu vedeau vreo corabie medică scufundîndu-se. Dar greşiseră. După ce trecură cîteva clipe, abia atunci înţeleseră exploziile de bucurie ale lui Aristides. Atunci cînd Tehmistocles dădu din nou fulgerător comanda : „Înainte !", mezii fură surprinşi atît de mult, încît rămaseră împietriţi. Triremele lor încetară urmărirea. Dar pînă să hotărască ce trebuie să facă, flota hellenă se aruncă asupra na-

velor primei linii şi le scufundă prin ciocnire, izbindu-le cu ciocul ascuţit de metal de la provă. Celelalte rînduri de nave persane rămaseră încurcate. Numai cel de-al doilea rînd văzu dezastrul şi se dădu înapoi deodată, fără să anunţe... dar căzu peste cel de-al treilea rînd. Navele se ciocniră. Marele vizionar triumfa. Evriviades, încîntat, vedea că se adevereşte planul de luptă şi că bătălia se desfăşoară aşa cum i-o descrisese Themistocles, cînd vru să-l lovească cu toiagul...

Evriviades era inculţ, egoist, îndărătnic, dar era soldat. Admira geniul militar de neîntrecut al atenianului şi — deşi tîrziu — se căi că nu-i încredinţase de la început destinele acestei campanii.

Cînd văzu primele scufundări de nave persane, Aristides nu se mai stăpîni. Se întoarse şi privi spre Psitàleia.

— Luntrele de pescuit ! strigă. Unde sînt ?

— Au şi sosit, fiu al lui Lysìmahos. Sînt gata.

— Îmbarcaţi-vă ! A venit clipa să ne luăm şi noi partea din această victorie. Îşi întinse mîna şi arătă insuliţa pleşuvă şi urîtă. Spre Psitàleia !! strigă ridicînd braţul.

Vîslaşii porniră în urale, stropindu-i pe războinicii îmbarcaţi.

— He ! Efesieni ! strigă Theòxenos, care-i recunoscu pe cei doi prieteni pe un vas care plutea alături de vasul lui. Încă un glorios Marathon ! Ha ? Încă unul !

— Nu. E glorioasa S a l a m i n a !

Atunci, de pe un vas se ridică glasul batjocoritor al lui Hippònicos.

— Hee, strigă, ce au gîtlejurile voastre ?

— Ce au, fiu al lui Peheu ?

— Gurile voastre, ciubotelor ! Cu baligă le-aţi astupat ?

— Ce să facem cu ele ?

— Peanul, măgăruşilor ! Peanul ! L-aţi uitat ? Cum o să învingeţi fără să cîntaţi peanul ?

— Dă-i drumul, ecatontarhule. Noi te urmăm.

— Am altceva de făcut ! Hai, vîsliți mai cu nădejde !! strigă vîslașilor. He, voi ! strigă altora care rămaseseră în urmă. Hee ! Luntrele voastre sînt trase de boi ?

— Peanul, Hippònicos ! îi strigară. Începe tu întîi. Eu am să dau semnalul.

— Glasul... cine îmi dă glas, grozavule ?

— Patria te cheamă ! îi spuse Theòxenos. Trebuie să găsești glas. Udă-ți gîtlejul cu apa mării. O să capeți glas.

— Nu mi-a dat glas maică-mea, și o să-mi dea marea ?

— O să-ți dea. Îți spun eu.

— O să ajungem de rîsul lumii, dar fie, spuse, și luă un pumn de apă. Sînt gata ! Versul întîi începe... „Înainte, fii helleni"... Restul... chiar dacă nu-l știți, nu-i nenorocire. Mezii nu-l știu.

— Rușine ! strigă Theòxenos. Un luptător al patriei să nu știe peanul !

— Tu îl știi, zănaticule ?

— Pînă la capăt. Pînă acolo unde spune „Acum luptăm pînă la capăt !"

— Începe tu întîi ! îi strigă Hippònicos.

Și, fără să aștepte, începe să cînte, dar cu un glas dogit, de-i făcu pe ceilalți să-și astupe urechile. Unii l-au și amenințat cu vîsla.

— Lăsați-l ! strigă Filònicos. Lăsați-l să-i sperie pe mezi.

Luntrele însă se apropiau de Psitàleia... Peanul răsună puternic.

Persanii fură cuprinși de spaimă. Începură să se retragă, mergînd de-a-ndăratelea, ca racii în fața focului. Spațiul pentru debarcare rămase gol. Armata dușmană fugea spre partea unde luptau triremele, dînd din mîini și strigînd disperat din toate puterile să vină să-i ia.

Dar flota persană se angajase într-o luptă deznădăjduită, într-o bătălie pe viață și pe moarte... Și nimeni nu se gîndea și nici nu putea să ia detașamentul. Apoi, în clipa cînd corpul hel-

len debarcă în Psitàleia, flota, îngrozită şi dezorientată, o rupse la fugă. Numai Xerxes văzu tragedia de neînlăturat şi gesticula ca un turbat ca să oprească fuga dezordonată a flotei şi cerea să fie trimise nave la Psitàleia.

Mezii, văzînd că fuseseră părăsiţi şi că zadarnic strigă după ajutor, hotărîră să lupte. Dar era prea tîrziu. Aristides hotărî să nu le dea nici cel mai mic răgaz şi, ridicîndu-şi sabia, năvăli primul. Acolo avu loc un măcel nemaiauzit. Mulţi mezi, înnebuniţi de groază, îşi azvîrleau săbiile şi cădeau cu abdomenul în sulițele hellenilor.

Detaşamentul de pe Psitàleia fusese zdrobit. Răzbunarea pentru uciderea gărzii hellene se săvîrşise.

Aristides, după ce înălţă cu o prăjină consemnul victoriei, ordonă să se întoarcă cu toţii la Salamina. Mica flotă de luntre pescăreşti se înapoie la punctul de plecare, cu cîntece de victorie. Peste sutele de glasuri domina glasul înfiorător al lui Hippònicos.

— Îndurare ! îi strigau ceilalţi. Fie-ţi milă de urechile noastre !

— Glasul ăsta nu se îndură de nimic. El singur i-a omorît pe mezi.

— Vrei acum să ne omori şi pe noi ?

— Eu să nu sărbătoresc, o, ciubotelor ?

— Ce mitocănii sînt astea ? îi reproşă Filònicos.

— Ascultă ! îi răspunse Hippònicos. Fiul lui Peheu e beat ! D-aia, să fii mai atent !

— Înfrînează-ţi glasul ucigător, barbarule ! Zeii te vor osîndi.

Din fericire, luntrele ajunseseră la ţărm, şi vitejii începură un dans îndrăcit... Unul din dansurile acelea străvechi renumit în toată Hellada din timpurile străvechi, încă de cînd divina Salamîna, această insulă legendară a lui Aias, se numea Còluris (Dans coluriot).

Efesienii şi ceilalţi veniţi de prin alte locuri îi urmăreau fascinaţi pe salaminieni cu cîtă precizie îşi sincronizau pasul, cu cît elan săreau şi cît de zvelt reveneau.

În spatele lor, se legănau norii de fum de pe triremele în flăcări, epavele pluteau împreună cu corpurile persane ce umpleau strîmtoarea, iar departe — în largul golfului Saronicòs — era victoria. Victoria atît de gigantică, atît de incredibilă, încît la vederea ei îi cuprindea teama pînă şi pe învingători.

Sus, pe muntele Egàleo, flutura o pînză roşie. Era vălul purpuriu ce acoperea tronul lui Xerxes.

Rămăsese acolo uitat şi bătut de vînt după fuga ruşinoasă a regelui.

Cum de au scăpat cu minţile tefere după toate astea hellenii ? A fost şi asta o minune.

Dansul continua cînd trei soli sosiră la Aristides. Sfatul căpeteniilor îl chema să ia parte cu armata lui la rugăciunile şi la libaţiunile ce se pregăteau să le aducă ca semn de recunoştinţă zeilor, cît şi vitejilor ce şi-au jertfit viaţa pentru a da hellenilor această strălucire divină care — o ştiau de atunci — va fi trecută de-a pururi în paginile de aur, alături de gloria de la Marathon

După libaţiuni, trirema sfîntă a Aiacizilor porni să vestească mamelor şi copiilor că victoria încununase armele lor. Hellenii au cîştigat o victorie pe care nici un condei al vreunui muritor nu va putea s-o imortalizeze. Nu credea nici Eschil acest lucru. Însă ochii lui erau prea fascinaţi, şi sufletul lui — prea agitat ca să surprindă marea epopee ce mai tîrziu acoperi cu glorie şi Salamina, şi pe el însuşi. [1]

---

[1] Eschil a luat parte la toate luptele împotriva mezilor. Şi cu toate că unica lui operă, tragedia *Perşii,* se referă la lupta de la Salamina, el se mîndrea mai mult pentru participarea lui la lupta de la Marathon, fapt confirmat şi de dorinţa lui de a se menţiona aceasta pe lespedea mormîntului său.

EPILOG

Pretutindeni, vuietele şi ecourile războiului se potoliseră. După divina Salamina a urmat glorioasa luptă de la Platee şi s-a pus lespedea de mormînt peste forţa trufaşă care ar fi măturat, de la un cap la altul, lumea. Forţa care a secerat casele şi semănăturile, şi în locul lor a semănat ruine şi lacuri de sînge. Pe urmă a urmat bătălia navală de la Mycale, sub comanda lui Xànthippos. Era epilogul. În preapopulata Helladă, nimic nu mai era medic. Nici chiar despotica şi mereu persofila Theba. Nici Larisa a Alevazilor, nici Fokida. Vîntul năprasnic şi nimicitor al războiului a prăvălit totul o dată cu capul neîmblînzit al lui Mardònios. Şi apoi a urmat pacea ce şi-a înălţat lăstarii.

S-au scurs ani. Mulţi... Şi într-o bună zi, în căsuţa izolată a lui Euhenor se auzi un lătrat sfios. Un lătrat ?? De multă vreme nu se mai auzise acolo asemenea lucru. Cîinele bătrînului uitase că în afară de trîndăvie există şi lătratul pe această lume. Nici muştele nu se mai duceau să-i gîdile urechile. Se pare că le era silă sau milă.

Bătrînul sărăcise şi mai mult. Mezii fugind i-au răpit şi-au pus la frigare o mare parte din capre. Fiul lui a căzut la Salamina, iar nora lui acum — rămînînd fără bărbat — devenise mult mai aprigă şi blestemătoare. Dar... sărăcesc vreodată săracii ? He...

iată că sărăcesc. Şi ca să spunem adevărul, se pare că numai săracii sărăcesc.

După cum am arătat, în dimineaţa aceea cîinele bătrînului a lătrat, deşi cîinii morţi nu latră.

Euhenor, cufundat în somnul lui dublu, crezu că latră Cerberul — cîinele Hadesului.

— Iată, spuse, ai văzut ? Mă cheamă. Să mă pregătesc.

Dar se gîndi că n-avea nimic de pregătit şi adormi din nou. Dar lătratul se auzi iarăşi. Şi acum, un glas îl striga pe nume.

— Ia te uită... spuse. Numele meu e cunoscut pînă şi-n lumea de apoi ! Dar cum să nu-l ştie ? De ani de zile, la apelul de dimineaţă mă strigă, iar eu lipsesc. Dar... să mai tragem un pui de somn pe lumea asta. Va fi ultimul.

Atunci, un toiag ciocăni în uşă. „Ia te uită ce obiceiuri au căpătat psihopompii [1] ! Acum ţin şi toiege !"

— Nu ne cunoşti, cinstite bătrîn ? se auzi un glas.

„Cinstite" au spus. Nu. Nu poate să fie psihopompòsul. El nu se poartă politicos.

— Eşti bolnav, taică ? Suferi ? auzi din nou.

— Nu, spuse adînc bătrînul. Morţii nu mai suferă.

— Mort ? Nu. Nu eşti mort.

— Nu sînt ai zis ? Juri ?

— Se pare că aseară ai tras la măsea !

— Da. Am băut nişte fierturi din buruieni. Dar ia stai. Sînteţi doi. Şi mi se pare că nu veniţi pentru întîia oară aici. Nu-i aşa ? Cred că aceste voci le-am mai auzit. Cine sînteţi ?

— Pýrasos şi Thalpes.

— Cum ? Voi sînteţi ?

— Efesienii.

— O, ceruri ! Trăiţi ? Nu v-a atins sabia medului ? Nici nu v-a luat valul mării ? Ziceam că dormiţi acolo în apele Salaminei, împreună cu feciorul meu. Da, l-am pierdut. Vedeţi ceva acolo ?

---

[1] Însoţitorii sufletelor morţilor, Haron şi Hermes.

Tinerii priviră.

— Da. E o coroană.

— Mi-au adus-o o dată cu vestea... Am spus să mai facă încă două şi să le trimită la Efes. *Oimè !* Şi voi trăiţi ! Dragii mei ! Veniţi să vă îmbrăţişez !

Cei doi îngenunchiară şi-i sărutară mîna. El îi strînse la piept. Mirosea a bătrîneţe şi singurătate tristă şi mohorîtă.

— Uitaţi-vă acolo... spuse. A rămas ceva de la cină ?

— Te hrăneşte încă nora ta ?

— Nu. Ea nu se mai amestecă. Şi nici nu mai dă pe-aici. De cînd coliba mea a rămas pustie a părăsit-o şi a plecat. Umblă cu caprele prin păduri. Nu ştiu cu cine se împerechează. Mi se pare că se tăvăleşte cu silenii [1]. Cînd femeia îşi pierde bărbatul, puţin cîte puţin îşi pierde şi mintea. Şedeţi...

— Şi cine te-ngrijeşte, bătrîne ?

— Mai sînt oameni miloşi. Vă mai amintiţi de Mnesicles ?

— Dacă ne mai amintim de el ? Desigur. El te-ngrijeşte ?

— Părinţii lui. Mnesicles... a căzut şi el la Salamina. Vă miraţi ?... Toată lumea s-a mirat. Ascultaţi cum s-a întîmplat : Cînd aţi plecat de aici pentru luptă, crăpa de necaz. „Nu pot, spuse într-o zi. Mă cheamă Themistocles... N-auzi, bătrîne, că mă cheamă ?“ Pentru că i-am spus „Nu“, s-a supărat foc... Două zile nu ne-am mai vorbit. Pe urmă... „Ia stai, îi spusei... Da, cred că am auzit limpede chiar vocea lui Themistocles. Te cheamă fiul meu pe nume.“ Ce era să fac ? Sînt şi minciuni pe care nu trebuie să le tăgăduim unui om îndurerat. Mnesicles a plecat. A găsit un om care l-a dus pe un asin pînă la Pèrama. Şi de acolo a trecut la Salamina... Ce se ducea să facă acolo ? Să lupte — zicea — pentru onoarea Marathonului. Cum, dragii mei ? Cu ce ? O să mă întrebaţi. L-am întrebat şi eu. „Cu mîinile — îmi spuse — şi cu dinţii !“ „Se poate ? l-am întrebat. Ai să poţi ?“ S-a supărat. „Kinègiros, îmi spuse, cum a putut ?“

---

[1] Denumire purtată de satirii din pădure.

„Avea picioare...“ îi zisei. S-a întristat. „Și atunci, de ce mă cheamă Themistocles ? îmi zise. Sau nu m-a chemat ?“ „Te-a chemat.“ „Juri ?“ îmi zise. Ce era să fac ? Am jurat. „Pe ochii mei !“ îi zic. Sărmanul Mnesicles... uitase că n-am ochi.

— He, ce s-a întîmplat în cele din urmă, bătrîne ?

— A găsit un om, așa cum v-am spus, care l-a dus pe un asin pînă la Pèrama. „Chiar dacă nu voi face nimic — zise —, chiar dacă voi fi aruncat în mare, chiar de mă voi îneca numai, tot îmi voi împlini datoria.“ L-am îmbrățișat. „Ești lacom, îi zic. Datoria, măi băiatule, ți-ai făcut-o la Marathon. Dar cu toate că nu ești întreg, vrei ca datoria să ți-o faci pe de-a-ntregul. Du-te.“ L-am petrecut bucuros. Bucuros ? Dar de ce ? Nu mă-ntrebați ?

— De ce ?

— Ah... pentru că după aceste vorbe eram sigur că victoria va fi a noastră. Cînd asemenea fii arată atîta tărie, atunci... ce tartare ne pot învinge ? Am fost îndreptățit. Numai că victoria mi-a dat să beau o băutură amară. Mult sînge a curs în casa noastră. Mi-am dat fiul și pe Mnesicles. Și pe voi... Așa credeam. Și v-am plîns. Și am trimis coroane la sărbătorirea Victoriei. Am plîns de parcă erați copiii mei. Pentru că eram sigur, sigur, dragii mei, că ați pierit. Dacă sînt în viață — ziceam — vor trece pe la mine, așa cum mi-au făgăduit. Or să dea și pe la căsuța sărăcăcioasă a bătrînului Euhenor ca să-l salute pentru ultima dată. Apoi vedeam Salamina. Au încetat uralele, zgomotul vîslelor, gemetele. Au, vezi, și victoriile gemetele lor... la fel ca nașterile. Și numai moartea are lacrimi și nimic altceva. Unde am rămas ? A, da. La voi. De ce, dragii mei, m-ați uitat ? De ce după bătălia de la Salamina n-ați venit pe la mine ?

— Aveam o muncă grea, bătrîne.

— Ce muncă ?

— Am adus populația Athenei la căminele ei. Dar n-am apucat să terminăm, și am fost nevoiți s-o strămutăm din nou la

Trezena și Egina, pentru că Mardònius ne-a atacat. Ce era să facem ? Trebuia să plecăm ?

— Ați socotit-o o rușine, he ? întrebă bătrînul.

— Întocmai... răspunse Pýrasos. Medul nu fusese învins. Zeci de mii de persani călcau din nou pămîntul hellen. Și triremele lui Xerxes se pregăteau la Bizanț pentru o nouă cotropire. Am rămas. Mardònius s-a urcat din nou pe Acropole. Și de acolo a început să strige, luînd în rîs victoria de la Salamina. Dar... nu ! Nu el îi ocăra pe atenieni, nu. *Oimè*. Acum îi ocărau lacedemonienii.

— Iarăși ei ?

— Ei. Mereu. Și au făcut multe. Întîi, nu l-au urmat pe Themistocles, care le propunea să urmărească fiara rănită pînă la Hellespont și s-o lovească în bîrlogul ei. Pe urmă, au stat în taină de vorbă cu Mardònius ca să zdrobească Athena și să-i lase pe ei stăpîni. Noroc că persanul n-a primit ! Nu voia să împartă cu ei victoria, dorind s-o păstreze întreagă pentru el.

— Ce spuneți ? Chiar așa ?

— Multe, bătrîne... Multe am văzut și am trăit. Multă josnicie și multă trădare. Iată de ce am rămas.

— Și atenienii ce făceau în tot acest timp ?

— Au dus tot greul singuri ! Cînd Mardònius a pătruns în Attica, atenienii au cerut din nou ajutorul Spartei... Au făcut-o ca să nu fie obligați să-și părăsească, pentru a doua oară, orașul.

— Ce au răspuns lacedemonienii ?

— S-au retras la Istm. Și de acolo au cerut dușmanului să încheie o înțelegere. Bine că Mardònius nu era om politic ! Bine că era numai războinic... Și așa a respins alianța lor.

— Pe urmă ?

— Atunci, Mardònius a căutat să se înțeleagă cu atenienii. Le-a făgăduit să clădească la loc orașul. Să-i despăgubească pentru stricăciunile pricinuite. Să dea înapoi comorile jefuite din sanctuarele lor. Să le construiască din nou templele dărîmate.

— Și atenienii ce-au răspuns ? Zeilor... Zeilor...

— Atenienii atunci erau singuri... nemîncați, părăsiți... Medul nu le cerea mult. Doar să rupă alianța cu Sparta. Nimic altceva.

— Și ce ? Ce au răspuns, fiul meu ?

— Au întîrziat puțin răspunsul. Aceasta pentru că aflaseră că au pornit din Sparta și veneau spre Athena solii lacedemonienilor. „Vă așteptam, le spuseră cum au ajuns. Vă așteptam ca să dăm răspunsul nostru persanilor în fața voastră. Spartanii gîfîiau. „Vă ajutăm, spuseră. Vă ajutăm acum, la nenorocire. Căminele voastre sînt distruse, și cîmpul — nestrîns. Am venit să vă aducem alimente și veșminte..."

— Și care, fiul meu, a fost răspunsul atenienilor ? Oh...

— Același, bătrîne. „Vă așteptam — ziseră — ca să fiți de față cînd vom da medului răspunsul. Dar vedem că avem aceeași ofertă și din partea voastră. Așa că vă datorăm și vouă un răspuns. Dar onoarea primului răspuns aparține mezilor. „Ascultați, o, soli, ziseră mezilor. Spuneți regelui vostru că nici eroii, nici zeii hellenilor nu primesc să fie clădite la loc templele lor tocmai de cei care le-au pîngărit." „Și cînd să mai venim ?" întrebară solii. „Cînd soarele își va schimba drumul", răspunseră atenienii. Iată care a fost răspunsul.

— Bravo, bravo, bravo ! Și ce răspuns au dat spartanilor ?

— „Mulțumim, le spuseră. Mulțumim pentru îmbrăcăminte și hrană. Atenienii însă au luptat și desculți, și nemîncați. Dacă veți înceta să vă purtați ca stăpînii față de cerșetori și veți hotărî să vă purtați ca adevărați aliați față de noi, atunci dezlipiți-vă, în sfîrșit, de Istmul vostru și trimiteți-i pe soldații voștri în Beoția, unde este în primejdie nu numai alianța noastră, ci și orașul vostru, Sparta." He, care crezi, cinstite bătrîn, că a fost răspunsul lor ?

— Care ? O, nelegiuiții !

— În loc să alerge în Beoția și să se unească cu atenienii, megarenii și plateenii, ca să-l înfrunte împreună pe dușman, ei se codeau chipurile din cauza sărbătorilor și bîlciurilor. „Nu

putem, spuseră. Au loc serbările noastre Hyacìnthia[1]. Attica a fost pustiită din nou. Şi atenienii — dezbrăcaţi, disperaţi, singuri, neajutoraţi — şi-au părăsit pentru a doua oară oraşul şi s-au refugiat din nou pe insula Salamina. Dar măreţia lor nu se opreşte nici aici.

— Mai e ?... Mai e ?... Dar a mai rămas loc pentru altă măreţie ?

— Pare-se că da. Acolo la Salamina, persanii i-au vizitat din nou. De astă dată au trimis un hellen cu numele de Morihides Atenienii erau istoviţi, înfuriaţi de trădarea peloponezienilor. Spe ranţă ? Nu se vedea nicăieri. Femeile şi copiii mureau cu duiumul. Propunerile mezilor erau ispititoare. Li se cerea doar ruperea alianţei cu spartanii, care, nici măcar nu exista. Nimic altceva.

— Mult întîrzii, fiul meu ! Ce răspuns au dat ? Asta vreau. Mi-e frică să nu mor înainte de a-l auzi.

— Acelaşi, bătrîne. Numai unul, atenianul Likides, numai el a îndrăznit să fie de acord. Şi ce crezi că i-au făcut ? Au dat cu pietre în el. Da. Şi o dată cu el, şi-n toată familia lui. Morihides a plecat uluit şi a jurat să nu mai primească niciodată asemenea însărcinări. După el — dar în direcţia opusă — a plecat o solie ateniană spre Sparta. S-a dus să-ncerce să-i trezească — în sfîrşit — din nepăsarea lor pe aliaţii cruzi ; să-i roage să-şi trimită armata, de astă dată nu în Beoţia, ci în cîmpia Thriàsion, care era numai la doi paşi de istm ! Eforii, căscînd din cauza petrecerilor de noapte, le spuseră : „Nu vă grăbiţi. Lăsaţi-ne o zi să ne gîndim." I-au lăsat. Dar zilele treceau, şi răspunsul nu se dădea. Mînia atenienilor culmina. Trecuseră zece zile. Atunci, şi-au ieşit din răbdări. „Plecăm ! strigară. Sîntem la capătul răbdării." „Aşteptaţi încă puţin, au răspuns lacedemonienii. Nu s-au terminat încă serbările". Atunci

[1] Serbare lacedemoniană ce avea loc de la 17 iulie pînă la 16 august, în cinstea lui Hyàcinthos, un tînăr iubit de zeul Apollon şi ucis involuntar de acesta.

cel mai vîrstnic dintre atenieni, înfuriat peste măsură, le spuse cu dispreț și ciudă : „Voi, lacedemonieni, stați aici sărbătorind și jucînd, în timp ce noi pierim ! Pierim ! În timp ce voi, nedemnilor, stați nepăsători. Noi am cinstit alianța voastră, pe cînd voi ați necinstit-o. Frăția noastră de arme am respectat-o, pe cînd voi ați trădat-o. Înțelegerile noastre le-am respectat, pe cînd voi le-ați călcat în picioare. Acum am rămas fără aliați. Ei au devenit dușmani. Iar dușmanii noștri de acum și de totdeauna caută să devină aliații noștri. Vă-ntreb : Cine ne va învinui, o, nerușinaților ? Cine va învinui orașul nostru dacă pentru a scăpa, nu pentru a-și salva căminele și templele, ci sufletele copiilor lui, va primi această propunere ? Vă-ntreb : Cine ? Nimeni. Vă înștiințez acum că sîntem gata să primim. Vom primi. Și atunci, unde veți merge voi, nerecunoscători și cruzi cum sînteți ? Unde veți căuta refugiu ? Care om cinstit o să vă salveze dacă pe toți cei cinstiți i-ați trădat ? Care om viteaz va sări în ajutorul vostru dacă pe toți cei viteji i-ați înșelat ? Să pieriți ! ! Așa meritați. Și veți pieri ! Pentru că ori de cîte ori ați scăpat, datorită nouă ați scăpat !"

— Bravo, bravo, bravo ! Și ce au făcut după asta lacedemonienii, fiul meu ?

— În sfîrșit, au alergat ; și încă cum ! Cu iuțeala fulgerului pe cîmpia Thriàsion. Patruzeci de mii de peloponezieni au acoperit cîmpia, în frunte cu regele Pausanias.

— Pausanias ? De ce ? Ce s-a întîmplat cu Cleòmvrotos, fratele lui Leonidas ?

— A murit. Pausanias e fiul lui.

— Ia te uită cît de încet umblă știrile ! Fie. Pe urmă ?

— A urmat lupta de la Plateè... Pentru întîia oară, aici au luptat — cu excepția beoțienilor oligarhici — toți hellenii. Conducătorul suprem al armatei întregi a fost spartanul Pausanias, dar biruitorul a fost atenianul Aristides. Pausanias a dat dovadă de bărbăție și furie. Calități bune pentru un soldat, dar nepotrivite pentru un strateg. Victoria totuși a fost comună. Toți soldații au

luptat, iar hoplitii spartani — mai mult decît strălucit. Pămîntul hellen a răsuflat. Picior de barbar nu-l mai calcă. După lupta de la Plateè am pornit să venim aici. Dar o mare chemare ne-a făcut să plecăm mai departe. Hellenii au luat hotărîrea să lupte toți împreună, pentru a doua oară, și să-i salveze și pe ionienii și insularii înrobiți și să scuture jugul lui Xerxes. Conducătorul nostru de astă dată era Xànthippos al lui Arifron.

— Xànthippos ? Cum... cum ? Xànthippos ai spus ? Ia uită-te... Acest bărbat cicălitor și arțăgos s-a dovedit a fi un viteaz ?

— A fost întotdeauna. Dar nu-l lăsau să răsufle doi bărbați de talie mare, Miltiades și Themistocles.

— Vai de cei învingători ! În vremurile în care trăim, gloria e asemănătoare cu moartea. O licoare amară. Dacă o bei, te pierzi. Și dacă nu o bei, te stingi.

Tinerii se adînciră în gînduri chinuitoare. Idolii lor, cei doi făuritori ai victoriei, erau zdrobiți... Au fost înecați în uitare și ocări... Și — vai ! — cît de repede ! N-au apucat măcar să se ofilească pe părul lor laurii victoriei.

— Bătrîne, îi spuse, ți-am adus daruri din patria noastră ; uite : veșminte, sandale, sărături... și o liră.

— Liră ? Ah, ce uituci sînteți ! Ați uitat că eu cînt din fluier ?

— Ne-am amintit. Dar ne-am mai amintit încă ceva : că ți-a rămas puțin „aer" în piept și-l păstrezi ca să răsufli.

— Ah, ce suflet bun aveți ! Da, îmi amintesc.

— Apoi... ți-am adus un instrument din patria noastră, potrivit...

— Potrivit pentru un orb. Ah, Homer... Lăsați-o acolo, în colț. Am să pun mîna pe ea cînd voi rămîne singur cu bătrîna mea singurătate.

— Iată, aici e, bătrîne, alături, lîngă mîna ta dreaptă. Să-ți aduci aminte.

— Ați văzut Athena ?

— O vom vedea mîine.

— Vedeți să n-o deocheați ! Nu există, nu există — cică — un oraș mai minunat, mai încîntător. Oh... Și eu n-am ochi. Să vă duceți și la Pireu... Să vedeți și cele trei porturi ale lui. Apoi să vă duceți și la mormîntul întemeietorului lui, Themistocles, și să depuneți coroane. Se găsește la intrarea portului... De acolo se zăresc catargele navelor de la Salamina. Ah, zei drepți... de ce-i lăsați pe muritori să săvîrșească asemenea nedreptăți nemuritoare ?

— Nemuritoare ? întrebară amîndoi. Cum se poate asta, bătrîne ?

— Voi n-ați cunoscut nimic nemuritor ?

— Numai puțin vin nemuritor. Și de aceea ți-am adus două ploști.

— Puneți-le lîngă liră. Acolo le este locul... O să vină timpul pentru amîndouă. Acum răspund la nedumerirea voastră. „Nedreptate nemuritoare" ? Da. Pentru că — vă-ntreb — drept a fost Themistocles cînd i-a trimis în surghiun pe Aristides și Xànthippos ? Nu. Desigur, a fost nedrept. Dar unde ne-a dus această nedreptate ? La gloria Salaminei... Drept a fost Kimon cînd l-a prigonit și l-a surghiunit pe Themistocles ? Desigur, a fost nedrept. Dar unde ne-a dus și această nedreptate ? La eliberarea Ioniei. La glorie și atotputernicie, la înălțarea și înfrumusețarea acestei podoabe care se cheamă Asty. Pe mine însă m-a amărît mult acest fiu glorios al lui Miltiades. L-au supranumit „divin", „cel mai desăvîrșit dintre toți hellenii", „Ares pămîntean". Să fie sănătos ! Dar cine i-a deschis calea pentru această glorie ? Nu Themistocles ? Cine a luat Hellada pe jumătate moartă și a pus-o pe picioare și a ridicat-o pe culmea nemuririi ? Nu Themistocles ? Dar unde se află el acum ? În mormînt. Desigur, în mormînt vom intra cu toții. Dar nu chiar așa. Bine... l-au dat la o parte. I-au luat frînele. Dar de ce l-au împroșcat ? Vă-ntreb. De ce ? De ce l-au numit „apatrid", „trădător" ? De ce ? De ce ?

— Ce spui tu, bătrîne ? De ce ?

— Această poveste e lungă, și limba mi-e uscată. De aceea, dă-mi, micul meu Thalpes, s-o mai ud un pic.

Bătrînul întinse brațele și, pe dibuite, luă plosca din mîna lui Thalpes. Mîinile îi tremurau asemenea brațelor unui prunc ce se întind spre sînul mamei.

Bău plescăind, oftînd... și pe urmă i-o dădu înapoi.

— Oh... spuse la urmă. L-am gonit pe înfiorătorul cosaș, pe Haron, la patruzeci de stadii depărtare. De-aș avea cîteva d-astea aș fi ajuns nemuritor.

— Să căutăm, bătrîne.

— Căutați mai bine să fiți drepți. Asta-i adevărata nemurire.

— Aristides era ?

— Lăsați-mă să nu i le torn și acestuia ! El a fost acela care împreună cu Xànthippos l-a împroșcat cel dintîi cu noroi pe Themistocles !

— Dar era într-adevăr, bătrîne, atît de cinstit ? Era om dintr-o bucată, cum îl vezi tu ?

— Cînd am spus eu așa ceva ? Nu, nu era. Dar de ce ? Oare numai pe cei dintr-o bucată nu trebuie să-i nedreptățim ? Cică dintr-o bucată. Așa sînt numai statuile. Și apoi nu toate. Știți cine a fost cu adevărat Kinègiros ! Dar știți de cînd ? După ciuntirea mîinilor.

— Noi, bătrîne, nu prea înțelegem. De ce i le-au făcut toate acestea lui Themistocles ? întrebă Pýrasos.

— Vreți să aflați ? He ?

— Desigur.

— Totul ? De-a fir-a-păr ?

— Totul. Dacă-i cu putință.

— Atunci, dați-mi încă o dată plosca.

A dus-o întîi la nas. A mirosit-o, a plescăit din limbă și apoi, închizîndu-și ochii, i-a mulțumit evlavios, într-un grai necunoscut, propriu.

Pe urmă, își șterse atent cu palma barba. Oftă zguduindu-și pieptul șubred, și după aceea, încet, pe nesimțite, povesti sfîr-

şitul vieţii marelui, neîntrecutului, îndureratului şi nedreptăţitului Themistocles.

— E bine, spuse ; e bine, dragii mei, că n-aveţi cu voi condeie, pene şi toate celelalte scule ce fac să dăinuiască veşnic vorbele... Şi lumea e norocoasă că nu se scriu toate cîte se spun. O să-mi zici : Deşi se scriu puţine, sînt barem cele bune ? *Oimè !* Cele mai bune şi cele mai înţelepte s-au pierdut. Dar eu nu le plîng pe acestea. Eu plîng pe acelea care n-au apucat să fie scrise. Celelalte au ieşit, au uşurat pieptul aceluia ce-l apăsau. Dintre poeţi, numai cei bogaţi sau cei leneşi au apucat să-şi graveze vorbele. Ceilalţi — sărăntocii, familiştii — n-au apucat. N-au apucat să hrănească muza. Îşi hrăneau copiii. Stau şi mă gîndesc... Ce se va scrie acum despre Themistocles ? Dacă o să se scrie tot ce se răspîndea pe seama lui înainte, cu vreo doi ani în urmă, pe toate cărările, vai... o să-l gîtuiască pe bietul om ! E uşor să ocărăşti un om ocărît. Toţi îţi spun „Bravo". Ai încercat însă să aperi vreodată un om ocărît ? Încearcă, dacă poţi, să-l ocărăşti pe cel ce ocărăşte. O să fii împroşcat cu tot felul de vorbe urîte. O să-ţi spună şi ţie „apatrid" „vîndut", „med" şi tot ce poate născoci mintea, tot ce poate spune limba omului. Deocamdată Themistocles a dispărut. L-au acoperit ponegririle. Ce se va întîmpla însă mai tîrziu, mult mai tîrziu ? He ? Şi cine o să spună — în veacurile ce vin — adevărul ? Cine o să spună care a fost adevăratul Themistocles ? Noi toţi care ştim vom fi morţi. Iată ce nu-mi dă pace. Mi-a părut rău de el. Am crezut mult în el. Şi de aceea i-am dat fiul. Cine-şi încredinţează copilul în mîinile unui nepriceput, unui „persofil" ? Cei ahtiaţi după putere răguşesc în Agora. Kimon, fiul lui Miltiades, se făleşte ca un zeu, iar Pericles, fiul lui Xànthippos, a rupt lanţurile părinteşti şi a intrat şi el în arena politică. Dar în care agora ar fi intrat dacă nu ar fi fost Themistocles ? Vă mai întreb : Dacă nu era Themistocles ar fi fost astăzi acest Asty ? Ar fi existat sfatul ? Instituţiile ? Ş-atunci, ce-ar fi făcut aceia care s-au bucurat

de aceste binefaceri ? Poporul — prigonitorii, robii trecutului, au surghiunit pe cine ? Pe acela care i-a eliberat. Au ocărît mîna cui ? A aceluia care le-a dat dreptul de vot. Pe acela care pentru întîia oară a proclamat *Kinin ine tin politian,* („cîrmuirea să fie comună"). Şi acum, unde-i această cîrmuire ? În ce mîini a ajuns democraţia ? *Oimè,* din nou în cele oligarhice... Şi cum va putea trăi şi propăşi democraţia în ghearele duşmanilor ei ? Încetul cu încetul — să ţineţi minte —, vor înscăuna din nou tirania. Nu mă tem de Kimon. El vrea să fie iubit. Cere iubirea poporului... Şi acela care cere iubirea poporului nu poate să-i răpească libertatea. Nu mă tem nici de fiul lui Xànthippos, Pericles. Tatăl lui cîndva avea puterea să desfiinţeze instituţiile... dar a respectat voinţa demosului. S-a întors biruitor de la Mycale. Dar nu s-a dus în Agora să spună „Vreau puterea". S-a dus acasă şi a spus „Vreau linişte". De cine să mă tem atunci ? Am să vă spun : de duşmanii lor. Pentru că sînt şi duşmanii democraţiei. N-are nici unul, nici celălalt mîinile de fier ale lui Miltiades sau ale lui Themistocles. Adică puterea de a convinge şi de a mînui sabia. Avem nevoie de un cîrmuitor ai cărui ochi să vadă foarte departe. Există acum vreunul cu asemenea ochi ? Nici unul. Nu-i avea nici Themistocles. Dar avea „minte ce vedea" (Orònta nun). Amintiţi-vă puţintel... Medul lupta — heee ! — tocmai acolo departe în Egipt, şi Themistocles îl vedea în faţa porţilor cetăţii noastre. Şi avea dreptate. Acum, medul îşi vindecă rănile. Acestea pot fi vindecate. Dar are frîntă şi şira spinării. Pe aceasta nu şi-o va vindeca niciodată. Care-i duşmanul de acum al Athenei ? Cei fără minte cîntă ca nişte ţambale : „Mezii". Themistocles însă a văzut bine : Acum, „duşmanul Athenei este Sparta". Avea dreptate. Medul era un duşman cunoscut, făţiş. El a mărturisit deschis că ne vrea nimicirea. N-a reuşit. A fost nimicit chiar el şi a plecat. Acum vrăjmaşii lui Themistocles spun cu tărie : „Fiul lui Neocles pentru că rămăsese fără duşmani i-a făcut pe lacedemonieni". Ca şi cum Themistocles era un „făuritor de duşmani". Nimeni nu s-a gîndit, nu şi-a pus

întrebarea : De ce toate cîrmuirile oligarhice l-au urît atît de mult pe Themistocles ? Pentru că era arhonte al unui oraș rival ? Dar atunci, de ce l-au urît — mai mult decît toți — oligarhicii din Athena ? Acum e limpede de tot. Nu-l urau pe Themistocles, frearianul, fiul lui Neòcles. Nu. Ei urau de moarte democrația. Și pentru că ea n-are chip de om l-au urît pe acela care o reprezenta, care era apărătorul ei vajnic. Toți aceia care l-au urît pe Themistocles au urît mai întîi poporul lor, propriul lor popor. Ce credeți ? Că Themistocles este acela care a făurit democrația ?

— Cine a făurit-o ? Clisthenes ? A, nu, nu, Solon !

— Nimeni ! A cerut-o doar poporul. Și i-au dat-o aceia dintre arhonții care l-au iubit. Asta, desigur, e cinstit și logic. Dar nu e măreț.

— Și, mă rog, ce e măreț ?

Bătrînul gîfîia... Limba i se lega și nu mergea mai departe.

— Pentru preasmeritul Euhènor, spuse sfios, în această clipă, lucru măreț e plosca.

Thalpes i-o dădu imediat. Bătrînul bău două guri, le cîntă în gîtlej și le înghiți, oferind plosca celorlalți. Transpirase. Cu marginea zeghii sărăcăcioase își șterse fruntea.

— Fericiți cei care asudă, spuse. Asta arată că mai trăiesc. Că focul vieții nu s-a stins în ei, că arde și ridică aburi. Ați văzut vreun mort asudat ? Nu știu. Poate să nu fi fost niciodată. Dar eu, Euhènor, de nouăzeci de ani spun : „Corpul mort al lui Themistocles trebuie să fi asudat". Ochii lui s-au închis. Într-adevăr. Dar focul din el nu voia să se stingă. Unde am rămas ?

— La „măreț".

— Da. Care a fost acest lucru măreț ? Că Themistocles a dat ceea ce i-a cerut poporul ? Nu. Asta au dat poporului și ceilalți. Themistocles a dat și ceea ce *nu i-a cerut*. Adică ceea ce i-ar fi cerut — poate — după zece, douăzeci, o sută de ani. Și iată de ce s-a supărat poporul. „Ce-mi dă acum ăsta ? Cine i-a cerut așa ceva ? Drept de vot, mie, omului adormit și agra-

mat ? Ce să fac cu el ? Am să-l dau la porcii mei. Mi-a mai dat încă ceva : dreptul, cică, să mă fac arhonte, să cîrmuiesc — auzi — pe oameni. Dar eu nu sînt în stare să cîrmuiesc nici măcar dobitoacele din ograda mea !" Dar aceasta, la urma urmei, a supărat gloata nepăsătoare ? Primejdia nu venea de acolo. Nu cumva... nu cumva, măi băieți, „ghicitorul" ăsta mai cerea încă ceva ? He ? Nu cumva mai cerea ?

— Ce zici tu, bătrîne ?

— He, asta e ! Cerea. Voia — ia auziți ce îndrăzneală ! — voia să răspîndească, să sădească în toată Hellada instituțiile democratice, să altoiască toate cetățile. Dar aceasta pentru oligarhici era moarte. Primii au văzut primejdia spartanii, cei mai vechi și juraţi dușmani ai democrației. De aceea, au hotărît să-l înlăture pe Themistocles. Pe atunci, în Athena oligarhicii — prieteni cu eforii Spartei — tăiau și spînzurau. „Pentru interesul comun — ziseră — trebuie să fie înlăturat acest tulburător." „Sîntem de aceeași părere — ziseră cei din Athena — dar n-avem motive." „Vi le dăm noi", spuseră spartanii. De exemplu, de ce cerea Themistocles cu atîta stăruință să se pună în fruntea sfatului cetăților aliate ? Împotriva cui voia să îndrepte alianța ? Împotriva barbarilor ? Nu. Voia s-o îndrepte împotriva lacedemonienilor. De ce ? Ce, lacedemonienii sînt barbari ? Dacă asta nu e persofilie, atunci ce e ?

— Asta-i just, bătrîne ?

— Foarte drept... răspunse prompt bătrînul. Toată lumea hellenică după nimicirea medului nu mai era amenințată de med. Era amenințată de lacedemonieni ! De Sparta. De despotismul spartan. Pentru că ea era gata să cucerească Hellada întreagă — începînd cu Athena — și s-o stăpînească sub sceptrul și călcîiul ei. Iată de ce spartanii l-au urît atît de adînc pe Themistocles. Pentru că a fost primul care i-a mirosit. Dar dacă, de exemplu, Sparta era democratică, pe cine ar fi amenințat ? Aici, o singură scăpare era pentru toți, și un singur drum care i-ar fi unit pe toți : democrația pentru toți. Dar spartanii au mai

spus şi alte lucruri : că Themistocles primea mită ; că a adunat talanţi peste talanţi... La Artemision, la Andros. A primit bani pînă şi de la Pausanias.

— Ponegrire ! spuseră tinerii, indignaţi.

— Cine a spus asta ? Nu. De loc. Omul a luat bani. Asta s-a dovedit. Şi tocmai pentru asta l-au surghiunit. „He, atunci de ce îl aperi, bătrîne ?" Nu mă-ntrebaţi ? Dar să vedem. La ce-i trebuiau talanţii ? Themistocles nu ducea o viaţă sfidătoare. Nu se ducea la simpozioane [1]. Nu era afemeiat. Nu era risipitor, vanitos ca Kimon. He, atunci ce nevoie avea de bogăţii ? La judecată n-a dezvăluit. Oare era vreunul dintre acei pătimaşi care aduna bogăţii aşa, numai de dragul de a le aduna ? Nici asta. Păi, atunci — zeilor ! — de ce le aduna ?

— De ce, bătrîne ?

— Mi-e sete... Nimănui nu i-e milă de mine pe lumea asta ?

Amîndoi se grăbiră să-l servească. El bău, oftă şi-şi rezemă capul de perete. Pe urmă, încet-încet, continuă.

— Ce nevoie avea de ele ? Asta, iubiţi prieteni... asta s-a văzut mai tîrziu. Themistocles avea o viziune, dragii mei. Avea o viziune mare şi ştia că fără bani n-ar fi putut s-o înfăptuiască.

— Ce viziune, bătrîne ?

— N-aţi priceput ? De două ori l-aţi avut comandant şi nu l-aţi înţeles ?! Într-un timp, unii au spus sfios că Themistocles, dragii mei, nu era un simplu atenian, ci un panhellen. Cele două războaie cu persanii l-au îndîrjit. El a descoperit cel dintîi care a fost rădăcina tragediei hellene ; *diaspora* [2] şi polihegemonia ? Nu. Setea de putere ? Nici. Ia luaţi seama puţin. Hellenii aveau un grai comun, he ? Aveau aceeaşi credinţă ? Da, mai aveau cultură şi patrie comună. Ce n-aveau comun ? Un lucru. Şi anume : r e g i m u l politic care tocmai zădărnicea orice alianţă şi luptă unită. Adică lipsea ceea ce cîrmuitorii treburilor

[1] Masă de seară continuată cu cîntece şi dansuri şi cu discuţii variate.
[2] Diaspora = răspîndire.

obștești numesc mereu *omehmia,* cum s-ar zice : unirea forțelor de luptă ale tuturor hellenilor. De ce n-au înfăptuit-o pîn-atunci ? Pentru o singură cauză : pentru că-i despărțeau regimurile politice diferite. Ați văzut ce s-a întîmplat în cele două războaie ?... În timp ce cetățile democratice s-au unit cu Hellada, cele oligarhice s-au unit cu Persia. De ce ? Știți. Pentru că urau democrația mai mult decît Persia. Atunci, cum ar trebui să fie înlăturat răul ? V-ați dat seama ! Cetățile hellene să se unească sub un singur regim. Dar luați seama ! Ce fel de regim politic ? *Democratic.* Oligarhiile însă aveau rădăcini adînci : ignoranța poporului și bogăția. Înainte de toate bogăția. Aceasta dă și ignoranță, și putere — cîtă vrei. Ei... dragii mei flăcăi. Iată de ce Themistocles a adunat bogății. Avea elocință ? Avea. Putere de convingere ? La fel. Bogăție ? Iată... ce n-avea. Și a dobîndit-o. Acum nu-i mai rămăsese decît să-și aleagă ținta. Ce împiedica unirea ? Fortăreața despotismului și a ignoranței oarbe, fortăreața oligarhiei. Adică Peloponezul cu capitala lui, Sparta. Dar... nimic nu-i desăvîrșit în această lume. Peloponezul, deși era fortăreață, avea și el punctul lui slab. Adică cetatea Argos. Îi ura pe lacedemonieni. Îi ura pînă la moarte pe spartani, cu toate că nu era mai puțin oligarhică decît Sparta. Themistocles s-a refugiat după ostracizarea lui tocmai în această cetate. Acolo a început să pună la cale planurile lui pentru democrația panhellenică, pregătind prima lovitură împotriva fortăreței oligarhismului, Sparta. Dar... oligarhia nu poți s-o răstorni cu ajutorul altei oligarhii. O poți răsturna numai cu ajutorul democrației. Deci trebuia întîi să fie răsturnat regimul despotic din Argos. Dar nu din afară. Ca să prindă rădăcini trebuie să-l răstoarne chiar poporul din Argos — era de-ajuns să aibă un conducător. Și pentru că Argosul n-avea, Themistocles deveni conducătorul lui. Regimul căzu. Primul pas era făcut. A urmat Ilida, apoi Mantinia și-n sfîrșit Tegea, care a ridicat cea dintîi armele împotriva jugului spartan. Dar aceste democrații erau încă tinere, lipsite de experiență. S-au topit ca niște ziduri de zăpadă. Spartanii au învins și au readus la putere

oligarhiile. De acum, drumul era liber. Au cerut Athenei — în numele... alianței lor — să ucidă dușmanul comun. Pretutindeni au fost puse la cale procese. Salvatorul tuturor hellenilor a fost învinuit ca trădător al tuturor hellenilor și osîndit la moarte rușinoasă. Faimoasa *omehmia,* (frăția de arme) cerută de Themistocles — în sfîrșit — s-a înfăptuit. Dar — vai ! — împotriva întemeietorului ei și democrației. De astă dată, nici un oraș n-a lipsit de la hora urii. Toate trimiseră trupe și-l căutau pe Themistocles să-l ucidă. Închipuiți-vă acum, dragii mei, disperarea și amărăciunea acestui bărbat deosebit. În taină, plecă pe o luntre spre Corfu. Dar și-acolo îl vestiră că prigonitorii sînt pe urmele lui, că au pornit din Sparta să-l omoare. Fugi de acolo, trecu în Epir și ceru protecția regelui Admetos. Dar și acolo a fost trădat. Plecă și de acolo travestit și ajunse la Pagases din Thesalia. De acolo ajunse pe mare în patria voastră, dragii mei, da, da, în Efes. Oligarhicii din Athena au turbat de mînie și i-au confiscat averea. Dar și în Efes nu era în siguranță. Abia atunci și-a dat seama, sărmanul, că nicăieri n-ar fi găsit îndurare. Și, ca și cum nu erau de ajuns toate astea, au pus și o secătură, un pretins compozitor din Rodos, pe un oarecare Timocrèon, să-l batjocorească. Prigonit, hulit, scuipat, urmărit pretutindeni, ajunse cîndva în Eolia, și într-o noapte, intrînd în orășelul Aigai, bătu la poarta arhontelui Nicogenes. Omul era binevoitor și-l opri. Dar și acolo fu urmărit. Atunci, Nicogenes se folosi de un vicleșug : îl puse într-o căruță — dintre acelea cu care satrapii își transportă palakidele oacheșe — închisă cu coviltir împletit din nuiele și-l scoase din oraș. „Ce ai acolo ?" îl întrebau urmăritorii lui Themistocles pe căruțaș. „Sst ! spunea căruțașul. Încet, bărbate ! Am o muierușcă hellenă pe care o duc marelui rege". Da, așa era. Themistocles, în disperarea lui neagră, ascultă sfatul lui Nicogenes și ceru ocrotirea marelui rege. He, nici nu vă-nchipuiți, dragii mei. Artaxerxes era acum rege. Era fiul lui Xerxes, care muri curînd, de supărare. Artaxerxes așadar, în loc să-i ia capul, era gata să i se închine. „Îl am pe Themistocles ate-

nianul !" striga într-una, pînă şi-n somn. Şi cu toate că şeful gărzii lui, Roxanes, l-a ocărît pe Themistocles în faţa lui, numindu-l „şarpe hellen viclean", acesta porunci să se aducă zeilor pioase jertfe şi libaţiuni şi să se organizeze simpozioane în cinstea lui. Apoi i-a dat să cîrmuiască oraşele Magnèsia, Làmpsacos şi Myùs pentru „pîine, vin şi bucate"... Oraşele Percòte şi Palaiskèpsis pentru „aşternut şi îmbrăcăminte". Dar Themistocles — cu toate că duşmanii lui şi-au scîlciat limba arătîndu-l ca „lacom, vîndut" şi nu mai ştiu cîte altele — s-a mulţumit cu Magnèsia. Dar a făcut din ea un diamant, un oraş strălucitor şi atît de frumos, încît după moartea lui magnezienii i-au ridicat în piaţă un monument. Aşa, încet-încet, trecură anii. Themistocles părăsi viaţa amărît şi înstrăinat. Şi numai după ce muri şi oasele-i albiseră în pămîntul îndepărtat, abia atunci atenienii înţeleseră cît l-au nedreptăţit şi l-au amărît pe acest viteaz bărbat, şi i-au dat un loc de veci pe pămîntul strămoşesc.

— Despre această moarte... vrem să ne spui ceva. Cum a murit ? De bătrîneţe ?

— De bătrîneţe nu mor nici eu, care umblu pe nouăzeci... şi era să moară Themistocles, cu treizeci de ani mai tînăr decît mine ?

— Păi, atunci cum a murit ? Nu cumva de boală ?

— Asta, dragi băieţi, n-am să vă pot povesti. Trebuie să beau şi ultimii stropi din ploscă.

Thalpes i-o trecu în mînă. Bătrînul o goli, potolindu-şi setea. Pe urmă, o lăsă jos şi-şi întoarse capul cu ochii stinşi spre ei.

— De boală aţi spus ? Poate să fi murit de boală. Dar mai bine să ziceţi de „marasm", ca să fie mai aproape de adevăr. „Marasm ? veţi zice. Şi pentru ce ?" He, dar... dragi băieţi, e un fleac să fii salvator şi să ţi se zică tîlhar ?... Să fii un şoim şi să te strige „Vulpoi" ? E un fleac să vrei să faci din o sută de Hellade una singură şi să ajungi un conducător mărunt al unui orăşel înrobit de un sceptru străin ? O să-mi spuneţi că şi-a îndulcit un pic viaţa. Ce să faci cu o viaţă simplă şi ne-

însemnată ? El era făcut numai pentru glorie. Dar şi această puţină viaţă lipsită de bucurie s-a văzut mai tîrziu că a plătit-o foarte scump. Cîndva, Artaxerxes i-a trimis vorbă : „Hellene... Te-ai pomenit în huzur şi-n răsfăţ. Ai băut, ai mîncat, ai făcut copii. Cîndva, ţi-am hărăzit viaţa. Acum, haide, dă-mi-o înapoi. De nu, dă-mi patria ta. Eşti mare, foarte iscusit şi de neînvins. E de-ajuns să vrei. Poţi. Deci alege !“ Themistocles căzu pe gînduri toată noaptea. Şi dimineaţă, chemă un curier. Cu o mînă bău otrava de cucută, şi cu cealaltă scrise răspunsul. „Viaţa mea, rege, nu ţi-am vîndut-o, pentru că ea nu se vinde. Ea se dăruieşte... Şi, după cum ştii, eu am dăruit-o de multă vreme patriei mele. Acum însă îmi ceri patria. He, te poţi duce s-o iei uşor ! Eu îţi voi arăta drumul, dacă l-ai uitat : Trece peste trupul meu neînsufleţit.“ Iată... aşa, dragi flăcăi, aşa s-a stins bărbatul nemuritor. Şi acum... înveliţi-mă, cred că mi-a sosit ceasul să adorm. Puneţi-mi şi lira acolo, lîngă canatul uşii, ca să-mi cînte zefirul cîntecul dulce al Atticii. *Hairete !*

SFÎRŞIT

Mogoşoaia, 1969

Apărut 1973. Tiraj 6370 ex. Hîrtie tipar A de 80 gr/m². Coli editoriale 15. Coli de tipar 18,25. C.Z. pentru bibliotecile mici 8R—31.

Tiparul executat sub comanda nr. 1/833 la Întreprinderea Poligrafică „13 Decembrie 1918", str. Grigore Alexandrescu nr. 89—97, București, Republica Socialistă România

vol. I-II Lei 24